

10187

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURETTİN GÜLMEZ

LATİN HARFLERİNE GİDİŞ

Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd.Doç.Dr. DÜNDAR AYDIN

ERZURUM - 1990

Ö N S Ö Z

Osmanlı Devleti'nin kendini yenileme ihtiyacı hissettiği andan itibaren Osmanlı aydınları, bu yenileşmenin şekli, metodu ve alanları hakkında fikirler ileri sürmeye başlamışlardı. Yenileşmenin şekli ve metodu konusunda fikir ayrılıkları olmakla birlikte, hangi alanlarda yapılması gerektiği konusunda fikir birliği ortaya çıkmıştı. Ancak yapılanlar ya da yapılmak istenenler, devleti içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmaya yetmemiş, bu durum, Osmanlı'yı büyük bir çınarı kemiren kurtlar gibi için için kemirmiş ve sonunda yiyip birtirmişti.

Yeni Türkiye döneminde devleti çağdaşlaştırma çabaları, yeni bir anlam ve önem kazanarak devam etti. Bu çabalardan biri de harfler konusuydu. Acaba harfler konusu, Osmanlı dönemindeki çalışmaların ve Yeni Türkiye devrinde içeride ve dışarıda meydana gelen gelişmelerin bir sonucu muydu? Yoksa bir anda ortaya çıkan bir inkılâp hareketi miydi? Gazi Mustafa Kemal'in inkılâp metodu ile uyumlu muydu? Nasıl bir hazırlık devresi geçirilmişti? Hangi aşama ve tartışmalardan sonra bu noktaya gelinmişti? Lehte ve aleyhte söylenenlerin inkılâbın meydana gelişindeki katkısı, inkılâbın 1928'e kadar gecikmesindeki rolü nelerdi? İşte yukarıdaki sorulara cevap aramak amacıyla bu tezi hazırladık. Çalışmalarımız esnasında Osmanlı ve Türkiye dönemlerinde harflerle ilgili yazılmış olan risale ve kitapların hemen hepsine ulaşmayı denedik. Ancak konuyla ilgili makale ve yazıların çokluğu, uzun bir zaman dilimi içinde tartışılmış olması, her yazılandan faydalanmamızı ve fazlaca ayrıntılara inmemizi engelledi. Onun için farklı ya da ortak görüşler toplanmaya ve örneklenmeye çalışıldı.

Çalışmalarım sırasında yardımlarını esirgemeyen Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nin bütün çalışanlarına, özellikle Seyfettin Özege Salonu görevlilerine ve değerli zamanlarını benim için ayıran, tezimin yönetim ve sorumluluğunu üzerine alan Sayın Hocam Yard.Doç.Dr.Dündar AYDIN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

19 Mayıs 1990,Erzurum

Nurettin GÜLMEZ

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.y.	:Adı geçen yer
ADFH II	:Atatürk Devri Fikir Hayatı II
BTTD	:Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
DDÜ	:Dil Devrimi Üzerine
DEFM	:Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası
HD 50.YS	:Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu
K.e.	:Kanunuevvel
K.s.	:Kanunusani
Mec.	:Mecmua
MK	:Milli Kültür
MM	:Milli Mecmua
PS	:Peyam-ı Sabah
R.e.	:Rabiülevvel
SF	:Servet-i Fünun
Tec.	:Teceddüt
T.e.	:Teşrinievvel
T.s.	:Teşrinisani
TD	:Türk Dili
TDK	:Türk Dil Kurumu
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TY	:Türk Yurdu
ZC	:Zabıt Ceridesi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	I-X
a- Dilin Önemi.....	I
b- Türklerin Şimdiye Kadar Kullandığı Alfabeler.....	1V
c- Osmanlı Döneminde Dil ve Harfler Hak- kindaki Şüphelerin Doğuş Kaynakları	V11

I.BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİNDE DİL VE HARFLERİN GELİŞTİ- RİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	1-35
A- TANZİMAT FERMANI'NIN DİLİN GELİŞTİ- RİLMESİ KONUSUNDA GETİRDİĞİ YENİLİK	1
B- RESMİ GİRİŞİMLER.....	5
1- MÜNİF PAŞA'NIN HARFLERİ ISLAH TEK- LİFİ.....	8
2- AHUNDZADE MİRZA FETH-ALİ'NİN HARF- LERİ ISLAH TEKLİFİ.....	11
C- BAZI OSMANLI AYDINLARININ DİL VE HARF- LER HAKKINDAKİ FİKİR VE ÇALIŞMALARI	17
1- İBRAHİM ŞİNASI.....	17
2- NAMIK KEMAL.....	18
3- ZİYA PAŞA.....	23
4- ALİ SUAVİ.....	24
5- AHMET MİTHAT.....	25
6- ŞEMSETTİN SAMİ	26
7- EBUZZİYA TEVFİK	27
D- TANZİMAT DÖNEMİNDEKİ ÇALIŞMALARIN SO- NUÇLARI.....	31

II.BÖLÜM

MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE DİL VE HARFLERİN GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR..... 36-91

A- DİLİN SADELEŞMESİ KONUSU..... 38

1- DİLDE SADELEŞMEYİ İSTEYENLER VE GEREKÇELERİ..... 39

a- TÜRK DERNEĞİ..... 43

b- GENÇ KALEMLER..... 44

c- TÜRK YURDU..... 46

2- DİLDE SADELEŞMENİN ALEYHİNDEKİLER VE GEREKÇELERİ..... 47

B- İMLA KONUSU..... 50

C- HARFLER KONUSU..... 53

1- HARFLERİN ISLAHINI GEREKLİ KILAN SEBEPLER..... 53

2- TADİL-İ HURUF TARAFTARLARI..... 61

3- HURUF-I MUFASILA TARAFTARLARI..... 63

a- ISLAH-I HURUF CEMİYETİ..... 68

b- YENİ YAZIYI ÖĞRETME CEMİYETİ.... 72

4- ESKİ TÜRK YAZILARINA DÖNMEK İSTEYENLER..... 73

5- LATİN HARFLERİ TARAFTARLARI..... 76

6- RESMÎ GİRİŞİM;ENVER.PAŞA.DENEMESİ... 86

III.BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİNDE DİL VE HARFLERİN GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....92-203

A- LATİN HARFLERİNE GİDİŞTE AŞAMALAR..... 92

1- ŞİRKETLERDE MECBURİ TÜRKÇE KULLANILMASI..... 95

2- İZMİR İKTİSAT KONGRESİ VE LATİN HARFLERİ.....	100
3- TÜRKÇE KANUN TEKLİFİ VE LATİN HARFLERİ.....	105
4- YENİ HARFLER BİRLİĞİ VE YENİ YAZI.	110
5- BAKÜ TÜRKİYAT KONGRESİ VE ETKİLERİ	114
6- LATİN RAKAMLARININ KABULÜ VE LATİN HARFLERİ.....	123
7- DİĞER GELİŞMELER VE ETKİLERİ.....	127
B- LATİN HARFLERİ LEHİNDEKİ VE ALEYHİNDEKİ FİKİRLER İLE GEREKÇELERİ.....	129
1- ARAP HARFLERİ TARAFTARLARI VE FİKİRLERİ.....	129
2- LATİN HARFLERİNE TARAFTAR OLANLAR VE FİKİRLERİ.....	147
3- YEPYENİ HARFLERE TARAFTAR OLANLAR VE FİKİRLERİ.....	168
C- HARF İNKİLÂBININ HAZIRLIK VE UYGULAMA DÖNEMİ.....	172
1- MUSTAFA KEMAL'DE LATİN HARFLERİ FİKRİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	172
2- DİL KOMİSYONUNUN KURULMASI VE ÇALIŞMALARI.....	178
3- HARF İNKİLÂBİ SEFERBERLİĞİ.....	187
4- HARF İNKİLÂBİ.....	192
5- MİLLET MEKTEPLERİ.....	200
6- HARF İNKİLÂBİ SONRASI.....	202
BİBLİYOGRAFYA.....	204
EKLER VE BELGELER.....	214

I

GİRİŞ

a- Dilin Önemi :

Dilin varlık alanının, tarihi varlık alanının meydana gelmesindeki büyük payı, kültürün oluşması, yayılması, süreklilik kazanması konusundaki önemli rolü bilinmektedir. Kültürün yazı ile, bir yandan geçmişe, diğer yandan geleceğe bağlanması yanında oluşması, güçlenmesi ve gelişmesi de onunla yakından ilgili görülüyor(1).

Humbolt da, milletlerin karakter ve kültürlerini dillerinde araştırmak gerektiğine inanmıştır. Ona göre dil, bir milletin kültür seviyesini gösteren en iyi bir araçtır. Yalnız kendi dilinde ilerlemeler yapan bir millet, gerçek bir kültürün de yaratıcısı olabilir(2).

Yazı, ictimai müesseselerden biri ve ictimai varlıktaki güzelliklerden bir kısmını fertlere telkin ve ilham edecek menbaların başlıcalarındandır(3). Ancak dünyada tespit edilen 2796 dilin varlığına rağmen, yazının ancak belirli dillerde bulunması ve 26 dil grubunun yazıları ile belirlenmesi her dilin yazı düzeyine ulaşamadığını ispatlayan örneklerdendir. Yazısı olmayan veya düşüncesini, duygularını, görgülerini, sanatlarını ve her türlü faaliyetlerini kendi yazısı ile anlatamayan, gelecek nesillere aktaramayan (4), geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağlantı kuramayan bir dil, tam olarak kendi varlık alanını meydana getirememiş demektir.

(1) BTDD, Tarihin, Türklüğün ve Türkiye'nin Meseleleri, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s. 2

(2) Ergun, Rüştü, Türk Dili Atatürk ve Biz, s. 11

(3) Halil Nimetullah, "Türk Yazısı", Milli Mecmua, 15 Nisan 1927, c. 7, nu: 84, s. 1350

(4) BTDD, a.g.y, s. 2

II

Diğer taraftan bir dil, yaratıcılık gücünü taşıdığı-
ça zengin, çağdaş fikirleri ve terimleri ifadeye elverişli
oldukça medenî, yabancı etkilere karşı kendini koruyabil-
dikçe millî vasfına hak kazanır. Bir dilin, yüksek ilim ve
sanat dili haline gelebilmesi için de, soyut terimleri, ke-
limeler arasındaki ince anlam farklarıyla anlatabilecek,
en karışık düşüncelerle en derin duyguları, güzel bir şekil-
de ve kolayca ifade edebilecek genişliğe ermiş olması gere-
kir(5).

Dilin millî ve medenî olması, yüksek ilim ve sanat
dili özelliğini taşıması ise, onu kullanan sanatçıların ti-
tiz, kıskanç ve şüurlu gayretleriyle mümkün olabilir. İşte
bu noktada Türk dili, en acıklı bir talihsizliğe uğramış-
tır. Bunun sorumluluğu, Türkçe'yi ilim dili olarak Arapça'-
nın, sanat dili olarak da Farsça'nın etkisine karşı koru-
mayanların, kayıtsız ve şartsız yâdellere bırakanların,
işlemekten çekinenlerindir(6).

Dilin, sıkı ilişkide bulunduğu diğer toplulukların
dillerinin etkisi altında kalması, yani karşılıklı etkile-
şimi kaçınılmazdır. Ne var ki, Türkçe için bu durum etki-
leşimin dışına çıkmış ve bir baskıya dönüşmüştür. Bu şart-
lar altında Türkçe, benliğini yitirmeye karşı karşıya gel-
miş ve halkın konuşması kaba bir dil olarak aşağılanmaya
başlanmıştır.

Bunun sonucu olarak XVI. yüzyılda bir Osmanlı tarih
yazarı, eserini Türkçe yazmasını isteyen bir şaire şu kar-
şılığı verdiğini açıklamaktadır:

"Türk dili, iri bir inci tanesi gibi yontulmamıştır
ve iç tirmalayıcıdır. O sebeple yer yüzündeki zarif yara-
tıllı kişilerce hoş karşılanmamakta, dilde kurallara ö-
nem veren kimselerin anlayış ve beğenisine de uygun düşme-

(5) Levent, A.Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketi'nin Tarihçe-
si", Dil Devrimi Üzerine, s.14

(6) a.g.e, s.15

III

mektedir. Bu yüzden de kültürlü kimselerin görüşmelerinde dışlanmış ve güzel konuşan kişiler tarafından aşağılanmış-
tır."

Yavuz Selim devri olaylarını Selimnâme adlı eserinde toplayan Keşfi, bu sebeple eserini Arapça olarak yazdığını belirtir(7).

Ancak milli birlik ve bütünlüğün sağlanması, sağlamlaştırılması ve yaygınlaştırılmasında dilin büyük rolünün olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Bu durum; Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı Osmanlıca ile halkın konuştuğu Türkçe arasındaki uçurumun giderek artması, imparatorluk döneminde Türkçe'nin özelliğini kaybetmeye başlaması egemenlik altındaki topluluklara Türkçe'nin yayılmasına çalışılmaması, kültürel ve sosyal ihtiyaçların ortaya çıkması XIX. yüzyılda dilin önemini ve dilde çözüm bekleyen sorunların bulunduğunu ortaya çıkarmıştır(8).

Medeniyetle birlikte diller, dillerle birlikte medeniyet(9) de gelişir. Bir milletin medeni milletler arasına katılabilmesinde dilin önemli bir rolü vardır.

Tarih açısından mesele daha da önemlidir. Çünkü geçmişle geleceği bağlayan ve bu müessesenin geçmişin bütün olaylarını ve dünyasını açıkça ortaya koyması, o olaylardan ve o kültürden alınacak örneklerle geleceği oluşturmaya gibi bir sorumluluk söz konusudur.

Alman düşünürlerinden Leibniz, bana bir güzel elifba, sana bir güzel lisan ve o kuvvet ile bir güzel millet yapayım demiş. Lisan bir kavmin diğerine inkılabını men için, belki dinden bile daha kuvvetli bir settir(10).

(7) Turan, Şerafettin, Atatürk ve Ulusal Dil, s.7-8

(8) Turan,Ş., a.g.e, s.8

(9) (İleri), Celâl Nuri, Türkçemiz, s.59

(10)Tansel, F.Abdullah, "Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler(1862-1884)", BTDD, Kasım-Aralık 1985, Sayı 9-10, s.22

b- Türklerin Şimdiye Kadar Kullandığı Alfabeler:

Tarih boyunca Türklerin büyük ekseriyeti bir kaç alfabe kullanmışlarsa da, çeşitli Türk boylarının kullandığı alfabeler de olmuştur. Bunlar şunlardır :

1- Türk icadı olan milli Oyma (Runik) Yazı. Son araştırmalarda M.Ö. 1V. yüzyıldan kalma kayalar üzerine oyulmuş ve M.Ö. II. yüzyıldan kalma plastik eşya (gümüş bardak ve başkaca maden) lar üzerine yazılı metinler bulunmuştur. Runik (Göktürk) yazının, 8 sesli, 34 sessiz harfi vardır. Sesli harfler dört şekil ile gösterilmiştir.

732'de Kültiğin adına dikilen abidelerin dışında, bugün Türkiye'de oyma eski Türk yazısı ile üç yerde taşlar üzerinde işaret ve kitabeler de vardır:

a- Bayburt İç Kalesi'ndeki taşçı armaları olarak 532-537 yıllarından kalma yazılar.

b- Ahlat'da Arkinlı Deresi'ndeki kayalar üzerindeki yazılar.

c- İstanbul'da Çemberlitaş'ın kuzeydoğusundaki üç katlı Eski Elçi Han'ın alt kat duvarlarındaki Macar Elçisi'nin Kanuni çağında duvarlara yazdığı yazılar.

Orhon-Göktürk alfabesi diye de bilinen bu yazı; sağdan sola yazılır, yer yer ünlüler gösterilmez ve kelimeler birbirinden alt alta konan iki nokta ile ayrılırdı (11).

2- Türkler'in kullandığı ilk yabancı yazı Hindistan'dan çıkıp Çin'in milli dini olan ve Çin'den Göktürkler çağında yüksek tabakadan bazılarının benimsediği Budizm-Brahman Dini'nin kitaplarını okumak için kullanılan Brahman yazısı. Uygurlar'dan Böğü Kağan (Moyun-Çur) çağında benimsenip, Uygurlar'ın devlet dini olmaya başlayan Budizm'in din kitapları ve Uygur Türkçesi'ne tercümeleri

(11) Dilaçar, A, "Türk Yazısının Geçirdiği Evreler", BTDD, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.11

Brahman yazısı ile yazılı kitaplar kutlu sayılmış, bunlardan bir kısmı zamanımıza kadar gelebilmiştir.

3- Uygur Türkleri, Hoço ve Turfan şehirlerini merkez alarak yeni bir Türk devleti kurduklarında, Orta Asya'da Hristiyanlığın Nasturî mezhebi yayılmaktaydı. Bunun sonucu Soğd alfabesine 2 harf eklenerek Uygur yazısı icat edilmiştir(12). Sonradan, gelişen bu Uygur yazısı ile Karahanlılar, Kur'an-ı Kerim tercümesini, Kutadgu Bilig adlı eserin aslını yazmışlardır. Akkoyunlular Diyarbekir ve Tebriz'de de Uygur yazısı kullanmışlardır. Osmanlıların Edirne Sarayı'nda şehzâdelere hususi olarak öğretilen Uygur yazısı, İstanbul başkent olduktan 20 yıl sonra bile bu yazının İstanbul Sarayı'nda kullanıldığını, Fatih Sultan Mehmet'in Ağustos 1473 Otlukbeli Zaferi'ni Türkistan hanlarına tanıtan Uygurca yazılmış bir Fetihnâme -bugün Topkapı Sarayı'nda- belgelemektedir.

Uygur alfabesi Türkler tarafından öyle uzun bir süre -VIII. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar- ve öyle yaygın bir şekilde -Doğu Türkistan'dan İstanbul'daki Osmanlı Sarayı'na kadar- kullanılmıştır ki, bu alfabeye Türk alfabesi adını vermek hiç de yanlış olmaz. Kaşgarlı Mahmut da, Uygur alfabesinden Türk yazısı diye söz eder(13). Uygur yazısı, Arami yazısının yalnız Türk fonetiğindeki seslerin harfleri alınarak ve bunlara vokal işaretleri katılarak millileştirilmiştir(14).

Uygur yazısında harfler, kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunuşuna göre farklılıklar gösterir.

4- 737 yılında Musa Dini'ni benimseyen Hazar Kağanlığı'nda sağdan sola yazılan İbrani yazısı kullanılmıştır.

(12) Dilaçar, A, a.g.y, s.12

(13) Tekin, Talât(Prof Dr), "Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar", Tarih ve Toplum, Temmuz 1984, sayı 7, s. 17

(14) Emre, Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi, s. 321

960 yılında Hazar Kağanı Josef/Yusuf'un Endülüs Yahudi Rıbbisi (din adamı) Hasaday'a gönderdiği, Hazar Devleti hakkında bilgi veren mektubu, bu yazı ile yazılmıştır.

5- Kıpçak Türkleri, Karadeniz kıyılarında alış ve-riş eden Ceneviz ve Venedik gemicilerinden öğrendikleri Latin yazısını kullanmışlardır. Bu yazı ile yazılan Kıpçak-Latin-Alman sözlüğü "Kodeks Komanikus" zamanımıza ka-dar gelebilmiştir. Ayrıca İV.Murat'ın 1638 Bağdat Sefe-ri'nde nezdinde bulunan Fransız gezgini Du Loir, "Feth-i Bağdat-ı Sultan Murat" adlı Türkçe anonim bir kitabı,La-tin yazısıyla yazmıştır.

6- Yunan/Kiril yazısını Bizanslılardan öğrenen Hazarlar ve Tuna Bulgarları bu yazı ile yazılmış eserler bırakmışlardır.

7- İran'da III. asırda çıkan Mani Dini, Orta As-ya'da yayılınca Semerkant ve çevresinde, Mani alfabesi küçük ölçüde yayılmıştır.

8- Önasya Türkleri 405 yılında icat edilen Ermeni/Mesrop alfabesini kullanmışlardır. Sonradan bu yazı ile, Ukrayna ile Polonya'ya yerleşerek Ermeni Gregoryan Hıris-tiyan mezhebini kabul eden Kıpçaklar'dan dua kitapları kalmıştır.

9- 420 yılında icat edilen Gürcü/Kartvel alfabesi de Kıpçaklar tarafından kullanılmıştır. Tiflis Etnograf-ya Müzesi'nde bu yazıyla ilgili bilgiler bulunabilir.

10- Karahanlılar, 932'den sonra kabul ettikleri İslâm Dini'nin mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'in yazıldı-ğı Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. 28 harfi Arap alfabesine, bir kaç sessiz harf de ilave etmişlerdir. Bu alfabe bizde XI. yüzyılda yerleşmiştir(15).

(15) Kırzioğlu, M.Fahrettin, Türk Medeniyeti Tarihi adlı basılmamış ders notlarından.

c- Osmanlı Devleti Döneminde Dil ve Harfler Hakkındaki Şüphelerin Doğuş Kaynakları :

Türkçe bilinci, bir takım tarihi, sosyal, siyasi ve kültürel sebeplerle XVlll. yüzyılın ilk yarısından itibaren güçlenmeye başlamıştır. Bu bilincin güçlenmesine etki eden faktörler, daha sonraları milli zevke doğru adımların atılmasına yol açmıştır.

XVlll. Yüzyıldan başlayarak, başta Fransa olmak üzere Avrupalıların siyasi ve ekonomik sebeplerle Türkçe'ye önem verdiklerini de görüyoruz(16).

Öte yandan Osmanlıca için, XVI. yüzyıldan başlayarak transkripsiyon metinlerine rastlıyoruz. Transkripsiyon metinleri, Yunan ve Latin harfleriyle yazılmış olan Osmanlıca metinlerdir. Bunlar genellikle yabancı gezginlerin ya da İstanbul'da uzun süre diplomatik hizmette kalmış olan yabancıların yazdığı Türkçe konuşma kitapları veya gramerler ve bunlara eklenen metinlerdir. XVI. yüzyılda başlayıp, XVll ve XVlll. yüzyıllarda artarak devam etmiş olan bu transkripsiyonların, özellikle Latin harfleriyle yazılmış olanları çok fazladır(17).

Avrupa'dan gelen elçiler, getirdikleri hediyeler, Avrupa'ya giden Türk elçilerinin sefaretnameleri, yabancı doktorlar da etkili olmuşlardı. Yani bir taraftan kendi adamlarımız, Batı tesirlerini memleketimize naklederlerken, diğer taraftan Avrupa devletlerini memleketimizde temsil eden elçiler de bu tesirlerin derinleşmesini sağlamışlardı. Gerçekten de Lâle Devri'nde İstanbul'a gelen elçilerin beraberlerinde âlimler, edipler ve ressamalar getirdikleri malumdur. Osmanlı devlet adamları ve aydınlarının bu Batılılar'a verdikleri ziyafetlerde onlarla fikir teatisi yap-

(16) Buluç, Sadettin (Prof Dr), "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s. 45

(17) Tezcan, Semih (Doç Dr), Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, s. 59

tıkları muhakkaktır(18).

Avrupa'dan gelen elçilere ilâve olarak, Osmanlı'nın kendini yenileme hareketine girdiği dönemde Avrupa'dan yurdumuza uzmanlar da getirilmiştir(19). Yenileşme hareketini yöneten ve yönlendiren bu uzmanların da yeni fikirler taşıması olması gerekir.

Öte yandan Avrupa'daki gelişmeleri incelemeleri için öğrenciler gönderilmişti. Eğitimini tamamlayıp ülkeye dönen bu gençler, Batı dilleri ve yazıları ile Osmanlıca ve yazısını karşılaştırabilme imkanını bulmuşlardı. Arap yazısını üç dört yıl içinde zar zor öğrendiklerini hatırlıyor, Latin yazısını ise bir kaç ay içinde öğrendiklerini görüyorlardı. Bu durum, iki yazı arasında er geç bir hesaplaşmayı kaçınılmaz kılıyordu(20).

1727'de matbaanın kurulması, XVIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak, medresenin yanında orduya teknik eleman yetiştirmek amacıyla sivil okulların açılması ve bu okullarda derslerin Türkçe olarak okutulması, Selim III ve Mahmut II devirlerinde okullarda Türkçe'ye önem verilmesi Türkçe bilincinin gelişmesine sebep olmuştu(21).

Matbaanın Osmanlı'ya girmesi ile birlikte baskı işlerinde bazı güçlüklerin ortaya çıkmasına ve bu zorlukların tartışılmasına sebep olmuştu(22). Harflerin dizgi ve baskısında meydana çıkan zorluklar, şüpheleri doğurmuştu.

Basımevlerinin çoğalmasıyla birlikte yazılan eserleri binlerce, onbinlerce okuyucuya ulaştırma düşüncesi

(18) Karal, Enver Ziya (Doç), "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri" (1718-1839), Tanzimat I, s.18-20

(19) Ergun, Rüştü, a.g.e, s. 37

(20) Canpolat, Mustafa (Doç Dr), "Arap Yazılı Türk Alfabe-sinin Gelişmesi", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s. 52

(21) Buluç, Sadettin, a.g.y, s. 45-46

(22) Canpolat, Mustafa, a.g.y, s. 52

doğdu. Bu kadar okuyucuyu bulmak için de, herkesin anlayacağı bir dilde yazmak gerekiyordu(23).

Ayrıca Tanzimat yazarlarının -Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi- halkı yetiştirmek isteği de dikkatten uzak tutulmamalıydı.

Çağın gereklerini karşılayamayan Osmanlı kurumlarının yeniden düzenlenmesine başlandığı sırada, her alandaki geri kalmışlıktan kurtulabilmek için yeni okullar açılmış ve dış dünyadaki ilmi buluşlarla eserleri Türkçe'ye kazandırmak mecburiyeti hasıl olmuştu. İşte bu zorunluluğun karşısına, terim olarak Osmanlıca'nın yetersiz oluşu dikilmişti(24).

Tanzimat'tan sonra çıkan gazete ve dergilerin % 90'ında "herkesin anlayacağı bir dille yazılacaktır" ibaresinin yer aldığı görülmekteydi(25). Buna ilâve olarak Orta Avrupa ve Balkanlar'daki bütün milletlerin aydınları arasında "konuştuğunuz gibi yazınız" sloganı yayılmıştı(26).

Konuşulduğu gibi yazılabilmesi için Arap alfabesindeki bazı harflerin atılması gerektiği düşüncesi meydana çıktı. Onun için de aydınlar, Arap yazısını Latin yazısına benzetmek istiyordu.

Devlet ile halk arasındaki ilişkilerde yeni fikirler aydınları meşgul etmeye başlamıştı. Devlet milletin hadimi demek olması lâzım geldiği gibi, devletin lisani da, mantıkça, milletin dilinden farklı olmaması gerekmektedir(27). Bu mantıkî icap, dil konusuna bakış açısını değiştirmekteydi.

(23) Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılâp Tarihi, c.1 Kısım 2, s. 16

(24) Turan, Şerafettin, a.g.e, s. 8

(25) Levent, A.Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi", Dil Devrimi Üzerine, s. 16

(26) Ortaylı, İlber(Dr), "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, s. 105

(27) Özdem, Ragıp(Dr), "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz", Tanzimat I, s. 860

Dil ile millet arasındaki güçlü bağ, Türkçe'nin ilk ve ortaokullarda mecburi olması sonucunu getirmişti.

Fransızca eğitim veren mektepler, bir yandan Batı düşünce, fikir ve kitaplarına kapı aralarken, diğer yandan milli bilinci kamçılıyordu.

Aynı zamanda dilin, eğitim ve yönetimdeki etkisi sebebiyle önemi ve yazı dilinin sadeleştirilerek zenginleştirilmesi yolunda ilk görüşlerin ortaya çıkmasından sonra, siyasi ihtiyaçlardan doğan Türkçülük akımı, çok geçmeden Türkçecilik adıyla dilde de etkili olmaya başlamıştı(28).

Dil sorunu, aynı zamanda yazı ve yazı okutma sorunu oldu. Öyle olunca Arap yazısının cahilliğin yayılmasında baş etken olduğu görüşü doğdu. Volney ve Baron de Tott da, Arap harflerinin cahilliğin gelişmesinde rolü olduğunu yazmışlardı. Yani Batılı alimlerin ve dönemlerin de tesirinin olduğu söylenebilirdi(29). Bunlara azınlıkların Türkçe'yi kendi alfabeleriyle yazmalarının etkisini de eklemek gerek-mekteydi.

Bütün bunların sonucunda Arap alfabesinin eksikliği ve ilkilliği, öğrenilmekteki zorluğu yavaş yavaş anlaşıldı ve bunun neticesi olarak türlü fikirler ortaya atıldı. Arap harflerinin ıslahı, Latin harflerinin alınması, yeni bir alfabe icadı gibi türlü düşünceler ileri sürülmeye başlandı(30).

Nihayet devlet ile toplum, din ile dünya, okumuş ile cahil arasındaki geçiş yollarının açılmasının en önemli aracının dil olduğu artık anlaşılmıştı(31).

(28) Turan, Şerafettin, a.g.e, s. 10

(29) Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, s. 259

(30) Köprülü, M.Fuat, "Alfabe İnkılâbı", Milli Kültür, Aralık 1988, sayı 63, s. 7

(31) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.248

I. BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİNDE DİL VE HARFLERİN

GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN

ÇALIŞMALAR

A- TANZİMAT FERMANI'NIN DİLİN GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA GETİRDİĞİ YENİLİK

Türkçe bilincine doğru gidişte çok uzun zaman önce fikir beyan edenler olmuştu. Bunlar arasında Hamza İsfahanî ve El-Birûnî gibi önemli kişiler de vardı. Hamza İsfahanî X. asırda, El-Tenbih alâ Hudus'il-Tasnif adlı eserinde ve El-Birûnî XI. asırda Kitabü's-Saydale Fit-Tıp adlı eserinde; Arapça'nın ilim dili olamayacağını, Farsça'nın da buna layık olmadığını ve ilimler Türkçe yazılabilseydi, terakkinin daha kolay, daha büyük olabileceğini iddia etmiş ve ilim dili olarak Arapça'yı kullanmak mecburiyetinde kalmasından şikayet etmişti. Yunanca'dan Arapça'ya çevrilen kitapların, fennî değerlerini kaybettiklerini, isimleri ve ilim terimlerini doğru yazmaya imkan olmadığını örneklerle açıklayarak, Arap harflerinin de aleyhinde bulunmuşlardı(1).

Yaklaşık on asır kadar önce ortaya atılan El-Birûnî'nin görüşünden sonra, XIII. yüzyılda Kumanlar'ın Latin harflerini kullanmaya başlamaları ve bu harflerle Kodeks Komanikus'u yazmaları dikkate değer diğer bir konuydu(2).

Batılı gezginler ve Osmanlı içindeki azınlıklar ise Türkçe'yi kendi alfabeleri ile yazıyorlardı.

Ancak bütün bunlara rağmen Osmanlıca, üç yapıllı haline devam etmişti. İlim dili Arapça, edebiyat dili de Farsça idi. Türkçe sadece halkın konuştuğu bir dil olarak kendi kaderine bırakılmıştı. Bununla beraber nesir dili XIV.yüzyıl ile XV. yüzyılın ilk yarısında çok sade ve özentisizdi. Fakat Sinan Paşa ile edebî bir kılığa girmişti. Sanat kaygısının hakim olduğu zamandan sonra şair ve

(1) Gövsa, İbrahim Alâettin, Türk Meşhurları, s.108 ve İnan, M.Rauf, "Yazı Değişimi Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri" HD 50. YS, s.169; Togan, A.Zeki Velidi (Ord Prof Dr), Tarihte Usûl, s.316-317

(2) Kırzioğlu, M.Fahrettin, Türk İnkılâp Tarihi, s.112

alimler birbirinden ayrı iki maksat gütmüşlerdi. Sanat ve fayda, hüner ve marifet göstermek istedikleri zaman yapma (suni) sanat diline, öğretmek ve faydalı olmak istedikleri zaman da açık Türkçe'ye başvurmuşlardı. Birincisinde fikir araç, üslûp amaç; ikincisinde ise üslûp araç, fikir amaçtı(3). XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren birincisi hakim olmaya başlamıştı. Bunun sonucu olarak XVI. ve XVII. yüzyıllarda edebi nesir dili Türkçe olmaktan büsbütün çıkmıştı.

Ağır edebi dile karşı olarak XV. yüzyıl sonlarında çok sade bir dille bazı manzumeler de yazılmıştı. Aydınlı Visâlı'nın ilk sade manzumelerinden sonra XVI.yüzyılda Tatavralı Mahremî ile Edirneli Nazmî bu yolu devam ettirmek istemişlerdi. Bu iki şairin "Türki-i Basit" adı verilen bu manzumeleri, aruz vezniyle yazılmış olmakla beraber çok sade bir dille kaleme alınmıştı. İçinde hiç bir yabancı kelime yoktu. Fakat Köprülü, bu hareketi divan diline karşı bir tepki sayabiliriz, demektedir(4). Yani bu, melez dilden bir şikayetti.

Öte yandan Sami gibi şairlerle Nergisi gibi nersircilerin kullandığı dilden Nabi de şikayetçi olmuşsa da, o da bu çıkmazdan kurtulamamıştı.

XVIII. yüzyıl şairlerinden Sadi Çelebi, anlaşılır bir dille yazma isteğini çok kuvvetli olarak duymuştu(5). Bir şiirinde, okunan bir yazıyı anlamak için lügatlara bakmak zorunda kalmış olmayı eleştirmişti.

Yine de Tanzimat'a kadar dildeki bu melezlik ve ağıdalı yapı devam etmişti. Buna karşılık Tanzimat, devlet işlerinde bozulan nizamı yeniden kurmak isteğinden, fikir hayatında da Batı'ya dönmek ve yeni medeniyetin gidişine ayak uydurmak ihtiyacından doğmuş bir hareketti.

(3) Levent, A.Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, s. 37

(4) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s. 92-93

(5) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s. 94-95

Bu defa Batı'dan akıp gelen yeni fikirlerin kolayca girmesine, daha çabuk yayılıp yerleşmesine ve fikir hayatının genişleyip ilerlemesine engeller çıktı. Bunların başında maarifin yaygınlaştırılmayışı, yani okur yazar oranının az oluşu ve yazı dilinden doğan zorluklar geliyordu. Böyle bir engel, Tanzimat'ın fikir cephesinin kurulmasına imkan bırakmıyordu. Onun için bu melez dile karşı ilk bilinçli tepki Tanzimat ile başladı. Amaç yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrılığı kaldırmaktı. Bu işe, halka faydalı olmak için Tanzimatçıların tuttukları yolun hareket noktası idi(6).

Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda ilk teşebbüse girişen Tanzimatın mimarı Mustafa Reşit Paşa'ydı. O, maarifin halk arasında kolayca yayılabilmesi için; "Fünun-ı sanâyîye dair olan âsârın dahi âmme-i nâsın anlayıp hisseyâb-ı menfaat olabileceği surette yapılması ve bir taraftan dahi emr-i tahsilin teshiline çalışılması ehemmi elzem" (7) olduğuna işaret etmişti.

Asıl dava, imlâsı, alfabesi, sözlüğü, grameri ve terimleri ile Osmanlıcanın medenî bir dil olma yönünden yetersizliği idi. Bütün fikir ve kalem sahipleri, aralarındaki düşünce ayrılığı ne olursa olsun, bu noktada birleşmişlerdi.

Tanzimat, yöneticilerin yönünü halka doğru çevirmişti. Bir halkçılık bilinci doğmuştu. Dil ve harf alanındaki gelişmeler yönetici tabaka ile halk arasında yaklaşma, birbirini anlama araçlarını geliştirme, bu halkçılık bilincinin (8) önemli bir sonucu olmuştu.

Avrupa ile siyasi münasebetin başlamasına kadar ilim dili Arapça olarak devam etmişti. Avrupa ile siyasi

(6) Levent, A.Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi", Dil Devrimi Üzerine, s. 16

(7) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s. 97

(8) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.247

ilişkiler, yeni kelimelerin dilimize girmesine yol açmıştı. Tıp, hukuk, siyaset ve çeşitli ilimlere ait eserlerin tercüme faaliyetine girişilmesi, yeni terimlere karşılık bulma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı.

Tanzimat'ın, dil meselesini bir dava konusu olarak ele almasıyla birlikte Türk dilindeki eksiklikler de meydana çıkmış oldu. Dilin ihtiyaçları olarak :

1- Türk dilinin kuralları tespit edilmeli

2- Türk dilinin sözlüğü yapılmalı

3- İmlâ kuralları konulmalı

4- Okuyup yazmayı kolaylaştırmak için alfabe düzeltilmeli(9) deniliyordu.

Tanzimat döneminde alfabe meselesi, daha çok dil meseleleri içinde tartışılmıştı(10). Burada önemli olan alfabe konusunun tartışmaya açılmış olmasıydı.

(9) Levent, A.Sırrı, a.g.y., Dil Devrimi Üzerine, s.17

(10)Alpay, Meral, a.g.e, s. 6

B- RESMİ GİRİŞİMLER :

Maarifin yaygınlaştırılması ve böylece cahilliğin önüne geçilmesi için Maarif Nezareti'nin; tahsil-i iptidainin mecburi olduğuna dair 1240 tarihli ferman-ı humayun(11), tahsil-i iptidainin mecburi tutulması hakkında 1 Safer 1285 tarihli beyanname-i resmî (12), tahsil-i iptidainin mecburi tutulması hakkında nezaretin 1289 tarihli teşebbüsü (13) bulunmaktadır.

Ayrıca Tanzimat döneminde Bağdat bilginlerinden Zehavîzade Cemil tarafından ortaya konulan ve incelenmek üzere Maarif Nezareti'ne sunulan yeni bir yazı, bir sonuca bağlanmamıştı(14). Sadece zamanın gazetelerinde biraz tartışılmıştı.

1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa Kavaid-i Osmaniye adlı kitabında, Türkçemiz'de bulunup da Arap harfleriyle gösterilemeyen sesler için bir yazı yolu araştırmak gerektiğini önemle belirtmişti(15).

Dildeki uşurumun farkına varılınca, Encümen-i Daniş'in kurulduğunu görüyoruz. Encümen-i Daniş, standart kelimeler yapılması kararıyle işe başlamıştı. Bilgiyi yaymada başvurulacak tabii aracın Türkçe olması gerektiği düşüncesinden(16) hareketle Encümen-i Daniş kurulmuş olmalıydı. Bu akademik kuruluş, vav ve kef harflerine bir takım işaretler koyarak harfleri düzeltmek işine başlamıştı. Fakat matbaa işlerini düzeltme yolundaki bu işaretler de, el yazısını bir kat daha güçlüğe sokmuştu. Zaten pek çok nokta ve işaret içinde boğulmuş olan yazımızı daha çok

(11) Maarif-i Umumiye Nezareti, Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı, s. 1

(12) A.g.e, s. 95

(13) A.g.e, s. 126

(14) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s. 172

(15) Ahmet Cevdet Paşa, Kavaid-i Osmaniye, s. 2-4

(16) Berkes, N, a.g.e, s. 254-255

karıştırdığından (17) toplumun kabulüne erememişti.

Dilde milliyetçi bir bakış açısı fazlaca etkisini göstermeye başlamış ve yabancı dille eğitime de tepkiler gelmişti. Türkçe ile eğitim kolaylıklar da getirecekti. Bu konuda Namık Kemal, öğrencinin "okuyacağı derslerin Türkçe tahsilinde göreceği sühuletin, (Fransızca'nın) yabancı dilin ayrıca tahsiline sarf edeceği emekten daha ziyade" (18) olacağı düşüncesine sahipti.

Bu gibi düşünceler, Türkçe yazılmış ders kitapları olmadığı ve Osmanlıca'nın ilmi terimleri karşılayamadığı gerekçesiyle 1827'de açılan, öğretim dili Fransızca olan Tıphâne-i Âmire'de değişiklikler getirecekti. Yapılmak istenen Türkçe'yi bir bilim dili haline getirmektir. 1827'de Tıphâne-i Âmire açılırken Padişah II. Mahmut:

"Fennî tıbbî kâmilten lisanımıza alıp, kütüb-i lâzı-meyi Türkçe tedvine sa'y ve ikdam etmeliyiz. Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransız lisanını tahsil ettirmek değildir. Ancak fennî tıbbî öğretip refte refte kendi lisanımıza almaktır ve ondan sonra Memalik-i Mah-ruse-i Şahanem'in her tarafına Türkçe olmak üzere neşreylemektir. Hocalarınızdan ilmi tababeti tahsile çalışın ve tedricen Türkçe'ye alıp lisanımız üzere tedavülüne sa'y eyleyin" demişti (19).

Tıphane-i Amire (Askerî Tıbbiye) açıldığı tarihten 1871 senesine kadar tedrisatını Fransızca sürdürdüğü halde, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Türkçe tedrisatla işe başlanmıştı (20).

(17) Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi, s. 1758

(18) Yetiş, Kâzım, Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüş ve Yazıları, s. 29

(19) Ergin, Osman, a.g.e, c. 1-2, s. 348

(20) Ergin, Osman, a.g.e, c. 1-2, s. 652

Ancak Zehavizâde Cemil, Ahmet Cevdet Paşa ve Encümen-i Daniş'in alfabe konusundaki uyarılarından sonra, alfabeden gerçek anlamda şikayetler ilk defa Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de başlamış ve tartışılmıştı(21). 1860'da Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye adı ile kurulan dernek tarafından 1862'de çıkarılan Mecmua-i Fünun da, dilin sadeleşme -sinde önemli bir rol oynamıştı. Münif Efendi mecmuanın "herkesin anlayacağı surette sehl-ül-ibare olmak üzere- çıkacağını (22) belirtmişti. Büyük bir okuyucu kitlesine ulaşmayı amaçlayan Münif Paşa (23), okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak gerektiği fikrindeydi.

Cemiyetin tüzüğünün 28.maddesinde "Türk lisanı cemiyetin lisanı olacaktır" denilmekteydi(24). Yine tüzüğe göre, sürekli üyelerin Türkçe, Arapça, Farsça dilleriyle Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Rumca dillerinden birer tanesini iyi bilmeleri öneriliyordu. Ki, bu durum Münif Paşa ve arkadaşlarının yeniye açık, bilgiye değer veren, onu yaymaya çalışan yanlarını göstermekteydi(25). Onların ve cemiyetin yenilikçi tavırlarını harf konusunda da görmek mümkündü.

Bununla beraber terim üretme işinde, Cemiyet pek başarılı olamamıştır.

(21) Alpay, Meral, a.g.e, s.3

(22) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s.99

(23) Alpay, Meral, a.g.e, s.4

(24) Özdem, Ragıp(Dr), "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz", Tanzimat I, s.884

(25) Alpay, Meral, a.g.e, s.3

1- MÜNİF PAŞA'NIN HARFLERİ ISLAH TEKLİFİ

Ayıntaplı Münif b Mehmet Tahir Paşa'nın (1828-1910) üyesi bulunduğu Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de verdiği nutkunda ileri sürdüğü fikirler, harflerimiz hakkındaki ıslahat hareketinin en önemlilerinden biridir ve hatta birincisidir denilebilir. 12 Mayıs 1862/13 Zilkade 1278 tarihine rastlayan bu nutkunda Münif Paşa: "Cemiyetimiz maksadının husulüne medar olacak vesailin en kavi ve mühimini bugün size arz-ü beyan ile cümleden akdem bu husus hakkında dikkatinizi davet ederim; yani bizce müsta'mel olan usul-ı kitabetin ıslahı ile, okumak ve yazmak tarfının mümkün mertebe teshili madde-i mu'tena -behasını söylemek isterim.

Elyevm müsta'mel olan yazılarımıza hareke konulmak adet olmadığından, her kelimenin beş on suretle okunmaya kabiliyeti olup, şu mahzurun defî için bilfarz Lisan-ı Arap'da mavcut hareket isti'mal olunsa dahi husul-ü maksada kâfi olamayacağı derkârdır. Eğerki erbabı ellerine aldıkları yazıyı kemal-ı sühulet ve süratle okuyabilirlerse de, bu derece meleke tahsili kesret-i iştigalden nâşi kelimatin suver-i tahririyesiyle kesb-i ülfet ve muvaneset olunarak manası malum olduğu cihetle olup, yoksa müfadi meçhul ibarat ve bahusus gayr-i me'nus olan esami ve kelimat sahihi vechile telâffuz olunamaz. Mesela yalnız üç harften mürekkep olan "اون" kelimesi Türkçe'de manidar olarak üç ve "كورك" kelimesi altı suretle telaffuz olunabilip, siyak ve sibak karinesiyle bu makuleler mana-yı maksud üzre okunursa da bittabi karâin-i mezkureden âri bulunan a'lam ve esmâ-yı gayr-i malumenin berminval-i muharrer suret-i telaffuzları bilinemez.

Şu müşkilata galebe etmek dahi hayli zamanlara mütevakıf olup insanın tederrüs ve teallüme müsait olan ömrü ancak buna kifayet eylediğinden, ekseriya memalik-i mahrusa ahalişi bu sebepe mebni kitabetin mücerret bir

vasıta olduğu kemalât-ı lazımeden mahrum kalmaktadır. E-ğerki vesait-i teshiliye-i sairenin derece-i kifayede olmamasının dahi bu babta tesiri varsa da, bizde okumak ve yazmak bilenlerin nedretine, başlıca sebep müşkilât-ı meşruha idüğü biştibahtır.

Avrupalıların yazılarında müşkilât-ı mezkure olmadığı misillü usul-i talimiye dahi mümkün mertebe teshil olduğundan, altı yedi yaşında çocuklar pekâla okuyup yazmak öğrenmekte ve zükûr ve nisadan uşak ve amele guru - huna varıncaya kadar ifade-i merama muktedir olacak derecede kitabet tahsil ederler. Bu cümle ile beraber bizim yazının bir suubeti daha olup, terbiye-i âme hakkında bunun dahi bir mahzur-ı kavî olduğu derkârdır. Şöyle ki, in-tişar-ı maarife vasıta-i kaviyye olan sanat-ı tıbbâate el-verişli olmayıp, milel-i saire yazıları yalnız huruf-ı hecaları adedince otuz kırk cins huruf ile istedikleri kitabı tabetmek mümkün olduğu halde, bizde nesih yazı ile bir kitap basmak lâakal 500 cins ve ta'lik için bunun iki üç misli hurufa mutevakkıf olduğu bu sanat erbabının malumudur." dedikten sonra bu çıkmazdan iki yolla çıkılabileceğini belirtir.

"Birisi kelimat yine heyet-i hazıra üzere ibka olunup, fakat alt ve üstlerine harekât-ı malume ile bir takım işaret-i cedide vaz' olunmak ve diğeri dahi huruf-ı mukatta'a ile tahrir olunup, bilcümle elsine-i ecnebiyede olduğu misillü iktiza eden harekât, huruf sırasında yazılmaktadır. Birinci tarîk dahi husul-i matlaba kâfi gibi görünür ise de hareketin hurufta münfek olarak kelimâtın zir-ü bâlasında bulunması, aşağı veyahut yukarı satıra müteallik olduğu bilinmeyerek teşviş-i zihni müeddi olacağı misillü, hem hurufa ve hem de zir-ü bâlasındaki herekâta sarf-ı efkâr ile hayli zahmet çekileceği şöyle dursun, hele tıbaat hususunda fevkâl-gâye müşkilatı davet edeceği umur-u vazihadandır. Fakat şikk-ı sâlide şu tekellüfât ve müşkilâtın hiçbirisi olmayıp, gerek okuyup yazmak ve gerek kitap bas-

mak için bunun bi'l-vücuu rüchaniyeti bâhirdir."(26).

Kelimeleri, birbirinden ayrı harflerle bitiştirmeden yazmayı (27) tavsiye eden Münif Paşa, daha sonra, bu teklifi ile ilgili küçük risâlelerin basılabileceğini ve bazı mekteplerde denenebileceğini, olumlu sonuç alınır sa halka yaygınlaştırılabileceğini ifade eder. Ayrıca Münif Paşa'ya göre, ayrı yazılan sessiz harfler arasına sesli harfler de girmelidir.

1300'de ikinci kere çıkmaya başlayan Mecmua-i Fünûn'un mukaddimesinde Münif Paşa, "mümkün mertebe zebanzed ve sade bir tarz-ı ifâde iltizam edilecektir" (28) diyerek, dil konusuna hizmetlerini sürdürür.

Münif Paşa'nın bu fikirleri, bir sonuç vermemesine rağmen, harfler konusundaki tartışmaya yeni bir şekil verdiği açıktır.

(26) Münif Paşa, "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'deki Nutku", Mecmua-i Fünun, 2.sene,1280,nu:14,s.74-77 ve Levent, A.Sırrı,a.g.e,s.167-168;Tansel,F.Abdullah,a.g.y,s.16

(27) Alpay,Meral,a.g.e,s.4

(28) Münif Paşa,"Mukaddime",Mecmua-i Fünun,1300,nu:1,s.4

2- AHUNDZADE MİRZA FETH-ALİ'NİN HARFLERİ OSLAH TEKLİFİ

Harflerin düzeltilmesine dair bir diğer teşebbüs Tiflis'te, Namestnik (Genel Vali) Grand Duc Mikhail'in emrinde Fahri Binbaşı rütbesiyle Türkçe ve Farsça tercümanı olan Azerbaycan'da ilk Türkçe tiyatro eserini yazan Ahundzâde Mirza Feth-Ali (1812-1878) tarafından yapılmıştı. Yol masrafları da "Devlet Hazinesi"nden verilerek, Vezir Grozinştern'in Rus elçisine yazdığı mektupla birlikte, 1863 yılı yazında, Mirza Feth-Ali İstanbul'a gelmişti. Mirza Feth-Ali, Tiflis'ten getirdiği risaleyi (İstanbul) Rus elçisinin tercümanı eliyle 7 Temmuz 1863'de Sadrazam Fuat Paşa'ya takdim etmişti (29).

Mirza Feth-Ali, "1856 miladî yılda ben müslüman alfabesinin ıslahı fikrine düştüm" der ve şunları ilâve eder: "Bunun için İstanbul ve Tahran'a gitmek lazım geldi" (30)ğini anlatır. Alfabenin ıslah edilmesinin "her şeyden daha vacip ve daha mukaddem" olduğunu da belirten Mirza Feth-Ali, teklifi üzerinde ısrarla durur (31).

Saltanat-ı Seniyye'ye sunulan teklif, Sadaretçe bu harflerin tetkiki ve hakkında mütalaa beyanı için Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye havale olunmuştu. Feth-Ali teklifinde, harflerin okuma ve yazmadaki zorluklarından ve maarifin bu sebeple yayılamayıpından bahseder. Teklif ettiği harflerin bu mahzuru (32) ortadan kaldıracağını açıklar. Bununla beraber harflerin din işleri ile hiç bir ilgisinin olmadığını, esasında eski Arap harflerinin İslam'dan sonra türlü şekillere girdiğini de söyler. Mirza Feth-Ali, teklif ettiği ıslah

(29) Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.109

(30) Bayur, Y. Hikmet, a.g.e, c.2, kısım-4, s.455

(31) Göksel, Burhan, "Atatürk İnkılâbı İçinde Alfabe Reformu ve Bu Olayın Dışarıdan Değerlendirilmesi", Milli Kültür, Aralık 1988, sayı-63, s.27-28

(32) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.17

şeklinin herkes tarafından hemen kabulünün kolay olmayacağını bilmektedir. Bunun için, faydası görüldükçe genelleştirilmek üzere şimdilik "hutut-ı saire-i İslâmiye'den sayılmasına müsaade edilmesini" (33) ister.

Mirza Feth-Ali'nin teklif ettiği ıslah şeklini; "huruf-ı kadimenin noktaları ilga olunup yerlerine diğer bir alamet-i muttasıla vaz'ından ve kelimatın gereği gibi telâffuz olunması için bazı harekât-ı cedide ihtirai ile bunların milel-i ecnebiye hututu misillu, huruf sırasında tahririnden ibarettir" (34) diye özetleyebiliriz.

Bir zaman sonra Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin ikinci başkanı durumunda olan Münif Efendi, Mirza Feth-Ali'yi cemiyete çağırır. Feth-Ali orada, İslam elifbasını büsbütün terkedip, Avrupalılar'ın yazı usulünü benimseyip, harflerin şeklini Latin harflerinden seçip, yeni elifba tertip eylemek, kısacası hece elifbasını alfabetik elifba-ya çevirmek gerektiğini belirtmiştir(35).

Mirza Feth-Ali bu toplantıda ayrıca, teklif ettiği alfabe, söylendiği gibi yazılma ve yazıldığı gibi okunma kolaylığı yüzünden Osmanlı Devleti tarafından kabul edilirse, öteki İslam memleketlerinin de bu alfabeyi kullanarak öğretimin kolaylaşacağını ve cahilliğin yok edileceğini ileri sürmüştür. Bundan sonra Feth-Ali'ye risalenin tetkik edileceği ve neticenin kendisine bildirileceği söylenmiştir (36).

Ahundzade Feth-Ali'nin bulunmadığı ikinci toplantıda, müzakere, şu üç esas üzerinde cereyan etmiştir.

1- Kullandığımız harfler ıslaha ve ikmale muhtaç mıdır?

(33) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.169-170; Tansel, F. Abdullah, a.g.e, s.17; Göksel, Burhan, a.g.m, s.28

(34) Göksel, Burhan, a.g.y, s.28, Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.170

(35) Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.109-110

(36) a.g.e, s.109-110

2- Ahundzade Feth-Ali'nin icadı olan harfler ihtiyaca uygun mudur?

3- Böyle bir ıslahın ittihaz ve tamimi mümkün müdür? (37).

Müzakere neticesinde :

1- Harflerimizin ıslahı meselesinde ittifak hasıl olmuştur

2- Feth-Ali'nin tasarladığı ıslah, "tamam-ı kelimatin doğru kıraat olunmasına kâfi olduğu ve mücid-i mu-maileyhin gerek bazı huruf-u kadimede icra eylediği tadilat ve gerek yeniden ihtira' ettiği eşkâl-i harekât bir suret-i makbulede" takdir edilmekle beraber, eski harflerimiz gibi bu harflerin de basım işlerinde külfetli oluşu dikkatleri çekmiştir(38).

3- Alfabe değiştirmek kolay bir iş olmadığı gibi, mevcut İslâmî eserlerin de terk edilmesine sebep olacağından, bu ıslah teklifinin kabulü mümkün değildir (39).

Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin bu cevaplarına şu da ilâve edilebilir:

4- Eski yazı iddia olunduğu gibi kalkınma ve ilerlemeye engel değildir. Abbasi ve Endülüs Emevileri, çağında ilim ve marifette çağdaşları Avrupalı milletlerden üstün olmaları ile sabittir (40).

Bu cevaplarıyla birlikte Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Mirza Feth-Ali'nin teklifini, "Şimdilik yalnız hutut-ı saire-i İslamiye sırasına konulmasını" uygun görmüştü.

Görüldüğü gibi Ahundzâde'nin alfabe değişikliği fikri, o gün için İstanbul'da, büyük tartışmalara yol açacak kadar önemsenmemiştir. Ayrıca Ahundzâde'ye bir güvensizlik de vardır (41). Sayın Fahrettin Kırzioğlu Ahund-

(37) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.17, Göksel, Burhan, a.g.y, s.28

(38) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.17

(39) Göksel, Burhan, a.g.y, s.28, Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.170, Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.110

(40) Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.110, Göksel, Burhan, a.g.y, s.28

(41) Alpay, Meral, a.g.e, s.4

zâde Mirza Feth Ali ve İstanbul'a geliş sebebine ve ona olan güvensizliğe şöyle bir yorum getirir :

Osmanlı yazı dilinin Rus Çarlığı ve Çin İmparatorluğu ile Orta Asya'daki Türk hanlıkları içinde de, yazı dili olma örneği sayılması Rusları endişeye itmiştir. Ruslar dil birliğini bozmak için çok sinsice bir plan bulup, tatbik ettirmek istemişlerdir. Bu işle Mirza Feth-Ali'yi görevlendirmişlerdir, der ve Feth Ali'nin Çarlığın resmi memur ajanı, iyi bir bilgin ve fakat ateist bir kişi olduğunu belirtir, Kırzioğlu (42).

İstanbul'da bir Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilen Ahundzâde, yine de 1863 girişiminden eli boş Tiflis'e dönmüştür. Bundan sonra İslâm alfabesini büsbütün bırakıp Latin harfleri üzerinde durmuş, bu yolda bir çalışmaya geçmiş ve bir süre sonra ikinci bir layiha hazırlamıştır. Feth-Ali, bu yeni öneri layihasının bir suretini Tahran'a, bir suretini de-Ali Suavi'nin Ulûm gazetesinde yayınladığı bir makaleyi de ilâştirerek- Sadrazam Ali Paşa'ya(1867-1871 sadareti sırasında) göndermiştir. Mirza Feth Ali,sadrazama gönderdiği bu yeni tasarısında Latin harflerinin kabulünü önermiştir. Feth Ali, Latin alfabesini temel alarak yeni bir alfabe hazırlamıştır. Ancak bu girişiminden de Feth Ali, bir sonuç alamamıştır (43).

Münif Paşa ile Feth Ali'nin Arap harflerini ıslah yerine, daha radikal bir yola gidip Latin alfabesinin kabul edilmesi fikrini beslediklerini tahmin ediyoruz. Ama açıkça Latin yazısını kabul etmek gerektiğini söyleyemiyorlarsa da, ileri sürdükleri çarelerin çıkar yol olmadığını da görüyoruz. Kalpleri Latin yazısından yanadır, ama bundan söz etmek henüz erkendir (44). Çünkü Tanzimat'ın özelliğine uyup

(42) Kırzioğlu,M.Fahrettin,a.g.e,s.109

(43) Ülkütaşır,M.Şakir,Atatürk ve Harf Devrimi,s.19-20;Kırzioğlu,M.Fahrettin,a.g.e,s.110

(44) Canpolat,Mustafa, "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu,s.52

radikal değişmeler yerine, ortalama yollardan gitmeyi tercih etmişlerdir, tepkilerden korkmuşlardır (45) denilebilir.

Öte yandan bu fikirlerini, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye toplantılarında dile getirmiş olabilirler. Çünkü Sadrazam Keçecizâde Fuat Paşa'nın Feth Ali'nin ıslah teklifine verdiği cevapta buna işaretler bulunabilir : "Mirza'nın dediğı doğru ve Latin harfli bir elifba ile yazıp okumak kolaysa da, bin yıllık mazi ve maarifimizle bağlarımız kesileceğinden, böyle bir değişikliğe lüzum yoktur "(46)demekteydi.

Ancak 1862-1863'deki girişimler tamamen etkisiz de kalmamıştır. Harflerimizin ıslahı lüzumu anlaşılmıştır. Ama etkili ve fiili bir harekete de girişilmemiştir. Sadece 1863-1864 ders yılında, Cemiyet-i Tedrisiye adı ile açılan mektepte, Arap harfleri harekelenerek okutulmuştur. Bunda Encümen-i Daniş'in hareke konulmasını tavsiye etmesinin de rolü olmuş (47) olmalıdır.

Bundan sonra pek fazla etkili olmasa da, bir gelişme teşkil edebilecek bazı resmî girişimler daha vardır. Bunlar:

Ali Paşa Hariciye Nezareti'nde bulunduğu sırada kâtipleri bir türlü sade ve açık yazmaya alıştıramamış, nihayet yazılacak yazıların Fransızca olarak kaleme alındıktan sonra olduğu gibi Türkçe'ye çevrilmesini emretmek zorunda kalmıştır(48).

Sadrazam Said Paşa da Hatırat'ında (c.1,s.217-218), devlet dilini sadeleştirmek için çalıştığını belirtir.

Osmanlıca terimi, 1876 Kanun-ı Esasi'nin 18. ve 57.

(45) Berkes,Niyazi,a.g.e,s.260

(46) Kırzioğlu,M.Fahrettin,a.g.e,s.110

(47) Tansel,F.Abdullah,a.g.y,s.17;Ülkütaşır,M.Şakir,a.g.e,s.20

(48) Levent,A.Sırrı,a.g.e,s.160

maddelerinde yerini Türkçe'ye bırakıyordu (x).

Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa, dile kaide koymak için Kavaid-i Osmani'yi yazarlar (49). İsimlere, sıfatlara ve kinâyâta kurallar getirmeye çalışırlar.

Görülüyor ki, çalışma ve girişimler harf konusunun dışına taşmış, bütün dil konusuna yayılmış olarak devam etmeye başlamıştır.

(x) Madde 18- Tebaa-i Osmaniye'nin hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçe'yi bilmeleri şarttır.

(49) A.Cevdet Paşa-Fuat Paşa, Kavaid-i Osmani

C- BAZI OSMANLI AYDINLARININ DİL VE HARFLER HAKKINDAKİ FİKİR VE ÇALIŞMALARI

Harfler konusunda şüphelerin zihinleri meşgul etmek sınırını aşır, önemli ölçüde eylem planına da taşması, Osmanlı aydınlarının bu konu üzerine daha fazla e-ğilmelerine sebep olmuştur. Hatta kendi çapında ıslah girişiminde bile bulunmuşlardır. Bunlardan bazılarının görüş ve çalışmaları şöyledir:

1- İBRAHİM ŞİNASI

Dil ve yazı tartışmalarında Tanzimat döneminde radikal bir bakış açısı bulunmamakla birlikte özellikle dil alanında yenileşmeye doğru çıkış açacak olan başka bir araç meydana gelmişti. Dilde çağdaşlaşma zorunluluğunu doğuran öğretimin yayılamayışı yanında belki daha da etkili olan bu araç basın olmuştur. Ancak 1831'de çıkan Takvim-i Vakayi ve 1840'da çıkan Ceride-i Havadis'in bu konuda pek fazla rolü olmamıştır.

Türk olarak basın dilinin gelişmesinde ilk rolü oynayan kişi İbrahim Şinasi (1824-1871) olmuştur. 1861'de önce Ağâh Efendi tarafından kurulan Tercüman-ı Ahval'de, daha sonra da 1862'de kendi gazetesi olarak Tasvir-i Ef-kâr'da yazmıştır. İşte bu noktada Şinasi, gazeteyi halkın anlayacağı dili kullanarak, bir araç olarak ilk gören kişidir (50).

Türk dilinin sadeleşmesi işinde gazete ve dergilerin hizmeti çok büyük olmuştur. Şinasi de, gazetelere yazdığı yazılarda çok açık bir dil kullanmış ve gazeteci dilinin meydana gelmesine hizmet etmiştir. Gazetelerin satılması, halk tarafından okunup anlaşılması, yazılarda herkesin anlayacağı sade bir dili zorunlu kılmıştır (51).

(50) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.255

(51) Levent, A.Sırrı, a.g.e; s.99

Şinasi'nin İstanbul'da neşrettiği Tasvir-i Efkâr'a bakılacak olursa, bir tarafta o zamanın durumu, diğer taraftan Tasvir-i Efkâr'ın şekli bulunur. Onun için

"Tarz-ı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lûgat tekellüm ettim."

beytinin Şeyh Galip'ten ziyade, Şinasi'nin lisanına yakı-
şacağına hükmolunur (52).

Gazeteci lisanının dışında Şinasi, dile iki yenilik daha getirmiştir. Biri halk sözlerinin edebi değerinin olduğunu göstermek (Durub-ı Emsal-ı Osmaniye), diğeri klasik yazma kurallarını çiğnemek (Şair Evlenmesi) dir (53).

Diğer taraftan Şinasi, 1869'da Avrupa'dan döndükten sonra harflerin ıslahı konusuna eğilmiştir. Basın alanında dört beş yüze kadar yükselen Arap harflerinin sayısını 112'ye indirmiştir. Arap alfabesinin okuma, yazma ve basım sahasındaki zorluğunu kabul eden Şinasi, basım işlerinde kolaylık getireceğini umduğu, kendi ıslahı olan harflerle ilk defa yine kendi eserlerini basmıştır. Divanı'nı, Tercüme-i Manzume'sini ve Durub-ı Emsal-i Osmaniye'sinin ikinci baskısını, örnek olarak, bir hattata yazdırıp, sayısını azalttığı bu harflerle bastırmıştır (54).

2- NAMIK KEMAL :

Namık Kemal, bir yandan gazetelere yazdığı günlük yazılarda Şinasi'nin nesrini daha parlak bir üslupla takip ederken, öte yandan özenerek yazdığı yazılarla da, edebi nesrin örneklerini vermiştir. Bu arada Namık Kemal de devrinin diğer aydınları gibi dil ve harf konusuyla yakından ilgilenmiştir

"Lisan-ı Osmani'nin edebiyatı hakkında bazı mülaha-
zâtı şamildir" başlıklı yazısında Namık Kemal :

(52) (İleri), Celal Nuri, Türk İnkılâbı, s.385

(53) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.256

(54) Tansel, F.Abdullah, a.g.y, s.20, Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.20

"İstanbul'da okuma yazma bilenlerden dahi belki on-
da biri sebk-i maruf üzere yazılmış bir kâattan ve hatta
kâfil-i hukuku olan kanun-ı devletten bile istifade-i me-
rama kadir değildir. Çünkü edebiyatımıza Şark ve Garb'ın
bir kaç ecnebi lisanından müstear olan şiveler galebe ede-
rek ittirâd-ı ifadeye hâlel vermiş ve edevat-ü tabiat ü i-
fadâtı takrirden bütün bütün ayrılmış olan üslûb-ı tahrir
ise bayağı bir başka lisan hükmüne girmiştir...

Elfazda garabet o kadar muteberdir ki, mesela Ner-
gisî gibi milletimizin en meşhur bir telif-i edibânesin-
den istihrac-ı meal etmek, bize göre ecnebi bir lisanda
yazılmış olan Gülüstan'ı anlamaktan müşkildir." (55) diye-
rek Osmanlıca'nın anlaşılması güç olan halinden şikayet
etmiştir

Diğer taraftan bu şikayetine, Türkçe'yi meydana ge-
tiren üç lisanın telaffuzda oldukça yaklaştığı olmasına rağ-
men, yazıda asıl şekillerini korumasını ve bunun da dilde
tezatları ortaya çıkarmasını eklemiştir(56).

Daha sonra da, 1869'da Hürriyet gazetesinde çıkan
bir yazısında: "bizim çocukların yıllarca okuduğu halde
bir iki satırlık bir yazı bile yazamadıklarından" yakınır.
Ermeni, Rum ve Yahudi çocuklarının mektebe gittikten beş
altı ay sonra gazete okuyabildiklerini ve bilgilerinin ça-
bucak arttığından bahseder. Sonra da bizim çocukların bir
eksikliklerinin olmamasına rağmen, böyle bir durumda bu -
lunmalarının sebebini eğitim sistemindeki hata (57) larda
bulur.

Namık Kemal Arap harflerinde şu eksiklikleri görür:

"Bizim hattımız, evvela, harekesiz olmak cihetiyle
kıraatinde su'ubet görüldüğüne ve saniyen eşkali Türkçe'ye
mahsus olmayıp lisan-ı Arap'tan müste'ar olduğundan içinde

(55) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.130

(56) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.11

(57) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.17

zâl ve dâl gibi bizde savtı mevcut olmayan bazı harfler bulunarak, o ise imlada bir takım müşkilât peyda eylediğine, sâlisen, harflerin muttasıl yazılmasından dolayı Avrupa'da basma eşkali nihayet 35-40'tan ibaret iken bizde 500'e kadar yaklaşmak hasebiyle müretteplerimiz, gerek tertipte ve gerek harf dağıtmakta Avrupa müretteplerinin ancak üçte biri derecesinde iş yapmakta ve hele verilen şeylerin tashihinde onların 4-5 misli vakit zayi etmekte olduklarından, intişar-ı maarifin en büyük vasıtası olan tıba'at pek masraflı geldiğine nazaran hâl-i hazırın faide-i ıslahı müttefikun aleyhtir" (58).

Namık Kemal ıslah işinin samimi taraftarıdır. Ancak "eşkal-i hurufumuzun esasen tağyiri efkarında değiliz" derken, mevcut harflerin aynen korunması fikrinde olanların da düşmanlarından bulunduğunu söyler (59).

Harflerin ıslah edilmesine gerekçe olarak, "yazıdan murat tasvir-i esvat ile tebliğ-i efkardan ibaret olduğundan işin yalnız nazariyat cihetine bakıldığı halde bir lisanın hurufu kelimatını aynı aynına ifade etmeyince illet-i gaiyesi tamamiyle vucuda gelemeyeceğini (60)" gösterir.

"Okumak bilenlerin ekseri, edebiyat denilen âsarımızı istima' ederken, başka lisanda yazılmış bir duzanıyla aminhan olagelme" (61)lerini eleştirci bir yaklaşımla dikkate sunarken okuma konusundaki gösterilen zorlukları ise anlamsız bulur. Çünkü kelimeler, harekelenerek heceleyle heceleyle okunmaz. Suret-i telaffuzu malum olan bir kelimenin kıraatı için, yazının harekeli olup olmamasında hiç bir fark yok gibidir. Öte yandan harflerin bitişmesinden doğan çokluğu, sınırlandırılarak ve Osmanlı lisanındaki

(58) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.30-31

(59) a.g.e, s.32

(60) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.30

(61) Namık Kemal, Mukaddime-i Celâl, s.5

fazla harfler atılarak otuz adete indirilebilir (62). Ancak "eşkâl-i muttasılada huruf-ı mukatta'aya nisbetle resmî hattın bazı mertebe su'ubeti inkar olunamaz". Bu zorluk da dersleri yazarak öğrenme usulü ile yok edilebilir (63).

İmla bahsinde, birbirine yakın harflerin kaldırılmasının anlamları arasında bir yakınlık bile olmayan binlerce kelimenin birbiriyle karışmasına sebep olacaktır. Bu harflerin ibkası halinde ise, tebdil-i hurufun teshil-i imlada hiç faidesi görülmemesi tabiidir (64).

Harflerin ıslahında; "yâ sadası veren kâfın yâ gibi altına iki ve nun sadası veren kâfın nun gibi üstüne bir nokta konulsa ve Tengri'de olan ve lisanımızda pek nadir bulunan kâf bazı matbuatta görüldüğü vechile iki kollu kâf şekliyle yazılrsa elifbamızın hurufça bir noksanı kalmaz." Sesli harfler meselesi ise, Arap, Acem ve Türkçe olan kelimeler için ayrı ayrı harekelemeler yapılarak çözümlenebilir (65).

Maarifin yayılamayışını Namık Kemal, harflerdeki hatalarda değil, tahsilde uygun usullerin kullanılmamasında ve gereken tedbirlerin alınmamasında (66) görür.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Namık Kemal, harflerin ıslahı taraftarıdır, harflerin değiştirilmesi, yani Latin harflerinin alınması yanlış değildir. Bunun için de gerekçeleri şunlardır:

a- Mademki hiç olmazsa Kur'an'ı okumak, akaidce her ferde mutlaka gereklidir ve mademki lisanımızda meramımızı dürüstçe yazabilmek için Arapça'nın sarfını bilmeğe ihtiyaç vardır. Bu halde Türkçe için başka bir alfabe tertip etmek abes ile meşgul olmak değil midir?

(62) Yetiş, Kâzım, a.g.e,s.2

(63) a.g.e,s.4

(64) Yetiş,Kâzım,a.g.e,s.4

(65) a.g.e,s.34-36

(66) Namık Kemal,"Usul-i Tahsilin Islahına Dair", Tasvir-i Efkâr,26 Safer 1283,nu:403,s.223

b- Harfler değiştirilirse XIII. asırlardan beri yazılan İslami eserlerden gelecek nesiller hiçbir şey anlamayacak ve bunları yeni harflere aktarmak için zaman ve masrafa güç yetmeyecektir (67).

c- Harfler değişirse okuyup yazma bilenlerin cümlesi tekrar heceden başlamaya ve uzun zaman sarfına muhtaç olacaklarından yapılacak şeyi, umuma kabul ettirmek imkansız gibi görünür. Bunun için de bütün fedakarlık göze alınacak bile olsa, acaba ihtiyaç o kadar mübrem midir? (68).

d- Tebdil-i huruf, basım işlerinde önemli bir hizmet getirmez. Bin nüsha itibarıyla basılan bir kitabın her cüzüne ki 16 sahifedir, 4 para bile tertip hakkı isabet etmez ki, masraflı hafifletme cihetine gidilsin (69).

e- Ayrıca Latin harflerinin, dilimizde mevcut Arapça kelimelerin yazılmasında yetersiz kalacağını (70) da ileri sürmüştür.

Namık Kemal bütün bu fikirlerindeki amacının "lisanın ıslahı için erbab-ı iktidara bir müracaat-ı halisane" olduğunu, "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şamildir" başlıklı Tasvir-i Efkar (16 ve 19 Rebi-ülâhîr 1283, nu:416-417)'daki yazısında (71) belirtir. Daha sonraki önerisinde; en iyi yolun hocası, kitabı, tahsil usulü muntazam bir veya birkaç sıbyan mektebi yapıp da, hurufumuzun Avrupa'ya nisbetle tahsile engel olup olmadığını fiilen tecrübe etmek ve onun üzerine zaruret görünür ise, bu işte otorite olan kişilerden meydana gelen bir cemiyet aracılığıyla gereğine göre ıslahına teşebbüs eylemektir, demektedir (72).

(67) Namık Kemal, a.g.y, s.223 ve Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.31

(68) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.31

(69) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.4

(70) Tansel, F. Abdullah, a.g.e, s.20

(71) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.17

(72) a.g.e, s.37

Devletin de böyle bir teşebbüste bulunmayacağını, onun cehaletten memnun olduğunu, maarifin bu zulüm ve ihmali can düşmanı bulunduğunu da söylemeyi ihmal etmez(73).

Harfleri ıslah yolunda ileri sürülen fikirlerin lisani bütünüyle karışıklığa düşüreceğinden, yazmada daha fazla zaman kaybına götüreceğinden, her şeyin daha fazla zor duruma geleceğinden endişelidir ve hiçbirinin (harekeme, harekeleri kelime içine alma ve bazı harfleri atma gibi tekliflerin) kabulünü uygun görmez (74). Bu sebeple "hurufun hali üzere ibkasından başka çare yoktur. Kavaid-i külliyyedendir ki, bir noksan, daha şen'ine düşmek ızrarı mevcut olunca ipka olunur. Maamafih itikadımızca, o noksanın da pek ehemmiyeti yoktur (75). diyerek, bir çıkmazda kaldığını görürüz.

3- ZİYA PAŞA

Yazılarını eski tarzda yazan Ziya Paşa, siyasi hayata atıldıktan sonra yazdığı yazıları hep açık bir dille yazmıştır. Onun içindir ki, dilimizin içine düştüğü kötü durumu Hürriyet'in 7 Eylül 1868 tarihli nüshasında "Şiir ve İnşa" başlığı altında Ziya Paşa şöyle dile getirir :

"Beni Adem arasında medar-ı teâti-i efkar lisanıdır. Bir milletin lisani kavaid-i mazbuta altında olmayıp da her eline kalem alan kimsenin keyfine mutabaat eder ve hal-i tabiisinden çıkarsa, ol millet beyninde vasıta-i muâmelat bozulmuş demek olur"(76). Bizim dilimiz de, Arap ve Acemleri taklit yüzünden büyük bir karmaşanın ve fenalığın içine düşmüştür. "Bu fenalığı def için tabiata ittiba' etmeli" (77) dir. Yani dil, kendi milli benliğine kavuştu - rulmalıdır.

(73) a.g.e, s.37

(74) a.g.e, s.33

(75) a.g.e, s.40

(76) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.136

(77) a.g.e, s.140

Ayrıca dilimiz öyle ağır ve öyle anlaşılmaz bir halle gelmiştir ki; "Maliye dairesinden çıkan bir yazıyı yazan okuyabilir. Ama yazı alınsa ve yazı konusunu anlatması istense anlatamaz."

Mahkemede de, "sorgu yargıcı davalıya, konuşulan Türkçe ile soru sorar ve cevaplar alır, fakat tutanağını resmi deyimlerle tutar. O biçimdeki tutanağı davalıya okuduğunuzda davalı, sözlerinin Arapça'ya çevrilmiş olduğunu sanarak hiçbir şey anlamaz ve nezaket gereği tutanağın altına mührünü ya da parmağını basar"(78).

Dilimizin sadeleşmesi gereği üzerinde ısrarla durmuş ve kendi yazılarını da açık bir dille yazmaya gayret etmiştir. Veciz ve sade sözlerinin yanında ağır bir dil kullandığı yazıları da olmuştur.

4- ALİ SUAVİ :

Ali Suavi, Paris'te yayımlamakta olduğu Ulum gazetesine "Lisan ve Hatt-ı Türki" başlıklı bir makale yazmış (1869,c.1,sayı-214) ve bu makalesinde, "Arap yazısının iyi olmakla beraber kusurları bulunduğunu, ıslah edilmeye muhtaç olduğunu" kabul ettiği halde yazının değiştirilmesine taraftar olmadığını açıklamıştı (79).

Ona göre okuma yazma güçlüğü'nün sebebi bir yazı işi değil, bir dil işi idi: "İngilizce'de de imla yoktur. İngilizce'de (a) bir kaç türlü okunur. Fakat İngilizce'de İngiliz'in bilmediği ve konuşurken kullanmadığı kelime yoktur. Bizim dilimiz ise bizim olmayan, konuşurken ağzımıza alamadığımız, sadece şair, edip ve alimlerin yazarken kullandıkları kelimelerle doludur. Dili sadeleştiriniz. İhtiyacımız olmayan yabancı kelimeleri atınız. İmlayı biraz düzeltmekle bu güçlük kalmaz (80)." Ayrıca yazı meselesi- ni ve yazının sağ veya soldan yazılmasının dinle bir ilgisi olmadığını, bir hoca olan Ali Suavi, kendi döneminde ortaya koymuştur.

(78) Turan,Şerafettin,a.g.e,s.9

(79) Ülkütaşır,M.Şakir,a.g.e,s.21

(80) Atay,Falih Rifki,Çankaya,s.438

Bununla beraber Ali Suavi, dilin ve özellikle gazette dilinin sadeleşmesini istiyordu. Ali Suavi, Muhbir gazetesindeki "Gazete" başlıklı yazısında, "Muradımız mesele anlatmakken, niçin halkı bir de ibare için düşündürelim? Gazeteleri İstanbul'da avam lisanı olan Türkçe ile yazalım" (81), diyordu.

Ali Suavi terimler konusunda, milletlerarası kullanılmakta olan terimleri kabul etmek fikrindedir. "Avrupa'nın el-sine-i muhtelifesi onu değiştirmeyip lisan-ı ulum ve belki lisan-ı umum olmuş, biz dahi bu makuleyi tebdil etmeyiz. Mesela "oksijen, fotograf" ve benzeri kelimeler ya Yunanca, ya Fransızca, ya İngilizce olmaktan çıkmış, ilim lisanı, umum lisanı olmuş. Biz bunu bırakıp da "asl-ül-hâ-mız" veya "ümmül-humuza" yahut "hava-i hayati" diyerek istilah tevliidi gibi abesle iştigal etmeyiz. Eğer böyle kelimeleri lisanımızda değiştirirsek ahlâfımız bize inkisar eder" (82).

Dilin sadeleşmesi, imla ve terimler konusunda radikal bir bakış açısına sahip olan Ali Suavi, harfler konusunda tereddütlüdür ve harflerin değiştirilmesini istemektedir.

5- AHMET MİTHAT

Bu devrin sade nesrinin en dikkate değer temsilcisi Ahmet Mithat'tır. Fikrini sanat kaygısından uzak, sade ve samimi bir güzellik, nazıklık ile veren de Ahmet Mithat'tır.

Dil konusunda atalarımızı eleştiren Ahmet Mithat; Osmanlılar, Asya-yı vustadan geldikleri zaman beraber getirmiş oldukları lisanı muhafaza etmiş olsaydılar da, ba'dehu tarakkıyat-ı medeniye nisbetinde lisanın dahi terakkıyatını yine Türkçe dairesinde aramış olsaydılar, şimdi

(81) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.133 ve Ali Suavi, "Gazete", Muhbir, 27 Şevval 1283/1867, s.28

(82) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.126-127

kendilerine pek büyük teşekkürler ederdik. Ne faide ki, Türkçemizi dahi elimizden alarak Arabileştirmişler yahut Farisileştirmişlerdir... Gele gele Osmanlı kitabeti o dereceyi bulmuştur ki, kaleme alınan bir şeyi ne Arap, ne Acem ve ne de Türk anlamayarak... nihayet milleti adeta lisansız bırakmışlardır. Fakat bir milletin lisansız kalması mümkün ve mutasavver değildir (83).

Bu sebeple lisanımızı ıslah etmeye mecburuz. 25-30 yaşına kadar zamanımızı hala lisan tahsili yolunda sarf edersek, 35 yaşına girsek bile yine mektep çocuğu halinde kalacağız. Eğer lisana önem vermeyip de, yalnız fen üzerine bütün çalışmamızı sarfederek olursak, o zaman dahi iki satır yazı yazıp isteğimizi ifadeye güç yetiremeyiz.

İnsan dilsiz yaşayamaz. Milletimizin terakkisini istersek her ferdinin bülbül gibi şakıması için kendilerine kolaylık göstermeliyiz (84).

"Osmanlıca'nın Islahı" başlıklı Dağarcık dergisindeki bu yazısı ile Ahmet Mithat, harflerden çok, dilin sadeleşmesi ve imla meselesiyle yakından ilgilenmiştir.

6- ŞEMSETTİN SAMİ :

Şemsettin Sami, dilimizde Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğundan şikayetle, "bir dil, kelimat-ı ecnebiyeden ne kadar ârî ve kendi kelimeleri ne kadar ziyade olursa o kadar mükemmel, o kadar vasi', o kadar zengin addolunacağından" (85), "hepimiz yalnız Türkçe kelimeler arayıp bularak, bugün alışılmış olan Arapça, Farsça ya da yabancı kelimeler yerine, onları kullanmaya çalışmalıyız. İmkan bulunursa yabancı kelimeleri hiç kullanmama birbirimizle yarışmalıyız" (86) demekteydi.

(83) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.143

(84) a.g.e, s.147

(85) a.g.e, s.151

(86) Turan, Şerafettin, a.g.e, s.12

Türkçe kelimeleri de, "Şark Türkçesi'nin bizce metruk ve meçhul olan olan kelimelerini kabul" (87) ve kullanmaya çalışarak bulabiliriz.

Yabancı kelimeleri atarak lisanımızı temizleme işinde, eli kalem tutanlara büyük görev düştüğü gibi, yeni bulunan Türkçe kelimeleri yaygınlaştırmada da onlara önemli görevler düşmektedir.

Gazete lisanı konusunda da Şemsettin Sami, Sabah gazetesinin (1876) ilk sayısındaki ilk makalesinde, "herkesin anlayabileceği bir lisanla" (87) yazılmalı demektedir.

Şemsettin Sami, harfler konusunda gerçekçi bir yaklaşıma sahipti. Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kullanılmasının önerilmesi, hatta eyleme geçilip bir deneme yapılması (88) onunla başlatılmaktadır.

7- EBUZZİYA TEVFİK :

Arap harflerini ıslah yolunda denemeler, ancak Münif Paşa'nın teklifinden 25-30 yıl sonra, matbaacılığın ilerleyişine katkısı olan Ebuzziya Tevfik tarafından yapılmıştır. 1884'te Ebuzziya Tevfik, basımda 519'u bulan harf kasasını 112'ye indirme denemelerinde bulunmuş ve kendi matbaası için harfler döktürmüştür (89).

Aslında Şinasi'nin matbaa için döktürdüğü harfler ile Ebuzziya Tevfik'in harfleri, ıslah yolunda eyleme geçildiğinin önemli işaretleri olsa gerektir. Çok önemli sonuçlar vermese de, sonuca gitmede özellikle Ebuzziya Tevfik'in denemeleri ileri bir merhale olarak değerlendirilebilir.

Bu arada Hayrettin Bey'in Terakki gazetesindeki makalesindeki fikirlere de değinmek lazımdır. Hayrettin Bey, kullanılan harfler değişmedikçe gelişmenin olamayacağını,

(87) Özdem,Ragıp,a.g.y,s.902

(88) Alpay,Meral,a.g.e,s.8

(89) Berkes,Niyazi,a.g.e, s.261

çünkü bu harfleri milliyetlerinin bir alameti saydıklarını açıklar. Rusların eski harflerini atıp öğrenilmesi kolay bir yazı kullanmaya başlamalarını ve sonuçlarını örnek gösterir. Harflerin kolay bir şekle çevrilmesi için, muktedir kişilerden meydana gelen bir komisyon kurulmasını (90) tavsiye eder. Namık Kemal ile hemen hemen aynı yıllarda, böyle bir komisyonun kurulmasını öneren Hayrettin Bey, harf konusuna Namık Kemal'den daha farklı bakmaktadır. Çünkü Hayrettin Bey, her türlü zorluğun ancak harflerin değiştirilmesiyle çözümlenebileceğine inanır. Namık Kemal ise, bunu göze alamaz.

Osmanlı aydınlarının dışında, harflerimiz konusunda tartışmalara katılan İranlı Melkom Han'dan da söz etmek istiyoruz.

Levent'e göre İran'ın Londra elçisi (91), M.Şakir Ülkütaşır'a göre İran'ın Türkiye nezdindeki İstanbul elçisi (92) ve Fahrettin Kırzioğlu'na göre İstanbul'a mülteci olarak gelen İran Ermenileri'nden, Rusya tarafından bu iş için kullanılmış bir ajan olan (Melkom Han, Osmanlı'daki harf tartışmalarına etkili olarak katılmış bir kişidir. Melkom Han (1831-1908)'ın 1869'un Temmuz-Ağustos aylarında İstanbul gazeteleri ve Londra'da Hürriyet gazetesinde harflerle ilgili yazıları neşredilmiştir(94). Şeyh Sadî'nin Gülistan'ını önerdiği harflerle de bastırmış olan Melkom Han, gazetelerde uzun tartışmalara yol açmıştır(95).

Melkom Han'dan Hürriyet'e gelen mektupta, bütün suçun harflerde olduğu belirtilmekteydi: "Etfal-i müsliminin talim ve terbiyelerindeki noksan ile millet-i is -

(90) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.18-19

(91) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.171

(92) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.20

(93) Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.110

(94) a.g.e., s.110

(95) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.171

lam'ın terakkiyat-ı hazırada mahrum kalarak mübtela-yı zaaf ve nâtüvanî ve meskenet olması ve aralarında emniyet-i hukuk-ı hürriyet ve emniyet-i can ve ırz ve mal mevcut ve muteber olmaması ve cevr ve zulmün kesreti ve adl ve insafın killeti velhasıl her türlü mekruhâtın vecudu bilcümle elifbanın ayıp ve noksanından hasıl olduğunu"(96) beyan etmekteydi.

Melkom Han her türlü suçu yüklediği elifbanın mahzurlarını da bir bir saydıktan sonra, Mirza Feth Ali'nin teklif ettiği alfabenin reddedilmesinin yanlışlığını açıklar ve daha sonra şunları sorar :

a- Ahundzade'nin sesli harflerin sessizlere merbut olarak yazıldığı alfabe sistemi mi?

b- İstanbul'da bir şahsın fikri olan harflerin muttasıl değil, münferit surette yazılması ileri sürülen alfabe sistemi mi?

c- Yoksa Muhbir gazetesince tavsiye olunan, harfelerin harflerin üzerine ayrıca yazılması fikrini ileri süren alfabe sistemi mi tercih (97) olunacaktır?

Melkom Han'ın bu sorusuna Hürriyet'te Namık Kemal şöyle cevap verir: Harflerimizdeki zorluklarda ve ıslahında herkesin müttefik olduğunu belirttikten sonra Namık Kemal, bununla birlikte harflerin bütünüyle değiştirilmesi meselesinin hemen akla geldiğini, bunun da mahzurları bulunduğunu ifade eder. Sonra da Arap harflerini ıslahtan başka çarenin olmadığını ve eksikler tamamlanabildiği taktirde hiçbir meselenin kalmayacağını (98) söyler.

(96) Yetiş, Kâzım, a.g.e, s.30

(97) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.17-18

(98) a.g.e, s.18

Yine bu cevapta, Melkom Han'ın sorduğu alfabe sistemlerinin üçü de uygun görülmez. Türlü harfleri birbirinden ayırmak için küçük birer işaret konması , üstün, esre ve ötre için bazı işaretler bulunması yeter sayı - lır(99).

Melkom Han'ın harfler konusundaki girişimi, konuyu bir saman alevi gibi canlandırmışsa da, kayda değer bir sonuç getirememiştir.

D- TANZİMAT DÖNEMİNDEKİ ÇALIŞMALARIN SONUÇLARI

Tanzimat döneminde imla konusunda ıslahatın gerekli olduğu fikri herkes tarafından kabul edilmişti. Bu ıslahat için şunlar önerilmişti :

1- Arapça ve Farsça kelimelerin imlasına dokunulmamalıdır. Dilimize bozularak giren kelimeler, o şekli ile muhafaza edilmelidir (100).

2- Türkçe kelimelerin imlasında :

a- Hafif üstün ile başlayan Türkçe bir kelimenin ilk hecesini teşkil eden harfe imla harfi konmaz. Ancak başka harekelerle başlayan harfe, harekenin gerektirdiği imlâ harfi konur.

b- Hafif üstün ile başlayan ve öylece biten kelimenin yalnız son hecesine imla harfi konur. Başka hareketlerle başlayan kelimelerin ilk hecesine imla harfi konularak, onu takib eden hecede, hareke değişmedikçe imla harfi konmaz.

c- Tek heceli kelimelere ve "bana, sana" gibi iki heceli kelimelerin birinci hecelerine imlâ harfi katılmaz (101).

Ancak Mecmua-i Ulûm'da çıkan "Meşveret" başlıklı ve Muhsin imzalı yazıda ise, Arapça ve Farsça kelimelerin imlası ve telaffuzunun değiştirilebileceğinden, dilde kullanılmayan garip kelime ve tamlamalardan kaçınılması gerektiğinden bahsedilmekteydi (102).

Bu devirde imla konusunda fikir ileri sürenleri; imlanın ıslahı için belli bir çare tavsiye edenler ve imlanın ıslah edilemeyeceğine inananlar diye iki kısma ayırabiliriz. İmlanın ıslah edilemeyeceğine inananlar, çare

(100) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.257

(101) a.g.e, s.68

(102) a.g.e, s.164

olarak yeni bir harf sisteminin kabulünü önermişlerdi.

Diğer taraftan sadeleşme konusunda da iki kutup meydana gelmişti :

a- Sadeleşmeyi istemeyenler

b- Sadeleşmeyi isteyenler

Bu iki kutup arasındaki mücadelede üstünlük birincilerde kaldı. Çünkü çoğunluk kendilerinde idi. Bununla beraber sadeleşmeyi istemeyenler, "tehdide ve tekfire" kadar ileri gidiyorlardı. O da sadeleşmecileri gerilettili.

Sadeleşmeyi istemeyenler mantığa dayanıyorlardı. İlimde ve sanatta Arapça ile Farsça'ya muhtaç oldukça, bunları atmak kolay olmayacak, Arapça köklere ihtiyaç bitmeyecekti.

Sadeleşmeyi isteyenler haklı idiler. Çünkü medeniyet dünyası çoktan milliyet çağına girmişti. Yabancı dillerin egemenliği altında milli dil şuurunu kaybetmiş olan milletler, hangi safhalardan geçmişler ve dillerini yabancı etkilerden temizlemek için nasıl hareket etmişlerse, bizim de o yolda çalışmamız gerekiyordu. Bazı gençler bu yolda ilk denemeleri yapmaya başlamışlardı. Fakat, o tarihlerde henüz milliyet devrine girmemiş olduğumuz için bu hakikatleri kimseye anlatmak mümkün değildi (103).

XVIII. yüzyıldan itibaren tıp, hukuk, siyaset, çeşitli ilimlere ait eserlerin ve klasiklerin tercüme faaliyetlerine girişilmesi yabancı kelimelere karşılık bulma zarureti ortaya çıkarmıştı. Terimlerde de, Latince karşılıkları aynen almak ve Türkçe karşılıklar bulmak diye iki ayrı fikir vardı (104).

Tanzimat'ın ilim terimleri kitaplarda ve ilimle uğraşanların hafızalarında kaldı. Yeni kelimeleri karşılamak için çoğu Arapça ve uydurma kelimeler, konuşma diline de girip yerleşti (105).

(103) Levent,A.Sırrı,"Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi", Dil Devrimi Üzerine,s.17-18

(104) Levent,A.Sırrı,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları,s.88-89

(105) a.g.e,s.128-129

Tanzimat devrinde, özellikle harfleri ıslah için yapılan girişimler, (9) ve (ı) harflerine birer işaret konarak farklı okunuşları birbirinden ayırmaya yönelikti. "o, ö, u, ü" gibi dört yuvarlak seslinin işini gören (9) "vav" ın üzerine ve altına, Türkçe'ye göre özel işaret - ler (106) koymak icap etmişti.

"Osmanlı ve ecnebi şakirdanının kiraat-ı lisan-ı Osmanî dakayıkını az zamanda öğrenebilmelerini teshil maksadıyla yeni usulde tertip edilen" bir elifba ve kiraat kitabında (ا, و, ى, o) harflerinin okunuşunu kolaylaştırmak (107) amaçlanmıştı. Bu harflerden (9 = vav) dört, (ا = elif) sekiz ve (ى = ya) iki türlü okunabiliyordu.

Sesli harfler üzerindeki bu teklifler; 9 = o, 9̇ = ö, 9̈ = u, 9̈̇ = ü (108); 9̇ = o, 9̈ = u, 9̈̇ = ö, 9̈̈ = ü (109) v.b. şeklindeydi.

Sesli harflerin düzeltilmesi için huruf-ı munfasıla denilen Arap yazısını, Latin yazısına benzetme görüşü vardır ki, bu şekil ile her harf bitleştirilmeden ayrı ayrı yazılacak ve dizgi işlerinde de kolaylık sağlanmış olacaktır. Arap harfleri arasına sesli harfler de alınacaktı. Ancak Arap harfleri yerine Latin harflerini teklif yönünde yeni çıkmaya başlayan cıliz seslere cevaplar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Hatta Ermeni harflerinin Latin harflerinden daha kolay olduğu fikri de iddialar arasında yer almıştı.

Mehmet Cevdet, "Yazı Yazmak Hakkında Bazı Malumat" adlı yazısında: "Mevcut huruf muayene edilecek olsa en mükemmelcesi Ermeni hurufu olduğu görülür. Çünkü Latin hurufunun yine o lisandan azma lisanları bile yazmaya müsaadesi yoktur." Çünkü bazı harflerin, Latin harfleri içinde

(106) Kırzioğlu, M. Fahrettin, a.g.e, s.107

(107) Selanikli Tefvik, Yeni Elifba ve Tekmil-i Kiraat, s.2-9

(108) Selim Sabit, Elifba-i Osmani, s.3

(109) İsmail Şükrü, Latin Harfleri, s.14

karşılığı bulunmadığı ve bazı harflerin de birkaç harfle ifade edilmiş olduğu açıktır. Bu eksikliğe rağmen "mevcut huruf-ı heceyi cem' ederek, birinde olmayanı diğerinden almak ve badehu insanın ağzında tab'an daha kaç nevi savt mahreci var ise onları dahi tetkik etmek suretiyle huruf-ı hece ikmal olunabilir." Bundan sonra da, "Latince, Rumca, Türkçe ve Arapça gibi lisanlar, gayri lisanlarda olduğu gibi her harf, bir harf-i med ile okunmalıdır" (110) görüşüne yer verilmektedir.

Latin harflerine şüphe ile bakılmakla birlikte, gazeteler arası münakaşa sırasında Arap ve Latin harflerinden hangisinin daha kolay okunmaya müsait olduğu meselesi ele alınmıştı.

Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesini Arap harflerini müdafaa ederken, Terakki gazetesini Arap harflerinin telgraflaşmalarda ve basımdaki zorluklarından söz ederek, Latin harfleri yönünde görüş belirtiyordu (111). Aslında Latin harfleri, Arap harflerinin soldan sağa yazılan bir başka şekliydi. Onu ya da bunu kullanma arasında bir fark düşünülmemeliydi. Türkçe'yi ifade edebilecek olan Latin harfleri, Türkçe'yi yazmaya ve okumaya yetmeyen Arap harflerine tercih edilmeliydi (112). Çünkü "bizce huruf-ı mevcudeyi ne kadar ıslaha çalışsak tezyid-i suubattan başka bir şeye muvaffak olamayız. Elifbamızın külliye tebdili ile hakikaten ihtiyacımızı dâfi' bir surete ifrağı daha müfit ve kabil-i icra görünüyor " (113).

Bu dönemde Hoca Tahsin Efendi de, Arap harfleriyle sağdan sola doğru yazı yerine soldan sağa doğru giden bir yazı icat etmeye çalışmıştır(114).

(110) Mehmet Cevdet, "Yazı Yazmak Hakkında Bazı Malûmat", Kırkanbar, cüz : 6, s.175-176

(111) Tansel, F. Abdullah, a.g.y, s.20

(112) Ertem, Rekin, "Elifbeden Alfabe", Hareket, sayı- 5 s.18

(113) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s.172

(114) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.259

Görülüyor ki Tanzimatçılar, cemiyet hayatını ilgilendiren konularda yıkıcı ve yapıcı olmaktan ziyade düzeltici olmak istemişlerdi. Bu durum onları tereddütlere ve kararsızlıklara sevkederken, tereddütlü ve kararsız olmaları da radikal tedbirler almalarını engellemişti. Ancak düşünceleri, o devir için büyük bir önem arzemişse de, bu fikirler fazla yankı uyandırmadan gazete ve dergi sütunlarında kalmıştır.

Toplumun bütün meselelerinde karşımıza çıkan ikilik, dil ve alfabe konusunda da vardı. Sadeleşmeyi isteyenler, istemeyenler; Arap harfleri taraftarları, Latin harfleri taraftarları, terimlerde Arapça köklerden faydalanmayı amaçlayanlar, Latince olarak aynen almayı amaçlayanlar bu ikiliğin görünümleiydi. Bu ikilik ise, Tanzimat ile yoğunlaşan Batı etkisinin hızlandırdığı bir kültür ikileşmesiydi.

Ancak dil ve harfler konusundaki tartışmalar, dış Türkler'de daha değişik bir yankı uyandırmıştı. O da "dilde, fikirde, işde birlik" fikri olmuştu.

II. BÖLÜM

MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE DİL VE HARFLERİN

GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN

ÇALIŞMALAR

İnsan ne kadar gelişirse hayvanlıktan o kadar uzaklaşır. Lisan ise insanlığın gelişmesi nisbetinde mükemmelleşir. Ancak cemiyetin intizamı, bütün fertlerin aynı maksatları takip edebilmesi ve medeni gelişmelerin meydana gelmesi, şüphesiz ki lisan sayesinde mümkün olur (1).

Tecerrüt ve intibah devri, dildeki marazi şekli kırmaya uğraştı. Milliyet duyguları ve asri cereyanlar ortasında lisanımız, mestli, papuçlu, kavuklu bir Medine dilencisi manzarası arz ediyordu (2). Milletin selameti, avamın tahsil ve terbiyesini temin etmekte olduğu da biliniyordu. Bu sebeple dil, Medine dilencisi durumundan kurtarılmalıydı. Halk arasında talim ve terbiyenin neşri de, ancak tedris vasıtalarının mümkün olduğu kadar kolaylaştırılması ile kabil olacağı inkar edilemiyordu (3).

Çünkü galip milletler, lisanlarını yaymak suretiyle mağlup ve mahkum milletler üzerinde nüfuz kurabilmişlerdi. Yani lisanın siyasetle de yakın ilişkisi vardı. İngiliz sömürgeleri bunun en güzel örneği idi. Osmanlıca da yaygınlaştırılabilirse, Osmanlılık fikri takviye edilmiş olacaktı (4).

İçinden bir türlü çıkamadığımız zaaf ve sefaletlerden kurtulmamızın ancak sesli harf kabul etmemiz ile mümkün olacağı da biliniyordu.

Gerçekten de edebiyatımızda, son zamanlardaki tereddütler derecesinde mühim değişiklikler hiç görülmemişti. Büyük gelişmeler sağlayabilmek için, ilerleme merkezlerinden

-
- (1) İsmail Suphi, "Lisan-ı Osmaniyi Tamim, Servet-i Fünun 21 Mayıs 1325, nu: 939, s.35
 - (2) Necati Kemal (Dr), Elifba İnkılabı, s.8
 - (3) Celâl Sahir, "Lisanımız", Servet-i Fünun, 27 Ağustos 1325, nu: 953, s.261
 - (4) İsmail Suphi, "Lisan-ı Osmaniyi Tamim", Servet-i Fünun, 21 Mayıs 1325, nu: 939, s.35 ve 41

uzak olmamak gerekiyordu. Madem ki, ıslah fikri var,öyleyse basılmış eserlerimiz üzerinde tadilat lüzumunu anlayacak bir zeka seviyesine ulaştık (5) demektir.

Bütün bunlara rağmen lisana ait konuşma ve münakaşalar şimdiye kadar kesin bir sonuç vermedi, şimdi de vermeyeceğine inanıyorum. Zira lisanların tekamül şekli, bir çok sebeplerin etkisi altındadır (6). Ancak yine de Meşrutiyet dönemindeki çalışmalara, Tanzimat'ın bir devamı olarak bakmamız gerekir.

(5) Cenap Şehabettin, "Musahabe-i Edebiye", Aşyan, 20 Teşrinisani 1324,c.1,nu:12,s.6

(6) Celâl Sahir,"Lisanımız", S.F,13 Ağustos 1325,nu:951,s.227

A- DİLİN SADELEŞMESİ KONUSU

Meşrutiyet hareketi, dilde sadeleşme hareketinin şuur kazanmasına ve yeni bir ileri hareket ile ortaya çıkmasına tekrar zemin hazırlamıştı. Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Âticiler, edebiyat anlayışında bir ilerleme getirdiği halde, dil bakımından bir gerilemeye sebep olmuştu. Bu yüzden 1908 Meşrutiyeti'ne kadar sadeleştirme akımı bir yana atılmıştı ve sadeleşme taraftarları avam sayılı(7)mişti.

Öte yandan bu dönemde de lisan meselesi hakkında iki muarız cereyan vardı. Biri lisanın en kıymetdar süsleri, güzellikleri ve cazibeleri olan Arabi ve Farisi kelimeler ve terkiplerden asla vaz geçemeyeceğini; diğeri bunlardan yalnız fikri ihtiyaçlarımız için lâzım olan kısmı bırakıp, lüzumsuz ve alışılmamış kelimeleri ve bilhassa terkipleri lisanımızdan atmayı, bir dil tasfiyesi yapmayı Türkçe'nin terakkisi için yegane çare olduğunu iddia edenlerdir (8).

Dilde sadeleşme hareketine, İstanbul'da Türk Derneği, Selanik'te Genç Kalemler, İstanbul'da Türk Yurdu, Hal-ka Doğru ve Türk Sözü dergileri katılmıştır.

Balkan Harbi'nin felaketle sona ermesi, bir çok gençte milliyet duygusunu yeniden kamçılamıştı. Milliyet hareketini küçümseme ile karşılayanlar, vaktiyle gülünç buldukları "Yeni Lisan" ile manzumeler yazmaya ve Türkçe'yi savunmaya, bu savaştan sonra, başlamışlardır(9).

(7) Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, s.471

(8) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F, 13 Ağustos 1325, nu:951, s.227

(9) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s.336

1- DİLDE SADELEŞMEYİ İSTEYENLER VE GEREKÇELERİ

Evvela söyleyelim ki, lisanın üç asır zarfındaki tekâmül safhaları tetkik olunursa, her halde sadeliğe doğru bir cereyanın olduğu görülür. Bu tekâmülün ortaya çıkardığı bir şey varsa, o da, Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin lisanımızda hiç olmazsa Meşrutiyet'ten öncekilerin eserlerine göre daha az kullanılmış olduğudur. Yani eskiden bazen büyük ve dolu bir sahife içinde tam bir mahcubiyetle bir iki tane bulunan ve kendi mâlikanesinde yaşamak hakkından zalimce mahrum edilen zavallı Türkçe kelimelere, şimdi biraz daha fazla hayat hakkı verilmiştir (10).

Eğer vaktiyle alınacak kelime hususunda atalarımız biraz akıllıca davranıp, kendi kelimelerimize mecazi anlamlar kazandıracak, yahut müteaddit kelimelerle yeni mürekkep kelimeler teşkil edecek olsaydılar, daha doğrusu o zamanki etkenler onları bu yola sevketseydi elbette lisanımız bu kelimelere muhtaç olmayacak kadar zengin olurdu (11).

Lisanımızın sadeleşmesini gerektiren sebepler şöyle sıralanabilir :

Biz bir fikre ait kelimelerin, muhtelif lisanlardan alınmış benzerleriyle adedini çoğaltmışız. Bu fazlalık kelimeler atılmalıydı.

Böyle benzer kelimelerin çokluğundan ve aynı zamanda yabancı dillere ait kaidelerin yürürlükte olmasından lisanımızın tahsili güçleşmekteydi. Bunun neticesi olarak çok yazılar, halk tarafından anlaşılmıyor ve bütün yazılı eserleri küçük bir zümre için yazılmış olarak kabul etmek lazım geliyordu. Halbuki herkese hitab eden günlük gazete sütunlarında verilen hükümet ve siyaset hutbelerinin,umumun

(10) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F, 20 Ağustos 1325,nu:952, s.243

(11) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F, 20 Ağustos 1325,nu:952, s.243

faydası için yazılan ilmi makalelerin, tahsil kitaplarının ve daha pek çok yazıların elbette anlaşılacak gayesi ile (12) yazılması yegane mühim şarttı.

İmladaki zorluğun yanında, Türkçe'nin tahsilindeki diğer zorluklardan biri de terkiplerdi. Bundan başka uzun ve karmaşık cümleler, Arapça ve Farsça lisanlardan alınmış kelime ve tabirlerin Türkçeleştirilmeyip, büyük devletlerin haiz oldukları kapitülasyonları andırır bir takım özel haklara malik olmalarından ortaya (13) çıkıyordu.

Memleketimizde husule gelen idaredaki inkılaptan sonra, artık işlerin hakimi kamuoyu olmalıydı. Meşrutî bir hükümette en büyük kuvvet kamuoyudur. Fakat kamuoyu pek kendi başına terk olunur bir şey olmadığından bunu da doğru yola sevk edecek rehberler lazımdı. Medeni memleketlerde bu rehberlik vazifesinin en mühimini ise gazeteler yapardı. Bizde ise kamuoyu, ne acı bir irfan ve idrak yokluğu içinde olduğu düşünülürse, bizim gazetelerimizin ne mühim bir yeri ve vazifesi olduğu anlaşılırdı. Halkın zihnini, kapalı ve karanlık bir hücre gibiydi. İşte şimdi mektepler bu zihnin etrafına pencere açacak, gazete ve mecmualar oraya ışık yayacaklardı. Bu suretle halk memlekette meydana gelen inkılabın ne olduğunu yalnız hissiyle ve yarım surette değil, fikriyle ve bütün bütün anlayacak, onda yetişip büyümesine yardım edecek duyguların tesiriyle vatanına körü körüne değil, asıl menfaat üzerine kurulmuş ve makul bir sevgi ile âşık olacak, ona karşı hak ve vazifelerini belleyecek, onu sevk ve idare eden ellerin dümenini hangi istikamete çevirdiğini, tutulan yolun nasıl bir gayeye yönelmiş olduğunu görmeye öğrenmeye çalışabilirdi. Ancak o zaman Anadolu'nun izbe bir köyündeki çiftçi, sevk olunan bir sürünün gafil ve herşeyden habersiz bir koyunu

(12) a.g.m,s.243

(13) Beserya, "İmlanın Sadeleşmesi Meselesine Dair", S.F., 30 Haziran 1327, nu:1049, s.207

olmaktan kurtulup, hakiki bir vatandaş olabilirdi. Meşrutî idarenin hem kendi ve esası, hem de en kuvvetli bir varolma zamanı ve devamı olan bu durumu memleketimizde tesis etmeye çalışmak, bizim için hayati bir mesele idi. Bu da ancak halkta bu uyanıklığın ve bu aydınlanmanın husule getirilmesiyle olur. Binaenaleyh gazetelerin en birinci vazifesi yazacakları şeylerin hepsinin mümkün olduğu kadar çok kimse tarafından okunup anlaşılmasını temin etmektir. İşte lisanın sadeleştirilmesi bu nokta-i nazardan elzemdi.

İlim ve fen lisanının da tamamen sadeleşmesi gerekmektedir. Bunun için de fazlalık seslerden kurtulmalıydık (14).

Osmanlı lehçesinde görülen kelimeleri, ne vakit, kendi malımız haline getirip, müstakil bir lisan meydana getirebilirsek, lisanımız üç dilden meydana gelen halinden kurtulabilir (15).

Arapça ve Farsça'da uzun heceler bulunduğu halde, Türkçe'de uzun hece yoktur. Türkçe bir kelimenin heceleri ekseriya, aynı sesli harfle yazılır. Bu da Türkçe'nin kendine has bir özelliğidir, âhenk, ses uyumu özelliğidir. Arabî, Farsî ve Türkçe kelimelerden karışık terkipler yapılamayacağına göre, yabancı terkiplerin dilimizde bulunmasının anlamı yoktur. Zaten böyle bir durum, lisanımıza yeni bir karışıklığın ilâvesi demek olacaktır.

Arapça ve Farsça kelimeler, bizde kavmiyyet, milliyet hisleri uyandıkça, buna teşebbüs eden adamlar çoğaldıkça dilden atılabilir. Vaktiyle tahsillerinin kaynağı Arapça olduğu için, lisanın istiklâlîni bir minnettarlık ifadesi olarak feda edenlerden miras olarak aldığımız bu müzmin hastalıktan, ancak bu suretle kurtulabiliriz (16).

(14) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F., 27 Ağustos 1325, nu:953, s.259-260

(15) Celâl Sahir, "Halil Rüşdi Beyefendiye", 3 Eylül 1325, S.F, nu:954, s.282

(16) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F, 13 Ağustos 1325, nu:951 s.228

Dilimiz fakirdir, ancak bunun sebebi iki yüksek ve zengin lisanın baskısı altında çok uzun bir süre kalmasıdır.

Bizde "fıkr-ı istikbal bulunsa ve inkıraza mahkum bir millet olmaktan kurtulmak arzusu mevcut olsa" dilde sadeleşme yoluna gideriz der Ayaz Bey (Sebilür-reşad,nu: 46). Sonra da bu asırda bir milletin terakkisi, hatta varlığını sürdürebilmesi herşeyden evvel maarifin yayılmasına, bunun da lisanın sadeleşmesine ve kolaylaşmasına bağlı olduğunu belirtmeye çalışmıştır(17).

Lisanı sadeleştirmenin bizi yedi asır geriye atmak olduğunu kabul etmeyen Celâl Sahir, şu açıklamayı getirir: Dilimizde fazla olan bu kelimelerin atılması, dilimizi hiç bir zaman geriletmez. Yalnız lisanımız bu kadar öğrenilmesi güç oldukça yüz sene sonra bizim medeni seviyemizin bundan pek fazla yüksek olamayacağına da herkes kâni olmalıdır(18).

Mehmet Emin (Yurdakul)'in Türkçe şiirleri de lisanın sadeleşmesinde önemli rol oynamıştı. Çünkü teorideki fikirler, şiirler halinde topluma sunulmuş ve böylece fikirler fiile dökülmüştü. Bu şiirlerin bir yeniliği de hece vezni ile yazılmasıydı. Çünkü aruza Arap vezni olarak bakılıyordu. Celâl Sahir, bu şiirlerde fikirlerin ve yüce duyguların pek güzel ifade olunduğunu(19) iddialı bir şekilde belirtir. Mehmet Emin'in şiirinden bir örnek :

Evet, gençsin! Sen de eski cihanları yıkarsın,
Her gün coşkun bir denizden bir kumsala çıkarsın,
Hatta senin o karanlık gecelerin parıldar,
Sana kışlar zanbak açar, seni herşey alkışlar.

Balkan savaşları sonunda milliyet duygusunun kamçılanması da, tereddütlü bazı kişileri sadeleşme lehine kazandırmıştı. Köprülüzâde Fuat Bey'in "Meriç Türküsü "

(17) Celâl Sahir,"Lisanımız",S.F.,27 Ağustos 1325,nu:953, s.260

(18) Celal Sahir,"Lisanımız",S.F,13 Ağustos 1325,nu:956, s.230

(19) Celal S.,Lisanımız",S.F,13 Ağustos 1325,nu:951,s.227

böyle bir değişmenin ürünü idi (20).

Sadeleşme aleyhindekiler Farsça terkip kurallarının Türkçe için de kabul edilmesini teklif etmelerine karşılık, sadeleşme taraftarları lisan sadeleşmesi için ilk çare olarak yabancı kaidelerin dilden atılıp yok edilmesini gösteriyorlardı. Bir lisanın kelimelerini alıp, onu kendi lisanımızın kurallarına göre değiştirip kullanmak makul ise de, kendi lisanımızın kelimelerini başka bir lisanın kaide-lerine mahkum etmek hiçbir şekilde kabul edilemezdi(21).

Bütün bunlara rağmen resmi dil bu dönemde, daha da anlaşılabilir olduğu halde, resmi olmayan dil, yaşayan dile daha çok yaklaştı(22).

Sadeleşme taraftarları dernek ve dergiler:

a- Türk Derneği(1908):

Meşrutiyet döneminde ilk teşebbüs, 1908'de İstanbul'da kurulan Türk Derneği'nden geldi. Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'in, Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet, Dr.Hüseyinzâde Ali (Turan), Gaspıralı İsmail, Azerbaycan Cumhuriyeti Başvekilllerinden Yusuf Beyzâde Necip Beylerle ilk üyelerinden olduğu Türk Derneği'nin 25 Aralık 1908'de yayınlanan tüzüğündeki ikinci madde şu idi:

"Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün Türk kavimlerin mazi ve haldeki eserlerini, fiillerini, durumlarını ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak; yani Türklerin eski eserlerini, tarihini, lisanını, halk ve aydın edebiyatını, etnografiya ve etnologiyasını, sosyal durumlarını ve günümüzdeki medeniyetlerini, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını, araştırıp tarastırıp ortaya çıkararak, bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık,sade, güzel, isim lisanı olabilecek surette geniş ve medeni-

(20) Levent,A.Sırrı,a.g.e,s.336

(21) Celâl Sahir,a.g.m, nu:951,s.228

(22) Berkes Niyazi,a.g.e,s.363

yete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir."(23).

Beyanname madde 9'da ise:"Osmanlı lisanının Arabî ve Farisî lisanlardan ettiği istifade inkar edilemez bulunduğundan Osmanlı Türkçesi'ni bu muhterem lisanlardan tecrit etmek hiçbir Osmanlının hayalinden bile geçmeyeceğinden Türk Derneği, Arabî ve Farisî kelimeleri bütün Osmanlılar tarafından kolayca anlaşılacak şekilde herkesçe bilinenlerinden intihap edecek ve binaenaleyh adı geçen derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır." deniliyordu(24).

Tüzüğün ikinci maddesinde, dilin sadeleşmesini sağlamak amaçlanmışken, Beyanname'nin dokuzuncu maddesinde ise, Osmanlıca'yı milli dil yapma isteklerini görmek mümkündür. Türk Derneği'ni kuranlar dil meselesinde aynı kanaati taşıyan kimseler değildi. Onun için de aralarında uyumsuzluk vardı(25).

Yine de Türkçü ve Türkçeci olan bu kişiler, 1908 II.Meşrutiyeti'nin hürriyet havası içinde, dil konusuna bir renk ve aşama getirdikleri inkar edilemez bir gerçektir. Ama çok önemli sonuçlar da elde edememişlerdir. Buna da aralarında tam bir fikir birliğinin olmaması etki etmiştir

b- Genç Kalemler (1911):

Ömer Seyfettin, Genç Kalemler'de Yeni Lisan hareketini başlatmıştı. Ziya Gökalp de bu harekete katılmıştı. Ancak Ziya Gökalp, sınırlı bir sadeleşme taraftarıydı. Ona göre Arapça ve Farsça bütün kaideler dilden atılmalı ve fakat Arapça ve Farsça bütün kelimeler atılmalıydı(26).

(23) Müftüoğlu, Ahmet Hikmet, Gönül Hanım, Haz:Dr Fethi, Tevettoğlu, s.XV-XVI

(24) Özden, Ragıp(Dr), a.g.m, Tanzimat I, s.922

(25) Levent, A.Sırrı, a.g.m, Dil Devrimi Üzerine, s.19

(26) Levent, A.Sırrı, a.g.e, s.325-329

Genç kalemlerin teşebbüsü, Türk dilinin sadeleşmesi hareketine canlılık katmıştır. Çünkü bunlar, Tanzimatçıların sade bir dilek olarak ortaya attıkları hakikatleri, gerçekleştirmeye çalışmışlardı(27).

Genç Kalemlerin dil programının esasları:

1- Arapça ve Acemce terkip ve cemi kaideleri asla kullanılmayacak, tekil makamındaki cemiler müstesna: Sadrazam, kainat gibi.

2- Arapça ve Acemce edatlar kullanılmayacak. Ama, lakin, şayet gibi Türkçeleşenler müstesna.

3- Arapça ve Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza olunarak kullanılacak.

4- Tekellüm lisanı, birçok Türkler tarafından anlaşılan tatlı ve latif "İstanbul Türkçesi" nazım ve nersirde güzelliğe misal ve mikyas addolunacak.

(Türk Yurdu ve Türk Ocakları bunlara):

5- Öz Türkçesi olan kelimeler kullanılacak, Şimal Türkleri'nin lügatlerinden istifade olunacak.

6- Şahıs isimlerinde Arapçalar ve Acemceler yerine Türk adları tercih edilecektir, maddelerini eklemişlerdi(28).

Yani bir dil, yabancı dillerden kelimeler alabilir, ancak kaide alamazdı. Konuşma dilinde de, Türkçesi olan kelimelerin Arapça ve Farsçası kullanılamazdı(29). Konuşma diliyle yazı dilini birleştirmek onların amacıydı. Genç Kalemler terimlerde Arapça'ya bağlı kalmışlardı. Çoğu terkipli terimler üretmişlerdi. Bunlar şeniyet (realite), ihsaniyat (istatistik), murahhas (delege) gibiydi(30).

(27) Levent, A. Sırrı, a.g.m, Dil Devrimi Üzerine, s.21

(28) Safa, Peyami, Türk İnkılâbına Bakışlar, s.46

(29) Atay, F. Rıfkı, a.g.e, s.471

(30) Levent, A. Sırrı, a.g.m, Dil Devrimi Üzerine, s.19-20

Genç Kalemler'i çıkaranlar, o dergide yazanlar, ancak o kadar yapabilmişlerdi. Onlardan sonra gelenler daha da ileri gideceklerdi, gitmeleri gerekli idi (31).

c- Türk Yurdu(1911):

19 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurucuları da şunlardı:

Mehmet Emin (Yurdakul), Müftüoğlu Ahmet Hikmet, A-ğaoğlu Ahmet, Dr Âkil Muhtar (Özden) ve Akçuraoğlu Yusuf Bey'ler...dir. Bu kadro da Türkçü ve Türkçeci'dir (32).

Ancak Celâl Nuri Bey, Türk Yurdu'na gönderdiği mektupta, "Muharrirlerinizin ihtiyar ettiği lisanı biraz sun'i, biraz gayri tabii buluyorum. Yeni ve gayri menus kelimeler yeni ve gayri menus terkipler, yeni ve gayri menus fikirler (Türk Yurdu'nda) maatteessüf pek mebzul...

Muhterem ve mübeccel Türk Yurdu'nun evvel baevvel kendisine mahsus bir üslup edinmesini ve daha sonra çeşitli şekillerde Türk âlemine, Türk milletine, vahdetini bilfiil meydana koymaya muhtaç olan Türklük'e hizmet etmesini temenni ederim" (33) demekteydi.

Ayrıca "Türkçüler'in garip, gayri menus, Turan'da bile müsta'mel olmayan bir lisan ihdasına kalkıştıkları hem kıyl-ü kâli, hem hande ve istihzayı mucip oldu (34)." eleştirisini de yapıyordu.

Buna karşılık Akçuraoğlu Yusuf Bey, asla suni lisan taraftarı olmadıklarını, dilde sadeleşmeden yana olduklarını (35) belirtiyordu.

Türk Yurdu ve daha sonra da Yeni Mecmua, Türkçe - ciliği yeni edebiyat nesillerinin davası haline getirdi(36).

(31) Ataç,Nurullah,"Dil Devrimi",Dil Devrimi Üzerine,s.104

(32) Müftüoğlu,A.Hikmet,Gönül Hanım,s.XVI

(33) (İleri),Celâl Nuri,"Akçuraoğlu Yusuf Bey'e", Türk Yurdu,1327,c.1,s.147

(34) (İleri)Celal Nuri,Tarih-i İstikbal,c.2,s.161

(35) A.Yusuf,"Celal Nuri Bey'e Cevap",T.Y,1327,c.1,149

(36) Atay,F.Rıfki,a.g.e,s.471

Bu dönemdeki sadeleşme taraftarları, dilin "medine dilencisi" kılığından çıkması için galeyana geldiler. Arapça ve Farsça terkiplerden başlayarak, bilahâre bütün yabancı kelimeleri söküp atmak istediler. Fakat düşünmediler ki, yeni bir takım elbise tedarik etmeden evvel soyunmaya heveslenen insanın sonu çıplak kalmaktı(37). Yani sadeleşme hareketi plânlı, programlı bir çıkış yolu olarak görülmemektedir.

2- DİLDE SADELEŞMENİN ALEYHİNDEKİLER VE GEREKÇELERİ

Sadeleşmeye karşı olanlar, her yönden muhtaç olduğumuz Arapça ve Farsça kelimelere düşmanca bakılmasının, lisanımızı tekrar çıplak ve sefil hale düşürmek anlamına geleceğini ileri sürüyorlardı(38). Yani, yalnız Türkçe kelimelerle fikirleri anlatmanın imkansızlığını ve yüce duyguların kaba Türkçe kelimelerin sinesine sığamayacağını (39) belirtiyorlardı.

Diğer taraftan kütüphanelerimizi dolduran edebi, ilmi ve fikri eserlerimizi zayi etmenin, lisanın ve milletin geleceği açısından bir ihanet, geçmişteki medeniyetimizin iptali (40) demek olacaktı.

Arapça ve Farsça kelimeleri doğru olarak kullanamama sebebi olarak da, cehalet gösterilir. Kelimeleri atmak yerine cehaletimizi yok etmeye gayret etsek daha uygun olmaz mıydı?(41).

Bugün nasıl Kınalızâde'nin üslubu tavsiye edilemezse, zevk sahibi insanların kabul ettikleri Arapça ve Farsça

(37) Necati Kemal(Dr), a.g.e.s.(h = 8)

(38) Ali Nusret, "Tezyin-i Lisan", S.F, 23 Temmuz 1325, nu: 948, s.179

(39) Celâl Sahir, "a.g.m", S.F, 13 Ağustos 1325, nu:951, s.227

(40) Ali Nusret, "a.g.m", S.F, 7 Te.1325, nu:959, s.356

(41) Ali Nusret, "a.g.m", S.F, 17 Eylül 1325, nu:956, s.307

kelimeler ile terkipleri dilden atma gayreti de o kadar tasvip edilemez(42). Çünkü lisanımızda letafet ve ihtişamı ancak Arapça ve Farsça kelimeler ile terkipler temin (43) edebilir.

Peyam-ı Sabah sahibi Ali Kemal, sade dili alay konusu olarak ele alan Cenap Şehabettin, terkipli dilin çökme - sinden dolayı bir türlü öfkesini yenemeyen Süleyman Nazif, Sırat-ı Müstakim'de (1910'da c.4,s.92 ve 196'da) yayınladığı makalelerle fikrini açıklayan Mehmet Akif, Servet-i Fünun'da "Yeni Lisan" (1911) başlıklı yazısıyla Köprülüzâde Fuat, Rubab dergisinde "Netayiç" (1912) başlıklı makalesiyle Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) lisanda tasfiyenin, yani sadeleşmenin aleyhinde bulunmuşlardı.

Yakup Kadri, "Biz Osmanlıyız ve bu Osmanlı lisanı - dır. İstiyorlar ki biz Çağatay olalım ve Çağatayca söyleyelim. Hayır, bu kabil olmayacaktır. Hayır... Zavallı yeni - lik, zavallı bayramlık elbiselere benzeyen garip yenilik... Yeni... satıyorlar. Kaça? Nasıl?" diyerek, sadeleşmeyi Çağatayca'ya dönmek olarak anlamıştı (44).

İlköğretimin gelişememe sebebi ise, tahsil - deki usullerin eksikliği idi. Bu eksikliğin lisandaki karışıklığa yüklenip, tasfiye yoluna gidilemeyeceği açıktı.

Ayrıca edebiyat lisanı ile halkın terbiyesine hizmet edecek olan lisanın mutlaka farklı olması gerekmektedir(45). Çünkü halk, tantanalı söz ve terkipleri anlayamazsa, emin olmalıdır ki, onların yüce manalarını da, ne kadar açık ve bayağı söz ile söylenirse söylensin yine anlayamaz, yine anlayamaz. Avamın anlayışı kıttır. Gerek edeben, gerek ahlâken, gerek lafzan naziklik ve letafetten yoksundur. Ancak isteyen halk için, isteyen de edebiyat için yazar. Herkesin halk için yazmasına gerek yoktur. Zira

(42) a.g.m,S.F,3 Eylül 1325,nu:954,s.279

(43) a.g.m,S.F,23 Temmuz 1325,nu:948,s.179

(44) Levent,A.Sırrı,a.g.e,s.320-336

(45) Ali Nusret,a.g.m,S.F., 7 Te, 1325,nu:959,s.355

sözün muhataba göre söyleneceğini kimse inkar edemez (46).

Celal Sahir'i kraldan çok kralcılıkla suçlayan Ali Nusret, Mehmet Emin Bey'in şiir ve veznini de eleştirir. Ahenksiz, aksak bir şiir olarak yaygınlaşamayacağı kanaatini, güçlü hiçbir Osmanlı şairinin şimdiye kadar bu vezin ile şiir yazmasını örnek göstererek açıklamaya çalışır. Emin Bey'in şiirleri ona göre, zevksiz, lezzetsiz, dedikodu sözlerdir (47).

Öte yandan köylünün ve halkın anlayış seviyelerini düşünerek, bu lisanı... en küçük bir parçayı feda etmek gerçekten edebi bir günahdır (48).

"Eğer lisanımız, bugün, sosyal ve medeni geleceği - mizden beklediğimiz aydınlığı, ilerlemeyi ve olgunluğu sağlamak yeteneğinden gerçekten mahrum bulunuyorsa", bu durumdan ancak büyük ediplerin eline bu görevi vermekle (49), konuyu zamana bırakmakla kurtulunabileceği görüşü, sadeleşme aleyhtarları tarafından şiddetle savunuluyordu.

(46) Ali Nusret, a.g.m, S.F, 23 Temmuz 1325, nu:948, s.179-180

(47) Ali Nusret, a.g.m, S.F, 17 Eylül 1325, nu:956, s.308-309

(48) a.g.m, S.F., 7 Te, 1325, nu:959, s.356

(49) a.g.m, S.F, 7 Te, 1325, nu:959, s.355-356

B - İMLÂ KONUSU

Harflerle birlikte bütün aydınları ilgilendiren bu konudaki görüşleri bir kaç grupta toplamak mümkündür:

1- Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsını olduğu gibi kabul ederek, Türkçe olan kelimelerin yazılışında bir düzenleme yapmak isteyenler.

2- Türkçe kelimelerle birlikte, Arapça ve Farsça kelimelerin imlasını da aynı kurala bağlamak isteyenler.

3- İmlanın düzelmesi için en kestirme yol olarak Latin harflerinin kabul edilmesi fikrinde olanlar (50).

Refik Şevket, 27 Mayıs 1327 tarihli Senin'in "İmlamızı Nasıl Tashih Edeceğiz?" başlıklı yazısında yukarıdaki maddelere ilâve olarak :

4- Edat namı altında ne varsa kâffesi ayrı yazılacak da vardı(51).

Kalemleri Kalem-ler, gelipi gel-ip gibi (x).

Bununla beraber bugün kullandığımız elifbamızdan bazı harfleri kaldırmak, daha doğrusu harfleri azaltmak ve bütün imlamızı her sessiz harften sonra bir sesli harf kullanarak yazmak lâzımdı(52). Yani imlanın ıslahı evvelâ, harflerin ıslahına bağlıydı. Huruf-ı muttasılânın lisanın tahsilini ne kadar zorlaştırdığı açıktı. Bunun için harflerin ıslahı, ancak munfasıl surette yazılmalarını temin ile olur(53)du.

Hatta İsmail Suphi Bey, bazı harfleri kaldırıyor. Mürettip kasasındaki 363 harf yerine 134 harf bırakıyor. Bazı mürekkep harfler ilâve ediyor. Celal Esat ise bunun

(50) Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", S.F, 30 Eylül 1327, nu:1059, s.449; Levent, A.Sırrı, a.g.e, s.355; Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.23

(51) Celâl Esat, a.g.m, S.F, 30 Eylül 1327, nu:1059, s.449

(x) Bu teklif daha sonra Dil Komisyonu'nun teklifinde yer almıştı. Ancak görülen zorluklar dolayısıyla Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda bu uygulamadan vaz geçildi.

(52) Celal Esat, a.g.m, S.F, 1 Eylül 1327, nu:1058, s.425

(53) Celal Sahir, a.g.m, S.F, 27 Ağustos 1325, nu:953 s.261

yeterli olmadığını harflerin ayrı yazılmasının da önem taşıdığını açıklıyor(54)du.

İmlanın ıslahı için (9 ve 5) harfleri üzerinde de bazı değişiklikler yapılmaktaydı. Lisanımızın malı olmuş ve tasarrufumuz altına girmiş Arapça ve Farsça kelimelerin söylendiği gibi yazılması da ayrı bir düşünceydi (55).

Arapça kelimelerde Arap harflerinin kullanılabileceği belirtilirken, Türkçe kelimelerde Arap harflerinin kullanılması uygun görülmemekteydi. Arapça kelimelerde Arap harflerinin kullanılmasına gerekçe olarak Kur'an-ı Kerim'in mahreçlere uygun olarak okunabilmesi gösterilmekteydi(56).

Türkler ve diğer unsurlara mensup olanlar için en ziyade hissolunan müşkilat Arapça kelimelerin imlasından doğmaktaydı. Onun için Arapça ve Farsça kelimeler de söylendiği gibi yazılmalıydı(57).

Bu, sonuçsuz imla tartışmalarıyla birlikte 1908'-den sonra, imlayı düzeltme yolunda resmi girişimler de yapılmıştı. Maarif Nazırı Şükrü Bey zamanında "sarf, imla, lügat ve Istilahat-ı İlmiye Encümeni" adı altında dört encümen kurulmuştu. Bu encümenler tarafından sarf ve imla risaleleri bastırılmıştı. 1914'de kurulan Istilahat-ı İlmiye Encümeni'nde Babanzâde Naim, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik(Bölükbaşı), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) gibi tanınmış simalar üye olarak bulunmaktaydı(58).

(54) Celal Esat, a.g.m, S.F, 1 Eylül 1327, nu: 1058, s.425

(55) Beserya, "İmlânın Sadeleşmesi Meselesine Dair", S.F, nu: 1049, s.206

(56) Asım Sabri, "Servet-i Fünun'un İmlası Hakkında", S.F, 16 Haziran 1327, nu: 1047, s.162

(57) İbrahim Fatih, "Türkçe'nin Yazısı", S.F, nu: 955, s.293; Celâl Esat, a.g.m, S.F, Eylül 1327, nu: 1058, s.425; Beserya, a.g.m, S.F, nu: 1049, s.206

(58) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.22

İmla konusunda, şamatası çok, faydası pek az tartışmalar oldu. Yalnız bir büyük faydası vardı. Yeni yetişenler artık eski imlaya ebediyen veda ettikleri gibi imlayı büsbütün yeni bir şekle sokabilmek kabiliyetini de almışlardı(59).

(59) Celal Esat, a.g.m, S.F, 1 Eylül 1327, nu:1048, s.425

C- HARFLER KONUSU

1- HARFLERİN ISLAHINI GEREKLİ KILAN SEBEPLER

XLX. ve XX. asır Türkçüleri, Osmanlı inkarcılığına karşı isyan etmişlerdi. Eski Türklüğün ilme ve medeniyete hizmetleri üzerine yeni bazı Batı bilginlerinin klavuzluğu ile yazılar yazmışlar ve Türkçe'nin bağımsız bir dil olacağı davasını ortaya atmışlardı. İlk zamanlar, Osmanlı fikir adamları âleminde büyük bir akis bırakmayan bu iddialar, 1908 Meşrutiyeti'nden sonra, Türkçülerle beraber tam bir hareket karakteri almıştı(60). Bu, öyle bir yaygınlık kazanmıştı ki, İstanbul'un yanında, Kazan'da Orenburg'da ve İran'da da aynı yönde çalışmalara başlanmıştı(61). Çünkü mevcudiyetlerini muhafaza etmek isteyen milletler, daima ilmi gerçeklere karşı boyun eğerek evvela lisanlarını düzeltip maarife ehemmiyet vermişlerdi(62).

Ancak Türkçe'nin öğrenilmesinde pek çoklarının müşkilat çektiği ve çekmekte olduğu görülmüş(63)tü. Bu da, memleketimizde maarifin senelerden beri ihmal edilmiş olmasıyla açıklanmıştı. Maarif ıslahatının en mühimi tahsil-i ibtidaîyenin sağlam bir temel üzerine istinad ettirilmemesine, o da doğrudan doğruya elifba meselesinin kat'i surette haline bağlıydı(64). Memleketimizde maarifin gelişmemesine bu harfler engel olmaktaydı.

Meşrutiyet yönetimi Türkçe'yi, hem tahsil lisanı haline getirmeli, hem de Türkçe'nin tahsil lisanı olabilmesi için daha kolay öğrenilir olmasını sağlamalıydı. Ancak bunu, yalnız güzel kural kitapları, vakıfane nahiv risaleleri, muktedir muallimler temin edemezdi. Daha esaslı vasıtalar isterdi. Bu da kullandığımız ve zaten bizim olma-

(60) Atay, F. Rifkî, a.g.e, s.467

(61) Akçuraoglu, Yusuf, "Türklük Şuûnu", Türk Yurdu, 1327, c.1, s.227

(62) Mehmet Tefrik, İstenografi, İstanbul 1330, s.5

(63) Tınghır, Andon B., Türk Dilinin Sarf-ı Tahlilisi, İst. 1328, c.1, s.3

(64) M.Şinasi-Milaslı İsmail Hakkı, Tadil-i Huruf Meselesi ve Huruf-ı Munfasıla Elifbası, s.3

yan harfleri terk ile olabilirdi(65).

Diğer taraftan Türkçe, Arapça ve Farsça'nın içiçe girmiş olması dolayısıyla, herhangi bir mesleğe yeni başlamış bir kişi, önce Arapça, Farsça ve Türkçe'yi öğrenecek, sonra matematiği, tarih ve coğrafyayı, tarih-i tabiiyi, hikmet ve kimyayı... bir iki de ecnebi lisanını tahsil edecek, neden sonra intihap ettiği mesleğe dair olan ilimlerle meşgul olacak ki, böyle birine acımamak insafsızlık olurdu(66). Zaten kendimiz de okuyup yazmakta, şimdiki derecemizi bulmak için ne derece fazla zaman sarf ettiğimizi ve zahmetler çektiğimizi takdir edemesek bile, çocuklarımızın hallerine bakıp onlara acıamız gerekmez miydi?(67).

Vatandaşlarımıza lisanımızı öğretemedik. Memleketimizin şurasında burasında ve hatta başkentinde bulunan muhtelif milletler, niçin gazetelerini ve mektuplarını başka harflerle yazmak zorunda kalsınlardı(68).

Ayrıca harflerimizin birbirine bitişmesi dolayı - sıyla her harfin farklı şekillerinin olması, böylece harf adedinin çoğalması, harfler arasındaki farklılıkların genellikle bir noktadan veya bir diştten ibaret olması ve sesli harflerin eksikliği öğrenmeyi ve okumayı zorlaştırmaktaydı(69).

Maarifin yaygınlaştırılamaması üzerine, "erbab-ı himem tarafından teshil-i kıraat hususunda birçok elif - balar ile kıraat kitapları vücuda getirilip, evlad-ı vatanın nazar-ı istifadelerine"(70) sunulmuşsa da önemli bir netice elde edilememişti. Çünkü bir sanatkar istediği kadar usta, gayretli ve sebat sahibi olsun, elindeki aletler sağlam olmayınca mükemmel iş göremez. Öyle ise biz

(65) Musullu Davut(Dr), Meclis-i Mebusan'a Layiha,s.5

(66) a.g.e, s.9-10

(67) Milaslı İsmail Hakkı,"İfade-i Mahsusa",Teceddüt,Re - biülevvel 1327,nu:1,s.2

(68) Musullu Davut,a.g.e,s.11

(69) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı,a.g.e,s.8-9

(70) Selanikli İsmail Hakkı,İsmail Hakkı Elifbası,s.4

mekteplerimizi ne kadar artırsak ve bu hususta ne kadar para feda etsek, maarifimizi arzu ettiğimiz derecede ilerletemeyeceğiz. Maarifi ilerletemeyince de, düşündüğümüz terakkiyi ve saadeti bulamayacağız. Onun için de, elimizdeki bozuk aleti yani hattımızı ıslah etmeliyiz (71)ki, böylece istediğimiz sonuca ulaşabilelim(72).

Maarifin yaygınlaştırılamaması harflerde bir ıslahatı veya değişikliği gerekli kılarken Arap harflerinin Türkçe'nin yapısına uymaması ve hatta karışıklıklara sebep olması da aynı konuyu düşündürüyordu.

Araplar kolaylık olsun diye uzun okunan hecelere uzun sadalı harf, kısa okunan hecelere de hareke koymuşlardı. Halbuki Türkçe'mizde uzun okunan hece bulunmaz. Sadece harekeye ihtiyaç duyulursa da, o da karışıklığa yol açacağından Türkçe'de kullanılmaz. Arap harfleriyle Türkçe'yi ilk yazanlar, Arapça'nın uzun sadalı harflerini kısa sadalı harfler için kullanmışlar ve fakat bunlar yetmemişti(73). Harflerdeki karışıklığın sebepleri arasında şunlar gösteriliyordu:

1- Harflerin başta, sonda, ortada ve ayrı yazıldığında değişiklik göstermesi.

2- Birbirine benzeyen çok harfin oluşu.

3- Noktalı harflerin çokluğu.

4- Sesli harf kullanılmaması.

Türkçe'nin sekiz adet sadalı harfe ihtiyacı varken üstün, esre ve ötre ile ihtiyacımız karşılanamazdı (74). Arnavutlar ile Boşnak, Gürcü ve Çerkesleri ve hatta bazı Türkler'e huruf-ı gayri İslamiye'yi kabul ettiren

(71) Musullu Davut, a.g.e, s.9

(72) Tarakçı, Celâl(Dr), Cenap Şehabeddin'de Tenkit, s.21

(73) İbrahim Fatın, "Türkçe'nin Yazısı", S.F, 10 Eylül 1325, nu:955, s.291

(74) Asım Sabri, "Servet-i Fünun'un İmlâsı Hakkında", S.F, 16 Haziran 1327, nu:1047, s.161

veya kabul arzusuna düşüren bu sekiz işaretin yazımızda mevcut olmamasıydı(75).

5- " ض " harfi gibi bazı harflerin nasıl okunacağı bilinemiyordu. Bazan (z), bazan da (d) olarak okunması gibi.

6- Şedde(ٱ) işareti ancak Arapça kelimelerde kullanılıyordu. Türkçe kelimelerde kullanılmıyordu. Bu da karışıklığa yol açıyordu.

7- Bir çok kelime yazıldığı gibi okunmaz. شامه دان şamdan, مشع muşanba gibi.

8- (ج) takısı bazan okunur, bazan okunmaz.

9- Tenvin(ٱ)'de nun olmadığı halde sonda nun varmış gibi okunur.

10- Kelimelerin hecelere bölünememesi düzgün yazmayı engellemekteydi(76).

Görülüyor ki, öteden beri harf meselesinin halline ihtiyaç olduğu biliniyordu. Bu ihtiyacın giderilmesi çareleri düşünülmekte ve ilk önce elifbamızın harf ve heceye ait noksanlarının, noktalar ve özel işaretler yardımıyla ikmalî en kestirme yol olarak gösteriliyordu(77). Fakat bize lazım olan her harf için yalnız bir şekil kabul etmek (78), görüşü bu dönemde daha yaygındı.

Harflerin gelişme ile de yakın ilgisi vardı. Şarl Mismer, Müsamere-i Kostantiniye adlı kitabında; İslâm Dini'nin ilim, marifet, intizam ve imranı emretmesi neticesi, İslam medeniyetinin geliştiğini ispat ettikten sonra, devam edememesinin ve dünyevi ilimlerde Avrupalılar'ın şimdiki hârikülâde derecesine çıkamamamızın ve bütün bütün geri kalmaklığımızın sebebini, ancak hattımızda huruf-ı hareke kolaylığına malik olmadığımızda buluyor.

(75) M.İsmail Hakkı, Teceddüt, 1327,nu:1, s.1

(76) Musullu Davut,a.g.e,s.19-36

(77) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı,a.g.e,s.3

(78) İ.Fatih,"Türkçe'nin Yazısı",S.F,10 Ey.1325,nu:955,s.291

İlme, hünere, marifete, hikmete nerede bulsa sarılmak, hiçbir dakikasını boş ve anlamsız geçirmemek dinle - rince pek mültezim olan beyaz bir milletin hünersiz, marifetsiz kalmasına, Avrupalılar'da ve diğer milletlerde okuyup yazmak bilmeyenler % 3'e, 2'ye kadar indiği halde, müslümanlar içinde bilenlerin bu nisbette olmasına sebep, ilim ve marifetin anahtarı olan hat ve elifbalarının güçlüğü, harflerin harekesizliğidir(79) diyordu. Milaslı İsmail Hakkı da, bu görüşte olduğunu belirtmekteydi. Ona göre, bizim şimdiye kadar bu derece geri kalmamızın en büyük sebebi, yazımızın eksikliği idi(80). Bu eksikliğin ortadan kaldırılması, diğerlerini kolaylaştırırdı.

Diğer bir güçlük, terim konusunda çekilen sıkıntıydı. 1911 yılı bütçe görüşmelerinde geniş bir eleştiri yapan Selanik Milletvekili Vlahof terim ve kelime sıkıntısını:

"Konuşmamda bütün dillerde kullanılan bir takım terimlere yer veriyordum. Önceden bu terimlerin Türkçelerini bazı parlamento üyelerine sormuş, ancak bir karşılık alamamıştım. Belki bu terimlerin Türkçelerini bilmiyorlardı, belki de Türk dilinin kendisinde yoktu. Bu yüzden bu kavramlara uyan Türkçe terimler türetmek zorunda kaldım" diyerek anlatmaktaydı(81).

Tahsilde kolaylık, lisanı intizam ve mükemmeliyet, maarifte yaygınlık nasıl ki harflerin düzeltilmesi ile mümkünse, Osmanlı'nın bir parçası olan muhtelif milletler de, resmi lisanımızın kolaylaştığını görünce onu tahsilde, öylece tereddüt göstermeyecektir. Harflerimizin ıslahı onları teşvik edecek, böylece Türkçe okuyup yazanları artacaktır. Lisanın yakınlık ve muhabbet hususundaki etkisi inkar

(79) Milaslı İsmail Hakkı, "İfade-i Mahsusa", Teceddüt, Re, 1327, nu:1, s.2

(80) M. İsmail Hakkı, El-Hattü'l-Cedid, s.20

(81) Turan, Şerafettin, a.g.e, s.46-47

olunamaz. Türkçemiz, Türk olmayan vatandaşlarımız arasında yayıldığı nisbette onları bize ısındıracak, yakınlaştıracak ve bu suretle vatan sevgisi gittikçe artacak ve Osmanlılar uyumlu bir kitle haline gelecektir.

Mülkümüzde dolaşan rahipler, mektepler açarak ve mensup oldukları kavmin lisanını yaymaya çalışarak kendilerine bağlamaya çalışıyorlar. Biz lisanımıza harflerden başlayarak bir kolaylık verirsek, onlarla ancak rekabet edebiliriz. Aksi taktirde halkımızı saltanata bağlayan bağı takviye edemeyeceğimiz gibi, Arap harflerinin kifayetsizliğinden dolayı, muhtelif İslâm kavimlerinin her biri ayrı ayrı seçeceği harfler ile yazıp okuyacağından, birbirinden ve hilafet makamından gittikçe uzaklaşacaktır. Nitekim şimdiden Boşnaklar, Arnavutlar Latin harflerini, Rus müslümanlarının bir kısmı Slav harflerini kullanmaktadırlar(82).

Harflerdeki değişikliği sadece Osmanlı birliğini sağlamak için değil, aynı zamanda bu yolda bütün İslam alemine örnek olmak ve onlara yol göstermek için de yapmalıyız. Çünkü Osmanlı Saltanatı, İslâm Hilafetini de hâiz olduğundan, milyonlarca dindaşımız için örnek olacaktır. Onlar da bizde okuma yazmanın kolaylaştığını görünce, kabul ettiğimiz harfleri kabul edeceklerdir. Böylece okuyup yazanları çoğalacağından İslâm aleminin hal ve durumuna daha ziyade vâkıf olacaklar, Garp'ta olan bir hadiseyi Şark'taki müslümanlar da duyacak, müslümanlar arasında yakınlık hissi artacak ve hilafet makamına olan bağlılıkları kat kat artacaktır(83).

Vatanını, milletini seven hiçbir Osmanlı ferdi, sosyal hayatta büyük etkisi olan böyle bir işi ihmal edemez(84). Çünkü bütün Osmanlılar'ın birleşmesi, İslâm dün-

(82) Musullu Davut, a.g.e, s.16-17

(83) a.g.e, s.16

(84) a.g.e, s.11

yasında yakınlaşmanın olması ancak birlikte düşünmesiyle hasıl olur. Düşüncelerin bir noktada toplanması, toplu - mu meydana getiren fertlerin birbirleriyle iyice anlaşmasıyla mümkündür(85).

Ayrıca dönmelerin gözünü yıldırması, yabancıların önünde esrarengiz bir halde durması, garip yaratık ve çok şekilli olması harflerimizi değiştirmeyi ya da ıslah etmeyi gerekli kılmaktaydı.

Meşrutiyet yeni bir bakış açısı, yeni bir yönetim, özlenen bir idare idi. Öyleyse Meşrutiyet'e layık bir yazı seçilip, millete hediye edilmeliydi(86).

Öte yandan şimdiki elifba ve el yazımız, esas itibariyle bir sanat yazısı gibidir. Bu, hem öğrencilerin öğrenmesine ve hem de lisanın ihtiyaçlarının karşılanmasına engel teşkil etmektedir(87)

Dilimiz, kendi başına bir şey öğrenmeye elverişli değildir. Kendi başına birşey öğrenmiş olanlar, yabancı bir lisana vukuf sayesinde öğrenmişlerdir. İlme ilgimizin az olmasının bir sebebi de, harflerdir(88).

Bilmediklerimizi bilenlerden öğrenmek için yabancı dil bilmeye ihtiyaç vardır. Fakat kendi lisanını mükemmel tahsil etmeyen adam, yabancı dil tahsilinde fevkalade güçlük çeker(89).

Bunlardan başka, harf benzerliklerinin ve sayısı - nın fazla oluşu, mürettiplerin doğru dizmesine engel olur. Harflerin alt ve üst taraflara uzaması, satırların düzgün olmasına fırsat vermez.

(85) Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", S.F, 30 Eylül 1327, nu:1059, s.449

(86) Musullu Davut, a.g.e, s.6-7

(87) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı, a.g.e, s.3 ve 15

(88) a.g.e, s.10

(89) Musullu Davut, a.g.e, s.9

Harflerin aynı boyutta olmayışı, ufak puntoların kullanılmasını imkansızlaştırıyor. Bu sebeple cep lügatları, cep kitapları gibi küçük hacimli ve fakat fazlaca bilgiyi bir araya toplayan faydalı eserlerin basılmasından bizi mahrum bırakıyor.

Yazı makinalarını kullanamayıpımız ise, diğer bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir(90).

Harflerimizdeki eksiklik Adliye Nezareti'ni;2 Mart 1326 tarihli genelgesiyle, Osmanlı elçilik ve konsolos - luklarına tebliğ edilen Türkçe evrakında yabancı kişi,yer ve kurum adlarının Latin, Yunan, Rus v.s. harfleriyle yazılmasına dair bir karar almaya mecbur etmişti(91).

Harflerin ıslahını veya değişikliğini gerekli kılan bu sebeplerde, ister tadil-i huruf, ister tebdil-i huruf ve ister ıslah-ı huruf taraftarları olsun herkes müttefikti. Ancak farklı çözümler öneriyorlardı.

(90) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı,a.g.e,s.11-12,Musullu Davut, a.g .e, s.37-38

(91) a.g.e,s.11-12

2- TADİL-İ HURUF TARAFTARLARI :

Tadil-i huruf taraftarlarına göre en uygun ve en makul çare, harfler üzerinde kısmi değişiklikler ile sonuca gitmektir. Munfasıl yazma şekli ve Latin harflerinin kabulü okuma ve yazmada zaman kaybettirir gerekçesiyle uygun görülmemiştir(92).

İsmail Suphi, "Servet-i Fünun'un İmlası" başlıklı makalesinde; "Lisanımızı yazmak için yeni harfler vaz' etmek halkımıza yeni bir lisan öğretmek istemek gibidir. Asırlardan beri alışılan şimdiki yazımızı bırakamayız. Farz-ı muhal olarak bıraksak bile, bu yüzden bizim eski yazılarımızla, eserlerimizle kat'-ı alaka etmeliğimiz lazımdır, "diyerek Arap harflerinin küçük tadillerle ay - nen kalması gerektiğini belirtiyordu(93).

Gerçekten de ıslah edilen ve başka dillerden alın - ması önerilen harfler, kolay kolay yayılamaz. Yazı okumak bilenler yeniden acemi olacaklarını düşünerek korkarlar, galeyana ederler. Zaten insanlarda yeniye karşı olan nefret hissiyle, buna cephe alırlar(94).

Servet-i Fünuncular, tadil-i huruf taraftarıdır. (9 ve 5) harfleri üzerinde yapılacak tadiller ile huruf meselesinin halledileceğine inanırlar(95).

Latin harflerini hiç düşünmeyen tadil-i huruf taraftarları, munfasıl harfleri pratik ve tatbik edilebilir olarak görmezler(96). Türkçe için gerekli olan harfleri şöyle tespit ederler:

(92) İbrahim Fatih, "Türkçe'nin Yazısı", S.F, 10 Eylül 1325, nu:955, s.292; Asım Sabri, "Servet-i Fünun'un İmlası hakkında", S.F, 16 Haziran 1327, nu:1047, s.161

(93) Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", S.F, 1 Eylül 1327, nu:1048, s.425

(94) a.g.m, S.F, 30 Eylül 1327, nu:1059, s.449

(95) Asım Sabri, a.g.m, s.161-162 ve Besarya, a.g.m, s.204-207

(96) Celâl Esat, a.g.m, s.425

Türkçe'de Arapça'nın sadasız kalın "ع , غ , ح , ط , ظ , ص , ض , ق , خ , ذ , ت" harflerine lüzum yoktur. "ك , ر , س , ز , ت , گ , ا , ه" harfleri kalın okununca -sadalı harfler yardımıyla- iş biter. "ژ" harfi yerine "ج" kullanmak daha milli olur.

Türkçe'ye lazım olan sesli harflerin teşkiline gelince : Bizde bir harf hem ince hem de kalın okunacağından, sesli harflerimizin kalın ve ince olmak üzere ikişer biçimleri olmalıdır. Sesli harfler yine Arapça'daki şekillerden yapılip, yalnız dilimizin tabiaten muhtaç olduğu "ی , ی , ی , ی" harfi ilâve edilmelidir.

Düz okutanlar,	kalın (ا = a),	ince (o = e)
Toplu "	, "	(و = ou) " (ؤ = u)
Açık "	, "	(و = o) " (ق = eu)
Basık "	, "	(ی = oi) " (ی = i)

Türkçe'nin harfleri 21'i sessiz, 8'i sesli olan 29 harftir ki, dilimizi hiçbir kusur olmadan yazmaya yeterlidir.

Ancak Acemce ve Arapça kelimeler için 11 harf daha eklenmelidir. Böylece Osmanlıca'nın elifbası şöyle meydana çıkmış olur:

"ا , ب , پ , ت , ث , ج , ح , خ , د , ذ , ر , ز , س , ش , ص , ض , ط , ظ , ق , ف , غ , ع , ه , و , ن , م , ل" (97)

Tadil-i huruf taraftarları sesli harfleri tamamlayabilmek için; ع , o = e, آ = a, ی = i, ی = a, ف = o, ۆ = ü, ۛ = ö, ۛ = u (98); ا = a, آ = â, ۛ = e, ی = i, ی = i, و = o, ۛ = u, ق = ü, ۛ = ö (99) v.b. şekilleri teklif ediyorlardı.

(97) İbrahim Fatih, a.g.m, s.291-292

(98) A.S, Türkçe Elifba, s.2-5

(99) Necip Asım, "Elifbamız Hakkında Bazı Mülâhazalar", DEFM, Mayıs 1332, sayı-2, s.135-136

Görüldüğü gibi bütün çabalar Arap harfleri üzerinde gerçekleştiriliyordu. Arap harflerinin dışına çıkmayı bile düşünmüyorlardı.

Tadil-i huruftan maksat, Osmanlı lisanının kolayca tahsil edilecek bir şekle getirilerek gerek İslâm aleminde ve gerek Osmanlı içinde bulunan diğer unsurlar meyanında onun ta'mim olunmasından ibaretti. Şimdilik bu şekil yazı ile herkesin kolayca, az zamanda okuyup yazabileceğine, Türkler'in dillerinin istiklalini kurtaracaklarına ve islam dünyasının marifetle donatılacağına inanıyorlardı(100). Ancak çok önemli bir sonuç elde edilememiştir.

3- HURUF-U MUNFASILA TARAFTARLARI:

Meşrutiyet'in, dolayısıyla hürriyetin ilânını fırsat bilen bazı Osmanlı aydınları, harfler konusundaki fikirlerini ispat ve meydana getirdikleri şekilleri ortaya koymaya çalışmışlardı(101). Bunlar arasında Dr Milaslı İsmail Hakkı, Cihangirli M.Şinasi, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Dr.Necmettin Arif ve Celâl Sahir(Erozan) gibi önemli kişiler vardı(102).

Huruf-u munfasıla taraftarları olan bu kişilere göre; Rus ve Latin harflerini kabule meyletmış olan İslâm kardeşlerimize kolay ve her türlü mükemmeliyeti haiz bir elifba takdim etmezsek hiçbir şekilde fikirlerinden dönmeyecek,o nevi harfleri kabul mecburiyetinde kalacaklardı(103).

Ayrıca Latin harflerinin kabulüne hiç de hoş bakmıyorlardı."İslâm kavimlerine Latin harflerini kabul ettirmeye çalışmak, mezhep değiştirmeyi teklif etmek gibi bir şeydi. Buna hacet yok, bana müsaade etsinler yazımızı biraz ıslah edeyim, her ihtiyaca kafi ve Latin harflerinden daha mükemmel harflere malik oluruz"(104) diyen Namık Kemal'in yolunu takip etmişlerdi.

Eğer bin bu kadar sene önce Haccac b Yusuf zamanında, elifbanın eksikliği anlaşıldığında harekeler icat edildiği vakit, hareke yerine sesli harfler konmuş olsaydı, şimdiye kadar dünyanın en marifetli milleti, en kuvvetli devleti kalmış bulunacaktık.

İçinden bir türlü çıkamadığımız zaaf ve sefaletlerden kurtuluşumuzun ancak, sesli harfleri kabul edip kelime arasına alarak mümkün olabileceğine inanmışlardı (105). Elifbamıza icap eden sekiz sesli harf ilave edilir

(101) M.İsmail Hakkı,"İfade-i Mahsusa",Teceddüt,Re.1327, nu:1,s.2

(102) Levent,A.Sırrı,a.g.e,s.356;Ülkütaşır,M.Şakir,a.g.e, s.24

(103) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı,a.g.e,s.10-11

(104) N.Kemal,"Namık Kemal'in Bir Sözü",Tec.,Re.133 nu:1,s.1

(105) M.İsmail Hakkı,"İfade-i Mahsusa",Teceddüt,Re:1327,nu:1, s.2

ve hatta gerekirse telaffuzu tekrardan başka birşey olmayan ve yalnız Arapça kelimelerde kullanılan bazı harfler kaldırılarak harf sayısı 36'ya indirilebilirdi. Fakan bunların muhafazasında da hiçbir mahzur olmazdı(106). Sesli harflerin kelime içine alınması, yazının biraz uzamasına sebep olursa da, lisanı kolaylaştırmanın da başka yolu yoktur(107) diyorlardı.

Munfasıl harflere karşı olan Satı Bey, İmla harfi kullanılmasına ehemmiyet verilerek heceler tamamlanırsa, her kelimenin söylendiği gibi yazılması esası kabul olunursa, (9) harfine müteaddit şekiller verilirse, matbaa harflerinin lüzumsuz olanlarını kaldırarak, miktarı azaltılırsa elifbamızdaki noksan ve zorlukların büyük bir kısmı yok edilebilir(108) görüşündeydi. Ancak M.Şinasi, Satı Bey'i henüz işin başında olmakla suçlar ve zamanla kendilerinin ulaştığı ayrı harf fikrine onun da ulaşacağına inandığını(109) belirtmektedir.

Öte yandan Satı Bey, elifbamızın pek zor ve kusurlu oluşunu kabul ettikten sonra, acaba elifbamızın bu zorluğu geri kalmamızda önemli bir role sahip midir, bizim gibi uzun bir edebî maziye sahip bir milletin yeni bir elifba kabul etmesi mümkün müdür, elifbamız küçük tadillerle kolaylaştırılamaz mı? sorularını sormaktaydı. Daha sonra da; yarım asır içinde bütün dünyayı hayretler içinde bırakacak kadar büyük bir süratle gelişmiş olan Japonlar'ın elifbasının bizimkinden yüzlerce kat daha zor olduğunu, elifbanın zorluğu gelişmeye mani olsaydı, Japonlar'ın gelişme yolunda bir adım bile atamaması gerektiğini örnek olarak getirmekteydi(110).

(106) Celâl Esat, a.g.m, S.F., nu:1058, s.425

(107) Celâl Esat, a.g.m, S.F., nu:1059, s.449

(108) Satı Bey, "Elifba Meselesi", İctihat, 11 Nisan 1329, nu:61, s.1328

(109) M.Şinasi, "Elifba Meselesi", İctihat, 18 Nisan 1329, nu:62, s.1354

(110) Satı Bey, a.g.m, İctihat, nu:61, s.1327

Cevap olarak M.Şinasi; okumak da bir gelişme aracı olmasaydı, dünyada kimsenin okumaya sevkedilmemesi gerektiğini, ayrıca Japonlar'ın gelişmeye açık ve hazır bir millet olduğu için, Avrupa ile temas eder etmez bugünkü derecelerine yükseldiğini, bizim ise Avrupa ile temasımızdan sonra gerilediğimizi, bunun da bizim kabiliyetsizliğimizi ve Japonlar'ın karakterine mazhar olamadığımızı, onun için de halkın Japon karakterini kazanmasını bekleyecek yerde, halka kolayca okuma yazma öğreterek gelişmişlik seviyesine yükseltmek gerektiğini(111) ileri sürmek - teydi.

Tarihin büyük bir mazi ve edebiyat sahibi milletlerden hiçbirinin elifbasını değiştirebileceğine dair bir misal göstermediği(112) iddiasına karşılık, "mazi-i edebi" ve "yazı rabıtası" tabirleriyle bir siyasi maksat ümit olunuyorsa, bunun hayalden başka bir şey olmadığı(113) belirtilmekteydi.

Bütün bunlardan sonra munfasıl harf taraftarları, ıslahatlarında şu esasları kabul ediyorlardı :

"Elifbamız için herhangi bir esasta hatta pek mükemmel indî şekiller icat etme veya huruf-ı İslâmiye'nin -icat edercesine- tadili imkanı her zaman mevcut ise de, bu hususta en ziyade düşünülecek şey, ıslahatın tabiat ve harflerin müsaadesi dairesinde icrası olup, takip edilecek programın mevcut şekiller ve me'nuseden ayrılmayarak gayet muhafazakarâne olması ve bununla beraber ilim, sanat, tasarruf ve hifzu's-sıhha gibi mühim hususlara riayetle katıyen bir inkılâp hattına meydan bırakılmaması muvafık ihtiyattır. O derece ki ıslahat, doğrudan doğruya esas meseleye taalluk ettirilerek tertip edilecek eşkalin zaman

(111) M.Şinasi, a.g.m, İctihat, nu:62, s.1353-1354

(112) Satı Bey, a.g.m, İctihat, nu:61, s.1327-1328

(113) M.Şinasi, a.g.m, İctihat, nu:62, s.1354

ile tekamüle kabiliyeti temin edilmiş bir halde bulunması maksada kâfi" addedilmeliydi(114).

Huruf-ı munfasılanın ateşli taraftarlarından Milaslı İsmail Hakkı ve Cihangirli M.Şinasi'nin çalışmalarında muhafazakar oldukları(115) anlaşılıyordu. Huruf-u munfasılanın elifbasını şöyle seçiyorlardı:

İslâm yazıları ayrı ayrı tetkik edilerek her harfin çeşitli yazılara ait muhtelif şekilleri arasında en uygun ve zaman ile tekamül ve güzelleşmeye en kabiliyetli olanı intihap edilmişti. Bu harflerin büyük bir kısmı, matbaa harflerine esas olan nesih ve sülüs yazısından aynen yahut ufak tefek değişiklikler ile alınmıştı. Uzunlukları aynı şekle getirilmişti. Yapılan değişiklikler kesinlikle İslâm harflerinin asıl şekillerini tahrif mahiyetinde değildi. Şekillerin seçiminde, seslerin münasebet ve uygunluğu dikkate alınmıştı(116).

Harfler meydana getirilirken noktalar, harflerin bünyesine alınmıştı. Kendine benzeyen harflerden ayıran bir şahsiyet verilmişti. Karışıklığa meydan vermeyecek bir duruma getirilmişti. Vav, he, mim ve kâf'ın gözleri genişletilmiş ve zammelerle karışmasına engel olunmuştu. Ancak bazı noktalar şimdilik bırakılmıştı(117).

Yeni şekiller fazla vukufu icap ettirmedeğinden çocuklar kısa zamanda öğrenebilecek, askerler ve köylüler dahi fikir sefaletinden kurtulacak, okuma bilenler fazla zorlukla karşılaşmayacaklardı(118).

Bu harfler ziyadesiyle tasarrufa elverişli idi.Öyleki eski harflerle 300 sayfalık bir kitabı, bu harflerle 200 sayfada basmak imkânı hasıl olacağından matbaacılıkta faydalı olacaktı.

(114) M.Şinasi-M.İsmail Hakkı,a.g.e,s.4

(115) a.g.e,s.4

(116) a.g.e,s.4-5

(117) a.g.e,s.5

(118) a.g.e,s.7

Ayrıca bütün yazı ve telgraf makinalarına uygulanabilecekti. Latin harfleri gibi ufak puntoda harfler kullanmak imkanı doğacaktı(119).

Zevk meselesi de, harfler meydana getirilirken dikkate alınmıştı(120).

El yazısında, rik'a harflerinin mümkün mertebe kıvrık ve karışıklığa meydan vermeyecek şekillerini, ufak değişikliklerle kabulünü teklif etmişlerdi. Bu el yazısı harfleri, okumada yazmada kolaylık ve hızlılığa uygun görülmüyordu. Ancak el yazısı harflerini, kitap harfleri kabul edilirse ortaya koyacaklarını belirtmişlerdi(121).

Bütün İslâm kavimlerinin lisanlarına tatbik edilebilecek olarak gördükleri bu huruf-ı munfasıla elifbasını, Maarif Nezareti'ne bir layiha halinde, hususi görüşleri ve müteaddit nümuneleri ile birlikte sunmuşlardı. Maarif Nezareti'ne bağlı İmla-yı Osmani Komisyonu Riyaset-i Aliyyesi'ne verilmişti(122).

Celâl Esat, Dr Milaslı İsmail Hakkı ve M.Şinasi' -nin munfasıl harflerini resim noktasından mahzurlu bulur. Yani harfler, Latin harflerinde olduğu gibi iki çizgi arasına tertip edilmiştir. Bu ise, kelimeleri görür görmez şekillerinden okumak hususuna manidir. Fakat Latin harflerindeki yuvarlak çizgiler okumaya bir başka kolaylık verir de, Milaslı İsmail Hakkı'nın harflerinin okunması pek müşkildir, diyerek eleştirici bir yaklaşımda bulunur (123). Bu yüzden kendisi 40 harften meydana gelen bir elifba önerir. Ona göre, bu elifba ile her çocuk bir iki ayda okuyup yazma öğrenebilir(124).

(119) a.g.e,s.6

(120) a.g.e,s.5

(121) a.g.e,s.7 ve 16

(122) a.g.e,s.1

(123) Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", S.F, 30 Eylül 1327, nu:10, s.450

(124) a.g.m,s.450

Teklif ettiği elifbanın uygulanması için, yarım asır süre önerir. Mekteplerde çocuklar bu harfleri, şimdiki lisan ile birlikte öğrenirler, yarım asır sonra kendiliğinden yeni elifba teessüs eder(125).

Huruf-ı munfasılacılar Arapça, Türkçe ve Acemce bütün kelimelerin aynı şekilde yazılması taraftarıydılar. Arapça öğrenmek isteyenler ise, diğer yabancı dilleri öğrendikleri gibi öğrenebilirlerdi(126).

Asım Sabri'ye göre munfasıl harfler, eksikti. Harflerin hepsi, "ا, د, ذ, ر, ز, ج, ح, ه, و, ي" gibi veya bunlara yakın şekilde bulunsaydılar, dava kolaylıkla halledilirdi. "حس" kelimesini "ح اس ان" şeklinde yazmanın imkansızlığı kolayca görülebilirdi(127).

Meşrutiyet'ten sonra harfler konusunda, büyük bir gayretle ve uzun bir süre çalışmış olan bu insanların himmeti de, maksada varmaya yetmemiştir(128).

a- Islah-ı Huruf Cemiyeti(1911):

Bütün İslâm âleminin geri kalmasının en hakiki sebebi maarifsizlik, maarifsizliğin sebebi de maarifin anahtarı olan elifbanın eksikliğindendir(129) düşüncesiyle Arap harflerini ıslah etmeye yönelen munfasıl harf taraftarlarından bazı kişilerce, Islah-ı Huruf Cemiyeti adı altında özel bir dernek de kurulmuştu. Bu derneğin reisi, bilgili ve ilmi eserler sahibi Gazi Ahmet Muhtar Paşa idi. Diğer üyeler de devrin aydın simalarıydı(130).

(125) a.g.m,s.449

(126) a.g.m,S.F, 1 Eylül 1327,nu:1058,s.424

(127) Asım,Sabri,a.g.m,S.F,nu:1047,s.161

(128) Ergin,Osman,a.g.e,c.5,s.1758

(129) Bayur,Y.Hikmet, Türk İnkılâp Tarihi,c.2,Kısım-4,s.454

(130) Ülkütaşır,M.Şakir,a.g.e,s.33

Cemiyet, konferans düzenlemeleri, kitap ve risale yayınları ile çalışmalarını yürütmeye gayret ediyordu. Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın başkanlığını yaptığı bir toplantı'da İspartalı İsmail Hakkı Bey şunları söylemişti:

"İçine hastalığa benzeyen bir çok şeyler de giren yazı meselesinin bize türlü türlü tesiri olmuştur. Ben şu dakikada o tesirleri iki noktada kabarmış görüyorum. O noktalara parmak koyup, bir kaç söz söylemek istiyorum. O iki nokta ne? Yazımız evvelan fenni değil ve kolay okunmuyor. Saniyen dilimizi çaprazlara atıp çapraştırıyor.

Bu noktaların ikincisi ayrı bir iştir. İmla meselesini, kavaid meselesini, dil ve edebiyat meselelerini kucakladığı için uzundur. Bu sebeple bu noktayı büsbütün geçip, birinci noktaya dönüyorum.

Yazımız fenni değil ve kolay okunmuyor, diyorum. Vakıa yazımızı meydana getiren harfler içinde sözde sessiz ve sesli var. Fakat bunlar sözde şeyler. Birbirinden iyi iyi ayrılmış halde değil. Çünkü mesela ilk harfimiz hem hemze, hem elif... hem sessiz, hem sesli, hem kaval, hem Şişhane. Öbür sesliler de böyle. İşte bir dert.

Sonra da her hecenin bir sesliyle hakkı tamam tamam verilmek pek basit bir şey iken, bizim yazıda bu da kesin bir kural değil. Bazı kelimeler eksik sesli, bazı - ları ise hiç sessiz.

Bundan sonra da, hiç mânası, faydası yok iken harfler birbirine bitişiyor, yazıdaki düzensizliği kat kat ediyor. Mesela (Ç) cimin yazı içindeki vazifesi hep (Ç) cim olmaktan ibaretken, niçin dört beş türlü şekli yazılsın? Bu da başka dert.

Yazımız, şu halleriyle gâh yarım hiyeroglif, gâh bütün hiyeroglif.. Gâh bundan da öte bir şey. Ne bileyim, bir kargacık, burgacık.

Çok fazla verdiğimiz bu emekten, himmetten sonra, bari dilimizde dilsiz oyunu oynayan bu kelimeleri doğru okuyabilsek... Heyhat ne mümkün.

Efendilerim! Kimse inkâr etmez ki, yazımızı doğru okumak kolay değil. Kolay değil diyorum.. Hayır bu söz doğru değil.. Mümkün değil demeli.

Biz yazı okuyacağız diye zihnimizin ne kadar serveti varsa sarfediyoruz. Okuya okuya artık başka işe yaramak kabiliyetini kaybedip, cahil ve kötürüm oluyoruz. Ben bunu hergün beraber çalıştığım gayri müslim arkadaşlarımla yanında anlayıp duruyorum: Görüyorum ki arkadaşım Haçık Efendi, Nikola Efendi ben kadar tahsil görmemiş.. Belki zekâca da geri.. Fakat onlar daha iyi iş adamı. İş üzerinde benim apıştığım yerlerde onlar fırlıyor, atlıyor. Niçin? Onlar benim gibi aklını, kelimelere okumaya sarfetmemiş.

Harfler konusu gerçekten dert ise, bunun çaresi görülmek lazım gelmez mi? Elbette lâzım gelir... Harflerin karışık oluşunun çaresine bakılsın diyen olur. Böyle diyorum amma, bir taraftan da vehm ile titriyorum. Tedaviden kaçan hastalar gibi, cerrahı korkan yaralılar gibi gocu-nuyorum. Çünkü bu işe çalışanlar arasında pek dolu göğüslü kimseler var. Ya, Latin harflerini alıverelim derlerse."

Bu yüzden en kısa zamanda bu derde çare bulmalıyız. "Kardaşım Milaslı İsmail Hakkı buna muvaffak olmuş: Onun bulduğu surette, evvelen harfler bizim Arabî diye tanıdığımız harfler; saniyen heceleri idare eden sait harfler samitlerle beraber; salisen harfler birbirine bitişik değil. İşte üç nokta ki, üçü de aranacak esasa uygun. Bana kalsa daha ne istiyoruz?

Birinci esasa göre elifbayı büsbütün yeniden öğrenmeyeceğiz. Arap ve Acemlerle yazı ve dert ortaklığımız kalkmayacak, belki bunu onlar da kabul edecek de birbiri - mize biraz daha yaklaşacağız.

İkinci esasa göre saitler ve samitler, hem birbiri - rinden hakkıyla ayrı, hem hareke yazı içine girmiş..Okuma güçlüğü yok.

Üçüncü esasa göre de, harfler kesik. Faydasız uzal-

malar, süsler yok. Basım harfleri de açık ve ayrı.. El yazısı da kolay.

Bilmem ki daha ne istiyoruz? Ne bekliyoruz? Beklemeye vakit yok. Dünya yolunu bulmuş gidiyor. Biz daha ne vakte kadar bekleyeceğiz? Kıyamete kadar mı? Nefsimce, benim beklemeye vaktim yok."(131).

1330(1912) Saferi'nde Dersaadet'te Darülfünun konferans salonunda yapılan bir toplantıda, Arap harfleri tartışılmış ve toplantının sonunda, Gazi Ahmet Muhtar Paşa riyasetinde intihap olunan İslah-ı Huruf Encümen-i İlmisi'nde bir elifba kabul edilmişti(132). Yeni yazı usul ve harfleri hakkında şüpheler de vardı.

İslah-ı Huruf Cemiyeti'nin kabul ettiği şekiller, acaba gelecekteki tekamülü temin edebilecek miydi? Açık - tır ki, gerçek ıslahat. tadilat ve küçük tamirlerle değil, ancak esaslı bir yenilik ile olabilirdi. Çünkü Garp medeniyeti ve ilminin yayılma vasıtası, ancak yazısı idi(133).

İslah-ı Huruf Cemiyeti, Yeni Harflerle Elifba, Milaslı İsmail Hakkı'nın El-Hattü'l-Cedit ve G.A.R.nin Yeni Elifbanın Muhassenatı adlı eserini yayınamıştır. Arapça olarak yayınlanan M.İsmail Hakkı'nın El-Hattü'l-Cedit adlı eseri ile munfasıl harfler bütün İslâm milletleri için genelleştirilmeye çalışılmıştır. Yeni Harflerle Elifba adlı eserle, Cemiyet'in kabul ettiği harfler yayınlanmıştır. Osmanlıca'daki bütün seslere karşılıklar bulunmuş ve harfler birleştirilmemiştir. En önemli özelliği ayrı yazmak ve sesli harfler için hareke harfler bulmak olmuştur (134).

(131) Akçuraoglu, Yusuf, "Türklük Şuunu", Türk Yurdu, 1327, c.1, s.227-280

(132) G.A.R., Yeni Elifbanın Muhassenatı, s.24

(133) Mehmet Tevfik, İstenografi, s.5

(134) Milaslı İsmail Hakkı, El-Hattü'l-Cedit, s.3-11; İslah-ı Huruf Cemiyeti, Yeni Harflerle Elifba, s.5-7

Islah-ı Huruf Cemiyeti adına G.A.R. tarafından hazırlanan Yeni Elifbanın Muhassenatı adlı eserle yine munfasıl harflerin tercih edilme sebepleri açıklanıyordu. Dilimizin Arapça, Farsça ve Türkçe'den meydana gelmesi dolayısıyla, harflerin de bu üç dile lâzım olan seslere gö- seçilmesi gerekli görülüyordu. Böylece Osmanlıca kolayca okunup yazılacak, ilim ve fen lisanı olacak, makbul ve muteber haritalar yapılacak, matbaada yüzde yüz kolaylık gelecek, ilim ve fenne zaman kalacak, telgraf ve reçete - ler düzenli yazılacak, okuma yazma köylere kadar yayıla- cak, Kur'an'ın okunmasına ve kütüphanelerin kullanılması- na engel çıkarmayacak ve gözler fazlaca yorulmayacak(135) diye fikirler belirtiliyordu.

b- Yeni Yazıyı Öğretme Cemiyeti:

Yeni Yazıyı Öğretme Cemiyeti diye daha sonra bir cemiyet daha kurulmuşsa da, önemli bir sonuç elde ede - mediği gibi, hatta tepki bile görmüştü(136). Ancak bu cemiyet de munfasıl harf taraftarı olup, sesliler için icat ettiği işaretleri harflerin arasına alır, üç türlü kâf kabul eder ve başka bir ıslahatta bulunmaz.

Harfleri ıslah konusundaki çalışmalar, munfasıl harflere gidişte mutlu ve umutlu bir başlangıç olarak de- ğerlendirilebildiği gibi munfasıl harfler de daha sonra- ki gelişmeler için bir başlangıç olarak görülmelidir.

(135) G.A.R, Yeni Elifbanın Muhassenatı, s.4-17

(136) Alpay, Meral, a.g.e, s.10

4- ESKİ TÜRK YAZILARINA DÖNMEK İSTEYENLER

Meşrutiyet'in ilânı üzerine Türklük, Araplık, Arnavutluk meseleleri zihinleri pek ziyade galeyana getirdi... Türkler arasında milliyet fikri uyandı, dikkate değer bir cereyan hasıl oldu. Türk milleti sanki uzun bir müddetten beri uyuyormuş gibi bir uyanıklık hali gösterdi... Lisanı, menşei Turanisi'ne döndürmek isteyenler oldu. İşte şimdi Türkçü olmak, bir dereceye kadar teceddüt sayılıyordu ve bunun sonunda da bir Turancılık başlıyordu(137).

Hüseyin Kâzım Kadri, İçtihat dergisinde yayınladığı "Türk Lisanının Tevhidi" başlıklı (15 Eylül 1327/1911,sayı-3) yazısında:

"Şu kadar ki, Osmanlı Türkçesi imlâ-yı istikakisini tamamen kaybetmiş olduğundan buna daha menus bir şekil vermek, Uygur ve Çağatay Türkçesi'nde olduğu gibi az çok huruf-ı imla kullanmak lâzımdır." diyerek eski Türk yazılarına dikkat çekmekteydi(138).

Aynı derginin 32. sayısında da; eğer Turan'da, bu ulu ve muazzam Türk vatanındaki kavimler arasında siyasi ve sosyal münasebetlerin meydana gelmesi arzu ediliyorsa, milliyetleri gibi, aslından gelen Türk lisanlarını da birleştirmek lazım gelir, demektedir(139). Ancak gösterilen tepkiler üzerine İçtihat'ın 37. sayısında, lisanın yazılma şekline gelince, bugün ne Uygur harflerini kullanmak, ne de bu harflere yeniden bazı harfler ilâvesiyle daha muntazam bir alfabe vucuda getirmek taraftarıyım(140) diyerek yan çiziyordu.

(137) (İleri), Celâl Nuri, Tarih-i İstikbâl, Mesail-i Siyasiye, s.154-155

(138) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.37

(139) a.g.e, s.37

(140) a.g.e, s.38

Hüseyin Kâzım Kadri'nin tereddütlü tavrına karşılık, Dobruca'dan İctihat'a A.H.Mustafa imzasıyla gönderilen mektupta ise, eski Türk harflerinin, yeni Uygur harflerinin düzeltilerek kabul edilmesi tavsiye ediliyordu. Yabancı harfler atıldıktan ve dil yabancı nesnelerden arınıp yola girmeye başladıktan sonra İstanbul edasının pek çabuk kabul edileceğini ve tâ Kıpçak ülkesine kadar yayılabileceğini, böylece Türk dilleri arasında birliğin sağlanabileceğini belirtiyordu(141).

Celâl Nuri, Meşrutiyet'ten sonra herkes serbestçe yayına fırsat bulunca lisanda bir kargaşanın doğduğunu, bunun sonunda lisanda bir tür irtica meydana geldiğini ve böylece Osmanlı Türkçesi'nin Turan Türkçesi'ne göre daha fazla tekamül ettiğini unutan bazı kimsele-
rin Türkçe'yi aslına döndürmeye çalıştıklarını belirterek eleştiriyordu. "Bu hem mümkün değildir, hem de mu-
zırdır. Çünkü lisan teşkil edilmez, teşekkül eder. Her lehçe esasından ilerler, ilerler. Geri gitmiş, esasına yaklaşmış bugün hiçbir lisana misal bulunamaz. Ayrıca bu kişilerin amacı kaidersizliktir"(142), diyerek eski Türk yazılarına dönme düşüncesini taşıyanlara şiddetle karşı koyuyordu.

Ali Nusret de, dilin istiklâlinin Çağatayca'ya dönmekle sağlanamayacağını, eğer böyle bir işe girişı-
lirse, bütün "hüsn-ü tabiat erbabının" buna isyan ede-
ceğini belirterek, tehdide kadar varıyordu. Ona göre Os-
manlı lisani, Arapça, Acemce, Fransızca ve Çağatayca'-
dan karma bir lisan olup, kendine göre bir ifade üslu-
bu içinde günden güne güzelleşen bir letafete sahipti
(143). Çağatayca'ya dönmenin anlamı yoktu.

(141) a.g.e,s.38

(142) Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mu-
kadderat-ı Tarihiye, s.114-115

(143) Ali Nusret, "Tezyin-i Lisan", S.F, 23 Temmuz 1325,
nu: 948, s.182

Celâl Sahir, Ali Nusret'e cevap vererek der ki:
 "Bize kim Asya edebiyatı ikram etti? Kim Çağatayca yazınız, dedi? Lisanınızı sadeleştiriniz, lüzum ve ihtiyacı hakiki üzerine alınmayıp sırf merak-ı tasannu' ile iktibas edilmiş küme küme fazla kelimeleri tekaüd ediniz, demekle bunları mı söylemiş oldular?"(144).

Ancak Celâl Nuri, yine de Altaylar'dan alacağımız birşey olmadığını, halbuki Altay'dan gelen milliyetimizi takviye ve muhafaza ile müdafaa için biraz Garp'a doğru bakmak mecburiyetinde bulunduğumuzu, bizim her yönüyle Turan'dan ileride olduğumuzu ve onun için bizim onlardan değil, onların bizden faydalanması gerektiğini açıklıyordu. Bu yüzden Türklüğün tekamülü, Çağatayca'ya yaklaşmakla olamaz. Biz terakki ile lisanımızı, âdetlerimizi, ahlâkımızı, karakterimizi, kabiliyetlerimizi, diğer milletler gibi yenileyebilirsek, vazifemizi yapmış oluruz(145), diyordu.

Bir kaç kişi eski Türkçe yazılara dönmeyi teklif etmişse de, anlaşılan o ki, Türkçülük ve Türkçecilik fikri ile ortaya çıkanlara, "Çağatayca'ya dönmek isteyenler" diye bir eleştiri yöneltilmişti. Eski elbiselerin, yeni vucuda uymayacağını, o devrin sadeleşmeci aydınları da herhalde biliyordu. Ancak onların bazı teklifleri yanlış anlaşılmıştı, denilebilir.

(144) Celâl Sahir, "Lisanımız", S.F, 20 Ağustos 1325, nu:952, s.246

(145) Celâl Nuri, Tarih-i İstikbal, s.163-164

5- LATİN HARFLERİ TARAFTARLARI

Lisanımız, harflerimiz, edebiyatımız, üslubumuz bir dereceye kadar tesir altında bulunduğundan gelişmemize engel olmuştu. Lisanımıza Arap, edebiyatımıza Acem tesirinin faydası da, zararı da inkar olunamazdı... Arapça ve Farsça dilimize o kadar etki etti ki, lisanımız adeta bir hurefeci ve dalkavuk lisanı olmuştu(146).

Öte yandan Avrupa'da meydana gelen gelişme lisanlarına da yansımıştı. Avrupa dilleri, Avrupalılar'ın fikirlerinde yer alan gerçekleri, ruhlarında dolaşan hisleri ifade eder bir duruma gelmişti. Ancak Avrupa'nın yükselmesi, bizim gerileme dönemimize tesadüf etmiş ve o esnada, eski tarzdaki edebiyatımıza da halel gelmiş, bu yüzden de Osmanlı Türklerinde çöküntü başlamıştı(147).

Bu çöküntüye Şarl Mismar, Merhum Ali Paşa'ya sunduğu layihada çare olarak, "âcilen harfleri ıslah etmeyi" gösteriyordu. Ona göre, âcilen harfleri ıslah etmemek, İslâm aleminin günümüzde selâmetini, gelecekte saadetini istememektir. Türk ve müslümanlara mükemmel bir yazı ve alfabe edindirmek ise, onları bütün dünyanın üstüne ulaştırmaktır. Bu harfleri ıslah, İslam Hilafeti, Osmanlı devleti ve milleti için büyük bir hizmet ve din ile ilimleri toplayıp yayan Şanlı Peygamber'e bir tazim ve hürmetti (148).

Zaten Anadolu vilayetlerinde oturan ve hatta topluca yaşayan Rumlar lisanlarını unutmuşlar, hep Türkçe konuşuyorlar, Türkçe ibadet ediyorlar ve fakat harflerimizi noksanlıklarından dolayı Türkçe'yi Rum harfleriyle yazıyorlardı. Ermeniler de aynı durumda bulunuyorlardı (149).

(146) Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye, s.110

(147) a.g.e, s.113

(148) Musullu Davut, a.g.e, s.14-15

(149) Celâl Nuri, a.g.e, s.66-67

Anlaşıyor ki, bugünkü elifbamızın sosyal faydası yönünden ifası artık tahakkuk etmişti. Harflerimizin ve sonunda imlamızın o bitmez, tükenmez güçlüklerini, kusurlarını en muhafazakâr olanlar bile itiraf etmişlerdi(150). Öyleyse atalarımız, nasıl lüzum hissettikçe yazılarını değiştirmişlerse, medeniyetin gereklerine göre hareket edip cahil inadı göstermemişlerse, biz de öyle yapmalıydık(151).

Bu düşüncelerden hareketle II.Meşrutiyet döneminde Hüseyin Cahit, İctihat dergisi sahibi Dr Abdullah Cevdet, gazeteci Celâl Nuri, Kılıçzâde Hakkı ve Musullu Davut gibi aydınlar Latin harflerine dayanan yeni bir Türk alfabesinin vücuda getirilmesini hararetle savunmuşlardı.

Harflerin ıslahı veya tadili diye ortaya çıkan fikirleri, harfler konusunda ileri bir adım görmelerine rağmen, aynı telaffuzu veren harflerin korunmasını, (152), lisanı bir derece daha bozmaktan başka bir mana ifade etmez olarak düşünüyorlardı. Celâl Nuri'ye göre, tadil veya ıslah işi bir irtica idi. Çünkü harfler de, lisanlar gibi teşkil ve terkip edilemez, teşekkül ve terekkepederdi(153). Ayrıca Osmanlı elifbasının ıslah edilmesi de mümkün değildi. Öylesye Latin harflerini kabul etmek en uygun yoldu (154).

İşte Arnavutlar da böyle düşündükleri için, Arnavut lisanının Latin harfleriyle yazılmasına şer'i bir yasak olup olmadığına dair Makam-ı Âli-i Meşihatpenahi'den bir fetva istemişlerdi. Fetvahane-i Âlice, bu dilekçeye verilen cevapta:

(150) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.39

(151) Musullu Davut, a.g.e, s.43

(152) Azmi Ömer, Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütalalar, s.33-34

(153) Celâl Nuri, a.ge, s.115-116

(154) Peyami Safa, Türk İnkılâbına Bakışlar, s.42

"Mehmet imzasıyla takdim olunup havale buyurulan iş-
 bu arz-ı hâl mütalaa edildi. Derûn-ı arz-ı halde muhakkı
 husus hakkında Tiran kazası ulema ve ahali-i İslâmiyesi ta-
 raflarından keşide olunan telgrafname ve Sinop Mebusu Hasan
 Fehmi Efendi canibinden mu'ti takrir üzerine mâbetü'n-ne -
 cat-ı mü'minin ve nur-ı ayn-ı müslimin olan Kur'an-ı la-
 tifü'l-beyân ve furkan-ı celil'ül-unvanın huruf-ı mürekke-
 be-i Arabiye'nin gayri huruf ile tahriri cevaz-ı şer'ie
 iktiran etmeyip hatta huruf-ı mukattaa-i Arabiye ile dahi
 yazılssa sıfat-ı celile-i Kur'aniye'yi iktisap etmeyeceği
 mu'teberat-ı fıkhiyede mensustur. Her mümin için mertebe-i
 malûme miktarı talim-i Kur'an-ı Kerim etmek farz-ı ayn ol-
 duğu gibi etfal-ı müsliminin kıraat-ı Kur'an-ı Kerim'i ta-
 limi dinen lâzım mıdır? sualine "Evet" diye cevap-ı tas-
 dikten başka söz söyleyecek müslimin-i mu'tekidin meya -
 nında ferd-i âferide tasavvur olunamayacağı bedihattandır.
 Huruf-ı Arabiye'nin tahsili begayet-i sehl olduğu erbabın-
 ca malum olmakla beraber evlad-ı vatanın eşkâl-i huruf-ı
 Arabiye'yi müddet-i kalilede öğrendikleri dahi cesm-i şük-
 ran ile hemân-ı meşhud olduğundan tahsil-i mezkûre usret
 isnadı o tahsilin nasıl olabileceğini henüz öğrenmeyip ken-
 disini zümre-i tahririnden farz ve addeden bazı kesânın
 zayat-ı (ظيات) gayri vakifanesinden münbais hati'ât-ı na-
 zimedendir. Neşr-i maarifin mâniini âmiyâne olarak hu-
 ruf-ı dinî ve resmîyemizin usret halinde aramaktan ise
 köylerimizin mektepsizliğinde ve kasaba ve şehirlerimizin
 mekteplerinin intizamsızlığı ve muallimlerinin iktidar
 ve ihtimamsızlığında aramak doğrudur. Huruf-ı Arabiye'nin
 Arnavut lisanında kifayetsizliğine gelince: Arnavut ule-
 ma-yı muhteremesinden ve erbab-ı tecrübeden bazı zevât-ı
 fezâilsimat tarafından kaleme alınıp müşahade olunan işa-
 rat-ı mahsusa ile esvat-ı müteaddide-i matlube tahsil ve
 bu suretle mühimme-i lisan tekmil edilmiş olmakla usul-i
 mezkûra tevfikân Arnavut mekteplerinde tahsile ihtimam
 olduğu halde maksat hasıl olacağından dinen ve maslahata

kabulünde asla bir ıztırar-ı meşru' bulunmayan ve hiçbir suretle bizimle münasebeti olmayan Latin harufunu kabul, evlad ve etfal-i muvahhidini dinen tahsile mecbur olduğu haruf-ı Arabiye'den başka bir de Latin harufunu tahsil mecburiyetine sevkedeceğinden tahsilde teshil zannedilen şey ya ma'kusen tas'ibattan ibaret kalacak veyahut dinen taht-ı mecburiyetinde olan haruf-ı Arabiye'nin kûşe-i nisyanda bırakılmasını bâdi olacaktır. Şıkkı evvel he - nüz iptida-i tahsilde bilâfaide izâa-i evkatı mucip ve şıkkı sâni ise evlad-ı etfal-i İslâmiye'nin hem Kur'an-ı Mübin kıraatını talimden ve hem de haruf-ı Arabiye ile tahrir ve imlâ edilmiş birçok âsâr ve ulûm-ı mevruse-i İslâmiye'yi tahsilden mahcuriyeti müstelzim olup her halde mefasid-i diniyeden ve me hazir-i şitadan gayri hali olmakla bir şeyin fiilinde mazarrat ve mefsedet bulunduğça onda menfaat-ı maslahat melhuz olsa bile terk-i fi ile tercih olunacağı kavaid-i esasiye-i şer'iyeden bulunduğundan bu surette zikrolunan Latin harufunun kabulü ve mekatib-i İslâmiye'de tedrisi asla mekârın-ı cevaz-ı şer'i âli olamayacağı gurre Rebiulevvel sene 328 tarihli tezkere ile arz-ı ifade edildiği kayden mütebandır" (155) denilmişti.

Kılıçzâde Hakkı, 17 Nisan 1330 tarihli makalesinde, harf değişikliğinin dini bir sakıncası vardır diyenlere şunları:

"Şeyhülislâm yahut Fetva Emini hazretlerinden şu sualime bir cevap almayı pek arzu ederdim: Fransızlar İslâmiyet'in esaslarını pek makul bularak milletçe ihtida etmek istiyorlar! Acaba onları müslüman addedebilmek için o pek zarif dillerinin Arapça harfleriyle yazılması

(155) "Arnavut Lisanı'nın Latin Harufu ile Tahririne Fetvahane-i Âlice Yazılan Derkenar Sureti", Sabah, 22 Kanunuevvel 1326, s.1-2

şart-ı esasi mi ittihaz edilecek? "Evet" cevabını beklemediğim halde alırsam, kemâl-i cesaretle "Siz bu zihniyetle dünyayı müslüman edemezsiniz" mukabelesinde bulunurum."Hayır, beis yok" cevabını alırsam, "Biz Türkler'in de Latin harflerini kullanmamıza müsaade bahşeder bir fetva veriniz" ricasını serdeceğim. Hayır, Fransızlar ne kadar az Arap iseler, biz de o kadar az Arabız."(156)diyerek karşı duruyordu.

Diğer taraftan Hüseyin Cahit, Arnavutlar'ın ihtiyaçlarına elverişli harfleri kabul etmekte serbest bırakılmalarını söylüyordu. "Arnavut Hurufatı" başlıklı Tanın gazetesinde (20 Kanunusani 1910) yayınladığı makalede; bugün kullanmakta olduğumuz harflerin Türklük ve müslümanlıkla ilgisi olmadığını, Türkler'in kendi yazılarını bırakıp bunları sonradan kabul ettiğini, şimdiki Arap harflerinin Hz.Peygamber zamanında kullanılmadığını, bu hale göre Arnavutlar'ın ihtiyaçlarına elverişli harfleri kabul etmekte serbest bırakılması gerektiğini, Latin alfabesini kabul edecek olurlarsa bir iki hafta gibi kısa bir zamanda okuma yazma öğrenip bizi geride bırakacaklarını, onlara engel olmak şöyle dursun imkânı varsa bizim de kabul etmemizin yerinde bir hareket olacağını..(157) iddia ediyordu.

Yani Arap harflerinin cahiliyet döneminde de mevcut ve kullanılmakta olması, Arap harfleri ile İslâmiyet arasında bir irtibat kurmanın abes olduğuna delalet (158) ediyordu.

Hatta tadil taraftarlarından Asım Sabri bile;bilmeyenlerin bilmedikleri şeye itiraz edeceğini, onun için de şüpheleri gidermek gerektiğini, harflerin din ile bir

(156) Ülkütaşır,M.Şakir,a.g.e,s.40

(157) a.g.e, s.31

(158) Musullu Davut, a.g.e,s.43

ilişkisinin olmadığıнын bilinmesi gerektiğini, Arap harflerinin Hz.Peygamber dönemindekiнын noktası noktasına aynı olmadığını, yazının kolay ve güzel olması hakkında Hz.Peygamber'in hadislerinin bulunduğunu(159) açıklıyordu.

24 Nisan 1330 tarihli yazısında Kılıçzâde Hakkı, harfler değişince Kur'an'ın okunamayacağını kabul ediyor ve fakat Kur'an'ın çocuk mekteplerinde yanlış olarak okutulmak durumundan kurtulmasını da, harf değişikliğinin iyi sonuçlarından biri olarak gösteriyordu(160).

Halide Edip, 1912'de bu konuyu politik olduğu kadar kültürle de ilgili bulur. Ona göre İslâm yazısının atılması, Türkleri zengin Doğu kültüründen ayıracak ve bu da Türk-İslâm birliğinin sonu olacaktır. Aynı yazar sonradan bu görüşünden vaz geçmiştir(161).

Ancak eski kitaplarımızı ne yapacağız? meselesi, faydalı ve lüzumlu kitaplar peyderpey yeni harfler ile basılarak ve kullanılmayanlar da müzeye verilerek halledilebilirdi(162).

Mesele böyle halledilince hem pek tabii, hem de Türkçe lisanının yazılmasına Arapça harflerden daha müsait Latin harfleri tercih edilebilir. Çünkü Türkçemiz, Arapça'nın içine battığı halde Turanî mahiyetini kaybetmemiştir. Sami dillerden ziyade, Avrupa dillerine benzer(163). Harflerimiz berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Harfleri ıslah gibi boş ve anlamsız tedbirlere müracaat edeceğimize bir saat evvel bütün cesaretimizle Latin harflerini kabul etmeliyiz(164).

(159) Asım Sabri, "Servet-i Fünun'un İmlâsı Hakkında", S.F, 16 Haziran 1327, nu:1047, s.161

(160) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.41

(161) Buluç, Sadettin, "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları, Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s.47

(162) Musullu Davut, a.g.e, s.45

(163) Celâl Nuri, Tarih-i İstikbal, c.2, s.165-166

(164) Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye, s.182

Gerçekten de, esaslı bir inkılap yapılacaksa, eksik ve uydurma harflerle Araplık'tan çıkmış bir elifba yerine, her yönüyle mükemmel ve özellikle el yazısında daima sadeliğini ve bitişebilme imkanını muhafaza edebilen Latin harflerinin kabulü, en kestirme bir yol olurdu(165). Öte yandan Latin harfleri, yeryüzünde en yaygın ve her hangi bir kavim harflerini değiştirmeye kalkıştığında en evvel müracaat ettiği harflerdi. O, aynı zamanda dünya -daki en medeni milletlerin harfleriydi. Japonlar bile, medeniyetle uygun harf almak istediklerinde Latin harflerini düşünmüşlerdi(166).

Beserya, Latin harflerinin karşısında olmadığı -nı, bu konuda ihtisas sahibi olanların dikkatlerini çekmekle yetineceğini (167) belirtmekteydi.

Eğer Latin harfleri kabul edilirse, terakki edilebilir, Türklük yükselir, halkımız kolaylıkla basit kolları okuyup yazabileceğinden milletin fikri seviyesi, şüphesiz ki bir kademe daha ileri gidebilirdi(168). Yine Latin harfleri kabul edilince; Avrupa medeniyetine daha ziyade yaklaşıp, Avrupalılar'ın nazarında bizim Balkan lar'da geçici olarak çadır kurmuş göçebeden ibaret olmayıp, Avrupa medeniyetini almaya ve temsile yetenekli bir kavim olduğumuzu ispat etmiş olacaktık. Batı lisanlarını öğrenmek kolaylaşacak ve hatta lisanlarında onlarla yarışabilecektik(169).

Latin harflerinin bu genel faydaları dikkate alınmış ve Latin alfabesinden faydalanılarak Türkçe'nin yapısına uyabilecek alfabeler de teklif edilmişti. İşte Musul-

(165) Ükkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.40

(166) Musullu Davut, a.g.e, s.40

(167) Beserya, "İmlada Sadeleşme Meselesine Dair", S.F, 30 Haziran, 1327, nu:1047, s.207

(168) Celâl Nuri, Tarih-i İstikbal, c.2, s.166

(169) Musullu Davut, a.g.e, s.41

lu Davut, Türkçe için şu alfabeyi önermişti :

ء = x X	ر = r R	ك = g G
ب = b B	ز = z Z	ل = l L
پ = p P	ژ = z Z	م = m M
ت = t T	س = s S	ن = n N
ج = ç Ç	ش = ş Ş	و = v V
چ = c C	ف = f F	ه = h H
د = d D	ك = q Q	ی = j J

Fetha-i sakile - a

" hafife - e

Kesre-i sakile - y

" hafife - i

Zamme-i mebsuta-i sakile - o

" " hafife - ü

" makbuda-i sakile - u

" " hafife - ü

Musullu Davut, harfleri kalın okuyabilmek için, ilgili harfin altına bir çizgi çekmeyi tavsiye etmiştir. Buna ilâve olarak, " a , e , i , o " harfleri uzun okunacağı zaman üzerine (^) işaretini koymayı, bütün sessiz harfleri aynı şekilde isimlendirmeyi, yani sessiz harflerden sonra bir (e) varmış gibi okumayı da önermiştir. Hatta Latin harfleri ile beraber rakamlarını da kabul etmenin akıllıca bir iş olacağını belirtmiştir.

Sesli harflerin seçiminde Alman harflerinden faydalandığını da Musullu Davut açıklamıştır(170).

Latin harflerini kabul taraftarlarından bir kısmı, bunun derhal kabul ve ta'mim olunamayacağını anlayarak ve bunu geleceğe bırakarak, yalnız ihtiyaç halinde

kullanılmak üzere küçük tadillerle ve "huruf-ı muavine" namıyla aşağıdaki harflerin kabulünü teklif etmişlerdi:

آ = a	ف = f	ك = k
أ = e	و = v	ق = q
ايل = i	ت, ث, ط = t	ل = l
ايلغين = ğ	د, ذ = d	ی = y
اوق = o	ث, س, ص = s	غ = g
اوپ = ö	ذ, ز, ض, ظ = z	ه = h
اوصلو = u	ج = ç	ح = h
اوج = ü	ج = ç	خ = x
ب = b	ش = ş	ر = r
پ = p	ژ = j	ن = n
		م = m (171)

Bazıları da Fransız alfabesini Türkçe'ye aynen uygulamaya çalışmışlardı. Hatta resmi haberleşmelerde bile Fransız alfabesiyle Türkçe metinler de görülebilmekteydi(172).

Her şeye rağmen Latin harflerini teklif edenler, alfabelerin uygulanmasının kısa bir sürede gerçekleşebileceği noktasında birleşiyordu. Çünkü rüşdiye tahsili görmüş olanlar dahi Latin harflerini biliyordu. Bu yüzden bu harfleri lisanımıza tatbik için, ancak bir saatlik çalışmaya ihtiyaç görülüyordu. Latin harflerini bilmeyenler bir iki haftada, ümmi olanlar da, bir kaç haftada okuyup yazabilir diye düşünülüyordu(173).

Meşrutiyet döneminde alfabenin iflas ettiği fikriyle ve harf değiştirince yeni bir devir başlayacaktır

(171) Azmi Ömer, a.g.e, s.37-38

(172) Türüdü, Hasan, "Harf Devrimi'nden 50 Yıl Evvel Latin Harflerinin Resmî Bir Haberleşmede Kullanılışına Dair Belge", Hayat Tarih Mec., 1974, sayı 2, s.82-83

(173) Musullu Davut, a.g.e, s.55

düşüncesiyle Latin harflerine yönelinmişse de, bu fikri, uygulamak için hiçbir makam ve heyet cesaret gösterememiştir(174).

(174) Alpay, Meral, a.g.e, s.8; Azmi Ömer, a.g.e, s.36

6- RESMÎ GİRİŞİM : ENVER PAŞA DENEMESİ

Alfabe konusundaki tartışmalar, belirli zamanlarda resmi çevrelerde bile etki uyandırmıştı. İşte Meşrutiyet döneminde, alfabede köklü bir ıslah denemesi de Enver Paşa'dan gelmişti(175). Enver Paşa, 1913'de Harbiye Nazırı olunca; Türk Silahlı Kuvvetlerinde, özellikle savaş halinde telgraf yazışmalarında, gerek telgrafın teknik bakımından geriliği, gerekse telgrafçının bilgi ve teknik bakımından eksikliği dolayısıyla "huruf-ı munfasıla" veya "huruf-ı munkatıa" denilen sistemin denemesini yapmıştı (176). Enver Paşa Mehmetçiğin cesur fakat bilgisinin kıt olduğunu gördüğü için, telgraf haberleşmesini kolaylaştırmak amacıyla harfleri ayırma gereğini duymuştu.

Ancak bu girişimi, sadece orduda telgraflaşmayı kolaylaştırmak için yapılmış gibi göstermek, her halde yanlış olmalıydı. Çünkü Enver Paşa denemesi, iyi niyetle halkı okutmak, bir an evvel bilgili yapmak amacıyla yapılmış ve oldukça geniş muhtevalı düşünülmüş bir hareketti. Bir yandan uygulamaya geçilirken, öte yandan da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'de, Maarif Vekaleti'nden de alınacak kişilerin katılmasıyla bir komisyon kuruluyordu. Yazının düzeltilmesiyle ilgili kararlar bu komisyona bırakılmaya çalışılıyordu(177).

I.Dünya Savaşı sırasında da bir süre devam eden huruf-ı munfasıla denemesinde kalın üstün olarak(ı), ince üstün (ö), ince esre (ı), kalın esre (ı), kalın açık ötre (ö), ince açık ötre (ı), kalın kapalı ötre (ı), ince kapalı ötre (ı) işareti tamim edilmek istenilmişti (178).

(175) Alpay, Meral, a.g.e, s.7

(176) Canpolat, Mustafa, "Tartışmalar ve Açıklamalar", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s.57; Akçakayalıoğlu, Cihat, Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s.55

(177) Kutay, Cemal, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, c.18, s.10240-10245

(178) Azmi Ömer, a.g.e, s.34

Ordu alfabesi, Enver Paşa Alfabesi, Hattı Cedit ve hatta Alman Alfabesi adı da verilen Enver Paşa usulüne göre, gerek Türkçe, gerekse Arapça ve Farsça kelimeleri yine Arap harfleriyle, fakat ayırık olarak yazmak denenmiştir(179).

Bu alfabe ile yazılmış resmi nezaket tezkereleri (180), genelgeler, askerliğe ait bir takım küçük kitaplar, haritalar(181), akserî kanun ve nizamlar ve bir de kocaman Askerî Salname vardır(182). Ancak bunların dışında ordu tarafından kabul edilmemiş olan başka çeşit yeni harflerle de bir hayli risale ve kitap mevcuttur. Ayrıca Tanin gazetesi birinci sayfasından bir köşeyi yeni harflere ayırmıştı(183).

Yusuf Hikmet Bayur, Enver Paşa bu huruf-ı munfasılayı koyduğu vakit harp daha başlamamıştı, harp başlar başlamaz, bu güç anlaşılıyor diye bunları kaldırmıştı, ben o devri yaşadım(184) derken, C.Akçakayalıoğlu Enver Paşa denemesinin savaşın içinde de bir süre devam ettikten sonra kaldırıldığını belirtir. Savaşın içinde yazılan emir ve raporları buna örnek gösterir(185).

Öte yandan Ali Seydi, "iki seneden ziyade ömrü vefa etmeyen Hattı Enveri" (186) diye söz ederek ve Osman Ergin, "hayli sonra zorluğu ve askerî işleri geri bıraktığı" gerekçesiyle bu yazı şeklinin terk edildiğini ifade ederek, Enver Paşa denemesinin I.Dünya Savaşı sırasında da devam ettiğini anlatmış oluyorlardı(187).

(179) Buluç, Sadettin, "Osmanlı Devrinde Alfabe Tartışmaları", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, s.48

(180) Atay, F.Rıfkı, Çankaya, s.437

(181) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.26

(182) Ergin, Osman, a.g.e, c.3-4, s.1291

(183) Ergin, Osman, a.g.e, c.3-4, s.1291

(184) Bayur, Y.Hikmet, Harf Devriminin 50.Y.Sempozyumu, s.56

(185) Akçakayalıoğlu, Cihat, Harf Dev.50.Yılı Sempozyumu, s.56

(186) Ali Seydi, Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.24

(187) Ergin, Osman, a.g.e, c.3-4, s.1291

Enver Paşa denemesi bazı açılardan eleştirilmektedir. Önce Enver Paşa, I.Dünya Savaşı evvelinde topuyla, tüfeğiyle, süngüsüyle, divan-ı harpleriyle millete acayip bir elifba kabul ettirmek istemişti. Bâb-ı Âli'nin uygulamadan kaçınması üzerine bunu kışlaya sokmuştu, ancak orada da başarılı olamadı. Çünkü binbaşidan yukarı rütbede bulunan mütefennin, faziletli harp erkanının hepsi ümmi sınıfına geçmişlerdi.

Bu garip yazıyla gelen acele emirler, kumandanların kalem odalarında saatlerce eski harflere tercüme edilir sonra gönderilen kişiye verilirdi(188)denilerek tenkit edilmiştir.

Osman Ergin'e göre de el yazısında bitişme kolaylığı yoktu(189).

Enver Paşa, durumu muhafaza ederek ıslah yolunu seçmişti. Çünkü Kur'an yazısı da sağdan sola yazılıyordu. Onun için bunu dinle ilişkili olarak anlamıştı(190). Diğer taraftan Enver Paşa, padişah-halife damadı olduğundan Osmanlı Devleti'nin Arap yazısını değiştirmek zaruretinin aklına bile getirmemişti. Arapça kelimeleri milli fonetiğimize uygun harflerle yazmayı düşünmemişti(191).

Bu deneme döneminde okulda ve orduda başka başka alfabe uygulanması, yanlış ve akıllıca olmayan bir esasa dayanması ve tadil ya da ıslah işinin Maarif Vekaleti tarafından değil ordu tarafından yapılması denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasının diğer sebepleri olmuştu (192).

(188) Ali Seydi, a.g.e, s.24

(189) Ergin, Osman, a.g.e, c.3-4, s.1291

(190) Atay, Falih Rıfkı, a.g.e, s.438

(191) Emre, Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi, s.317

(192) Azmi Ömer, a.g.e, s.34-35

Bunlara ilave olarak I.Dünya Savaşı'nın çıkışı ve uzun süreli devamı da etkili olmuştu. Ancak Falih Rıfkı, bu görüşte değildi. "Eğer harp çıkmasaydı, bu acaip yazı genelleşecek miydi? Hiç zannetmiyorum. Hepimiz gülüyorduk" diyen Falih Rıfkı, bu denemeye alaycı bir yaklaşımda bulunmuştu(193).

Huruf-ı munfasıla denemesiyle eski alışkanlık bozulmuş, işler gecikmeye uğramıştı ve bu girişim başarısızlıkla bitmişti. Acaba Enver Paşa denemesinde başarılı olsaydı, dilimiz ve yazımız Arap fonetiğine esir olmaktan kurtulacak mıydı? sorusuna A.Cevat Emre "Hayır" diye cevap verir. Ayrıca Batı medeniyetinin milletlerarası terimlerini yazabilecek bir Türk elifbası da meydana getiremeyecekti", diye ekler(194).

Cihat Akçakayalıoğlu, Enver Paşa denemesini, "bir inkılap hareketi veya milli bir deney olarak" görmez. Bu deney sadece telgraf haberleşmesi için yapılan bir girişimdir ona göre(195). Falih Rıfkı'ya göre de bu yazı, Enver Paşa'nın kaballığı nevinden bir icattır(196). Onun için de "iki seneden ziyade ömrü vefa etmeyen bu Hattı Enverî, hünsa kişi niyetine -müceddidinden evvel- türab-ı gufran ve nisyana gömülmüştür", diyordu Ali Seydi. Bunun sebebi olarak yine o, Enver Paşa elifbasının Arap alfabesinin milli tabiatını değiştirememesini ve gayri milli halini korumasını göstermiştir(197).

Mustafa Kemal daha mirliva rütbesinde iken Enver Paşa denemesi hakkında:

"Pek güzel! İyi bir niyet, fakat yarım iş, hem de zamansız!... Harp zamanı harf zamanı değildir.Harp olurken

(193) Atay,F.Rıfkı,a.g.e,s.437

(194) Emre,A.Cevat,a.g.e,s.317

(195) Akçakayalıoğlu,Cihat,Harf Dev. 50.Yılı Sempozy.,s.55

(196) Atay,F.Rıfkı,a.g.e,s.437

(197) Ali Seydi,a.g.e,s.24

harfle oynamak sırası mıdır? Ne yapmak için? Konuşmaları ve hasseten yazışmaları kolaylaştırmak için mi? Bu şimdiki şekil hem yazmayı, hem okumayı, hem de anlamayı ve binaenaleyh anlaştırmayı eskisinden fazla geciktirir ve güçleştirir! Hız isteyen bir zamanda, böyle yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse girişmenin maddî, amelî ve millî ne faydası var?...Sonra da mademki başladın, cesaret et, şunu tam yap, medeni bir şekil alsın." demektedir(198).

Lord Kinross, Enver Paşa'nın Latin alfabesini almaktan, dini bir karşı çıkıştan çekinerek vaz geçtiğini, buna cesaret edemediğini belirtir ve Gazi bile, halk daha köklü dini inkılaplara alışıncaya kadar bunu göze alamamıştı(199) diye örnek getirir.

Ancak her şeye rağmen Enver Paşa, bir vatansever ve muhafazakâr tipte bir ıslahatçı idi. Girişimi ise, ilk yenileşme ve garplılaşma hareketinden beri duyulagelen bir ihtiyacın ne kadar derinleştiğini göstermekteydi. Bu fantazyaya değildi, ciddi bir girişimdi (200).

Artık bu denemede harflerin birbirinden ayrılıp yazılamayacağı anlaşılmıştır. Alfabe meselesi, köklü de olsa düzeltmelerle çözülemeyecektir; kanaati doğmuştur. İki yazı şekli bir arada yürüyememiştir. Bu sebeple sonraki çalışmalar, yön değiştirerek alfabe değiştirme meselesi üzerinde yoğunlaşacaktır. Daha doğrusu Latin harfleri üzerinde yoğunlaşacaktır(201).

Arap harfleri modern medeniyetin kültürünü ifadeye yetmediği artık anlaşılmıştır. Mazi sınırlı, istikbal ise sonsuzdur. Yaşayacak milletler daima geleceği gözetir. Hayatından, gelecekte bir şey kazanacağından

(198) Ünaydın, Ruşen Eşref, Atatürk Tarih ve Dil Kurumları, Hatıralar, s.28-29

(199) Kinross, Lord, Atatürk, s.666

(200) Atay, F. Rıfkı, a.g.e, s.437

(201) Alpay, Meral, a.g.e, s.7

ümitvar olmayanlardır ki, mazinin iyi kötü hiçbir mahsulünü terketmek istemezler. Biz gelecekte eminiz, büyük eserler bekleriz. Bu millet yaşayacaktır. Biz geliştikçe, atalarımızın eserleri zamanla tekrar basılacaktır(202). Ancak harfleri değiştirmek probleminin çözülmesine saltanat ve hilafetin dayandığı cahillik ve taassup engel olmuştu(203).

Zaten Kılıçzâde Hakkı'ya göre, Latin harfleri herşeye rağmen galip gelecekti. Çünkü karşı karşıya gelen ve yayılma kabiliyetleri muhtelif iki sosyal müesseseden en fazla yayılma yeteneği olan diğerlerini yutacaktı(204).Öyle ise millet, kendi lisanında terakki ile görevliydi. Lisanlarında geri olanlar, diğer alanlarda da geri kalmaya mahkumdu.

Ayrıca bu dönemde genel bir lisanın bütün insanları bilinmeyen bir medeniyette toplayacağı inancı da yayılıyordu(205).

1908'den Cumhuriyet'in ilânına kadar süren bu devrenin siyasi, askerî başarı ve başarısızlıkları bir yana bırakılırsa, Cumhuriyet toplumunu kuracak yoğun çalışmalarını doğurduğu, beslediği ve büyüttüğü muhakkaktı(206).

(202) M.Şinasi-Milaslı İsmail Hakkı, Tadil-i Huruf Meselesi ve Huruf-ı Munfasıla Elifbası, s.13

(203) Emre, A.Cevat, a.g.e, s.314

(204) Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.41

(205) Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", S.F., 30 Eylül 1327, nu:1059, s.449

(206) Alpay, Meral, a.g.e, s.6

III.BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİL VE HARFLERİN

GELİŞTİRİLMESİ KONUSUNDA

YAPILAN ÇALIŞMALAR

A- LATİN HARFLERİNE GİDİŞTE AŞAMALAR

Lisandaki değişiklikleri doğrudan doğruya tayin eden bizzat tarihî olaylar değildir. Lisanın herhangi bir sosyal bünyeye karşılık olduğunu ve sosyal yapıdaki değişikliklerin lisanın yapısındaki değişikliklerle nasıl açıklanacağını tayin etmek gerekir(1) ki, sosyal müesseselerdeki inkılap anlaşılabilirsin. Bu inkılap; cemiyet hayatını teşkil eden bütün müesseseleri, en başta lisan olmak üzere, içlerine karışmış milli olmayan unsurları atarak, tâbi oldukları yabancı kaidelerden kurtararak, toplumun vicdanında saklı bulunan öz kaide-leri bularak sağlanabilir. Yani sosyal inkılabın hedefi milli varlıktır(2) denilebilir.

Ancak hiçbir olay, yalnız iyi veya fena tesir hasıl edemez. Hangi hususta olursa olsun müsbet ve menfi tesirleri aynı değer ölçüleriyle ölçerek birbiriy-le mukayese ve hesap etmeden yalnız tek taraflı olan neticeleri alırsak(3) yanlış sonuçlara varabiliriz.

Türkçe'ye baktığımızda elifbasız, lügatsiz, sarfsız, nahivsiz, imlâsız ve kaidesiz bir lisan görülebilir. Bu hakikati bütün acılığı ve açıklığı ile kabul etmemek (4) büyük bir hata olur. Çünkü lisanımız bakımsızlık yüzünden çok kelime kaybetmişti(5). Bu sebeple Mustafa Reşit Paşa, devleti asrileştirmek istemiştir. Fakat istediğine tamamiyle ulaşamamıştır. Bütününüyle cahil denilebilecek bir muhitte asırlarca hakim olan ananeleri yıkmak kolay olmamıştır. Ama yine de, lisan ve edebiyatın yönü değişmiştir. Şarktan Garp'a yönelmiştir. "Milli lisan" dü-

(1) Necip Asım, "Umumi Lisan Tetkikatı", D.E.F.M., Mart 1924, sayı 4-5, s.226

(2) Halil Nimetullah, "İnkılâbın Felsefesi", M.M, 1 Eylül 1927, c.8, nu:93, s.1495

(3) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.25

(4) Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.14-15

(5) (Müftüoğlu), Ahmet Hikmet, "Türkçemiz'e Dair", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, s.43

şüncesi kıymet bulmaya başlamıştır(6). Halk için tiyatro, hikaye, tarih, fen ve sanat eserleri ortaya koyma çalışmaları da, bunu izlemiştir(7).

Tanzimat döneminde önemli bir sonuç alınamayan çalışmalar, Meşrutiyet'ten sonra daha fazla bir anlam kazanmıştı. Türkçe ulemasının bir senelik çalışmasının ürünü olan "huru-fun tashihi" raporuna Maarif Nezareti, bu dönemde hiçbir muamele yapmamıştı. Mümkün merteye imlâ harfi kullanma fikrinde hayli ileri adımlar atılmış(8), harflerin düzeltilmesi fikrinin taraftarları çoğalmış, hatta özel cemiyetler kurulmuşsa da (9) etkili bir neticeye varılamamıştı.

Halbuki uzun bir tekamülle kazanmış olduğumuz bir çok kelimeyi, ancak lisanımızı başka harflerle yazarak millileştirebilirdik(10). Meşrutiyet'ten evvelki üslup ile sonraki üslup çok değişmişti. Nihayet Türk, kendi sesini ve zevkini bulmaya yönelmişti. Hakiki ve samimi bir edebiyat(11) aranmaya başlanmıştı.

O vakitten beri yazılan ve söylenenlerden anlaşıldığına göre, yazı kaidelerimizi ıslah ve harflerin düzeltilmesi fikri, hemen hemen bütün aydınlarımız tarafından kabul edilmişti(12). Bugünkü Türk dünyasında görülen elifba şikayetleri onun sıkı bir potin gibi herkesi bizar etmesinden ileri geldiği(13) tesbit edilmişti. Doğunun hususiyetlerinden biri olan yazı ve harf meselesinin, er veya geç halledilmesi gerekiyordu. Çünkü bu "kem âlât ile tahsil-i kemâlâtın zor olduğu" gittikçe açıklık kazanmaya başlamıştı(14).

(6) Ali Haydar, "Arap ve Latin Harfleri", M.M., 10 Nisan 1340, nu:12, s.186

(7) (Emre), Ahmet Cevat, Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi, s.13

(8) Veled Çelebi, Türk Diline Medhal, s.28

(9) Ali İlhami, a.g.e, s.7

(10) (Emre), A.C, Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi, s.20

(11) H.Fahri, "Milli Zevke Doğru", Peyam-ı Edebi, 22 Kanunievvel 1336, adet:24, s.2

(12) Ali İlhami, a.g.e, s.7

(13) M.Şekip, "Elifba İnkılâbı", M.M., 1 Nis 1926, c.5, nu:58, s.933

(14) Ali Haydar, a.g.m, M.M., 10 Nisan 1340, nu:12, s.186

Her Őeye raęmen dildeki geliřmeler, řu son yirmi otuz yılın iři deęil, bizim Doęu dűnyasından ayrılmamızla, Doęu dűnyasının gűrűřűne, dűřűnűřűne inanmaz olma - mızla birlikte ortaya çıkmıřtı(15). Tűrk milleti cumhu - riyetin ilűnına kadar, ne tűrlű idare olunduysa olunsun bir milli idareye malik olamamıřtı. Milletimiz bu dile - ğine nasıl cumhuriyetle eriřebilmiřse, dilde de millili - ğe cumhuriyetten sonra emin adımlarla ileri yűrűműřtű (16).

"Her tűrlű teűli ve tekemműle műstait olan mille - timizin ictimai ve fikri inkılap hatvelerini kısaltan maniler behemahalbertaraf edilecektir" diyen Mustafa Ke - mal, kesin tavrını gűstermiřti. Bu kesin tavrın ve Tan - zimattan beri gelen halkçılık akımının gereęi olarak,ye - ni harflerin Latin harfleri olması lűzım gelmiřti(17).

(15) Nurullah Ataç, "Dil Devrimi", Dil Devrimi űzerine,s. 103

(16)(Balhasanoęlu),Necip Asım, "Dil Heyeti",Atatűrk Devri Fikir Hayatı II,s.27

(17) İsmail řűkrű, Asri Tűrk Harfleri,s.3

1- ŞİRKETLERDE MECBURİ TÜRKÇE KULLANILMASI

Şirketlerde mecburi Türkçe kullanılması, Cumhuriyet döneminde girişilen bir hareket değildi. Meşrutiyet döneminde, yabancı okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapan adamlardan çoğunun resmi lisan olan Türkçe'yi bilmediklerini gören İttihat ve Terakki Hükümeti, 1914 sene -sinde buna mani olmak için bazı kararlar vermişti. 1915 senesinde bütün yabancı müesseselerde Türkçe'nin kullanılmasını mecburi bir hale sokan ilk kanunu çıkarmıştı (18).

Daha sonra İstanbul Vilayeti'nce bir girişimde bulunulmuştu. 6 Mart 1923 tarihli Vakıf gazetesinde :

"İmtiyazlı ve imtiyazsız şirketlerle bilumum müessesatta Türkçe lisanının istimali hakkında İstanbul Vilayeti'nce teşebbüsatta bulunulmuştur. Şirketlerin memur buhranı karşısında kalmaları ihtimaline karşı da Vilayet, bu gibi müesseselere gayri faal memurlardan işe elverişli olanları tefriki düşünmekte idi. Bu husustaki tebliğat imtiyazlı şirketlere yapılmış olup, diğerlerine henüz resmen malumat verilmemiştir. Müessesat-ı umumiye gayri faal memurların bu husustaki malumat ve mümâresesini ikmal için açılacak olan kursa muallim göndermeye davet edilmişlerdir. Şirketlerin verecekleri cevaba göre, kurslara derhal Ticaret Mektebinde başlanacaktır. İstanbul Vilayeti'nin teşebbüsünü takdirlerle tasvip eden İktisat Vekâleti, tedrisata bir an evvel ibtidarı için her türlü faaliyetin ibrazını tavsiye etmiştir. İmtiyazlı şirketlere, Hükümet'in mukarreratı hilâfına hareket edenler olacak olur ise, bunların imtiyazları hıyn-ı hacette feshedilecektir. Diğerleri hakkında da bazı tedabir düşünülmektedir", denilmişti(19).

(18) Peyami Safa, Türk İnkılâbına Bakışlar, s.66

(19) Vakıf, "Şirketlerde Türkçe", 6 Mart 1923, salı,s.1

8 Mart 1923 tarihli Yeni Gün gazetesi, yabancı basının şirketlerde mecburi Türkçe kullanılması kararına olumsuz bakmalarını eleştiriyordu. 3 Mart tarihli, Poti Parizyen gazetesi muhabiri Voşer bir mektubunda, bütün anonim şirketlerin Türkçe kullanılması kararıyla tazyik edildiğini ve binlerce memurun Avrupalılar hesabına terfih düşünülüğünü, Fransızca yerine Türkçe'nin ikamesine çalışıldığını belirterek saldırıda bulunuyordu(20).

Dış basından gelen eleştirilere rağmen bazı şirketler memurlarına Türkçe öğretmeye başlamışlardı.

Şirketler bir taraftan memurlarının Türkçe'ye aşina olduğunu iddia ederek hariçten Türk memuru almamakta direnirken, diğer taraftan hususi hocalar tedarik ederek müstahdemlerine Türkçe öğretmeye başlamışlardı. İstanbul Vilayeti, bunun üzerine keyfiyeti Dahiliye Vekâletine arz ile şirketlerin bu tarz hareketine dikkatleri çekmişti(21).

Bu gelişmeler Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey'i, Şirketlerde Türkçe isti'maline dair kanun teklifi vermeye zorlamıştı. Birinci dönem B.M.M. azasından olan Ömer Lütfi Bey'in 2/91 numaralı teklifi, ikinci dönem B.M.M.'de görüşülmüştü. Bu konuda bir kanunun bulunması dolayısıyla teklifin heyet-i umumiyeye iade edildiği belirtilmişti.

"332 senesinde Meclis-i Mebusan ve Ayan'ca müzakere ve intaç ve Takvim-i Vakayi ile neşrolunan mebhûs kanun maksadı maa ziyade temin etmekte bulunduğundan hükümetçe tamami-i tatbikine itina olunması temennisiyle heyet-i umumiyeye iadeten arz ve takdim kılındı", denilerek Dahiliye Encümeni tarafından kanun teklifi geri verilmişti (22).

(20) Yeni Gün, "Bayağı Bir Muhabir", 8 Mart 1923, nu:743-1120, s.2

(21) Vakıf, "Şirketlerde Türkçe", 20 Mart 1923, s.2

(22) Zabıt Ceridesi, 2.Devre, 1.İctima Yılı, c.4, s.611

10 Mart 332'de kabul edilen ve Takvim-i Vakayi'nin 18 Mart 332 tarih, 2484 numara, 2. sahife, 1. sütununda yayınlanan kanunda Türkçe'yi kullanmayan şirketlere 5 liralık ceza öngörülmüyordu. Dahiliye Encümeni Reisi Vehbi Bey (Karesi); buradaki ceza-yı nakdi beş liradan elli liraya kadardır. Bugün ceza-yı nakdilerin beş misline iblağı hakkındaki kanunla 250 liradır. Binaenaleyh imtiyazlı şirketler hakkında mevaddı kâfiye mevcut olduğu gibi, imtiyazsız şirketler hakkında da mevcuttur. Temenni ederiz ki hükümet, böyle mühim bir kanundan teğafül etmesin ve bunun ahkâmını akıttığımız kanlara büyük bir hisse-i şerefi olan lisanımızın memlekette hakim kılınması için tatbiki temin olunsun." (23) diyerek Türkçe'ye milli bir bakış açısıyla değer vermişti.

Şirketlerde Türkçe'nin kullanılmasının sağlanması için her türlü yasal tedbirin alınması konusunda karar birliğine varılır ve kanun mutlaka uygulanmalıdır sonucu çıkarılır. Ancak konu incelenmek üzere, kanun teklifi İktisat Encümeni'ne verilir(24).

Daha sonra Türkiye'de çalışan müesseselerde mecburi Türkçe kullanılması hakkında Başvekâlet'ten gelen ve 1/89 numrolu kanun layihası ticaret ve adliye encümenleri mazbataları ile konu tekrar canlanır.

13 Mart 1926 tarih ve 1/89 numrolu Başvekalet'in kanun layihasında :

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Türkiye'de çalışan müesseselerde mecburi Türkçe isti'mali hakkında Ticaret Vekaletince tanzim ve teklif edilen ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 7 Mart 1926 tarihli ictimaında tezekkür ve Meclis-i Âli'ye arzı tasvip olunan kanun layihasıyla esbab-ı mucibe mazbatasının musad-dak sureti takdim olunmuştur.

(23) Z.C, 2.Devre,1.İctima Yılı,c.4,s.613

(24) Z.C,2.Devre,1.İctima Yılı,c.4,s.614-617

Muktezasının ifasına ve neticesinin iş'arına müsaade buyurulmasını rica eylerim efendim.

Başvekâlet Vekili

Dr Refik

Bu kanun layihasının esbab-ı mucibesinde;"Arz ve beyanında müstağni olduğu üzere dilin insanların umumi hayat ve muamelatında olan tesiri büyüktür. Bütün medeni memleketlerde vatan fertleri arasında milli lisanın tekellümü taammüm ettiği ve bilhassa resmi muamelatta isti'mali mecburi olduğu halde bizde her nasılsa mazinin gaflet ve tesâübü eseri olarak dil ihmal edilmiş ve memlekette yaşayan ve çalışan ecnebi fert ve müesseselerden sarf-ı nazar Türk camiasına dahil olan eşhas ve müesssat bile Türkçe'den maada lisanları itiyat edinmişlerdir. Bunun neticesi olarak ticaret sahasında milli hars bir nevi tevakkufa düçar olduğu gibi, Türkiye dahilindeki milli esaslara müstenit tahsil sistemi dolayısıyla kâfi derecede lisan-ı âşina olmayan Türk anasır da kendi memleketlerinde iş bulamamışlar ve ticaret hayatında ikinci, üçüncü derecede mevkilerde kalmışlardır"(25). deniliyordu.

Meşrutiyet dönemindeki düzenlemeler istenilen sonucu veremeyince, Milli Hükümetin tesisinden sonra 4 Kanunisanı 339 tarihli tahrirat-ı umumiyeye başvurulmuş, o da sonuç veremeyince tekrar kanunu düzenleyip çıkarma yoluna gidilmiştir

Bu kanun ile; Türk tâbiyetindeki her nevi şirket ve müesseseler, Türkiye dahilindeki her nevi muamele, mukavele, muhabere, hesap ve defterlerini Türkçe tutmaya mecbur (madde 1) oluyorlar, yabancı şirket ve müesseselerde bu mecburiyet Türk halkı ve devletiyle olan ilişkilere bağlanmış(madde 2) bulunuyor, bu yabancı şirketlere başka bir dil daha kullanma imkanı veriliyor ve an-

cak Türkçe kısımdaki imzalar her türlü işlem den mesul tutuluyor (madde 3) ve uygulanacak cezalar 100 lira ile 500 lira arasında (madde 7) değişiyordu(26).

Böylece Türkiye içinde Türkçe ön plana çıkarılmaya çalışılıyor, dil,milletleşme sürecinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmiş olarak görülüyordu.

2- İZMİR İKTİSAT KONGRESİ VE LATİN HARFLERİ

1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde, kongrenin işçi temsilcilerinden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı tarafından Latin harflerinin kabulü hakkında bir teklif vermişse de, genel toplantıda okunmasına lüzum görülmeyerek reddedilmişti. Bununla beraber kongre başkanı olan Kâzım Karabekir, bir demeç ile bu konudaki düşüncelerini açıklamıştı. 3 Mart 1923 tarihli demeç, 5 Mart 1923'de gazetelerde aynen yayınlanmıştı.

Hakimiyet-i Milliye'de Kâzım Karabekir'in bu demeci; "Latin Harfini Kabul Edemeyiz" başlığı altında ve "İktisat Kongresi'nde bir takrire karşı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin müdellel ve vâkıfane bir mütalaası" (27) takdimiyle, Vakıf gazetesinde "Latin Hurufunun Kabulü Meselesi" başlığı ve "Kâzım Karabekir Paşa bir nutuk irad ederek bunun mahzurlarından bahsetmiş ve bu mesele -nin mevzu-u bahs edilmemesini rica eylemiştir" sunuşuyla (28) verilmişti.

Kâzım Karabekir'in bu demeci gazetelerde şu şekilde yer almıştı :

İktisat Kongresi'nin dünkü ictimâi nihayetinde Latin hurufunun kabulü hakkında riyasete verilen takrir, İktisat Kongresi'nden ziyade Maarifi alâkadar ettiğinden dolayı mevki-i müzakereye vaz edilmeyerek, yalnız tecrübe ve tetkikat-ı hususiyesine istinaden Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri tarafından beyanât-ı atiyede bulunulmuştur:

"Bu mesele maarife taallük ettiği için bizim kongremizin iştigal edeceği mesailin haricindedir. Fakat çok zamandan beri bu mesele vakit vakit ortaya atılmaktadır.

(27) Ökçün, A. Gündüz, Türkiye İktisat Kongresi-1923, s. 318

(28) Vakıf, "Latin Hurufunun Kabulü Meselesi", 5 Mart 1923, s. 2..

Bendeniz de bunun kühüne kadar ulaştığım için müsaadenizle birkaç söz söyleyeyim. Bu fikir bir zamanlar Avrupa'da her ü merci mucib oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslâm hurufatımız kafi değilmiş. Binaenaleyh Latin hurufatı isti'mal edilmeli imiş. Orada bazı arkadaşları - mız bu fikrin mürevvici oldular. Fakat neticede bunun felâketli olduğunu anladılar ve pişman oldular. Bu fikrin müthiş bir felâket olduğunu Arnavut kavmi de pek geç olarak anladı. Maatteessüf arzederim ki, Azerbaycanlı arkadaşlarımız da bu felâkete bugün düştü. Bu hususta, hususi olarak bizden de fikir soranlar oluyordu. Biz bunun vehametini ve bu harflerin değiştirilmesinin bugün kürre-i arz üzerinde yaşayan 350 milyon ehl-i İslâm'a ait olduğunu söyledik de onlar anlaşılmaz bir şekl-i hurufu kabul noktasına doğru yürüdüler.

Arkadaşlar, bugün hangi ecnebi ile görüşünüz, ilk işi ve diyeceği söz Türkçe gayet güzel bir lisandır, kolaydır, fakat harfleri fenadır." Bunların bütün ecnebi - lerin ağızından ve sizinle ilk görüşen bir ecnebinin size telkin edeceği şeylerdir. Ve bu fikir ekseriyetle gayri İslâm insanlardan ibaret olan bir takım tercümanlar va - sıtasıyla her tarafta ve hasseten İstanbul'da ecnebilere telkin edilmektedir. Bunlar bir ecnebi ile temasa geldiler mi "Türkçe'nin yazısı gayet zordur ve öğrenilmez" derler. O ecnebiler de bu sözleri aynen kabul ederler. Maatteessüf içimizde yaşayan herifler tarafından zerke - dilen ve şeytanatkârâne olan bu fikirler, bizi seven - lerle temasa gelen ecnebilerce şayan-ı kabul görüleme - mektedir. Zira bizi seven Avrupalılar ve Avrupa'dan mül - kümüze gelmiş ve saf köylülerimize veyahut ilim ve ir - fan hamulesini tamamıyla haiz olanlar ile görüşmüş bulu - nanlar Türk ırkına meftun olmuşlardır. Ve bu meftuniyet - lerini gizlemezler. Çünkü Türk misafirperverdir, sadık - tır, sözünde durur, fedakârdır, misafirine karşı elin - den geleni yapar. Bu hususiyetlerin aynı şahısta ictimai dünyanın bizden başka hiçbir yerinde yoktur.

Binaenaleyh bizi seven bu insanlar, Avrupa veya Amerikalı olsun, bu hain ve iltizamkar tercümanlar vasıtasıyla bizim lisanımızı öğrenmek arzu etse, bizim lisanımız güçtür diye propagandaya maruz kalınca öğrenmekten vaz geçer. Halbuki bir kavme iktisaden bağlanmak, o kavmin lisanına hakim olan insanların çokluğu ile mütenasıptir. Bugün Amerika'da birkaç bin Amerikalı bizim dilimizi bilse bizim bütün emtiamız oraya gider ve bu suretle külliyyetli servet temin edilir. Binaenaleyh bugün bir kuvvet vardır ki, o kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor. Türk yazısı güçtür, okunmaz. Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Bu kabul edildiği gün memleket herc ü merce girer. Herşeyden sarfı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz ve binlerce cilt âsarımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan hurufu kabul ettiğimiz gün en büyük bir felakete uğramış oluruz. Derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olur. Bunlar âlem-i İslâm'a karşı diyeceklerdir ki: "Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır." İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanatkarâne fikir budur.

Arkadaşlar, kucaktaki çocuklardan başlayan birçok yüzlerce yetimler bugün Şark Cephesi'nde ve asker arkadaşlarımızın bizzat kendileri veya aileleri tarafından okutuluyor. En gabi bir köylü çocuğuna da biz bir ay ile üç ay arasında kendi gazetemizi okutuyoruz. (Alkışlar). Binaenaleyh bizim hurufatımız okunmaz değil, belki hurufatımız dünyanın en güzel şeklidir. Hiç bir lisanda bunun kadar nazara sevim verecek yazı yoktur.

İkinci bir nokta daha var ki, bendeniz ecnebilerle iki sene Harb-i Umumi'de beraber çalıştım. Onlarla karşı karşıya aynı şeyi not ederek ecnebiler bir sahife yazıncaya kadar ben on sahife yazar ve işimi bitirirdim. Almanca ve Fransızca hurufat hep böyledir ki, bizim dilimizi terennüm edecek hiçbir Latin hurufu yoktur. Bugün

Fransızca haruf o kadar karışıktır ki, bizim dilimizi kabil değil terennüm edemez. Bu mesele inceden inceye tetkik edilmiştir. Binaenaleyh istirham ediyorum, zararlı olan şeyin zararını bilhassa İslâm bir kavim çekmiştir. Bu gibi mesaili bırakalım. Böyle fikirler içimize girmesin. Sonra da büsbütün lâl-ü ebkem olur ve bütün âlem-i İslâm'ı üzerimize hücum ettirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz. Gerçi bu teklif hiç şüphe etmiyorum ki, samimiyet ve hüsnü niyetle verilmiştir. Fakat başka taraflardan da pek fena fikirler içimize zerk ediliyor. Bunlardan kendimizi siyanet edelim. (Alkışlar)"(29).

Kâzım Karabekir'in demecini ele alan Hüseyin Cahit, Resimli Gazete'deki "Latin Harfleri" başlıklı yazısında; bizde okuma yazma bilenlerin pek az olduğundan, gazete bile okuyamayan bir memlekette ilim ve edebi eserlerin rağbet göremeyeceğinden, memlekette cahilliğin azaltılamayacağından bahsederek buna engel olarak harflerimizi göstermişti.

Ayrıca bizi şimdiki harfleri kullanmaya zorlayan dinî bir kural bulunmadığına ve milli harflerimiz de olmadığına göre Latin harflerini kabul edip bütün eksiklikler giderilebilirdi. Memleketi kurtarmak için en lüzumlu tedbirlerden biri harflerimizi değiştirmektir(30) Hüseyin Cahit'e göre.

Kılıçzade Hakkı da İçtihat'ın 154,155,156. sayılarında "İzmir İktisat Kongresi'nde Latin Harfleri" başlığı altında Kâzım Karabekir Paşa'ya şu soruları sorar:

"Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk, hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lâzımdır. Ve ilim olarak Kur'an yetiştir. Bunun yanında milliyet ve kavmiyet kavgaları ve davaları yoktur ve olamaz. Eğer Türk isek, bir Türk harsına

(29) Vakıf, "Latin Harflerinin Kabulü Meselesi", 5 Mart 1923, s.2

(30) Ertem, Rekin, "Elifbeden Alfabeye", Hareket, sayı-3, s.32; Ülkütaşır, M.Şakir, a.g.e, s.46-47

muhtacız. Bu hars ise herşeyden evvel dilimizden başlayacaktır."(31)der ve Kur'an'ı Latin harfleriyle yazmanın da küfür olamayacağını ilâve eder.

Diğer taraftan Antalya Mebusu Rasih(Kaplan) Efendi ise Hüseyin Cahit'e çıkışarak, "Onbeş seneden beri birçok şeyleri yıktık, fakat rica ederim yerine ne koyabildik? Şimdi de Latin harflerini kabul etmemiz mi kalmıştır?Türk harflerinden ne fenalık gördük?"diye sormuştu(32).

Zaten Yusuf Hikmet Bayur, Hüseyin Cahit'i, Arnavut dilinin Latin harfleriyle yazılması istenince, bunu önlemek için Türkçe'nin de bu harflerle yazılabileceği düşüncesinin ortaya attırılmasında kullanılmış bir kişi olarak göstermiştir. Bu iş istenilen şekilde sonuçlandıktan sonra da Hüseyin Cahit, bu yolda yazılar yazmışsa da, bunlar, Y.H.Bayur'a göre, kendisinin fikrinden dönmediğini göstermek için yapılmıştı(33).

(31) Ertem,Rekin,a.g.m,Hareket,sayı 3,s.31-32; Levent,A. Sırrı,"Latin Harfleri Meselesi", ETTD,Kasım-Aralık 1985,sayı 9-10,s.26

(32) Ertem,Rekin,a.g.m,Hareket,sayı-3,s.18-19

(33) Bayur,Y.Hikmet,"Cumhuriyet Devrinde Atatürk'ün Önderliğinde Harf Devrimi", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu,s.77-78

3- TÜRKÇE KANUN TEKLİFİ VE LATİN HARFLERİ

26 Ağustos 339 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde gündeme gelen Tunalı Hilmi Bey'in "Türkçe Kanunu Layihası" aynı gün Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir(34). 21 Eylül 339'da Layiha Encümeni'nden geri gelen teklif, müzakereye değer görülmemiştir. 23 Ağustos 339 tarihli Tunalı Hilmi Bey'in teklifinin reddedilme sebebini Layiha Encümeni mazbatasında bulmak mümkündür. Buna göre, "teklif-i mezkûr mevzuu Türkçe'nin istiane ettiği esas - lar ile gayrı kabil-i telif görüldüğü gibi lisaniyata mütedair hususat için tedabir-i zecriye tehdidi altında kanun vaz'ı, mevzuât-ı hukukiyeye mugayir olmakla"(35) adı geçen teklif müzakereye değer görülmemiştir, deniliyordu.

Layiha Encümeni mazbatası üzerine Aksaray Mebusu Besim Atalay Bey; Tunalı Hilmi Bey'in Türkçemiz'i korumak, Türkçemiz'i yüceltmek hususunda daima Meclis kürsüsünden yükselttiği sesin, aramızda layık olduğu kabulü görememesinden şikayet etmişti. Daha sonra da, dünya yüzünde bizim kadar hiçbir milletin dili karışık olmadığını, belirtmişti. Encümen, layihayı reddetme sebebi olarak diyor ki:"Türk dili istiane ettiği esastan ayrıla - maz"... Efendiler! Türk dili hiçbir vakitte başka yabancı bir dilden yardım dilenmeyecek kadar yüksektir. Fakat ne yapalım ki, dünkü mefkûresizler dilimizin içerisine bol bol Acemce, Arapça kattıkları gibi bugünküler de bol bol Frenkçe, bilmem nece katıyorlar. Bugün dilimizi, hükümetin, siyasi kapitülasyonlardan kurtulduğu gibi yabancı kaidelerden, yabancı kapitülasyonlardan kurtarmayacak olursa, tam ve kamil bir millet haline gelemeyiz. Arkadaşlar! Eğer bir millet isek bizim de bir dilimiz olacaktır. Eğer bir millet isek, bizim de halk ile doğrudan doğruya anlaşacak bir dilimiz, halka hislerimizi, halka duygularımızı isal edecek bir vasıtamız olacaktır. Her hangi ga-

(34) Z.C,2.Devre,1.İctima yılı,c.1,s.280

(35) Z.C,c.1,s.321-322

zeteyi elinize alırsanız alınız, rica ederim onu hangi köylü, hangi esnaf anlar. Rica ederim bu dil midir? Bu yazı mıdır? Bu düşünce midir, nedir? İstirham ederim sizden, bunu yapacak Meclisimiz değilse, bunu yapacak bir heyet seçelim. Bir gün evvel iş başına getirelim. Bu millete dil lazım, ahlak lazım, lazım, lazım, lazım. Bunun hepsi de dil ile yapılacak... İnkılabın halkın ruhunda yer etmesi için, halkın ruhuyla, halkın diliyle söylemek, halkın diliyle yazmak lâzımdır. Madem ki halk hükümetiyiz, madem halkçıyız ne yapılmak lazım gelirse erbab-ı hall ve akddan müteşekkil bir encümene, bir derneğe bu işi göndermeli, onlar düşünüp taşınmalı, bize gerek olan dili meydana çıkarmalıdır(36) demişti.

Layiha encümeni mazbata muharriri Ahmet Saki Bey(Antalya)-... Lisanın tekemmülü için bir takım ilmi encümenlerin teşekkülüne ve sair bu gibi hususat için mesaiye uygun olmayan bir karar vermediklerini, sadece teklifte Türkçe olmayan kelimeleri 346'dan sonra kullananlara ceza tayin edelim düşüncesinin yer alması noktasından hareketle, müzakereye değer görmedik(37) diye cevap vermişti.

Tunalı Hilmi Bey(Zonguldak)- Kanun teklifinde kelimelerden bahsetmediğini, kaidelerden söz ettiğini ifade eder. Kaidelerin tespiti için onun teferruatından ibaret olan imla, sarf ve nahiv, yazı, lügat gibi şeyleri kararlaştırmak için bir encümen kurulmalıdır. Maarif Vekaleti'nde bir "Türkçe Encümeni" teşkilini teklif eder. Sonra da şunu ilave eder: Yakın tarihimizden beri bu lisan, bu melez Türkçe, bu zavalı Türk'ü esir etti. Teşekkül edecek olan Türkçe Encümeni'ne yedi sene süre tanır ve bu süre içinde vazifesini tamamlaması gerektiğini söyler.

(36) Z.C,2.Devre,1.İctima yılı,c.1,s.322-323

(37) Z.C,c.1,s.323

Ceza konusuna gelince, (7)'nin (a) olarak anlaşılması dolayısıyla böyle bir sonuca varılmıştır. "Tehdit" değil "tahdit" diye yazıldığını belirtir. İşte yine lisanın bozukluğu, burada bir kere daha ortaya çıkmıştır (38).

Besim Atalay, kanun hükümet tarafından yapılmazsa, eli kalem tutanların bunu yapamayacaklarını belirtir. Yani dilin kendi kurallarının kullanılması için gerekli tedbirler alınmalı, kullanmayanlar için ceza bile konulmalıdır(39).

Kastamonu Mebusu Mehmet Bey ve Ergani Mebusu İhsan Hamit Bey de dilin sadeleşmesi taraftarı olduklarını, hükümetimiz Türk olduğu için Türk dilinin terakki ve tealişi için çalışması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak İhsan Hamit Bey, bu işin bir Encümen-i Danış ile çözümlenebileceği kanaatini serdetmiştir(40).

Daha sonra reye konulan layihanın müzakereye değer olmadığı sonucuna varılır. Ancak Tunalı Hilmi Bey, layihanın reddi üzerine "tohumlar yaşar" diyerek serzenişte(41) bulunmuştur. Harf ve dil inkılabına ulaşılmış olması, bu noktada Tunalı Hilmi Bey'i daha sonra haklı çıkarmıştır.

Bir yıl sonra Türkçe Kanunu Teklifi yine gündeme gelir. 1 Mart 340 Cumartesi günü yapılan birinci oturumun birinci celsesinde Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey'in "Türkçe Kanunu" ünvanlı kanun teklifi, Layiha Encümeni'ne havale edilir(42).

19 Nisan 340 Cumartesi günü yapılan 41. ictimanın birinci celsesinde, 2/306 numrolu teklif, Layiha Encümeni tarafından müzakereye değer bulunur ve teklif Maarif Encümeni'ne gönderilir(43). Bir yıl süreyle Maarif Encümeni'nde kalan kanun teklifini Tunalı Hilmi Bey, 28 Şubat 341

(38) Z.C, 2.Devre, 1.İctima yıl, c.1, s.323-325

(39) Z.C, c.1, s.325-326

(40) Z.C, c.1, s.326

(41) Z.C, c.1, s.327

(42) Z.C, 2.Devre, 1.İctima yılı, c.7/1, s.19

(43) Z.C, 2.Devre, 1.İctima yılı, c.8, s.1002

Cumartesi günkü 66. ictimada tekrar gündeme getirmeye çalışır. Ancak gündeme alınıp alınmaması konusunda yapılan oylama, alınmaması yönünde sonuçlanmıştır(44). Tunalı Hilmi Bey'in bu ikinci girişimi de, yine birincisiyle aynı sonuca ulaşmıştır.

Bir taraftan Tunalı Hilmi Bey'in Türkçe Kanunu teklifi gündemde yerini alırken, diğerk taraftan 1340 senesi bütçe konuşmasında şükrü (Saraçoğlu) Bey, maarifin yaygınlaşamama sebebini harflerde gösteriyordu.

25 şubat 340 Pazartesi günkü 111. ictimada şükrü Bey (İzmir Mebusu)-... Hacıımızın, hocamızın, amirimizin, memurumuzun hülasa tekmil maneviyat ve maddiyemizin bizi okumaya sevkettiği bir diyarda ve büyük fedakrlıklar yapılan bu memlekette, bu memleketin halkı hala okuyup yazmak öğrenmedi ise bunu yalnızusulde, eğitimcilerin ğretim metodlarında ve idareyi bilmemelerinde aramak doğru olmaz. Benim kanaatimce bu büyük derdin en vahim noktası harflerdir. Eğer ben Arap harfi diyecek olursam, burada da acaba benim fikrime tuğyan ve isyan edecek var mı? Efendiler! Bunun yegane kabahatı harflerdir. Arap harfleri Türk lisanını yazmaya müsait değildir... Çeşitli vekaletlerin ve halkın tuttuğu hususi hocalara harcadığı para yılda 25 milyonu bulmaktadır. Bu da bütçemizin dörtte biridir. Buna rağmen yine okuyup yazmak bilmiyoruz. Bu pek büyük bir derttir. Benim kanaatimce buna sebep, doğrudan doğruya harflerdir. Maarif Vekaleti, bu hususta ne dřndđđn ve pek az bir zaman zarfında ne yapabileceğini, bu derde deva olarak söylemek mecburiyetindedir(45) diyerek Maarif Vekaleti'ni de bu yolda çalışmaya yönlendir - miştir

Bu konuşma zerine Hüseyin Cahit, Tanin'de "Necat Yolu" (27 şubat 1340) başlıklı yazısında, Saraçoğlu şükrü

(44) Z.C, 2.Devre,2.İctima yılı,c.15,s.5-6

(45) Z.C, 2.Devre,1.İctima yılı,c.6,s.481

Bey'in teklifini olumlu karşılar ve "bilâtereddüt söyleyebiliriz ki, bu bizim için bir necat yolu olacaktır. Türk milleti ancak şu asırdıde cahaleti atmakla kendisini kurtarabilir. Maarifi en kolay, en çabuk surette neşir ve tamim etmenin yegane çaresi Latin harflerini kabul etmekten ibarettir" diyerek onu desteklemekteydi(46).

3 Mart 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü üzerine, 6 Mart 1340/1924'te Hüseyin Cahit yine Tanin'de "Latin Harfleri" başlığı altında; "Tevhid-i Tedrisat esası ile memleketi kurtarmak hususunda en emin hatveyi atan Cumhuriyet, Latin harflerini de kabul ederse, tedrisatın bihakkın semeredar olmasını ve az vakit içinde memlekette büyük bir terakki-i manevi vücuda gelmesini temin edecektir. Yegâne necat yolu bundan ibarettir" (47) demektedir.

8 Şubat 1926 Pazartesi günü yapılan 52.İctimada "Kanunlarda Sade Türkçe" ünvanlı ve ihtisas erbabından müntehip bir encümen teşkili hakkında Urfa Mebusu Safvet Bey'in bir takriri (48) gündeme gelmişti. Nizamname-i Dahili Encümeni'ne havale edilmişti. Daha sonra da bu yolda çalışmalar yapılmıştı.

Görüldüğü gibi hemen her vesile ile dil ve harfler gündeme getirilmiş, bir adım daha ileri atılmaya çalışılmıştır.

(46) Levent, A. Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, s. 368

(47) Levent, A. Sırrı, a.g.e, s. 368

(48) Z.C, 2. Devre, 3. İctima yılı, c. 22, s. 129

4- YENİ HARFLER BİRLİĞİ VE YENİ YAZI

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yardımı ile, 1917'-de Milli Savunma Bakanlığı'nca Almanya'ya öğrenci olarak gönderilmiş olan Bekir Sıtkı Bey(Oransoy), Berlin'de 1908'den beri mevcut olan Türk Kulübündeki öteki gençlerle de anlaşarak ve 1920 yılında tanıştığı eski sadrazam Talat Paşa'dan teşvik görerek önce Berlin'de "Turan"adlı öğrenci derneğini kurmuş, sonra Almanya'nın türlü yerlerindeki Türk öğrenci derneklerini birleştirerek Layip - zig'de Türk Öğrenci Dernekleri Birliği'ni meydana getirmiş, her ikisinin de başkanı olmuş, genç arkadaşları ile birlikte Türkçülük ve milliyetçilik çalışmalarında bulunmuştu.

Türkçülük ve milliyetçilik çabalarında dili, dil birliğini, kolay dili temel tutan Bekir Sıtkı Bey ve arkadaşları, okuma yazmayı kolayca öğretebilecek yeni bir alfabenin kabul edilmesi gerektiği hususunda düşünce birliğine varmışlardı(49).

26 Mart 1924 akşamı Berlin'de Türk Kulübü binasında Turan Cemiyeti toplanmış, gündemi Latin Harfleri meselesi doldurmuş, bu toplantıda eski harflerin bırakılması ve yerine Latin asıllı yeni harfler kabul edilmesilazım geldiğini heyecanla müdafaa edenlerden dokuz kişi kendi aralarında bir birlik kurmuşlar ve fikirlerini yaymak için de bir dergi neşrine karar vermişlerdi(50).

Yeni harfler Birliği'nin çıkardığı dergi Yeni Yazı adını taşıyordu. Bu derginin kapağında üyelerin adlarını görmek mümkündür. Üyelerin isimleri :

Bozkurt: Bekir Sıtkı Oransoy, Yeni Harfler Birliği Başkanı, İşletme Bakanlığı Etüt-Plan Kolu Başkan Ve - kili.

(49) Goloğlu, Mahmut, Devrimler ve Tepkileri, s.251

(50) Mercanlğıl, Muharrem Doğdu, "Yeni Harfler Birliği ve Yeni Yazı", Ülkü, seri 3, c.4, sayı 40, Nisan 1950, s.10

Çaylakoğlu: Lütfü Poyraz, Etibank'ta

Mutukzâde : Mahmut Mutuk, MTA'da müşavir.

İzmiroğlu : Ekrem Karay, kayakçı.

Akçaçelebi: Ziya Osman.

Turfan : ?

Tuktar : Kazanlı bir Türk

Kalkmazoğlu: ? (51).

Görüldüğü gibi üyelerinin bir kısmı daha sonra devlet teşkilâtımızda çeşitli görevler almışlardır.

Yeni bir elifbanın bütün Türk kavimleri tarafından kullanılmasını da gaye edinen birliğin dergisi bir formallık ve 15 sayfalıktı. Dergide; İlk Söz ve Son Kullandığımız Eski Türk "Arap" Elifbası (Heyet-i Tahririye), Yeni Elifbamız (İzmiroğlu), Yeni Harflerin Faydaları (Ayaz), Latin Elifbası mı, Arap Elifbası mı? (İshakî), Cevaplarım (Çaylakoğlu), Ben Neden Latin Harfleri Taraftarıyım? (Tuktar), Varlığım (Bozkurt) yazıları yer almaktaydı.

"Biz kendimizi hiç bir zaman bu meselede yegane selahiyet sahibi bir mevki addetmiyoruz. Bilakis düşünce - bildiğimiz bir takım ilmi esasları alim ve mütehassıslarımızın tashih ve ıslah edici nazar-ı dikkatlerine acizane arz ediyoruz" diye dergiye giriş yapmışlardı(52).

Niçin Yeni Yazı? sorusuna; Fenikelilerden alınmış bir takım şekillerden ibaret olan Arap alfabesinin son asırların teknik ve medeni ihtiyaçlarına muvafık bir surette değiştirilmemiş, bin sene evvelki haliyle kalmış olması, yapılan cüzi değişikliklerin yeterli olmaması, doğru yazıp okumanın eski harflerle sağlanamaması(53) şeklinde sebepler ileri sürerek cevap vermişlerdi.

(51) a.g.m,s.10

(52) a.g.m,s.10

(53) a.g.m,s.12

Yeni harflerin getireceği faydalar ise; okuma yazma kolaylaşacak, Arapça ve Farsça kelimeleri tasfiye imkanı doğacak, yabancılara Türkçe kolayca öğretilbilecek, muhtaç olduğumuz ilim ve fen terimlerini Türkçemiz'de doğru olarak kullanmak imkânı doğacak, basım işleri kolaylaşacak, kitaplar ucuzlayacak, muhtelif Türk unsurlarının eserleri her Türk tarafından okunabilecek ve bu suretlə birbirimize hergün biraz daha yaklaşmamız mümkün olacak (54), dilimize giren yabancı kelimelere milli damgamızı vurarak menşe'leriyle alakalarını kesmek kolaylaşacak(55), diye sıralanmıştı.

Ancak gelebilecek tenkitlere karşı, bir savunma yapmak zorunda da kalmışlardı. Eski Türk Elifbası başlıklı kısımda:

a- Dinden kat'iyen uzaklaşmıyoruz. Kur'an'ın Arapça ve Arap harfleriyle yazılmış olmasına rağmen, kendi lisanımızı istediğimiz harflerle yazıp okumak hakkımızdır. Esasen Kur'an'ı ve bütün dinî eserleri Türkçeleştirilmiş olarak görmek emelimizdir.

b- Milliyetimizden katiyen uzaklaşmıyoruz. Arap harfleri Türk kavimlerinin eskiden beri kullandıkları harfler olmadıkları gibi, yedi asır içinde milli bir harf de olamamıştır. Dinî, mukaddes bir harf davası da manâsızdır. Zira ilk İslâm harfleri de bugün kullandığımız Arap harfleri değildi. Arap ve Acem din, lisan ve ananelerinin Türk-lüğe iyi olmayan tesirlerine bu harfler vasıta olmuştur. Latin harfleri lisanımızda yapılacak bir tasfiyeyi mümkün kılacaktır. Kurulacak bir "Dil Akademisi" ile Türk Dili Kamusu kolaylıkla yapılabilir.

c- Latin harfleri yeni bir dünya görüşüne vasıta olacaktır(56).

(54) a.g.m,s.11

(55) a.g.m,s.12

(56) a.g.m,s.11

d- Kur'an'ın Türkçe'ye tercümesinin hatalı olacağını söyleyenlere, anlamadan körü körüne okumak felaketi yanında, böyle bir hata belki de bir sevap olacaktır(57), denilmekteydi.

Dergide, karşı görüşte bulunan Şimal Türkleri'n - den Ayaz İshakî'ye de yer verilmişti. Ona göre, Türkleri birbirine bağlayan dilleri ile yazıları idi. Bu sebeple, Latin harfleri kabul edilirse bu birliğin bozulacağına olan inancını açıklamaktaydı(58).

Daha sonra da Türkçe için şu harfleri teklif etmişlerdi:

Sesli harfler: a,e,o,ö,u,ü,i,ë (ı karşılığı)

Sessiz harfler: b,p,t,h,d,r,z,j,g,f,k,l,m,n,v,y, ds(c karşılığı), ts(ç karşılığı), c(s karşılığı), s(ş karşılığı), q (k karşılığı).

Görüldüğü gibi 21 sessiz, 8 sesli olmak üzere 29 harf teklif etmişlerdi. â ve î da, yabancı asıllı kelimelerin yazılması için kabul edilmişti. Harfler eski alfabedeki sırasıyla verilmişti. Harf seçiminde Alman alfabesi esas olarak alınmış ve yumuşak (ğ) harfine de yer verilmemişti. Teklif ettiği harflerle yazılmış bir de şiir yayınlamışlardı (59).

Doğu'nun eskimiş dünya görüşlerinden ayrılmayı amaçlayan Yeni Harfler Birliği, yeni ve milli temellere dayalı bir dünya görüşü yaratmak niyetindeydi. Yeni yazı denemesi de, bu yolda yapılan bir tecrübeydi (60).

(57) a.g.m,s.12

(58) a.g.m,s.11

(59) a.g.m,s.12

(60) Ertem,Rekin,"Elifbeden Alfabeye",Hareket,Temmuz 1979, sayı 5,s.22

5- BAKÜ TÜRKİYAT KONGRESİ VE ETKİLERİ

26 Şubat'ta başlayacak olan Kongre'ye, Türkiye'nin temsilcileri ve bazı yabancı temsilciler 17 Şubat 1926'da katılmak üzere hareket etmişlerdi. Vapur'da Köp-rülüzade Fuat, Hüseyinzâde Ali, Mesaroş, Barthold ve Strasbourg'dan Menzel vardı(61). Bakü Türkiyat Kongre - si, 26 Şubat-6 Mart 1926 tarihlerinde 10 günlük yoğun ilmi tartışmalara sahne olmuştu.

Kurultay'a 127 üye katılmıştır. Hüseyinzâde Ali' - ye göre bunlardan 82'si Türk'tür. Bu Türk üyeler, şu zümrelere göre sıralanıyordu:

18 Azerbaycanlı	1 Oyrat
3 Anadolu Türk'ü	1 Uygur
6 Kırım Türk'ü	1 Hakaz
4 Türkmen	3 Yakut
13 Kazan Türk'ü	3 Çuvaş
1 Mişer	2. Grup Mogol-Fino Ugur Zümresi
5 Başkırt	
1 Nogay	1 Kalmuk
1 Balkar	1 Macar
3 Karaçay(Kıpçak)	1 Estonyalı
2 Komik	

Üçüncü grup Yafes diyordu(62). Yafesi kavimler - den 8 kişi (1 Abaza, 2 Çerkes, 1 Çeçen, 1 İnguş, 1 Acar ve 2 Ermeni), İranî kavimlerden 5 kişi, ayrıca 16 Rus, 3 Ukraynalı, 3 Alman, 3 Yahudi ve 5 kavmiyeti tesbit e - dilememiş üye bulunuyordu. Ayrıca Azerbaycanlı bir ka - dın da Kongre'ye iştirak etmiş bulunuyordu.

Ancak kongreye katılan üye sayısını Theodor Men - zel'den aktaran Abdullah Battal 120 olarak göstermiştir (63).

-
- (61) Ülken, Hilmi Ziya, "Prof Ali Turan'ın(Hüseyinzâde), 1926'da Bakü'da Toplanan I. Türkoloji Kongresi'nde aldığı Notlardan", X T.D.K.da Okunan Bil.Bl.1963,s.143
 (62) Ülken, Hilmi Ziya, a.g.m,s.146-147
 (63) Alimcan Ş, Harflerimizin Müdafaası, Çev:A.Battal,s.4

Kongre'de, Ankara'da Etnografya Müzesi teşkili ile uğraşan Macar Dr Mesaraş, Avusturyalı Dr Vittek, Prusya Fünun Sanayi ve Maarif Nezareti namına Dr Theodor Menzel, meşhur Alman Türkologu Prof Bang'ın yerine muavini Dr Redabuld gibi ilim adamları da bulunuyordu(64).

Bakî Türkiyat Kongresi'nde şu esasî ve mühim meseleler müzakere edilmişti:

a- Türk kavimlerinin tarihini, etnografyasını, dillerini, edebiyatlarını araştırmamanın bugünkü vaziyeti ve bu yoldaki mühim vazifeler.

b- Türk lisanlarının birbiriyle ve sair lisanlarla münasebetleri.

c- Türk elifbasını ıslah etmenin ilmi ve amali ehemmiyeti.

d- İmlâ meselesi.

e- Terimler.

f- Türklerde edebî lisanın gelişimi

g- Türk lisanını talim usulünde en yeni cereyanlar, yani öğretim yolları.

h- Türk kavimlerinin son zamanlardaki medeni kazançları.

ı- Edebiyat tarihi ve coğrafya

i- Neşriyat enstitüleri ve saire meseleler, yani kültürel çabalar (65).

Kongrede, konuyla doğrudan ilgili 50 kadar rapor ve bazı ek raporlar okunmuştur. Müzakere lisanı Rus lisanı olmuştur. Kongre başlarken Türkçe söylenen sözlerin Rusca'ya, Rusca söylenen sözlerin Türkçe'ye tercüme edileceği kararlaştırılmışsa da, sonraları bundan vaz geçil-

(64) Alimcan Şeref, a.g.e,s.4

(65) a.g.e,s.5,Alpay,Meral, Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması,s.13

miş, yalnız en mühim raporlar, bu iki lisandan hangisiyle okunmuş ise diğerine özet olarak tercüme edilmiştir(66).

Yalnız müzakeresi diğer meselelerden sonraya bırakılan alfabe meselesi, kongrede en mühim yeri tutmuştur. Bu mesele ile doğrudan ilgili yedi rapor okunmuş ve bundan başka bu mesele hakkında 40 temsilci söz söylemiştir(67).

Bakü Kongresi'nde tartışılanlardan iki nokta bizi çok yakından ilgilendirmekteydi. Birisi Latin harflerinin alınması, öteki ortak edebi Türk dilinin benimsenmesi konusundaki tartışmalardır(68).

Arap harflerinin bugünkü halinde bizim medeni ihtiyaçlarımızı ifâ edemediği kanaati, milletimizi bu ana kadar cahil bıraktıran sebebin harfler olduğu düşüncesi (69) Arap harflerini ıslah yahut Latin harfleri ile değiştirme fikirlerini ortaya çıkarmıştır. İşte bu iki farklı düşünce Bakü Türkiyat Kongresi'nde de kendini göstermiştir

Islahatçıları bir kaç grupta toplayabiliriz:

a- Herbir Arap harfinin şeklini Latin yahut Rus harfi şekline benzetmekle beraber özel isimler ve saire için büyük harfler icat edilir, matbaa harfleri el yazısı harflerinden farklı olur. Bunlar yalnız matbaa harflerini ıslah etmeyi ileri sürmekle yetinerek, elyazısı harflerini olduğu gibi bırakmak fikrinde idiler. Bu fikri ileri sürenler arasında Kazan'daki matbaacı Rus N. Haritunof, Orenburg'lu Zâkir ve Şakir Rami kardeşler bulunmaktaydı.

(66) a.g.e,s.5

(67) a.g.e,s.6

(68) Ülken,H.Ziya,a.g.m,X.TD Kurultayı'nda Okunan Bilimsel Bildiriler-1963,s.143

(69) İsmail Şükrü, Latin Harflerinden Daha İyisini Bula - lım,s.5-6

b- Hem matbaa, hem el yazısı için Arap harflerinin birazcık değiştirilen yalnız şekillerini kullanma taraftarları. Milaslı İsmail Hakkı, Ahmet Can Mustafa, İmad Nogay Bey v.s. gibi.

c- Arap harflerinin iki şeklini -baş ve yalnız şekilleri- kullanmak taraftarları. Bunların fikrine göre, orta şekil yerine baş şekil, son şekil yerine yalnız şekil kullanılacaktı. Tanin gazetesi ve Moskovalı Abdurrahman Burnaçoğlu'nun layihaları bu yöndedir.

d- Yalnız baş şekilleri kullanmak taraftarları. Abdullah Albar, Hâzi Maksudî, Mehmet İdris v.s. layihaları bu fikri desteklemekteydi. Bu layihalardan Mehmet İdris'in layihasına göre dökülen harfler, manşetlerde ve ders kitaplarında tatbik olunmuştu.

e- Bazı küçük tadilat ile baş şekilleri kullanmaya taraftar olanlar. Alimcan Şeref gibi(70).

Kazanlı Alparof ve Alimcan İbrahimof harf değiştirmenin zorunlu olmadığını belirterek, basımevlerinde kullanılan harflerin azaltılabileceğini ileri sürüyorlardı. Prof Zirkof ise, Arap harflerini birden bırakmak gerektiğine (71) ve Arap harflerini düzeltmek lazım geldiğine inanıyordu.

Diğer taraftan Latin harflerini savunanlara göre, Arap alfabesi düzeltilememiştir, bu sebepten değiştirilmeliydi. Arap harflerinde direnmek yanlıştı. Halktan kopmuş bir avuç aydın yerine, okuma yazma bilemeyen milyonlarca insan düşünülmeliydi. Türkler için en uygun alfabe Latin alfabesiydi ve Latin alfabesiyle Türk toplulukları arasında birlik, Batı medeniyeti ile ilişki daha kolay sağlanabilirdi(72).

(70) Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafaası, s.12-13

(71) Ülken, H. Ziya, a.g.m, X.TD. Kurultayı'nda Okunan Bilimsel Bildiriler 1963, s.144-145

(72) Ülken, H. Z., a.g.m, s.144-145

Prof Malof, Maksudof, Prof Yakovlef, Kazak Turyakof, Karaçaylı Ömer Aliyef, Bergayef, Hîva'lı Rahimi(73) ve Prof Zirkof Türkler için Latin harflerinin kabul edilmesinin daha faydalı olacağını ileri sürmüşlerdi. Hatta Zirkof bu yolda hazırladığı bir raporu da okumuştur(74).

Latin harfleri taraftarları, bu elifbanın aynen alınmasında anlaşılırken, Latin elifbasında karşılıkları bulunmayan Türkçe sesler için yapılacak yeni harflerin şekilleri konusunda uyuşamıyorlardı(75). Ancak Yakutlar ve Azerbaycanlılar bu konuda faydalanılabilecek birer tecrübe olarak karşılarında durmaktaydı. Çünkü her iki topluluk da Latin harflerine geçiş yapmışlardı.

Theodor Menzel, Arap harflerinin tamamen ilgasını sanayi-i nefise açısından uygun bulmaz. Fakat milletlerin istikbal ve mukadderatı hususunda pratik ve faydalı şeylerin sanat ve nefasetten daha önemli olduğunu da kabul eder(76).

6 Mart 1926'da biten Bakû Türkiyat Kongresi'nde, Latin harflerinin kabulüne dair karar alınmış, ancak her Türk topluluğu veya devletinin yeni alfabe uygulama metodlarını kendisinin bulması uygun görülmüştü. Türkiye'den giden murahhaslar ise, oy kullanmaktan kaçınmışlardı(77).

Yine burada alınan karara göre, ilmi terimler için Arapça ve Farsça kelimelerin değil, Batı terimlerinin kullanılması öngörülmüştü. Avam Galanti'ye göre bunun sebebi, Latin harfleriyle Arapça tabirlerin yazılamama endişesinden kaynaklanmaktaydı. Diğer bir sebep de, siyasi amaçların taşınmış olmasıydı(78).

(73) a.g.m,s.144

(74) Alimcan Şeref, a.g.e,s.6

(75) a.g.e,s.11-12

(76) Alpay, Meral, a.g.e,s.15

(77) Jaeschke, Gotthard, Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi, Çev:N.Recep Aksu, c.2, s.46; Ertem, Rekin, a.g.m, Hareket, Temmuz 1979, c.5, s.20

(78) A.Galanti, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s.3-5

Bundan başka ortak edebî dilin Türkçe olması konusunda, hemen hemen bir fikir birliği doğmuştu. Özbek Halit Sait, Korkmazof, Alimcan Şeref, tanınmış Türkolog Samayloviç, tahsilini Sarbonne'da yapmış olan Feyzi Kırımlı, Şevki Bektöre, Umadof, Çobanzâde ve Köprülüzâde Fuat ortak edebî dil Türkçe'den ve buna esas olarak da Türkiye Türkçesi'nin alınmasından yanaydı(79).

Ayaz İshakî, henüz Bakû Türkiyat Kongresi Latin harfleri lehinde karar vermeden, eğer kongrede Latin elifbası kabul edilip beş on sene içinde Rusya'da tatbiki yapılabilirse, Güney Türkleri'nde (Anadolu, İran, Azerbaycan) de, bu meselenin gayet mühim bir kültür sorunu olarak önümüze gelip, bizden hallini talep edeceğini tahmin ediyordu(80). Daha sonra Latin harfleri lehinde karar alınınca, aynı düşüncüyü Falih Rıfkı 12 Mart 1926 tarihli Milliyet'teki yazısında dile getiriyordu. Doğu sınırlarımızdan Asya nihayetlerine kadar milyonlarca Türk yeni harflerle okumaya başlayacak ve bu da Türk lisani için çok önemli bir hadise olacak diyordu(81)

Zamanla Rusya'daki Türk toplulukları kesinlikle Latin alfabesine geçeceklerdi. Çünkü, Menzel'e göre, Moskova bunun başarılmasına yardım edecekti(82). Gerçekten de olay bu yönde gelişmiştir, 1926'dan sonra Sovyetler'deki bütün Türk toplulukları Latin harflerini hızla kabule yönelmiştir. Bu, Türk milletinin iki büyük grubunun, artık birbirlerinin dilini okuyamayacak hale gelmesi demek olmuş ve Türkiye'de yazı değişikliğini daha da zorunlu kılmıştır(83).

(79) Ülken, H. Ziya, a.g.m, X.TD. Kurultayı'nda Okunan Bilimsel Bildiriler, s.145-146

(80) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.432

(81) (Atay), Falih Rıfkı, "Latin Harfleri", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, s.23

(82) Alpay, Meral, a.g.e, s.15

(83) Kinross, Lord, Atatürk, s.666

Theodor Menzel de, herhalde Anadolu Türkleri;Orta Asyalı soydaşlarından kopmak istemeyecekler, kültürel birliği korumak isteyecekler, yapmış oldukları köklü yenilikler yanında dile daha uygun yeni bir alfabe - yi de kabul edeceklerdir, diyerek Bakü Türkiyat Kongresi'nin dolaylı da olsa Türkiye üzerinde etki uyandıracığını belirtmişti(84).

1926 yılının Mart ayında Bakü'da yapılan bir kongrenin ardından yurdumuzda 1928'de harf inkılabına geçilmesi bir tesadüf olmamalıydı. Sovyetler'de uygulama başlıyor, bir kaç yerde Latin alfabesine geçiliyor ve derhal bizde de bu yenilik gerçekleştiriliyordu.

Acaba bizde gerçekleştirilen yenilik, Sovyetler'deki değişikliklerden tamamiyle ayrı bir hareket miydi? Aradaki bir kaç yıllık veya daha kısa bir kaç aylık fark göz önünde tutulacak olursa, burada bir paralellik, bir yakınlık, bir bağlantı bulunamaz mıydı? (85).

Türk Dili'nin 1967 yılı, 17.cildi,194. sayısında Atatürk'ün bu kongreden haberi olduğunu, Sovyetler'de yapılan kongreye Türkiye'nin delege göndermesini istemeyenlere cevap olarak Atatürk, neye göndermeyelim? Efendim komünist olsun, biz delegemizi göndereceğiz, neler yapılıyor, ilim dünyasında neler tartışılıyor, neden tartışılıyor, niçin tartışılıyor öğreneceğiz, demektedir(86).

Öte yandan, Bakü'daki bir toplantı sırasında Mustafa Kuliyef, Mustafa Kemal'in maarif icraatı üzerine konuşuyor, Atam Aliyef, Mustafa Kemal'in sağlığına kadeh kaldırıyor,Serabski Mustafa Kemal Paşa şarkısını söylüyordu(87).

(84) Alpaz,Meral,a.g.e,s.16

(85) Eren,Hasan,"Yazıda Birlik",Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu,s.87-88

(86) Alpaz,M., "Tartışmalar ve Açıklamalar",HD 50.Y.S,s.92

(87) Ülken,H.Z,a.g.m,X TD Kurultayında O.B.B,1963,s.147

Bütün bunlar gösteriyor ki, ister bilinçli olsun, ister bilinçsiz olsun, bizde 1928'de gerçekleştirilen yazı değişikliği, Türkler arasındaki yazıdaki birlik amacına uygun olmuştur(88).

Zaten Fahrettin Kırzioğlu'na göre, Bakî Türkiyat Kongresi'nden Sovyetler'in amacı, Türk dili birliğinden Rusya'daki diğer Türkleri ayırmaktır. (89). Gerçekten de Türkler için ortak bir yazı sistemini savunan Samoyloviç'in, bu fikirlerinden dolayı Sibiryaya sürgüne gönderilmesi, Sovyetler'in niyetini ortaya çıkarmıştı (90)

İşte Atatürk, Türkler arasındaki yazıda birliğin bozulmasına engel olmayı da düşünmüş olmalıydı(91). Yusuf Hikmet Bayur da, harf inkılabında Bakî'nun tesirinin az da olsa varlığını kabul etmekteydi(92). Kongre ve orada alınan kararların, en azından Türkiye'deki inkılabı çabuklaştırma açısından tesiri olabilirdi (93).

Ancak Türkler arasında yazıda birliği düşünen birinin, Latin harflerine karşı düşünceleri olduğu bilinen, Fuat Köprülü'yu kongreye temsilci olarak göndermesi düşünülemezdi. Bundan dolayı da, böyle bir inkılapta Atatürk'ün Bakî Kongresi'nden etkilenmesi mümkün değildir (94)denilebilirdi. Genel kural olarak da, milli Türk çevreleri her zaman Türkiye hakkında bilgi aramışlardı (95), Türkiye onlar hakkında değil. Bu da etkilenmenin

(88) Eren, Hasan, "Yazıda Birlik", HD 50.Y.S., s.89

(89) Kırzioğlu, M. Fahrettin, Türk İnkılâp Tarihi, s.111

(90) Eren, Hasan, a.g.m, HD 50.Y.S, s.86

(91) a.g.m, s.88

(92) Bayur, Y. Hikmet, "Tartışmalar ve Açıklamalar", HD 50.Y.S, s.92

(93) Alpay, M., Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması, s.82

(94) Olgun, İbrahim, "Tartışmalar ve Açıklamalar", HD 50.Y.S, s.93

(95) Alpay, Meral, a.g.e, s.15

ters yönlü olduğunu gösteriyordu.

Bu arada Azerbaycan'da Latin harflerinin kabulü ve Türkiye'ye etkisine de bakılacak olursa, bunun olumlu etkisinden çok olumsuz etkisinin bulunduğunu görmek mümkündür. Türkiye'de harf tartışmasını bir süre hızlandırmış - sa da, her zaman, harf değişikliği aleyhinde bulunanlar, kötü bir örnek olarak Arnavutları ve Azerbaycanlıları takdim etmişlerdir(96).

(96) Ortaylı, İlber, "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri", HD 50.Y.S, s.105

6- LATİN RAKAMLARININ KABULÜ VE LATİN HARFLERİ

Alfabe değişikliğine doğru gidişin ilk önemli belirtisi, Türkiye'de uluslararası rakamların kabul edilmesi oldu.

Erzincan Mebusu Safvet Bey ve arkadaşlarının uluslararası rakamların kabulü hakkındaki kanun teklifleri Maarif, Ticaret ve Maliye encümenlerinde incelen (97)dikten sonra, mazbatalarını Meclis'e sunmuşlardı(98). Maarif Vekili Necati Bey(İzmir Mebusu)'in, daha önce gündeme alınmış olan ve gündemin onuncu sırasında bulunan kanun teklifinin, derhal müzakeresini önermesi üzerine, bu öneri oylanmış ve kabul edilmişti(99).

8 Mayıs 1928 tarihli ve 2/66 numrolu, Erzincan Mebusu Safvet (Arıkan), Kocaeli Mebusu Reşit Safvet (Atabinnen), Çorum Mebusu Mustafa (Cantekin) ve Balıkesir Mebusu Sadık (Deniz) imzalı kanun teklifinde:

"Medeni âlemle ictimai ve iktisadi münasebatı in - fikak kabul etmez bir hale gelmiş olan Türkiyemiz'de beynelmilel kullanılmakta olan rakamların kabulü ve isti'mali artık bir zaruret olmuş ve esasen bu rakamlar, elyevm mekteplerimizde talim ve tatbik edilmekte bulunmuş olduğundan bu babda melfufen takdim kılınan layiha-i kanuniyenin kabulünü arz ve teklif eyleriz", (100) denilmekteydi.

17 Mayıs 1928 tarihli Maarif Encümeni Mazbatası ve 19 Mayıs 1928 tarihli Maliye Encümeni mazbatalarının da okunmasından sonra teklifin görüşülmesine geçilmiştir.

Söz alanlardan Refet Bey(Urfa); bu kanunun kabul etmeyi arzu ettiği rakamlar, bütün medeni milletlerce kabul edilmiş rakamlardır... Bütün medeni milletlerin kabul ettikleri en güzel, en iyi usulleri, gelişme ve yükselme

(97) Zabıt Ceridesi, 3.Devre,1.İctima yılı,c.4,s.81

(98) Z.C,c.4,s.181

(99) Z.C,c.4,s.224

(100)Z.C, c.4,s.208 sıra numrolu ek

yolunda ilerlemek isteyen bütün milletler pervasızca kabul etmektedirler. Bu rakamlar esas itibariyle Doğuda uzun müddet kullanılmış, bilâhare Batı'ya intikal etmiş, orada rakamlar üzerinde ıslah ve güzellik yapılmış olan rakamlardır ki, bunu kabul etmek bizim için en zaruri, en mübrem ve en iyi bir usul olacaktır... Doğu'dan Batı'ya geçen bu rakamların tekrar kabulü, büyük bir varlık olacaktır(101) demektedir.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey(İzmir), bu işi bir medeniyet tercihi olarak görmekteydi. Ona göre;... Şimdiye kadar kabul olunan bazı maddeler ile Türkiye Cumhuriyeti; uluslararası Batı âlemi içinde zaten almış olduğu tabii vaziyetini daha ziyade takviye etmiş ve daha fazla kendisinin medeniyet âleminde kazanmakta olduğu yerini almak için gayret göstermişti.

Bu rakamları kullanmakla milletimiz, ticaret ve iktisat sahasında da uluslararası dünyaya katılmış olacaktı(102).

Ancak rakamların müzakeresi sırasında konu kendi boyutlarını aşmış, harfler konusu da gündeme gelmişti. Harfler konusunu dile getiren Hasan Fehmi Bey(Kastamonu) İsmet Paşa Hükümeti'nden şunu soruyordu:

Bir müddet evvel uluslararası tarihi kabul etmiştik. Bilmem o gün, neden bu beynelmilel rakamları kabul etmedik? Bugün beynelmilel rakamları kabul ediyoruz. Oynamuzu vereceğiz. Acaba hükümetimiz beynelmilel harflerin kabulünde ne mahzur görüyor? diyor ve sonra da hükümetten açıklama istiyordu(103).

Muhyiddin Nami Bey(Bitlis) de aynı soruyu soruyor ve uluslararası rakamların küçük bir parçayı meydana getirdiğini, asıl bir bütün olan iktisat, fen, ilim ve medeniyet sahasında gelişmemize büyük bir adım, büyük bir

(101) Z.C,c.4,s.226

(102) Z.C,c.4,s.226-227

(103) Z.C,c.4,s.227

hamle teşkil edecek olan uluslararası harfleri ne zaman kabul edeceğiz? diyordu. Harflerin de, gelecek toplantı yılında ilk önce kabul edilmesini temenni (104) ediyordu.

Soruları ve istekleri hükümet adına cevaplandırılan Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey(İzmir); harfler meselesinin ilmi bir mesele olduğunu, böyle ilmi konularda Büyük Millet Meclisi'nin, daima mütehassısların raporlarının kesin olarak söylendiğini görmek istediğini, bunun B.M.M'nin âdetinden bulunduğunu, hükümetin memleketin bir ihtiyacını, B.M.M.'nin izhar ettiği bir arzuyu daha önce düşündüğünü, bu büyük meselenin halli için gereken komisyonu hayli haftalar evvel teşkil ettiğini ve mütehassısların, âlimlerin, mütefenninlerin bir arada toplanarak bir noktada birleştikleri gün, onu bir gün dahi geciktirmeden B.M.M'ne takdim edeceklerini(105) belirtiyordu.

Aynı sorulara Maarif Vekili Necati Bey (İzmir)de; herhangi büyük bir meselenin halli için zamana, uygulama sahasında kolaylığı sağlamaya, tam ve kâmil olarak tatbik etmeye ihtiyaç bulunduğunu, onun için bu işte biraz geç kalınırsa, teşkil edilen komisyonun faaliyetinin neticesinin beklenmesinden kaynaklanacağını, ayrıca harfler meselesinin medeniyet dünyasının kabul etmiş olduğu esaslar dahilinde halledileceğini, hükümetin mütehassıs encümenlerin çalışmalarını sürekli hızlandırdığını ve bu sebeple konunun kısa bir zaman sonra sonuçlanacağını(106) belirterek, cevap veriyordu.

Bu konuşmalardan sonra 20 Mayıs 1928 tarihinde, üçüncü seçim devresinin birinci toplantı yılının 78.top-

(104) Z.C,c.4,s.228

(105) Z.C,c.4,s.229-230

(106) Z.C,c.4,s.230

lantısının ikinci celsesinde, uluslararası rakamlar kabul edilmiştir(107). Kanun 1 Haziran 1928'den itibaren geçerli olacaktı.

Rakamlar kabul edilince, Amerikan Büyükelçisi Grew, bunu hükûmetine rapor etmiş ve rakamlarını kabulünün Latin alfabesinin alınmasına doğru atılmış bir adım olduğunu da belirtmişti.Ama, Latin alfabesinin alınmasının az çok uzak bir gelecekte gerçekleşebileceğini de sözlerine eklemişti(108).

(108) Şimşir,Bilâl N., "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43,sayı-169,s.109-110

7- DİĞER GELİŞMELER VE ETKİLERİ

Anayasa'nın bazı maddelerinin tadiline dair kanunun 29.10.1339/1923 ikinci maddesinde, Türkiye Devleti'nin resmî lisanı Türkçe'dir(109) deniliyordu.

Öte yandan 23 Şubat 1925'de 3417 sayılı bir tamimle orduda Türkçe kelimelerin kullanılması emrediliyor ve 20 Mart 1925'te de bir "Askeri İstılah ve Lügat Komisyonu" kuruluyordu(110).

Maarif Vekili iken Saruhan Mebusu Vasıf (Çınar)Bey, Latin harfleri meselesinin ciddiyetinin tayini için, öğretmenler arasında bir anket yaptırmıştı. Fakat neticede Türkiye'deki öğretmenlerin % 97'si Latin harflerinin aleyhinde fikir vermişti ve bu yüzden mesele bir süre durmuştu(111).

28 Mart 1926'da ise Akşam gazetesi "Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatimiz nedir ? Kabul edersek zararımız ne olabilir? Bu mesele etrafındaki nokta-i nazarınızı lütfeder misiniz?" sorusu ile bir anket yapmıştı.

Bu ankete cevap verenler arasında Ali Canip(Yöntem), Ali Ekrem(Bolayır), Muallim Cevdet, İbrahim Alaaddin(Gövsä), Necip Asım (Yazıksız), Avram Galanti, Hüseyin Suat, Halil Nimetullah (Öztürk), Veled Çelebi(İzbudak), Halit Ziya (Uşaklıgil), Gombots Zoltan (Macar profesörü), İbrahim Necmi Latin harflerinin kabulünü istemiyorlardı. Refet Avni, Abdullah Cevdet ve Mustafa Hâmit Latin harfleri -nin kabulü yönünde fikir belirtmişlerdi(112). Mustafa Şekip

(109) Kili, Suna-Gözübüyük, A.Şeref, Türk Anayasa Metinleri, s.103

(110) Erkilet, H.E, "Dil Devriminde Ordunun Rolü", D.D.Ü, s.96-100

(111) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y., Şubat 1926, c.3, nu:16, s.430

(112) Levent, A.Sırrı, "Latin Harfleri Meselesi", BTDD, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.27

ise tarafsız bir cevap vermişti(113).

Maarif Vekaleti'nin emriyle 1926'dan itibaren İstanbul Üniversitesi'nde matematik, kimya ve cebir derslerinde, formüllerin Latin harfleriyle yazılması şartı getirildi. Tıpta teşhis ve reçetelerde Latin harflerini kullanmak zaten adetti. Hükümetin bir genelgesiyle de, yanlışlıkları önlemek amacıyla resmi yazışmalarda yabancı şirket isimlerinin Latin harfleriyle yazılması istenmişti. 1927'de ise, ilk kez "Türk Postaları" yazısını taşıyan pullar çıkarılmıştı(114).

1927 yılı Latin harflerinin Türkçe'ye uygulanması yolunda bir hazırlık ve çalışma dönemi olmuştur. Ahmet Cevat'ın Vakit'teki makaleleri de konuyu sürekli canlı tutmuştur.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılması, Halifeliğin sona ermesi, medreselerin kapatılması, Türkçe Hutbe'nin okunması ve 10 Nisan 1928'de devletin diniyle ilgili tabirin kaldırılması, harf değişikliğinde en büyük engeli oluşturan din engelini de ortadan kaldırmış oluyordu(115).

(113) Mustafa Şekip, "Elifba İnkılâbı", M.M, 1 Nisan 1926,c.5,nu:58,s.933

(114) Gentizon, Paül, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu,s.156

(115) Turan,Şerafettin, Atatürk ve Ulusal Dil,s.19-23;Ertem,Rekin, "Elifbeden Alfabeye", Hareket, Temmuz 1979,sayı-5,s.23

B- LATİN HARFLERİ LEHİNDE VE ALEYHİNDEKİ FİKİRLER VE GEREKÇELERİ

1- ARAP HARFLERİ TARAFTARLARI VE FİKİRLERİ

Bundan kırk sene önce Latin harfleri lehinde çılgınlıkların ortaya çıktığını, fakat yine bu çılgınlıkların duyulmaya başladığını ve harfleri değiştirme dedikodusunun yayıldığını gören Arap harfleri taraftarları, bunu kötü talihimizin bir yenilenişi olarak görmekteydiler(116). Onlara göre Latin harflerinin kabulü halinde meydana gelecek faydalara dair açıklanan sözler arasında hiçbir ciddi ve ilmi fikir yoktu(117). Çünkü bütün hadiseler üç devrede bulunurlardı; müşahade öncesi devir, müşahade devri ve kanun devri. Bu açıdan bakıldığında lisanımız, müşahade öncesi devrindedir. Yani kanunu, kaidesi bulunmamış kargaşa ve fetret halindedir. Harfleri değiştirmeye kalkışmak gibi girişimler ve çabalamalar, bizi müşahade devrine doğru götüren bir heyecanın eseri olmalıdır. Müşahade devri ise, kanun devrine doğru olan sürekli bir hamleden başka bir şey değildir.

Bu yollardan geçmeden yapılacak her nevi hareketler, her türlü teşebbüsler sonuçsuz kalmaya mahkûmdur(118).

Çünkü imlâ hakkında tutulacak ilmi yol belirlendikten sonra, harfleri değiştirmek gibi teşebbüslere kalkmak, ilmin aksine yol almaktır. Hususiyle böyle bir kültür meselesinde ilmi olmayan bir yol tutulacak olursa, şimdi şikayet etmekte olduğumuz kargaşa, o vakit tam bir anarşi halini alacak ve her şey karma karışık olacaktır(119).

Veled Çelebi (İzbudak) de, Hakimiyet-i Milliye'de "Yazı Meselesi" başlığı altında, 17.3.1924'de yayınladığı

(116) Ali Seydi, Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.7

(117) Halil Nimetullah, İnkılâbın Felsefesi, s.91

(118) a.g.e, s.91-92

(119) a.g.e, s.93

yazıda; harf meselesi ile ilim adamlarından ziyade gazeteciler ve siyasilerin ilgilenmesini sakıncalı olarak görmekteydi(120). Memlekette bir iki kişi hariç lisan ilmine layıkıyla vakıf ve ayrıca Türk filolojisinde mütehassıs kimsenin olmaması, yetki ve kudreti herkesçe tanınmış lisan alimlerimiz yokken sarf, imlâ, lügat ve kavaid meselelerinin halline kalkışılması, olmayacağı temenniden başka birşey sayılamazdı. Maarif Vekaleti'nin görevi, bu gibi kültürel ve ilmi meseleleri bütün yönleriyle tetkik edebilecek insanları yetiştirmek olmalıydı(121).

Ancak Arap harflerinin değiştirilmesine karşı olanlar; dilimizi kolayca öğretip yazdırmak için lazım olan birçok şeyler arasında harflerimizin ıslahının önemli bir yeri teşkil ettiğini, çocuklarımız veya yabancılar değil, hatta belli başlı okuyup yazanlarımızın bile birçok hatalar yaptığını (122) ve en azından elifbamıza sesli harf ilâvesini, harflerin birbirine benzemekten kurtarılması gerektiğini (123) kabul ediyorlardı.

Öte yandan noktaların çokluğu, satırın yukarı tarafında fazla çizgilerin bulunması, harflerin birbiriyle bitişmeleri(124), Arap harflerinin Türkçe'deki sesli harfleri karşılayamadığını da açıkça söylüyorlardı.

Sesli harflerdeki eksiklikler, harf değiştirmeyi gerektirmezdi. Küçük işaretlerle bunlar halledilebilirdi. "9, 5 ve 4" harflerine verilecek işaretlerle mesele çözümlenebilirdi. Bu şekilde harf sayısı artsa da önemli değildi(125). Yeni harflerle bütün talim ve terbiye kitap-

(120) Ertem,Rekin,"Elifbeden Alfabeye", Hareket, Temmuz 1979, sayı 5, s.19

(121) Köprülüzâde Fuat, "Lisanımıza Dair", ADFH II, s.36

(122) (İzbudak), Veled Çelebi, Türk Dilinde Medhal, s.5

(123) En Büyük İhtiyacımız Tadil-i Huruf Meselesi, s.2

(124) Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafaası, s.27

(125) Galanti, Avram, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s.21-22

ları yazılmalıydı. Türk elifbası, Arap elifbasından ayrılmalı ve birinci senelik talim kitapları yalnız Türkçe olmalıydı(126). Böylece Türk çocukları, kendi lisanlarını öğrenmek için Arap ve Fars lisanlarını öğrenmek mecburiyetinden kurtulabilirlerdi. Arap ve Fars tesirleri bu şekilde yok edilebilirdi(127).

Arap harfleri taraftarları, Arap harflerini milli yapının önemli bir unsuru saymaktaydılar(128). Onlara göre, başımızdaki şapka vatanımız haricinde yapılmış olduğu için ve İstanbul'u vaktiyle Bizanslılar'dan aldık diye bu şehir için bizim değildir mi diyecektik?(129).

Avram Galanti de harf ve milliyet arasındaki ilişkiyi vurgulamak için Japonya'dan örnek getirmekteydi. Galanti, Japonya Sefaretnamesine giderek Sefaretname Başka - tibi Mösyö Hitoshi Ashida ile görüşmüş, Ashida; Latin Harflerini kabul ettikleri vakit, kendilerini, milliyetlerine bağlayan bağın çözüleceğini söylemiştir. Prof Tanakadate'nin Latin harflerinin kabulü için meclise verdiği teklif, maarif nazırı tarafından, "Yazı meselesi lisan meselesidir. Lisan ise, ecdadımızın mirasıdır, bu miras milletin canı - dır" diyerek reddedilmiştir, (130) demişti.

Sözlerin ilmi olmaktan ziyade milli ve mantıkîdir diyen Ali Seydi, dünyada hiçbir kavmin elifbasının harfleri, sayı, şekil ve ses itibarıyla bütünüyle milli olmadığı kanaatini ortaya atmıştı. Çünkü zamanla bir takım değişikliklere uğramışlardı.

(126) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, nu:16, c.3, s.425-426

(127) (Togan), Z.Velidi, "Türklerde Hars Buhranı", T.Y, Ke. 1926, nu:24, c.4, s.497

(128) Berkes, Niyazi, a.g.e, s.542

(129) (Aykaç), Fazıl Ahmet, "Hangi Kelimeler Türkçe'dir?", ADFH II, s.39-40

(130) Galanti, Avram, Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.27

Bundan başka Latin harflerinin kabulü teklifini milli gurura aykırı görmekteydi. Asırlardan beri sayısız ulema, fuzala, etibba, üdeba ve şuaranın yetişmesine mani olmayan büyük bir lisanın, bazı noksanlarını ıslah ve tamamlama yoluna gitmeyip de, onun yerine yetersiz bir yabancı elbisesi giydirmek istemek, o büyük lisanın sahibi olan büyük milleti elifbasızlık ve sonucu dolayısıyla lisansızlık ile itham etmek demekti(131).

Türkçülüğe, selefperestliğe doğru hızlı adımlarla yürürken, hatta köy, mahalle ve sokakların adlarını milli isimlerle değiştirirken, Latin harflerini kabul etmeye milli gurur nasıl tahammül edebilirdi?(132).

Zaki Velidi'ye göre, Latin ve Rus harfleri diye başlayan bu cereyan doğrudan doğruya lisan değiştirmek temayülü şeklini almaktaydı(133).

Bütün Türk âleminin kullandığı elifbanın Türkler'-in milli elifbası olmadığını kabul eden Ayaz İshakî (134), Arap harfleri taraftarlarının harf değişikliği konusunu, bir kültür konusu olarak gördüklerini belirtmekteydi(135).

Ancak milliyetçi bir bakış açısıyla Latin elifbası tetkik edildiği vakit, bizim önümüze birkaç soru geliyor. Birincisi, Latin elifbasının kabulü, bizim harflerimizin fenalığından dolayı kendi mütefekkirlerimiz tarafından çıkarılmış bir mesele midir?(136). İkincisi, acaba az bir kitle tarafından milli harflerimize mutlaka bir Frenk serumu zerkedilmek istenilmesi . . . sırf yenilik fikrinin doğurduğu kapris eseri midir? Yani hariçten yönetil-

(131) Ali Seydi, Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.8-9 ve 15

(132) a.g.e, s.16

(133) (Togan), Z.Velidi, "Türkler'de Hars Buhranı", T.Y, Ke, 1926, nu:24, c.4, s.494

(134) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y., Şubat 1926, nu: 16, c.3, s.423

(135) a.g.m, s.430-431

(136) a.g.m, s.428

miş bir ecnebi fikri midir? Üçüncüsü, yoksa gerçekten filolojik bir çalışmanın ürünü müdür?

Birinci ve üçüncü şıklara hiç ihtimal vermez. Ayaz İshaki'ye göre Ermeni elifbası en mükemmel elifba olduğu halde, Latin harflerine bağlanıp kalmak, hüsnü niyetin eseri değildi. Hem Ermeni harflerine bile milli duyguları tahammül etmiyordu(137).

Yine ona göre, Latin harfleri meselesinin tarihine bakacak olsak, Arap harflerinin Türk dillerine münasip olmadığını meydana atan şahsiyeti biz Rusya'da görürüz. Bu da, III. Aleksandr 'ın Türkler'i dehşetli Ruslaştırma siyasetini takip ettiği devrede Rus misyonerlerinden meşhur İlminsky'dir. Çar'ın en meşhur müşaviri Pobye-donostsev (Konstantin Petroviç)'in himayesiyle bu misyoner, Arap harflerinin Türk diline uymadığını delil göstererek Kırgız-Kazaklar'a Rus elifbasından, uydurma bir elifba meydana getirmiştir. Bu elifba ile Kırgızca'da ilkokullar için, masraflarını Misyoner Cemiyeti'nin karşıladığı kitaplar da neşretmiştir ve bir Kırgız şairinin şiirini de bu harflerle neşredip, halka dağıtmıştır. İlminsky'nin maksadı bununla bütün ilim ve kitap merkezi İdil Sahilli, Türkistan ve Türkiye ile sekiz milyonlu Kırgız-Kazak kabilelerini ayırmak ve onları Ruslar'ın, gayrı Rus Hristiyanlar için yaptıkları "Gufran Merkezine"¹⁾ bağlamak idi. Mütefekkirlüğümüzün elbirliğiyle çalışmasıyla bu teşebbüs bir netice vermedi. Kazakistan'da Rus harfleri kabul edilmedi. Bilakis Kazak-Kırgızlar'da tepki meydana geldi. Yüzler, binler Kırgız talebesi Şimal Türkleri'nin mektep ve medreselerini doldurdu. Lisanına, harflerine milli bir taassupla sarıldı. Bütün Türk dillerinde müşterek olan Arap harflerine Kazaklar, Kırgızlar daha kuvvetli bağlandılar. 905. senenin küçük revizyonundan sonra Rusya'da yaşayan bütün Türk kabileleri büyük bir harekete geldiler ve kendilerinin milliyetleri, Türklükleri etrafında yuva sarmaya

(137) Ali Seydi, a.g.e,s.23-24

başladılar. Bu hareket, her ne kadar yerli sebeplerden doğmuşsa da, Rus hükümeti bu hareketin kaynağı, İstanbul ve Türkiye diye telakki etti. Rusya'da reaksiyonu başlayıp, Stalin Hükümeti, iktidara geldikten sonra bütün Türk ülkelerinde talim ve terbiyenin Misyoner İlminsky'nin yaptığı elifba ile yapılması hakkında bir emir verdi. Fakat o ferman da, milletin elbirliği ile mukabelesine karşı hayata tatbik edilemedi. Bundan sonra Rusya'da bu hareket durdu. Yalnız Türkiye'nin Arnavutluk'unda Avusturya-İtalya misyonerleri, Arnavutlar'ı Türkler'den kültürel olarak ayırmak için Latin harfleriyle eğitim, öğretime başladılar ve Arnavutlara Latin harfleri vasıtasıyla gayet çabuk Avrupa medeniyetine erişeceklerini ileri sürerek, aydın zümresi tarafından bu elifbayı kabul ettirdiler.

Neticede Arnavutluk Devleti meydana getirildi. Aynı zamanda Latin harflerinin taraftarları Türk âleminde böylece meydana çıktı. Türkiye'de bunların bayraktarları "Tanin" muharriri Hüseyin Cahit Bey idi. Azerbaycan'da Şah Tahsinisky, Şimalde Şair Said Remey idi. Fakat bunlar, hiçbir yerde kendilerine taraftar bulamadılar. Bu cereyanı bütün Türk illeri mütefekkirleri bir fütürizm (gelenekçilik) gibi telakki etti. Latincilik büyük bir kuvvetle 923. senede yine Rusya'da meydana geldi. Azerbaycan Bolşevikleri arasında Ağaoğlu ismindeki -bu vakte kadar ilim ve fikirle meşgul olmayan- bir efendi, Latinci kesildi. Arap harflerinin noksanları hakkında Bolşevik Fırkası'nın yardımıyla bu propaganda başladı ve Azerbaycan'da Latin harfleri kabul edildi. Azerî lehçesine Ermeni, Gürcü, Rus ve Latin harflerinden mürekkep bir alfabe yaptılar ve bunun tatbikine başladılar.

Türkiye'ye kültürel yönden ve lehçeten en yakın olan Azerî Türkleri arasında Latin harfleri ilk olarak tatbika başlandı. Bundan sonra 924 senesinde Tataristan ile Kazakistan arasında coğrafi köprü vaziyeti ifâ eden Başkırdestan Bolşevikleri arasında Latinciler meydana çıktı. Mübayenet-i milliye için Türkiye'nin Birinci İstiklâl Mahkemeleri tara-

fından idama mahkum edilmiş Şerif Manatof (x) isminde birisi, Latin harflerinin taraftarı oldu ve Başkird Bolşevikleri'ne Latin elifbasını kabul ettirdi. Geçen sene (1925) Rusya'daki bütün Türk ülkelerinde bu konuda çok prapaganda yapıldı. Fakat Tataristan, Kırım, Türkistan ve Kazakistan Latin elifbasını kabul etmekten kaçındı. Bakû Türkiyat Kongresi de bu konuyu yakında görüşecek.

Demek oluyor ki, dış Türkler'de bu hareket milletin kendisinin fikri cereyanının semeresi değildir. Bilakis millet-i hakimelerinin türlü türlü siyasi sebeplerden dolayı kabul ettirmek istedikleri bir tekliftir(138).

Zeki Velidi'ye göre, böyle bir fikir, bilhassa Ural ve Dan fabrikalarındaki Tatar işçileri arasında doğmuş ve Kızıl Tataristan gazetesinde bu fikri destekleyen makaleler neşrolunmuştur(139).

Milli duygunun daha önceki zamanlara göre gelişmiş olmasının faydalı sonuçlarından olarak, Latin harflerinin kabulü teklifine karşı itirazların yükselmesi önemli (140) görülürse de, gerek Doğu'dan ve gerek Batı'dan gelen her bir yeniliğe milli bakış açısından bakmak ve Türkçülük terazisiyle tartmak daha önemli(141) olarak değerlendirilmekteydi.

Harflerin gelişme ile ilişkisine gelince; harflerin gelişmeye katkısının olabileceği kabul edilirse de, çözümde Arap harfleri taraftarlarının bakış açısı değişiktir. A. Hikmet Müftüoğlu, Türkler'in yükselmesi hakkında düşündüğü esaslar arasında dördüncü madde olarak; Arap harfleri ile

(138) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elfibalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, nu:16, c.3, s.428-430

(139) (Togan), Z.Velidi, "Türkler'de Harf Buhranı", T.Y, Ke., 1926, nu:24, c.4, s.494

(140) Ali Seydi, a.g.e, s.7

(141) Ayaz İshakî, a.g.m, s.428

(x) 9 Mayıs 1921'de Ankara İstiklal Mahkemesi'nin verdiği kararla Şerif Manatof, 15 sene küreğe mahkumiyetine karar verilmiştir. (Aybars, Ergün, İstiklal Mahkemeleri, c.1-2, s.58).

Ural-Altay kaynaklı bir dil olan Türkçemiz'i bu harfler ile ifade etmek kabil olmadığından, görünüşte ayrı fakat gerçekte yine Aramca'dan ve Yunanca'dan değiştirilip çıkarılmış Latin harflerini kabul etmek de, fikir yolundaki ilerleyişimizin eserlerini bir anda yok etmek demek olduğundan, elimizdeki Arapça harfleri, dilimize göre ilmi bir surette ıslah ve ımlamızı ona göre değiştirmek ve düzeltmek şartını saymaktaydı. Ona göre bugünkü yetersiz harfler, fikirlerimizi tamamen belirtmeye ve yaymaya engel olmaktaydı(142).

Ancak Avram Galanti, Arap harflerinin gelişmeye engel olduğuna katılmaz. Eğer eğitim ve öğretim metodlarına vakıf öğretmen yetiştirilebilirse, iyi elifba kitapları basılırsa, sesli harflerde küçük tadilat yapılabilirse, Türkçe kelimelere sesli harf usulü tatbik edilebilirse(143), fazlaca öğretmen yetiştirilebilirse, maarif sistemi olgunlaştırılabilirse, teşvik ve taltif cihe-tine gidilirse, Arap harflerine atfolunan zorluk ortadan kaldırılabilirdi(144).

Ayrıca en kolay okunup yazılabilen Ermenice olduğu ve Ermeniler arasında okumayan dahi bulunmadığı halde Ermeniler, ilmen ve irfanen öteki ülkelerin seviyesine bile varamamışlardır. Lisanları zor olan İngiliz, Fransız ve Japonlar ise, gelişebilmişlerdir. Demek oluyor ki, gelişmede lisanın elifbasının hiçbir tesiri yoktur. Kusurlar usuldedir. Biz köylerimize okullar açtık, oralara adamakıllı öğretmenler gönderdik te, köylü çocuğu mu okuyamamıştı? Yoksa harfler mi buna engel olmuştu?(145).

(142) Müftüoğlu, A. Hikmet, Gönül Hanım, s. 56-57

(143) Avram Galanti, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s. 19

(144) Galanti, Avram, Türkçe'de Arabî ve Latin Harfleri ve İmlâ Meseleleri, s. 31

(145) Ali Seydi, Latin Harfleri Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s. 29-30; Galanti, Avram, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s. 12-13

İbrahim Alaattin de, Latin harfleri taraftarlarına, acaba Latin harflerini kabul etmekle Türkiye, haki - katen tılsımlı bir âsânın tesiri ile o anda esasından değişecek ve gelişebilecek midir? sorusunu sormaktaydı. Sonra da buna pek ihtimal vermediğini belirtmekteydi(146).

Alimcan Şeref ise, elifba değiştirmenin bizim medenî ve iktisadî yönlerden yükselmemize yardım edeceği - ne değil, gelişmemize büyük ölçüde engel olacağına (147) inanmaktaydı.

İmladaki zorluklar da Arap harflerine taraftar olanlar tarafından kabul edilmekle beraber, bu zorlukların çaresinin harf değiştirmek olmadığına kanaat getirmişlerdi. Çünkü Latin harfleriyle de pek fena imlaya sahip olunabileceği gibi, Arap harfleriyle de dürüst bir imla elde etmek müşkil değildi. Yoksa Latinci Japon Komitesi gibi yarı yoldan dönmek -Japonlar,90 milyon İngiliz lirası harcadıktan sonra 1914'de faaliyetlerini yarıda bırakmak- zorunda kalınabilirdi(148).

Hem sesli harfleri kelime içine alarak, Arapça ve Farsça kelimeleri eski halleri üzerine bırakarak imla meselesi bir kurala bağlanabilirdi(149).

İlmi terimler konusunda; fen terakki ediyor, Türkçe bunu ifadeden acizdir ve acizliği gittikçe artacaktır, asrî, ilmi ve hayatî ihtiyaçları Türkçe ile ifade etmeye kalkışmak netice vermeyecek bir baş ağrısı olacaktır, gibi Latin harfleri taraftarları tarafından ileri sürü -

(146) Ertem,Rekin,"Elifbadan Alfabeye",Hareket, Temmuz 1979,sayı 5, s.19

(147) Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafası,s.42

(148) a.g.e,s.16-17

(149) Avram Galanti, Türkçe'de Arabî ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, s.52; Arabî Harfleri Terakki - mize Manî Değildir, s.13

len(150) fikirlere, Arap harfleri taraftarları katılmazlar. Şimdilerde Türkçemiz, terim lisanı olmaya müsait değildir. Ancak Türkçe terim lisanı oluncaya kadar Arapça ve Acemce ile yapılan terimlere muhtacız(151), görüşündeydiler.

Latincilerin; "mademki Arapça ve Acemce, Türkler'in lisanı değildir, bu iki lisandan kelime ve terim alacağı - mıza Avrupa lisanlarından alalım" fikrine karşı, Türkçe'nin asırlardan beri Arapça ve Farsça ile yoğrulmuş olmasını (152), ilmi terimlerin önceden beri Arapça'dan faydalanılarak düzenlenmesini ve hâlâ da Arapça'ya bu yönden ihtiyacımızın bulunmasını gösteriyorlardı.

Ayrıca harfler ve ilmi terimler değişirse, bu ancak müstakil bir millete yakışan bir maarif yerine, düşmanla - rımızın arzu ettikleri müstemleke maarifinin geçmesine hizmet edecektir(153) fikri ileri sürülüyordu.

Konuya harf-kültür ilişkisi açısından da bakılıyordu. Z.Velidi'ye göre, ortada bir harf meselesi yoktu, gayet büyük ve pek ciddi bir kültür buhranı vardı(154). Diğer taraftan bir milletin harflerini değiştirebilmesi için eski bir kültürden mahrum olması ve çok ilkel bir halde bulunması icap ediyordu. Halbuki Türk milleti, çok eski bir kültüre sahip olduğu gibi, ilkel bir millet de değildi(155).

Aynı zamanda 13 asırlık yazılı bir edebiyatın(156), kolaylık olacak diye birçok eski eserin, indî ve keyfî bir

(150) (Togan), Z.Velidi, "Türkler'de Hars Buhranı", T.Y, K.e, 1926, c.4, nu:24, s.494

(151) Avram Galanti, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s.8

(152) Avram Galanti, a.g.e, s.49

(153) Avram Galanti, a.g.e, s.11-12

(154) (Togan), Z.Velidi, "Türkler'de Hars Buhranı", T.Y, K.e, 1926, c.4, nu:24, s.495

(155) Köprülüzâde Mehmet Fuat, "Harf Meselesi", M.M., 1 Ke. 1926, c.7, nu:75, s.1206-1207

(156) Avram Galanti, Arabî Harfleri Terakkimize Manî Değildir, s.41

tutumla işe yaramaz duruma geleceğini, onların yeni harflere aktarılmasının imkansızlığını(157), eğer yeni harflere aktarılmak estense en az 25 yıla ihtiyaç bulunduğunu, bunun da 1924'de 7 yaşında olan bir kaç yüz bin kötü kaderli Türk çocuğu -ellerindeki mektep kitapları müstesna olmak üzere- 1944'e kadar tamamıyla kitapsız, kütüphane -siz, rehbersiz, bilgisiz kör cahil olarak yetişeceğini, Latin harfleriyle yazılmış Türkçe eser bulamayacaklarını(158) ve Latin harflerinin tam tamına Arap alfabesini karşılamayacağını, bunun neticesi olarak da Fuzulî, Nef'î ve Abdülhak Hamit gibi büyük yazarların eserlerinin anlaşılamayacağını (159) belirtiyorlardı.

Gerçekten de geçmişinin lisanını, edebiyatını, tarihini, düşüncesini bilmeyen yahut bilmeyi fazlalık sayan bir millet, hiçbir vakit medenî ve asrî olamazdı(160).

Güzellik açısından Arap harflerinin üstün oluşu, Arap harflerini savunanlar tarafından bir ayrıcalık olarak kabul ediliyordu(161)

Öte yandan Latin harflerinin okumada büyük kolaylıklar getireceği anlaşılmışken, meselenin bir harf değil, irfan meselesi olması dolayısıyla bu değişikliğin yapılamayacağı iddiası sergileniyordu(162).

Latin harflerinin, matbaa tekniği ve yazı makinaları için tamamen uygun olduğunu, ancak bu uygunluğun Batı Avrupa kavimleri için geçerli olduğunu, biz Latin harflerini kabul edersek yeni harflere ihtiyacımız olacağından Avrupa'nın harf kalıplarından faydalanma imkanımızın bulunmadığını belirtiyorlardı.

(157) Hıfzı Tevfik, "Latin Hurufatı", Akşam, 21 Mart 1924, s.2

(158) A.Seydi, Latin Harfleri Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.16-17

(159) Avram G., Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.17

(160) Avram G., Türkçe'de Arabî ve Latin Harfleri ve İmlâ Meseleleri, s.24

(161) Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafaası, s.36

(162) Avram G., Arabî Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.9

Eski Arap harflerini kullanan Kazanlılar'ın matbaalarda 150 işaret, Latin harflerini alan Azerbaycanlılar'ın 110 işaret kullandıklarına, bunun % 35'lik bir fazlalık olduğuna, Bornas Efendi ve Kazanlılar'ın projesi ile kasa gözü sayısında % 35 ve harf şekillerinin sayısı açısından % 50'lik bir eksilme meydana geleceğine işaret (163) etmekteydiler. Bu da, onlara göre aradaki farkı kapatmaya yetecekti.

Harflerin bitişmesi bir sakınca değil, yazıda sürat için bir faydadır. Harfleri ayrı yazmaya kalkışmak, onlara abidevi bir karakter vermektir ki, bu da zaman kaybının büyük önem taşıdığı devrimizde mümkün olmayanı yapmaya çalışmaktır(164).

Dünyanın herhangi bir lisanı, istenilen harfler ile yazılabilir. Bu sebeple Türkçe, Arap veya Latin harfleriyle yazılamaz iddiası ilmi değildir. Telaffuzu tespit işlemi, Latin harfleriyle yapıldığı gibi Arap harfleriyle de yapılabilir(165). Eğer Menzel'in dediği gibi Arap harfleri Türk lisanına uygun değilse, bizce de, aynı şekilde Latin harfleri de uygun değildir(166). Çünkü Türkçe'deki ou = o, eu = ö için yeni şekiller bulmak gerekeceği gibi, ayrıca "ح , ج , ح , ش , ء" harfleri için de yeni işaretler lazım gelecektir(167). Aynı zamanda "غ , ع , ق , ك , گ" harflerine, Latin harfleri içinde karşılık bulma imkanı bile bulunamayacaktır(168).

Diğer taraftan beş tane Türkçe sessizi göstermek için Fransızca onbir harf gereklidir. Buna karşılık Latin harflerinin taraftarları her harfe karşı bir Latin harfi bulacaklarını söylemekteyseler de, bu Latin harflerinin tadili demek olduğu için, bu tadili niçin Arap harflerinde

(163) Alimcan Şeref, a.g.e, s.28-30

(164) Avram Galanti, Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.26

(165) a.g.e, s.20

(166) a.g.e, s.20

(167) a.g.e, s.23

(168) Ali Seydi, Latin Harfleri Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.18-19

yapmıyorlar? diye sormaktaydılar(169).

Latin harflerinin Türkçe'yi karşılama oranını Alimcan Şeref şöyle bir tablo ile verir:

	<u>Latin harflerini de- ğiştirmeden aldıkları</u>	<u>Biraz de- ğiştirerek al- dıkları</u>	<u>Tamamen de- ğiştirerek alınan- lar</u>
Azerbaycan- lılar(34 harf)	19 harf %56	7 harf % 21	8 harf % 23
Yakutlar (34 harf)	17 harf %47-50	- - -	17 harf %47(50)
Kazan ve Baş- kirt(35 harf)	19 harf % 54	- - -	- - -

Buna karşılık Arap harfleri ile yazarken ancak % 15 yeni veya biraz değiştirilmiş harf ilâve etmek gerekecektir ki, bu durum Arap sistemi harflerin Latin sistemi alfabeden daha elverişli olduğunu gösterir(170).

Arap harflerinin başta, ortada ve sonda farklı yazılmasından dolayı sayısının artmasına karşılık (13'ünün iki, diğerlerinin dört şekli vardır), Latin harflerinin hepsinin dört şekli vardır. El yazısında ve matbaa işlerinde ikiye-dört yapar(171). Yani aynı zorluk Latin harflerinde de bulunmaktadır.

Arap harfleriyle düzenli atlaslar yapılamadığı fikrine karşılık, Fransızca ve İngilizce yazılmış seyahatnameler, atlaslar ve coğrafyaların da pek düzenli olmadığı, Türkçe'deki müşkilatın ziyadesiyle Latin harflerinde de bulunduğu fikri(172) ileri sürülür.

(169) Avram Galanti Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, s.12

(170) Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafaası, s.15-16

(171) a.g.e, s.33

(172) Ali Seydi, a.g.e, s.19-20

Harflerin kutsiyeti var mıdır? Elbette hayır. Arap yazısı denilen yazı ile, Araplar'ın alakası bile yoktur. Hz. Peygamber zamanında Hibr'e bir iki sahabi göndererek onlardan yazı öğrendiler. Demek ki bu yazının din ile de bir ilgisi görülemez(173). Sadece Arap harflerinin değil, Latin harflerinin ve dünyada kullanılan diğer alfabele - rin de kutsiyetle bir ilgisi yoktur. Zira dünyadaki mevcut harfler, Kenaniler tarafından icat olunan yazıdan değiştirilerek ve geliştirilerek alınmışlardır(174).

Harf değiştirmek iktisadi açıdan da büyük önemi haizdir. Matbaalarımızı ve dökümhanelerimizi, medeni hayatımızın bütün teknik ve pratik techizatını yeni baştan değiştirmek ülke içinde iktisadi açıdan büyük kayıplar getirecektir(175). Buna paralel olarak Türkçe konuşan ve Arap harfleriyle yazan Türkler, Arapça ve Farsça konuşup Arap harfleriyle yazan Arap ve Acemler ile irtibatlarımız kopacaktır(176). Bu da komşu ülkelerle ticareti engelleyecektir. Halbuki ülke kalkınması için komşu ülkelerle ticaret gereklidir. Etrafımızdaki Arapça ve Farsça konuşan milletlerle daha rahat ticareti sürdürebilmek için, harfler değiştirilmemelidir(177).

Lisanları birbirine pek yakın olması dolayısıyla kardeş kavimler arasında elifbanın da ortak olması, medeni kıymetlerin değiştirilmesini kolaylaştırır. Ancak konuya bu açıdan yaklaşıncı islahçılar, İslâm birliğini savunmak ile itham ediliyor ki, bu sade bir demegojiden ibarettir. Eğer onlara bu itham yapılırsa; elifba değiştirmeye davet eden Latinciler'i din değiştirmeye davet ile, yahut Latin elifbası kullanan Avrupa ve Amerika kapitalistlerine yarıdakçılık ile itham yapılır ki, bunların

(173) "Alim ve Mütefekkir Üstadımız Ağaoğlu Ahmet Bey", T.Y, Mayıs-Haziran 1926, c.3, nu:18, s.574

(174) Avram Galanti, Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, s.4

(175) Alimcan Şeref, a.g.e, s.8-9

(176) Avram Galanti, Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, s.20

(177) Avram Galanti, a.g.e, s.27-29

hepsi demegojiden başka bir şey olamaz (178).

Latin harflerinin kabulü, hem dilin âhengini bozar, hem sarf ve nahvimizin değiştirilmesini gerektirir(179) ve hem de bazı harflerin atılması ile esasen fakir olan bugünkü Türkçemiz daha fakir olur ve fakir bir dille de ilerleme mümkün değildir. Türkçe'nin zenginliği Arapça ve Farsça kelimelerle olur(180). Yani Arap harfleri taraftarları, dilin fakirleşmesi korkusu içine düşmüşlerdi.

Yerden ve zamandan tasarruf zamanımızda önem taşır. Birçok kelimeler üzerinde yapılan tecrübelerden anlaşılmıştır ki, aynı kelimeleri Latin harfleriyle yazarken % 30-35 fazla hareket hamlesi lazımdır. Hareket tarzına göre ise, Latin harflerini yazarken geniş hareketler yapmaya mecburuz. Latin harflerinin yazı hadisesinde, yazar el saat akrebinin karşı istikametinde, Arap yazısında ise saat akrebinin hareketi ile aynı istikamettedir. Bütün bu haller, yazının süratini arttırmaktadır(181).

Alimcan Şeref, Arap harflerinin sıhhate zarar verdiği düşüncesine de katılmaz. Gözleri, köşeli olan Latin harfleri daha fazla yorar(182). Ayrıca çabuk okumak için Arap harfleri daha uygundur. Çünkü kelimeler harf harf değil, kelimenin hiyeroglif yapısı ile okunur. Harfler bu hiyeroglif yapıyı takviye eden unsurlardır. Onun için de okumada, ikinci derecede bir role sahiptirler(183).

Lisanımız Latin harfleriyle yazılacak olursa, ecnebilerin kolayca Türkçe öğrenecekleri iddiasına, Arap harfleri taraftarları, hiçbir millet yoktur ki, lisanını

(178) Alimcan Şeref, a.g.e,s.35-36

(179) Ali Seydi, a.g.e,s.22

(180) Avram Galanti, a.g.e,s.13-15

(181) Alimcan Şeref, a.g.e,s.24-27

(182) a.g.e,s.21-22

(183) a.g.e,s.18-19

ecnebilere kolaylıkla öğretmek için, lisanının herhangi bir kısmında değişiklik yapmaya kalkışsın(184) diye cevap vermekteydiler.

Eğer harf değişirse halk arasında ikilik doğabilir. Şimdi halkın elinden, iyi kötü vaktiyle öğrendiği bu yazıyı da alınca, 60-70 yaşından sonra herhangi bir yazıyı okumasının artık ihtimali yoktur. Bıçare bakkal, kasap şaşırıp kalacak, yahut memlekette bir yazı yerine iki yazı olacak, birlik meydana gelsin derken bu yönden de ikilik doğacak, zaten çok az olan okuma yazma bilenler de, tekrar herhangi bir yazıyı öğrenmek istemeyeceklerdir(185). Zorlama olmadan harf değişikliği gerçekleşmeyeceğine göre, zorlama olacaktır. Bu bile çözüm getirmez. Saatte olduğu gibi harflerde de ikili bir yapı oluşabilir. İki dilli olmak da bir felakettir. Bu konuda, herşey aslına döner kanunu da unutulmamalıdır(186).

Arap harfleri taraftarlarının ıslah tekliflerini şöyle özetlemek mümkündür: Arap elifbasına yapılan ilavelerden sonra altı harfimiz eksik kalmaktadır. Yani şimdi kullandığımız elifbanın şeklini muhafaza ederek altı yeni sesli harf yapabilirsek Türk dilinin Türkçe kelimelerinin imlası halledilmiş olacaktır. Bütün kelimeleri aynı imla ile yazmak radikal bir usuldür(187). Bu altı harf için

o = ۆ , u = ۇ , eu = ۆ , ou = ۇ , i = ى , e = ے , o (188)

o = ۆ , u = ۇ , ö = ۆ , ü = ۇ , i = ى , e = ے , b

e = ے , a = آ , ı = ى (189) teklif edilmişti.

(184) Avram Galanti, Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.30.

(185) "Alim ve Mütefekkir Üstadımız Ağaoğlu Ahmet Bey", T.Y, Mayıs-Haziran, 1926, c.3, nu:18, s.575-576

(186) Ali Seydi, a.g.e, s.14-15

(187) Ayaz İshaki, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.424

(188) Avram Galanti, Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.52

(189) Veled Çelebi, Türk Diline Medhal, s.6-10

Ayaz İshaki Türkçe'de şu harflerin bulunmasını ister: ل , ک , ک , ق , غ , ش , س , ز , ح , ج , ت , پ , ب , 22 sessiz harf ve ا , ه , و , و , و , و , ی , ئ , گ , 9 sesli harften oluşan 31 harfli bir alfabeyi gerekli görür(190).

Arap harfleri taraftarları, Latin harfleri taraftarlarını şöyle değerlendirmekteydiler:

Alalâde mantık ve alalâde muhakeme ile elde edilen nazariyeler, hayata tatbik edilemezler. Sosyal olaylar üzerinde etkili olmak için, kati surette sosyal kurallara uymak mecburiyeti vardır. Bu kurallara bigâne kalandır ki, Latin harflerinin kabulüne taraftar olabilirler(191).

Latin harflerini teklif eden kişiler, şimdiki bilgilerinden daha fazlasına ulaşamamışlarsa, bunun sebep ve kabahati elifbamıza değil, kendi muhit ve fıtratlarına veya çalışma derece ve gayretlerine ait olsa gerektir. Hem böyle birkaç kişinin görüşüyle koca bir millet, atalarının mirası ve kendi milli harflerinden olan alfabeden nasıl fedakârlık yapabilir?(192).

Aşırı fikirliler olarak nitelendirilen Latinciler'e Edip Sait Bey'in şu sözleri hatırlatılır:

"Arapça isteyen Arapâna gitsin;
Acemce isteyen İran'a gitsin;
Frenkiler Frengistan'a gitsin;
Ki biz Türküz bize Türki gerektir."(193).

Ayrıca Akbaba gazetesinin;
Bunca yıllık harfleriz, güzeliz Latince'den,
Latin harfi geçemez, öteye Derince'den, sözü akla getirilir(194).

(190) Ayaz İshaki, a.g.m, T.Y, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.424

(191) Köprülüzâde, M.Fuat, "Harf Meselesi", M.M, 1.Ke.1926, c.7, nu:75, s.1207

(192) Ali Seydi, a.g.e, s.16

(193) a.g.e, s.8

(194) a.g.e, s.16

Latin harflerine geçişin zor kullanarak veya yavaş yavaş da olsa başarılı olamayacağı (195), Latin harflerine geçişle Batı medeniyetinin kolayca temsil edilebileceği fikrinin yanlış olduğu(196) genel fikir olarak ortaya atılmıştı. Ancak uluslararası ortak bir lisan meydana gelirse, bu lisanın elifbası da Latin elifbası olursa veya hangi elifba olursa olsun, o zaman o elifba kabul edilebilirdi. Fakat şimdilik böyle bir girişim görülmüyordu. Onun için de alfabe değiştirmeye değmezdi(197).

Siyasi açıdan lisan meselesi bir teveccüh meselesidir. Bize lisan veya yazı ile yakın olan milletlerin teveccühüne muhtacız(198). Bu yüzden de Latin harflerine geçişimiz olmamalıdır.

Bütün bunlara rağmen Latin harflerini kabul etmek demek, tatbiki mümkün olmadığı anlaşılan Enver Paşa Hattı'na sadece bir şapka giydirmek(199) demekti, Ali Seydi'ye göre.

(195) (Togan), Z. Velidi, "Türkler'de Hars Buhranı", T.Y, Ke.1926, c.4, nu:24, s.449

(196) Köprülüzade M.Fuat, "Harf Meselesi", M.M, 1 Ke.1926, c.7, nu:75, s.1207

(197) Alimcan Şeref, a.g.e, s.34

(198) Avram Ga, Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.19

(199) Ali Seydi, a.g.e, s.27

2- LATİN HARFLERİNE TARAFTAR OLANLAR VE FİKİRLERİ

Yazı herhangi bir lisanı bütün mahreç ve sesle - riyle muayyen ve sınırlı bazı kolay şekiller altında tes - pit etmek için sessiz ve seslilerini birbirinden ayrı, fa - kat yalnız birer işaretle göstermek demektir(200). Ancak harfler, sesleri temsil ettiklerinden ait oldukları lisa - na göre kıymetleri de izafidir. En çok kullanılan Latin harflerinin bile Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspan - yolca, Romence ve Arnavutça'daki kıymetleri birbirinin ay - nı değildir. Türkçe'ye de tatbik edilirse Türkçe'nin ih - tiyacına göre kıymetler alması lâzımdır(201). Ama elifba - nın ıslahı meselesi, her türlü ilmi esaslarla beraber la - boratuvarlara ve tekniğe büyük ihtiyacın olduğu bir iştir (202).

Yazı konusuyla halkçılık arasında bir ilişki olma - lıydı. Çünkü halk egemenliği, herkesin öğrenip yazabilece - ği bir alfabe elde olmadan, nasıl geliştirilebilirdi?(203). Türkiye Cumhuriyeti, Garp'ın halkçılık fikrini gayet şuur - lu olarak kabul ettiği için, devletin maarifini, ilmini, edebiyatını, matbuatını da halka doğru hareket ettirmeliy - di(204).

Latin harfleri taraftarlarına göre; Türkçe'nin Kül - tegin Abideleri'nde izleri görülen harfleri unutulmuş ve yerine " ا , ع , ظ , ط , ص , ص , ذ , خ , ث " harflerinin de bulunduğu, fakat Türkçe için lüzumsuz olduğu halde Arap alfabesi alınmıştı (205). Bu harfler, ne telaffuz, ne âhenk ve ne de şive itibarıyla Türkçe'ye benzemezdi. Yani hem sessiz harfler yönüyle, hem de sesli harfler yönüyle Türk -

(200) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.5

(201) Hakkı Ateş, Türkçe'nin Sarfı, s.7

(202) Dr Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.62

(203) Kinross, Lord, Atatürk, s.666

(204) Ayaz İshaki, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.422

(205) Hakkı Ateş, Türkçe'nin Sarfı, s.10

çe'ye uymayan bir yazı, Türkçe'ye tatbik edildiğinde yazımızın sakat ve noksan olması kaçınılmazdı(206).

Arap âhenk ve mahreçlerine has harflerin, bir heyet tarafından elifbamızın milli sınırı dışına çıkarılması teklifine (207) karşı, Latin harfleri taraftarları, böyle bir durumda meydana artık bugünkü yazımızla pek az alakası olan bambaşka bir şey çıkacağını ve bu durumun alfabe değiştirmekten daha zor olacağını ileri sürüyorlardı(208). Öte yandan bu fazla harflerin kaldırılması halinde, yabancı kelimelerin doğru anlaşılammaması meselesi de vardı ki, yabancı kelimelerin kendi kurallarıyla yazılmasının hiçbir dilde görülmeyen bir yanlışlık olduğu, bu yanlışlıktan ne kadar kısa sürede dönülürse o kadar faydalı olacağı düşünülüyordu (209). Ama Arap yazısının kolay ve dürüst okunur bir yazı haline gelmesi, biz Türkler'e ait bir mesele olmayıp, doğrudan doğruya Araplar'ın düşüneceği bir konuydu(210).

Arap alfabesindeki noktaların çokluğu, bunların unutulmasının doğurduğu sakıncalar, harflerin başta, ortada ve sonda yazılış şekillerinin farklı oluşu, harflerin birbirine çok benzeyişinin ortaya çıkardığı zorluklar da vardı(211). Harflerin satırdan alta ve üste sarkması, eli ve gözü yorar, dikkati yıpratılabildi(212).

İmla konusunda da durum pek iç açıcı değildi. İmla yanlışlıklarına düşmemek imkansızdı. Arapça ve Farsça kelimelere dokunmak barbarlık sayıldığı için kelimeleri okumak

(206) Tahsin Ömer, İlmî ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.28-30

(207) Ali Seydi, Latin Harfleri Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.13

(208) (Emre), Ahmet Cevat, Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi, s.163

(209) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.9-12

(210) Tahsin Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.27

(211) Ali İlhami, a.g.e, s.16; (Emre), A.Cevat, Lisan İnkılâbı, s.162

(212) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", ADFH II, s.51-52

çok zorlaşırdı. Arapça, Farsça kelimeleri ayrı usullerle yazmak, yazı değiştirmek kadar, belki daha güçtü(213). Öyleyse imladaki bu bozulma durmaz, yine yürürdü. Bu bozukluk, yozlaşan eski bünyemizin binbir bozukluğundan biriydi. Eski soframız, eski çarşımız, eski idaremiz niçin yozlaşıyorsa, imlamızda onun için yozlaşıyordu. Resmi müdahaleler de, bu bozulmayı durduramayacaktı. Çünkü Arapça ve Farsça kelimelerin imlaları mukaddesti, bu da çalışmalarını sonuçsuz bırakıyordu. Böyle bir alfabe ile, imla meselesine çözüm bulunamazdı(214).

Celal Nuri'ye göre; birkaç asırlık lisanı ve edebi ananesi olan memleketlerde, dili kelimelerinden tecrit etmenin boş bir teşebbüs olacağı açıktı(215).

Bütün bunlara rağmen şiir ve edebiyat lisanımız mühim bir aşama kazanmıştı. Artık bütün şiirlerde Türkçe hakim olmaya başlamıştı. Lisan, İstanbul lehçesini tamamen iktisap edebilecek bir cereyana doğru yönelmişti(216).

Latin harfleri taraftarlarına göre, Arap alfabesi -nin bir sakıncası da, onun fikir yazısı sisteminden bazı özellikler taşıması, fonetik bir yapıya ulaşmamış olması, lisanı kelime kelime öğrenmeye mecbur eden bir durum arzemesiydi (217). Bunun sonucu olarak da; Batı'da herkes bilgi edinmek için okumayı yazmayı öğrenirken, bizde tahsil bitip, fikren olgunlaştıktan sonra okuma yazma öğrenilebiliyordu(218).

İşte sesli, ayırık ve insanlığın büyük bir kesimi tarafından kullanılmakta olan Latin harfleri(219), hafıza kuvvetini yormadan ufak büyük herkese tahsil kapısını ko-

(213) Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, s.438

(214) Yahya Kemal, "İmla Konusunda", BTED, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.25

(215) (İleri), Celal Nuri, Türk İnkılabı, s.295

(216) Halit Fahri, "Şiir Lisanımız", Peyam-ı Edebi, 18 Ke.1335, s.2

(217) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.42-43 ve 123

(218) Gentizon, Paul, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, s.154

(219) İsmail Ş., Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım, s.12

laylıkla açabilirdi(220).

Ayrıca maarifin yayılmasına da engel olarak Arap harfleri gösterilmekteydi. Çünkü lisan tahsilinde yazı bir gaye değil, bir alettir. Hangi alet daha kolay elde edilir ve kullanılırsa o tercih edilmeliydi(221). Maarifteki geriliğimiz, milletimizin yeteneksizliğine ve gayretsizliğine yüklenmemeliydi. Milletimizin öğrenme arzusu ve zekası diğer milletlerden daha fazlaydı. Memleketimizde okul yokluğundan, parasızlıktan, hocasızlıktan, vesaitsizlikten şikayet eder ve maarifin yayılamamasında hep bu sebepleri görürsek, harflerin bu işteki önemli rolü unutulmuş olmaz mıydı? Türkler'in maarifte geri kalmalarının en büyük sebebi Arap harfleriydi(222).

Halbuki matematik ve kimyada uluslararası işaretlerin kullanılması ve ders programlarının değişmesi(223), Latin harflerinin kolay öğrenilir olması, zaman kaybını azaltması, ilimle uğraşmaya fırsat doğurması(224), tahsil görenlerin çok fazla artacak olması, yazarların okurlara kitap yetiştiremeyecek kadar maarifin yayılabilmesi, yazarları eski eserleri de yeni harflere aktarmaya zorlayacak olması(225) ve bunun vatan için büyük bir kazanç getirmesi Latin harflerinin kabulünü zorunlu kılmaktaydı(226).

Geri, modası geçmiş, antika haline gelmiş, her yönden bozuk olan Arap harflerine yapışıp kalmak, halkı eğitim ve öğretimi güç bir alfabe ile oyalamak demek olacaktı(227).

Harflerle gelişme arasında yakın bir ilişki de kuruluyordu. Arap harfleri taraftarlarının, Japonya, mazarisine o kadar bağlı olduğu için ilerlemiyor mu? Gelişme harf de -

(220) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.34

(221) Ali Haydar, "Arap ve Latin Harfleri", M.M, 10 Nisan 1340, nu:12, s.186

(222) Ali İlhami, a.g.e, s.32

(223) A.Cevat, Lisan İnkılâbı, s.71

(224) Celal Nuri, Türk İnkılâbı, s.170

(225) Ali İlhami, a.g.e, s.26-27

(226) A.Ömer, Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütalaalar, s.2-3

(227) İsmail Şükrü, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3735

ğıştırmek ile değil, çalışmak, hem de çok, pek çok ve usulüyle çalışmakla elde edilir(228)iddiasına karşılık, Latin harfleri taraftarları, harflerin gelişmeye doğrudan etki ettiğini ileri sürüyorlardı. Mesela Celâl Nuri'ye göre, hiçbir millet yoktu ki, gelişmiş olsun da lisanı geri kaldı. Fakat vaktiyle gelişmiş, sonradan gerilemiş bir milletin lisanı da gelişmiş olabilirdi(229).

Türkler, maarifsizlik yüzünden hâlâ gelişme aşamalarının ilki olan çobanlık ve ekincilik devrinin ilk basamaklarında yaşamaktaydı. Gelişme yolunda ilkel bir durum - dan daha yüksek bir vaziyete geçmemiz için harflerin âcilen değiştirilmesi gereği ortadaydı(230).

Bununla beraber gelişme yollarını tıkayan saltanat engeli de unutulmamalıydı. Memleketimizi asırlardan beri berbat ve perişan etmiş olan cehalet ile ahlaksızlığın ve bunların koruyucusu ve teşvikçisi olan şahsi saltanat devirlerinin bir daha geri dönmemesi için, herşeyden evvel milletimizi ilim ve irfandan fazlaca faydalandırmak gerekiyordu (231). Son yenilik darbesi vurulmalıydı. Bu herifleri (teokratları, saltanatı) ve bu harfleri atmamakça, Türk için hakiki kurtuluş yolu açılmazdı. Bunlardan birincisi Türk dehasının doğurduğu Mustafa Kemal'in azmiyle defedilmişti ama, ikincisi hâlâ duruyordu. Fakat birincinin ortadan kaldırılmış olduğu ne kadar gerçek ise, ikincinin de yok edileceği o kadar şüphesiz görülüyordu. Bu kurtuluş darbesi de, Mustafa Kemal'den bekleniyordu(232). Saltanattan kurtulunduğu gibi, yollarımızı aydınlatmak için de, bileklerimizi bağlayan Osmanlıca'nın o elli bin türlü imlâsıyla Arap harflerinin kelepçelerini de kırarak, kalem denilen dünyanın en

(228) Avram Galanti, Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir, s.42

(229) (İleri), Celâl Nuri, Türkçemiz, s.61

(230) İsmail Şükrü, a.g.m, İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3733-3734

(231) Tahsin Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.3

(232) Abdullah Cevdet, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz" İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3733

ışıklı projektifini, ellerimizle serbestçe yakalayıp parlak bir şekilde medeniyet ve gelişme yollarına atılmamız gerekiyordu(233). Nasıl ki, ziraatimizin terakki ve ıslahı için herşeyden evvel saban, döğen gibi ilkel araçların terakkiyle yerine traktör gibi mükemmel araçların kullanılmasına zaruret varsa, gelişmemiz için de şimdiki yazımızın değiştirilerek yerine daha mükemmelinin kabul edilip kullanılmasına ihtiyaç vardı(234).

Arap harflerinde ısrar etmek, Türk'ün terakki ve tekamülüne karşı çekilmiş bir engelin devam etmesine göz yummak demekti. Geçen asırların tecrübesi bize ispat etmişti ki, ticarette, sanayide ve ziraatte geri kalmamızın başlıca sebebi yazımızdı(235). Yazının yayılma hızı oranın da, insanlık da yükselir ve gelişirdi. Yazımızın öğrenimi ne kadar kolay olursa, ilim, irfan ve gelişmemiz de o kadar artmış olacaktı. Şimdiki harflerimiz ise, yerimizde saymamıza sebep oluyordu. Bu da sonunda bizi, diğer Doğu milletleri gibi devamlı esir kalmaya, hatta Amerika ve Avusturalya yerlileri gibi yavaş yavaş eriyip gitmeye, dünyaya yüzünden büsbütün kalkmaya götürüyordu(236).

Arap harfleriyle asrın istediği hız ve kolaylıkla yükselmemiz imkansızdı(237). Öyleyse daha henüz hiçbir şeyimiz yokken bu zarardan dönmeliyiz ki, gelecek kuşaklar rahmet yerine lanet okumasınlar(238). Zaten Mustafa Kemal de, "her türlü teâli ve tekammüle müstaid olan milletimizin ictimai ve fikri inkılap hatvelerini kısaltan manialar

(233) İsmail Şükrü, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3736

(234) Tahsin Ömer, a.g.e, s.3-4

(235) Muallim Lütfi Bey, "Latin Harfleri", İctihat, 15 Ts.1925, nu:192, s.3790

(236) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s.12-13

(237) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s.4; A.Cevdet, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3733

(238) İsmail Şükrü, a.g.e, s.18

behemahal bertaraf edilmelidir" diyerek (239) bu yolda gerçek hedefi göstermişti.

Bunlardan farklı olarak Ahmet Cevat, imla ve yazı güçlüklerini, medeni yükselme ve gelişmeye engel olarak görenlerden değildi. İmla ve yazıdaki kolaylığın gelişmeye sebep olacağına da inanmıyordu. Bu konuda tarihi bir meto - dun takip edilmesini istiyordu(240).

Arap harflerinin eksikliklerinden biri de, sesli harfler yönüyle Türkçe'yi karşılamakta yetersiz kalmasıydı. Ayrıca aynı sesi veren pek çok harfin bulunması, beraberinde zorluklar getirmekteydi(241).

Seslilerin ıslahı için önceleri " | , 9 , 5 ve 3 " harflerinin üzerine bazı işaretler veya noktalar koyarak, sesli harfler birbirinden ayrılmaya çalışıldı. Ancak Arap harfleriyle sesli harfleri karşılamaya kalkışma işi sonuç - suz kalmıştı. Çünkü karışıklıklara sebep olmuştu. Önce, Arap alfabesindeki harflerin hepsi, sessiz harfleri temsil etmek üzere konulmuştu. Sonra, bunlara sesli görevi de verilince müşkilat doğmuştu(242).

Arapça'daki harekelerin kullanılmasına gelince, bunlar bizim için hem az, hem kullanılması güç ve hem de terk edilmiş işaretlerdi(243). Sekiz sesli harfi, aynı zamanda sessiz olan dört harfle karşılamaya kalkışmanın getireceği zorlukların yanında, (ط , د , ة , ت) , (ص , س , ث) , (ح , خ , ه) , (ز , ذ , ظ) harfleri de birbirine yakın telaffuzlarda olması dolayısıyla güçlükler ortaya çıkmaktaydı(244).

(239) Abdullah Cevdet, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İhtihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3733

(240) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.54-55

(241) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.8-9

(242) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.137

(243) Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, s.169

(244) Azmi Ömer, Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütalalar, s.4-21

Celâl Nuri ve İsmail Şükrü, sesli ve sessiz harflerdeki zorluklardan kurtulmanın çaresi olarak harflerin de -ğiştirilmesini göste- (245) rirlerken Hakkı Ateş de, hiç olmazsa " | , 9 , ı ve ə " harflerinin alt ve üstlerine işaretler konarak meselenin bir süre için çözülebileceğini (246) belirtiyordu. Ahmet Cevat ise, daha radikal düşünüyordu. Ona göre, hiçbir lisanın ne sesli, ne de sessiz harfleri, diğer bir lisanın aynı ses unsurlarına tamamen uyamazdı. Ancak bizim için Latin harfleriyle bütün harflerimizi karşılama imkanı daha fazla bulunacaktı (247). Bu taktirde de, Türkçe ve yabancı dillerden alınan kelimeler aynı şekilde yazılmalıydı(248). Bu cephede çoktan beri başlamış olan inkılabın hedefi, kendi edebi fonetiğimizi başka lisan, lehçe ve şive fonetiğine tabi olmaktan kurtarmak, edebi fonetiğimizin istiklâlini temin etmektir(249).

Matbaa ve yazı makinaları ile harfler arasında da bir bağlantı vardı. Hatta Arap harfleri taraftarları bile bunu kabul ediyorlardı. Ayaz İshakî, matbaa ve yazı makinaları için, Latin harflerini aldığımız zaman, teknik yönden daha fazla kolaylığa sahip olacağımızı belirtiyordu(250).

Gerçekten de matbaada getireceği kolaylıkların yanında, resmi dairelerde daktilo kullanılarak zamandan tasarruf edilecek, yine daktilo sayesinde bir çok kız ve kadınıımız namuslu bir surette geçimini temine muvaffak olacak, matbaada fazla ve ucuz olarak kitap, gazete ve dergi basılabileceği için okuyucu bulacak ve böylece halkın fikir seviyesi değişecekti(251). Stenografi ise, artık bu devirde önemli bir

(245) Celal Nuri, a.g.e, s.170; İsmail Şükrü, Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım, s.10

(246) Hakkı Ateş, Türkçe'nin Sarfı, s.11-13

(247) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.149-150

(248) a.g.e, s.132

(249) a.g.e, s.4

(250) Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", T.Y, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.425

(251) T.Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.32-33; A.Ömer, Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütalaalar, s.40-43

yer tutmayacaktı(252).

Başka bir yönden de harfler, milliyetçilikle ilgili olarak düşünülebilir. Lisanın sosyal bir müessese olması, milliyet duygusunu vücuda getiren sebeplerin başında bulunması dolayısıyla, ne kadar kıskanç bir alâka ile bağlılık gösterilir ve ne kadar kutsal bir varlık telakki edilirse, fertlerdeki milliyet duygusu da o kadar yükse - lir. Milliyet duygusunu ilham eden vasıtaların en başında lisan bulunur(253). Büyük Türk inkılabı'nın kabul ettiği iki ana prensipten biri millileşmek, öteki de Batı mede - niyeti dairesine girmektir. Millileşme sürecini tamamlaya - bilmek için halkın diline dönmek gerekiyordu. Arapça,Fars - ça kelimeleri dilden atma çalışmaları sonuç vermemişti (254). Genç Cumhuriyet'e kalan bu lisan, Osmanlı saltanat devrinin en feci bir mirasıydı. Milliyetsiz saltanat yı - kıldı, halifelik kaldırıldı, medreseler kapatıldı, fakat eski milliyetsiz ruhun en karanlık bir gölgesi olan Os - manlıca başımızın üstünde hâlâ duruyordu. İmparatorluk devrinin bu köhne mirası da ortadan kaldırıldığı zaman,an - cak sosyal inkılap tamam olabilirdi.

Lisan meselesi millet için bir ölüm kalım mesele - siydi. Bu iş, bir kaç Türkçe şiir veya yazı ile halloluna - mazdı. Saf ve en sonuncu Türk köylüsü tarafından da anla - şılacak resmî idare, eğitim öğretim ve edebiyat lisanına ihtiyaç vardı(255). Milli refahı ve milli bekâyı sağlaya - bilmek için, uluslararası medeniyetin vasıtalarını teşkil

(252) Ahmet Cevat,Lisan İnkılâbı,s.126-127

(253) Halil Nimetullah,"İlim Lisanında Birlik",ADFH II,s.46

(254) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.103; Levent, A.Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketi'nin Tarihçesi", Dil Devrimi Üzerine,s.21

(255) Prof Mesaruş, " Halkçılık - Garpcılık ", Konferans, T.Y, Mart 1928,c.1-21, sayı 3-197, s.22

eden müesseseleri kabul etmek, bu sayede siyasi ve iktisadi istiklâlimizi sağlayacak maddi ve manevi kuvveti temin etmek lazımdı(256). Yani, tam bir milli istiklâli kazanmak, Avrupa milletler ailesine girmek, insanlığın bağımsız bir organı olmak için Arap harflerinden kurtulunmalıydı.

Avrupa'nın bize kabul ettirmiş olduğu kapitülasyonlardan kurtulmuştuk. Fakat Arap kapitülasyonları hâlâ devam etmekteydi. Latin harfleri denilen harfler, Türk'ün aslı kabul edilen ve Fenikeliler'in medeniyetinden evvel Anadolu'da kuvvetli bir devlet kurmuş olan Hitit kavminin harfleriydi. Fenikeliler, bu harfleri onlardan almış, Fenikeliler'den de Latinler'e ve Avrupa'ya geçmişti. Binaenaleyh Latin harfleri denilen harfler esas ve menşe' itibariyle bizim milli harflerimizdir, denilebilirdi. Öyle olmasa yine bizim bu harfleri kabul etmemiz, dilimizin gelişmesi, medeni milletlerle aramızdaki farklılıkların kaldırılması ve dilimizin istiklâli için şarttı(257). Aynı zamanda bizim milli müesseselerimiz, şimdi kabul ettiklerimizimizdi, eskileri değildi. Çünkü bir müessese devam ettiği müddetçe milliydi. Terk olunduğu andan itibaren milliyetle alâkası, mazi ve tarihe göre olabilirdi(258).

Latin harflerinin kabulü, milli alanda faydalar getirecekti. Edebiyatımız kendi milli dairesinde gelişecek ve aslını bulacak (259), memleketimizdeki azınlıklara da Türkçe öğretililebilecek (260), en önemlisi Türk kafasını köklerine kadar Arap kaynaklarından sökecek ve milli kılaçaktı(261).

(256) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.90

(257) Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", İçtihat, 15 Mayıs 1926, nu:204, s.3973

(258) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.91

(259) Muallim Lütfi Bey, "Latin Harfleri", İçtihat, 15 Ts. 1925, nu: 192, s.4791

(260) Ali İlhamî, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.35

(261) Atay, F.Rıfki, Çankaya, s.439

Boston'da çıkan Boston Evening Transcript adlı, 2.6.1928 tarihli ve "Türkiye Kültür Savaşı Veriyor" başlıklı yazıda da: "Yeni Türkiye'nin önderleri, yeni Türk toplumunu milli kültür ve milli ülkü temellerine oturtmak istiyorlar. Bunun için şimdi de Arap alfabesini bir kenara itip, Latin alfabesini almak için çaba harcıyorlar" diyerek konuyu milletleşme süreci açısından değerlendirmekteydi(262).

Diğer taraftan harf ile medeniyet arasında da bağlar örülmüştü. Uluslararası medeniyetin kültürünü ve tekniğini millileştirmek amaçlanmıştı. Medeni kültür ve medeni teknik, fen, ilim, sanat demekti. Bunlar millileştirilmeliydi. Fen, ilim ve sanat herkese açık definelerdi. Fakat bu defineleri kazmak, madenleri çıkarmak için her yönden elverişli medeni bir âlet lazımdı(263).

Ayrıca her medeniyetin bir coğrafi sahası ve kendine mahsus bir dili vardı. Bu coğrafi sahada, o medeniyetin başlıca temsilcisi olan kavmin lisanı ve yazısı yayılır. O medeniyete katılan milletlerin, eski yazılarını terk ettikleri bilinen bir gerçektir. O medeniyette hakimiyeti, başka bir kavim ele geçirse bile -Osmanlılar gibi-, girdiği medeniyetin dilini kabul etmek zorundaydı(264).

Atalarımızın ilim ve irfan yönü Doğu'ya doğruydı. Bu sebeple onlar, Doğu fikir ve hislerini Doğu lisanı ile duyurmakta pek zorluk çekmemişlerdi. Ancak İslam medeniyetinin zaafa uğradığından beri maarifimizin Batı'ya döndüğü, zihinlerimizin ve kalbimizin Batı çerçevesinde şekil aldığı görülmüştü(265). Yeni Türkiye Cumhuriyeti de,

(262) Şimşir, Bilâl N, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43, sayı-169, s.112-113

(263) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.V

(264) a.g.e, s.55-59

(265) Tarakçı, Celâl, Cenab Şehabeddin'de Tenkid, s.16

Batı medeniyetini tamamiyle ve layıkıyla temsil etmeye karar vermişti (266).

Bizim Batı medeniyeti karşısındaki durumumuz, bin sene önceki Türkler'in İslam medeniyeti karşısındaki durumundan farklı değildi. Atalarımız için eski kültür ve tekniklerini, İslâm kültür ve tekniğine karşı terk etmeleri zaruri olduğu gibi, bizim için de dünkü kültür ve tekniğimizi işe yaramaz, paslı aletler gibi atmak zarureti vardı. Bunlar arasında yazımız, şüphesiz en paslı ve işe yaramaz bir hale gelmiş olanıydı. Bu aleti parlatmaya çalışmaktansa, büsbütün atmak daha iyiydi(267).

Elifbalarıyla birbirine yakın olan bir medeniyet manzumesi içine girmek, çok fazla ihtiyacımız olan Batı kaynaklarından faydalanmak için daha az müşkilata katlanmak (268) için, bu işlerin manivelası olan ve Batı kültür ve tekniğini bütün incelikleriyle ifade edebilen bir lisan lâzımdır(269). Bir medeniyetin esasını teşkil eden ilmi, hukukî, dinî ve uluslararası diğer sosyal, iktisadî münasebetlerle ilgili terimler ve yazı sistemi müşterek olur(270). Bütün medeni milletler hiyerogliflerden başka bir yazı sistemine malik olmasa, bizim de vokalik bir elifbamız bile olsa, onu terk ederek hiyeroglifleri kabul etmek zorunludur(271). Kısacası bu bir medeniyet meselesidir. Böylece Batı medeniyetine daha çabuk girilebilir(272).

(266) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.60-61

(267) a.g.e,s.72; Emre,Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi,s. 322-323

(268) Necati Kemal,Elifba İnkılâbı,s.24; Celâl Nuri,Türk İnkılabı,s.151

(269) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı,s.65-66

(270) a.g.e,s.175

(271) a.g.e,s.176

(272) Tarakçı Celâl,Cenab Şehabeddin'de Tenkid,s.26

Ancak bunu kabul etmek istemeyenler, yazısı güç olan Japonlar'ı örnek gösterirler. Japonlar demek ki, okuma yazmayı memleketlerinde yaymak için pek fazla çalışma, servet ve zaman harcamaya imkan bulmuşlardır. Mesela zenginler çocuğunu 15-20 sene okutabilirken, fakir için bu imkan yoktur. Zengin bir millet de, ananevi yazısını muhafaza zevki için fazla zaman ve servet harcayabilir. Fakat bizim gibi fakir ve geri kalmış bir memlekette bu imkan yoktur.

Kolay yazıya sahip oldukları halde gelişemeyen ülkeler ise, bu kolaylıktan faydalanamayan ülkeler olarak değerlendirilebilir(273).

Ahmet Cevat'a göre ise, Japonlar'ın kalkınması istisnai bir durumdur (274).

Yine Ahmet Cevat'a göre Latin harflerini yabancıların Türkçe'yi öğrenmesini kolaylaştırmak için değil, kendimizin yabancı dilleri öğrenmemizi (275) ve Batı hayatına, düşüncesine, alışkanlığına daha fazla yaklaşmamızı kolaylaştırmak (276) için kabul etmeliyiz.

Terimler konusunda da çekilen sıkıntıların sebebi olarak yine harfler gösterilmekteydi.

Cenap Şehabettin'e göre dilimizin terimler konusundaki eksikliği, bir Batı lisanından tercüme etmeye çalıştığımız zaman ortaya çıkıyordu. Bizim dilimiz Batı lisanları karşısında yetersiz kalıyordu. Bir fikir, doğduğu lisanda güneş kadar parlak da olsa, bizim dilimize geçerken az çok buğulanıyordu. Çünkü yeteri kadar kelime olmadığı için bu eksiklik, bir bulut gibi her tercüme edilen cümlenin üstünde gölgesini hissettiriyordu(277).

(273) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.31

(274) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.74-82

(275) a.g.e, s.69

(276) Şimşir, Bilâl N, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43, sayı-169, s.114

(277) Tarakçı, Celal, Cenab Şehabeddin'de Tenkid, s.17

Belki bu yüzden olsa gerek, günden güne Batı kültür ve tekniğinin terimleri lisanımıza girmekteydi. Bu da, bir mesleği öğrenmeye kalkan gencimizi, hem Arap harfleriyle ve hem de Latin harfleriyle yazılıp ifade edilen terimi bellemeye zorluyordu. Böylece zihin gücü, boş yere yoruluyor ve zayıflıyordu(278). O sebeple yabancı terimleri aynen kabul etmekte bir mahzur görülmüyordu. Fakat bir çok lisanda aynı şekilde kullanılan kelimeler aynen alınırken, bir iki lisanda kullanılan kelimeleri tercüme etme düşüncesi de bulunuyordu(279). Ancak görülen odur ki, ilmi terimlerin tayin ve tespiti meselesi de, ancak inkılabî bir düzenleme ile hallolunabilirdi(280).

Köprülüzade Fuat, terimler konusundaki bu fikir ve düşünceleri garip bulur, ileri sürülen iddiaları kabul etmezken (281), Abdullah Cevdet ilim terimlerinde Latince'nin kaynak olarak alınması fikrini taşımakta, Ziya Gökalp ise ilim dilinin Arapça kalması düşüncesindeydi(282).

Okur yazar oranının % 5 ile 10 arasında olması, harf değişikliğinin gerçekleştirilmesinde önemli bir kolaylık sağlar diye düşünülüyordu. Okur yazar oranı artarsa, bu işlem gerçekleştirilemeyebilirdi. Çünkü mali faturası yüksek olacaktı(283).

Neticede dünyada mevcut ve kullanılmakta olan yüzlerce yazı içinde en mükemmeli ve bizim için ihtiyacımıza en uygun olanı Latin yazısıydı(284). Ancak bu harflerden

(278) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.68; İki Neslin Tarihi, s.17

(279) Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, s.166 ve 284

(280) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.40

(281) Köprülüzâde Fuat, "Lisanımıza Dair", ADFH II, s.33

(282) Atay, F.Rıfkı, Çankaya, s.472

(283) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.83

(284) Tahsin Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.4 ve 24

Türkçe için elifba seçilirken, sadece Türkçe'nin fonetik yapısına uygun harfler için Latin harfleri alınır ve Arapça'dan geçen birbirine benzer birçok harf atılırsa, Latin harfleri Türkçe'yi tam olarak ifade etmeye yetebilirdi(285). Bununla beraber alfabemizin en fazla üç büyük Avrupa lisanının alfabeleriyle müşterek unsurlara sahip olmasına dikkat edilmeliydi. Ayrıca Rumca, Ermenice ve Rusca gibi alfabelerden de harf alınmalı, mümkün olduğu kadar ilave nokta ve işaret kullanılmalı, çift harf çok az veya hiç olmamalı, "x" gibi milli fonetiğimizde yeri olmayan harfleri, uluslararası kullanışa uygun gelmeyecek bir şekilde diğer bir ses yerine kullanılmamalıydı(286).

Bize kendi lisanımızın dehasıyla tamamen uygun gelebilecek Latin harfleri sistemin(287)den teklif edilen harflerden birkaçı şunlardır:

İbrahim Temo; A,b,c,d,x(xh=ç),e,ê,f,g,gh,h,i,j(=ı),k,l,m,n,o,ô,p,q,r,s,sh,t,u,v,y,z,zh(=ş) (288) ; Ahmet Cevat; b,p,f,v,m,t,d,z,s,j,sh(=ş),n,c(=ç),dj(=ç),q,gh(=ğ),l,r,y,k,g(=ğ),h,w(=ğ), apostrof (') ve noktalı harf yerine çift harfi tercih ettiğini belirtir(289) ve sesli harf olarak da a,e,ı,l,u,ü,o,ö (290); Ali İlhami;B,P,T,D,R,Z,J,S,G(=ğ),F,K,Q(=k),L,M,N,V,H,Y,Ç(=ç),c(ç),f(=ş),q veya q(=k),ç(=ç),h(ç),ç(=ç),ü,u,E,A,O,Ö,I,İ (kalın ı) ve aksan olarak (^) işaretini teklif (291) ediyorlardı.

(285) Ahmet Cevat,Lisan İnkılâbı,s.119-121; Tarakçı,Celâl, Cenab Şehabeddin'de Tenkid,s.26

(286) Ahmet Cevat,Lisan İnkılâbı,s.151

(287) Muallım Lütfi Bey,"Latin Harfleri",İçtihat,15 Ts.1925, nu:192,s.4791

(288) İbrahim Temo,"Türk Harfleri Meselesi", İçtihat 15 Te. 1928,nu:256,s.4864

(289) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı,s.152

(290) a.g.e,s.136

(291) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri,s.20-23

Bunlardan farklı olarak Celâl Nuri, " Ğ ve   " için (') işaretini öneriyordu. Bazı değişik çift harf tekliflerini de onda bulmak mümkündü(292).

Arap harflerine taraftar olanlar, harfler değiştiği taktirde kütüphanelerimizdeki kıymetli eserlerin anlamsız duruma düşeceğini öne sürüyorlardı. Buna karşı Latin harfleri yanlıları, mevcut eserler arasında değerli olanların pek az olduğunu, gerekirse bunların yeni Türk harfleriyle de bastırılabilceğini, zaten o eserlerin halk için anlaşılmaz bir dille yazılmış olmalarından dolayı, millet tarafından terk edilmiş hükmüne girdiğini, yeni harflerin kabulü sayesinde çoğunluğu faydasız ve muzır olan bu kitaplardan halkın kurtarılabilceğini ve bunun da milletimiz için büyük bir kâr olacağını belirtiyorlardı(293).

Ayrıca bu skolastik eserler atılmalıydı. Bugünkü hayatta yeri olmayan işlemeli şalvarlar, çepkenler, müzeyyen işlemeli yatağanlar gibi müzelerimize gitmeliydi(294). Eski eserlere müracaat edecekler de, genellikle araştırmacılar olduğu için, liselerin son sınıflarıyla Üniversite'de Arapça ve Farsça öğretimi devam edebilirdi(295).

Ali İlhami ve Celal Nuri, harfler değişince eski eserlerin terk edilmiş duruma düşeceğini kabul ederler. Ancak harf değişikliğinin kademeli bir surette ve 20-30 sene de yapılması halinde bu meselenin de, bir kopukluğa meydan vermeden çözümlenebileceğine inanırlar(296).

(292) Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, s.179-186

(293) Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", İctihat, 15 Mayıs 1926, nu:204, s.3975; İsmail Şükrü, Latin Harfleri..., s.22

(294) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", ADFH II, s.53

(295) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.26

(296) a.g.e, s.25-26 ; Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, s.177 - 178

Diğer bir endişe de, Latin harfleri kabul edilince Kur'an'ın okunup anlaşılmasının güçleşeceği idi. Fakat şimdiki yazıyı bilenler bile Kur'an'ı okumak için ayrıca çaba sarfediyorlardı. Manâsını bilmeyenlerin Kur'an okumak mecburiyeti kabul edilse bile, bu okuma işi Latin harfleriyle kolaylaşabilirdi. Okur yazar çoğalınca dini bilgiler de daha kolay öğrenilebilirdi (297).

Türkçe'nin fakirleşeceği iddiasına karşı, Kutadgu Bilig gibi bir Türk dili abidesine bakılırsa, Türk dilinin gelişmiş bir durumdan geri hale geldiğinin görülebileceğini ve bunun da Arapça ile Farsça'nın etkisinden ileri geldiğini belirtiyorlardı(298).

Kültürü olan bir millet de harf değiştirebilirdi. İşte Uygurlar, Araplarla aynı seviyede bir kültüre sahip olmalarına rağmen harf değiştirmişlerdi. Çünkü Kutadgu Bilig aynı tarihi devirde yazılmış olduğu anlaşılan Siyasetname ile omuz öpüşecek bir medeni gelişme safhasının eseri idi. Onun için milli kültür ve edebiyatı olan bir millet de alfabesini değiştirebilirdi(299).

Latin harfleri yazımıza tatbik edilince yazımız uzayacaktı. Ancak bu zaman kaybı, okuma yazmanın 4-5 sene yerine 5-6 ayda öğrenilmesi neticesinde fazlasıyla telafi edilecekti (300).

Latin harfleri şekil olarak muntazam ve her harfin kelimenin başında, ortasında ve sonunda aynı olmasına rağmen, İngilizce ve Fransızca'da yazıldığı gibi okunmayan kelimelerin Latin Harflerinin kusuru olarak gösterilmesi yanlıştı. Çünkü bu kusurlar o milletlere aitti. Türkçe için de, aynı kusurun alınması anlamına gelmemeli idi(301).

(297) Ali İlhami, a.g.e, s.27

(298) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.101

(299) a.g.e, s.46

(300) Ali İlhami, a.g.e, s.27-28

(301) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", ADFH. II, s.51; Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.24-25

Latin harflerini kendimize göre telaffuz edeceğimiz için de, dilimizin âhengi bozulmayacaktı(302).

Buna ilave olarak Latin harfleri, memleketimizdeki "avam" ve "havas" olarak belirtilen sınıf farklarını da ortadan kaldıracaktı. Çünkü bu tabirler okur yazar olup olmamaktan kaynaklanıyordu. Latin harfleri, bu meseleyi kökünden yok edecekti(303).

Menşe' itibariyle Orhun ve Arap lisanları arasında fark vardır. Ama Arap elifbası ile Latin alfabesi arasında kaynak yönüyle bir fark yoktur. Çünkü bugün medeni milletlerin kullandıkları alfabelerin hepsi, Fenike alfabesinden alınmıştır. Fakat herşeyde olduğu gibi alfabeye hususunda da Doğu ile Batı birbirinden ayrılmıştı. Doğu, eski usulü muhafaza ederek sağdan sola yazmayı sürdürürken, Batı bir süre sağdan sola yazmış ve daha sonra soldan sağa yazmayı kolaylık açısından tercih etmiştir. Doğu ihtiyaç hissettiği değişiklikleri nokta ve harekelerle gidermeye çalışmış, Batı ise seslilere de birer harf vererek kelime içine almıştır. Doğu harflerin aslını korumuş, Batı ise lisanların durumuna göre lüzumlu gördüğü sesi vermiştir(304). Mesela iki alfabenin şu harfleri ne kadar birbirine benzemektedir: f = ف, ی = Y, ل = L, ن = n v.s.(305).

Arap harfleri Fenikeliler'den alındıktan sonra, alfabedeki sıralanışları bile bir süre gerçekleştirilememiştir. İmam Halil, Kitabü'l-Ayn adlı lügatında harfleri mahreçlerine göre sıralamıştı. Bu sıralama; ع , ح , ه , خ , د , ط , ز , س , ص , ض , ش , ج , ك , ق , غ ,

(302) Ali İlhami, a.g.e, s.17

(303) a.g.e, s.34-35

(304) Necip Asım, "Elifbamız Hakkında Bazı Mülâhazalar", DEFM., Mayıs 1332, sayı-2, s.133

(305) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", ADFH. II, s.51

ی , و , ا , م , ب , ن , ل , ر , ث , ذ , ظ , ت
şeklinde idi. Daha sonra şimdiki tertip, Nadr b Asım ve Yahya b Yuammer'ül-Adevâ tarafından Abdülmelik b Mervan zamanında yapılmıştı(306).

Latin harfleri de Yunanlılar vasıtasıyla Romalılar'a geçmişti. O zamanlar İtalya'nın namı olan "Latium" sıfatına izafeten Latin alfabesi adını almıştı(307). Bu harfleri, Hıristiyanlık doğurmamıştı ve Hıristiyanlık ile hiçbir ilgisi yoktu(308).

Ayrıca Kılıçzade Hakkı da, Hürfikir'de 17 Teşrinisa-ni 1926'da çıkan bir yazısında, Arap harflerini Cebraill'in getirmediğini ve onun için ilâhî bir tarafının olamayacağını belirtmişti(309).

Ancak yine de Arap harfleri, aynı zamanda Kur'an yazısı olduğundan, mukaddes olarak düşünülmüştü. Bu sebepten, Arap yazısının gayri müslimler tarafından kullanılmasına bile izin verilmemişti. İşte bu yüzden sadece Türkçe konuşan Rumlar, mektuplarını gazetelerini ve halk edebiyatlarını Latin yazısı ile yazmak zorunda kalmışlardı. Bazen de Arap harflerini ayrı ayrı yazarak kullanmışlardı(310).

Latin harfleri hakkındaki tereddütün bir sebebi de, mevcudu muhafaza hususundaki tabii histi(311). Hayat, biraz da maziden ibaretti. Hatıralar ve alışkanlıklar, varlığın sermayesi olarak düşünülmüyordu. Bunlardan uzaklaşırsa, hayatın boşalaacağı ve iflas edeceği fikri bulunuyordu. Bu gibi

(306) Necip Asım, "Elifbamız Hakkında Bazı Mülahazalar", DEFM, Mayıs 1332, sayı-2, s.131-132; Tahsin Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.3

(307) Tahsin Ömer, a.g.e, s.21

(308) İbrahim Temo, "Türk Harfleri Meselesi", İçtihat, 15 Te. 1928, nu:256, s.4862

(309) Ertem, Pekin, "Elifbeden Alfabeye", Hareket, Temmuz 1979, sayı-5, s.21

(310) Avram Galanti, Vatandaş Türkçe Konuş, s.24

(311) Ahmet Emin, "Latin Harfleri", ADFH.II, s.16

konularda duygu, düşünceye hakim oluyordu. Arap harfleri taraftarlarının ileri sürdüğü fikirler, bu duygulara giydirilen kılıflar olarak görülüyordu(312).

Öte yandan bu insanların, her ne olursa olsun yeni ve iyi bir fikre karşı muhalefet etmek genel karakterleri idi(313). Latin harflerine itiraz edenlerin ilmi bir bilgileri de yoktu(314). Onlara bir sene önce sorulsaydı, şapkayı Latince'den daha üstün bir bid'at olarak kabul edeceklerdi ve şapka giymektense Latin harflerini kullanmayı daha iyi telakki edeceklerdi. Kafalarının zarfı değişmekle beraber mazruf aynen kalmıştı(315).

Islah fikrinde olanlar; saltanat kayığına motor takmak, saray arabalarıyla nakliyat yapmak(316), çarık ve mest giymeye katlanamamakla beraber iskarpın kundura türünden bir şeyi icat etmek (317), yeni bir nevi hiyeroglif bulmaya çalışmak (318) ve ayağa uymayan potini yalnız kalıba verip biraz açmakla çözüm bulmak (319) isteyenler olarak değerlendirilmiştir.

İbrahim Temo, Falih Rıfkı, Cenap Şehabeddin, Necati Kemal, İzzet Ulvi, Ali Haydar, Mustafa Şekip, Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Ali İlhami, Ahmet Cevat, Necip Asım, Tahsin Ömer, Ahmet Emin, Muallim Lütüfi v.b. kişiler; hayatın her sahasında, en mükemmel olanın daima eksik olana galip geldiğini, kökleşmiş alışkanlıkların, klerikal fikirlerin, yanlış anlaşılmış milliyet düşüncelerinin, nazariyatçı

(312) Ali İlhami, a.g.e, s.28-29

(313) Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.26

(314) Celal Nuri, Türk İnkılâbı, s.158 ve 169

(315) Necati Kemal, a.g.e, s.21-22

(316) a.g.e, s.23

(317) Ali Haydar, "Arap ve Latin Harfleri", M.M, 10 Nisan 1340, nu:12, s.186

(318) Necati Kemal, a.g.e, s.21; Tahsin Ömer, Harflerimiz Latin Harflerinin Aynısıdır, s.30

(319) Mustafa Şekip, "Elifba İnkılâbı", M.M, 1 Nisan 1926, c.5, nu:58, s.933

alimlerin vesvese ve korkaklıklarının bunun karşısında tutunamayacağını, hayattaki kıymetini kaybeden her köhne şey gibi eski harflerin de yıkılıp gideceğini, yerini daha iyi ve mükemmele terk edeceğini ve bunun sonunda hakiki kurtuluş yolunun Latin harflerinin kabul edilmesinin olacağını (320) söylüyorlardı.

Nasıl olsa tereddütlü olan ıslahçı aydın ve alimler, bir çok defa görüldüğü gibi, inkılap yapıldıktan ve Latin harfleri kabul edildikten sonra inkılabın isabetine dair yayında bulunacaklardı(321). Gerçekten de öyle olmuştu.

(320) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", ADFH. II, s.50-51; Falih Rıfkı, "Latin Harfleri", ADFH. II, s.23

(321) a.g.m, ADFH. II, s.52

3- YEPYENİ HARFLERE TARAFTAR OLANLAR VE FİKİRLERİ

Cumhuriyet döneminde eski milli harflere dönme isteği pek fazla önem taşımamakla birlikte, İsmail Şükrü'nün yepyeni harfler bulma teklifi, genelde bu yönde değerlendirilmişti. Oysa ki, İsmail Şükrü'nün gönlü, yepyeni harfler bulunamazsa Latin harflerinden yana idi.

Ona göre yazı ve lisan, bir milletin benliği idi. Yaşamak ve ileri gitmek isteyen bir milletin yazı ve imlası da kolay olmalıydı. Onun için yazımızda ve lisanımızda bulunan zorluklar atılmalıydı(322). Osmanlılığın vefatı üzerine öküz ölmüş ve ortalık bozulmuştu. Şimdi de Arap harflerinden kurtulmak gerekiyordu(323).

İsmail Şükrü Latin harfleri taraftarlarının, harflerin değişmesi konusunda ileri sürdüğü fikirlere aynen katılmaktaydı(324). Ancak madem ki, inkılap yapmak istiyor - duk, zamanın gelişmelerinden de istifade ederek tam manasiyle milli istiklâlimize ulaşmaya bakmalıydık. Bu sebeple niçin esasen kendimizin olmayan harflerle uğraşma yoluna gidiyorduk da, fırsat bu fırsattır deyip Latin harflerinden de mükemmel olmak üzere dilimizin ses ve âhengine uygun bir tarzda çağdaş harfler icat ve kabul etmiyorduk?

Öte yandan bütün milletlerin kullandıkları harfler, kolaydan zora doğru sıralansa, Arap harflerinin en geri saf - lar arasında, Latin harflerinin de şimdilik en ileri sırada bulunacağına ve binaenaleyh Latin harflerini kabul ettiğimiz dakikada bir atlayışta ilk sıraya geçeceğimize şüphe yoktu (325). Fakat Latin harflerinin her dile mahsus olan bütün

(322) İsmail Şükrü, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İctihat, 1 Te.1925, nu:189, s.3734

(323) a.g.m, s.3734-3735 ve Asri Türk Harfleri, s.20

(324) a.g.m, s.3736, Asri Türk Harfleri, s.23-24

(325) a.g.m, s.3736 ve İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s. 23-24

ihtiyaçları, yeteri kadar karşılayamadığı ve hatta bunu kullanan milletlerin bile dillerindeki bir çok sesin hakkıyla karşılanabilmesi için bir kaç harfi bir araya getirmeye veya bir harfi bir iki surette okumaya mecbur oldukları bilinen bir durumdu. O halde bu harfler de lisanımızın bütün ihtiyaçlarını karşılayamazdı ve yazım yönünden seri de değildi(326). Bugün Arap harflerini terk edip Latin harflerini kabul etmek; asrımızda ortalığı aydınlatmak için elektrik dururken, balmumunu kullanmayı bırakıp, ispermeçet mumu kullanmaya karar vermeye benzerdi(327).

Mademki modern bir hükümet kuruyorduk, bu antikleşmiş, bizim olmayan, pek çok eksiği ve kusuru olan (328) köhne beşeriyetin köhne harfleriyle uğraşmaktansa, yeni dünya insanlığına layık, tamamen kolay, gelişen insanlığın birgün bulmak mecburiyetinde olduğu bu yazıyı, sırası gelmişken her milletten evvel biz yapmalıydık. Böylece es-kicilikten de kurtulacaktık(329). Çünkü her iki şıkkın da kabulü, bizim için bir gerilik demektir(330).

Ne Arap ve ne de Latin harfleri lazımdı. Yeni Türkçemiz'e, büsbütün çağdaş ve Yeni Türk harfleri yakışırdı. Said Bey'in şu şiirinde olduğu gibi:

Arapça isteyen Arabane gitsin,
Acemce isteyen İran'a gitsin,
Frenkiler Frengisten'a gitsin,
Ki biz Türküz, bize Türkçe gerektir.
Bunu fehmetmeyen cahil demektir(331).

(326) a.g.m,s.3735; a.g.e,s.22

(327) a.g.m,s.3736; a.g.e,s.23

(328) İsmail Şükrü, Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım,s.11 ve Asri Türk Harfleri,s.25

(329) İsmail Şükrü, Latin Harfleri,s.9-16

(330) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri,s.22

(331) a.g.e,s.19

Latin ve Arap harfleri taraftarları hakkında da; onlar, vapurun seyri esnasında izâfi hareketin etkisi altında bulunduklarını unutarak, yalnız kendi hareketlerini dikkate alan vapur yolcularına benzetiyorum(332) demektedir. Ayrıca onları alışkanlıktan ayırlamamakla suçluyordu(333).

İsmail Şükrü, 21 sessiz ve 8 sesli harf olmak üzere dilimizin 29 harfe ihtiyacının olduğunu belirtir (334). Ancak bu harfler seçilirken eski taraflardan gelecek etki ve duygulara kapılanlardan değil, Türkçe'yi gerçekten bilen, dille ilgili ilimlere aşına, taraf-sız, çağdaş düşünceye sahip Türk ve yabancı mütehassıslardan meydana gelen özel bir komisyon kurulmasına dikkat edilmelidir(335). Tarihimize mal olmuş olan Uygur ve Orhun yazıları gibi harflerimiz, bugüne kadar terk edildiği için, onları diriltmeye çalışmamalı, bundan böyle onlar da bizim için yalnız tarihe mal edilip kalmış olmalıdır(336).

Abdullah Cevdet, İsmail Şükrü'nün yepyeni harf bulma teklifini aşırı bulur. Ancak gerekirse Latin harflerini güzelleştirebiliriz der (337). Öte yandan Celâl Nuri, İsmail Şükrü'nün teklifini, tarihçileri ve alimleri kahkahalarla güldürecek cahilce bir düşünce olarak değerlendirir(338).

Dilimizin, Turanî saflığına dönmesi isteklerine de, bu dönemde çok az da olsa rastlanmaktaydı. Fakat dilimiz, şüphesiz eskisine göre daha gelişmiş ve daha

(332) a.g.e,s.22

(333) a.g.m,s.3735

(334) İsmail Şükrü, Latin Harfleri, s.23-24

(335) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s.26-27

(336) a.g.e, s.25-26

(337) a.g.e,s.4-5

(338) Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, s.178

fasihleşmişti(339). Eski milli harflere dönmek teklifi, temenni şeklinde bir istek olmalıydı. Gerçekten de biz, artık bugünkü ilmimiz ve kültürümüzle mazinin bulanık deryasına dönemezdik. Bundan da bir fayda elde edemezdik.

Eğer Orta Asya'daki Türkler, halâ Turani ve Uygur alfabelerini kullanıyorlarsa, yapmamız gereken şey -yapabilirsek-, bunların yerine kendi harflerimizin geçmesine gayret etmektir(340). Orhun Kitabeleri lisanı artık bizim için ölmüş bir lisandı. Diriltilmesi asla düşünülemezdi. Çünkü o yazı, Türk lisanına her yönüyle çıkış zamanında uygundu. Sonradan, çeşitli gelişmeler bu uygunluğu ortadan kaldırmıştı(341).

Bir ara Macar harfleri de gündeme gelmişse de, bu da pek fazla yankı uyandırmamıştı. Çünkü Macar alfabesi de, Latin harflerinden alınmıştı(342).

İsmail Şükrü ise sonunda, ister Latin harfleri ve ister Turani bir yazı kabul edilsin, yeter ki her se-se bir harf verilsin (343) demektedir. Böylece Latin harflerine sıcak bakmaya başlamış olmaktaydı.

(339) a.g.e,s.158

(340) Ali Seydi, Latin Harfleri Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, s.12-13

(341) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.22

(342) a.g.e,s.168-172

(343) İsmail Şükrü, Latin Harfleri, s.31

C- HARF İNKILABININ HAZIRLIK VE UYGULAMA DÖNEMİ

1- MUSTAFA KEMAL'DE LATİN HARFLERİ FİKRİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Mustafa Kemal; "Acaba bu harf değişikliği fikri ve katılık bende nasıl oldu?

Eğer ben size bu meseleyi ancak son senelerde düşündüm dersem sakın inanmayınız. Ben tâ çocukluğumdan beri bu davayı düşünmüş bir adamım" (344)demekteydi. Yani Mustafa Kemal'de Latin harfleri fikri, daha çocukken doğmuştu.

Havran çöllerinde sürgün yüzbaşı iken de tasarılar ve emeller beslediğini, bunların, o vakitlerdeki küçük hatıra defterlerinde yazılı durduğunu (345) da Mustafa Kemal ifade etmiştir

1907'de Selanik'te bulunduğu zaman, Vardar Kiraathanesi'nde Bulgar Türkologu İvan Monolof'la yaptığı bir görüşmede , gelecekle ilgili düşüncelerini söylerken, Batı medeniyetine girmemize engel olan Arap harflerinin yerine Latin aslından alınmış bir alfabe kabul etmemiz(346) gerektiğini belirtiyordu.

Öte yandan 1908'de bir kış gecesi, Selanik'te Beyazkule karşısında, askeri kulüpte Binbaşı Cemil Bey bir konferans verir. Bu konferanstan sonra Mustafa Kemal;"İnkılabı ikmal etmek lâzımdır. Biz bunu yapabiliriz. Ben bunu yapacağım..." (347) demiştir. Bu yıllarda tartışılan harfler meselesi ile yakından ilgilenmiştir. Örnek olarak o

(344) Emre,A.Cevat,İki Neslin Tarihi,s.316

(345) Ünaydın,R.Eşref,Atatürk,Hatıralar,s.29

(346) Kaskatı,N.Asım,"İvan Monolof'dan: Selanik'te Atatürk'e Ait Bir Hatıra, Cumhuriyet,19 Ağustos 1948,s.4;Alpay, Meral,Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması,s.12

(347) İnan,Afet,"Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları",Belleten, 1954,c.18,sayı-72,s.432

yıllarda aldığı Dr Musullu Davut'un Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusan'a Layiha adlı eserini, daha sonradan Afet İnan'a vermesi (348) gösterilebilir.

Trablusgarp'a yolculuğu sırasında da Mustafa Kemal, harflerle ilgili düşüncelerini bir kez daha açıklamaya fırsatı bulmuştu. 8 Eylül 1911'de İstanbul'dan yola çıkan Mustafa Kemal, 19 Ekim'de İskenderiye'ye varmıştı. Bu yolculuk sırasında Kudüs'e de uğradığı ve orada İbrani dilini yeniden konuşma dili haline getirme çabası içinde bulunan ve İbranice'nin büyük bir sözlüğünü meydana getiren Elizer BenYahuda ile görüştüğü anlaşıyor. Ki, Haziran 1977 yılında İsrail Hükümeti'nin davetlisi olarak, Enver Ziya Karal ve Uluğ İğdemir'in birlikte İsrail'e yaptığı gezi sırasında, İsrail Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Prof Shlomo Avineri; Mustafa Kemal'in 1911'de Trablusgarp'a giderken Kudüs'e uğradığını ve Elizer Ben Yahuda ile görüştüğünü, kendisine İbrani yazısının güç bir yazı olduğunu, bunun yerine Latin harflerini kabul etmelerinin yerinde olacağını tavsiye eden Mustafa Kemal, eğer kendisi Türkiye'de söz sahibi olursa, Arap harflerinin yerine Latin harflerini kabul ettirmeye çalışacağını onlara anlattığı bilinmektedir.

Elizer Ben-Yahuda'nın oğlu Itamar Ben Avi de hatıratında aynı konuya değinerek, kendisi ile Mustafa Kemal arasında geçen tartışmaları şöyle anlatır: Itamar Ben-Avi'nin anlattığına göre kendisi, Mustafa Kemal'e, "Osmanlı İmparatorluğu halklarının birbirlerini anlamaları için bir tek yol vardır. Sizin Arap harflerinizi, bizim dikdörtgenlerimiz, Ermeni, Rum ve Arnavut yazıları ve diğerleri, aramızdaki yakınlaşmayı önüyor... İşte beyim, eğer Türkçe, karmaşık bir dil olan Ermenice ve Yunanca için Latin alfabesini kabul ederseniz, insanlar arasında fevkalade bir

(348) İnan, Afet, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi", HD 50.Y.S., s.80

bir köprü yaratmış oluruz, bir nevi "Esperanto" olur bu" demiştir.

Gerçekten de Itamer Ben-Avi, Latin alfabesiyle İbranice bir gazete çıkarma denemesinde -iki dünya savaşı arasında- bulunmuşsa da netice alamamıştır(349).

Ancak şunu belirtelim ki, Itamar Ben-Avi'nin hatıratında saydığı sebeplerle, Harf İnkılabımız'daki sebepler aynı değildir. Sebeplerde büyük ölçüde bir değişme olmuştur.

Bunlardan başka 1914 yılında Madam Gorinne'e gönderdiği Fransızca mektubundaki Türkçe notu Latin harfleriyle yazmıştı(350). 13 Mayıs 1914 tarihinde Sofya Hotel Splendide'den yazdığı mektubu ise, Fransızca imla ile yazılmış Türkçe bir mektubudur(351).

Agop Dilaçar'ın 1916 yılına ait Atatürk ile ilgili bir hatırası vardır. Der ki, 1916'da Budapeşte'de çıkan Macar Türkoloğu Gy.Nemeth'in "Turkische Grammatik" adlı eserini Atatürk'e verdim. Atatürk ilk defa bu kitapta, Türkçe'nin Latin harfleriyle yazılışını gördü. Bunun üzerine Atatürk, Latin harflerini kabule biraz daha yaklaştırmıştır (352)demek ister.

Hatıra defterindeki 10 Aralık 1916 tarihini taşıyan kısımda Mustafa Kemal, dildeki sadeleşme ve gelişmeleri eksik bulduğunu belirtmekteydi(353).

Ayrıca 7-8 Temmuz 1919 sabaha karşı, "defterin bu yaprağını kimseye göstermeme şartı ile "Mustafa Kemal, Mazhar Müfit'e beşinci madde olarak "Latin harfu kabul edile-

(349) İğdemir,Uluğ,Atatürk'ün Yaşamı,s.23-25

(350) Goloğlu,Mahmut,Devrimler ve Tepkileri,s.251

(351) Ertem,Rekin,"Elifbeden Alfabeye",Hareket,Mayıs 1979, sayı-3,s.33

(352) Ertem,Rekin,a.g.m,s.33; Eren,Hasan,"Tartışmalar ve Açıklamalar",HD 50.YS, s.96

(353) Tezer,Şükrü,Atatürk'ün Hatıra Defteri,s.86

cek"diye yazdırmıştı(354). Ancak eserdeki olayların gelişimi tarihin 7-8 Temmuz 1919 değil de, herhalde 7-8 Ağustos 1919 olması yönündedir.

1922'nin Haziran ayı içinde de bir gece saat üçe kadar Mustafa Kemal, Türkiye'nin gelecek günlerindeki Batılaşması'ndan söz ederek :

"Adnan, sen Tıbbiye ile ordunun en önde Batılaşması'ndan dolayı ilerlediğini söyledin. Biz şimdi bütün memleketi Batılaştıracakız" demiş, ve hatta Latin harflerini bile kabul edebileceğimizi, ancak bunu yapmak için sıkı tedbirler almak gerektiğini de ilave etmişti(355).

1923 yılında İzmit'te gazetecilerle görüşmesinde harfler konusu gündeme gelmişti. İşte Mustafa Kemal'in dilinden bu olay:

İstiklâl Mahkemesi'nden kurtulan birkaç gazeteci-nin ricaları üzerine- Gazi tarafından İzmit'te kabul olunmuşlar, hatalı hareketlerini kabul ederek affa mazhar olmuşlardı.

"Ondan sonra, daha samimi ve benim telakkime göre, daha fikirli konuşmaya başladık. Ben çok memnun ve mesrur idim ki, memleketin münevver kalem kelâm sahipleriyle hembezm olmuşum. Artık uyanıklıklarına güvenerek dedim ki:"Ben hilafeti kaldıracam!" Hazır bulunanlar, biri müstesna (Hüseyin Cahit), görüşümü kabul ettiler...

O gazeteci şöyle dedi:

- Halife kalmalıdır. Fakat siz ki, bu kadar inkılapların yaratıcısısınız, millete Latin harflerini kabul ettiriniz.

(354) Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, s.131

(355) Adıvar, H. Edip, Türk'ün Ateşle İmtihani, s.222

Ben de ona şu cevabı verdim:

- Henüz bu hususta kimseye kat'î söz veremem. Daha beklemeye mecburum.

Ben basit bir adamım, yani ben düşündüklerimi önce milletimin arzusunda, ihtiyaç ve iradesinde görmeyi şart sayan ve bunu gördükten sonra ancak, tatbiki ile kendimi mükellef bilen bir adamım.

Her insan mensup olduğu heyet-i ictimaiye için düşündüğü bin bir fikir olabilir. Fakat sağını solunu dinlemeden söylenmiş sözler, benim telakkime göre uzun ve derin denemelerle incelenmedikçe fiil sahasına çıkmazlar. Her ictimai işte şahsi düşüncesinin umumi ihtiyaç ve iradeye mutabık olduğunu hissetmemiş olanlar behemahal başarısızlığa mahkumdurlar."

Mustafa Kemal'e göre Arap harflerinden Latin alfa - besine geçmek için Hilafetin kalkmış olması, milletin daha serbest ve daha derin meseleyi incelemesi, milli ihtiyacın açıkça kendini hissettirmesi lazımdı(356).

İkinci dönem ikinci toplantı yılını açarken Gazi Mustafa Kemal, "Türkiye'nin terbiye ve maarif siyasetinin milli bir mahiyette olduğunu"(357); 22 Eylül 1924'te de Samsun öğretmenlerine yaptığı konuşmada, "milli eğitim temel olduktan sonra bunun dilini, usulünü, araçlarını da millileştirme mecburiyetinin tartışma götürmeyeceğini"(358) belirtmekteydi.

Yine aynı yıl içinde Mustafa Kemal, şiddetle Latin harflerini savunan Abdullah Cevdet'i de Ankara'ya çağırarak onunla görüşmüştü(359).

(356) Emre,A.Cevat,İki Neslin Tarihi,s.315-316; Atay,F.Rıfki,Çankaya,s.439

(357) Gazi Mustafa Kemal,Söylev ve Demeçler, c.1,s.317

(358) Atatürk'ün Milli Eğitim İle İlgili Düşünce ve Buyrukları,TDK,s.37; S.D,c.2,s.198

(359) Berkes,Niyazi,Türkiye'de Çağdaşlaşma,s.541

İkinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken de Mustafa Kemal, maarifte hayatın icabat-ı ameliyesini ve muhitin şerait-i hususiyesini temin eden bir sistem üzerinde - yız(360)demekteydi.

1925'te birgün Atatürk, Yahya Kemal'e, "Bu kitap - lar güzel ama, bütün halkımıza okutmak ve bu harfleri öğretmek güç, onun için bazı yenilikler düşünmeli ve Latin harflerini kabul etmeliyiz" 361) diye söylüyordu.

10 Temmuz 1928 günlü Akşam gazetesinin duyurduğuna göre, Gazi, son olarak Kabil Büyükelçiliği'ne atanan Hikmet (Bayur) Bey'e verdiği fotoğrafını Latin harfleriyle yazıp imzalamıştı(362).

Anlaşıyor ki, belki Misak-ı Milli ilan olunma - dan evvel, inkılaplar, o büyük zihinde tasavvur edilmiş ve bir sıraya konulmuştu(363). Nihayet büyük inkılapçının, aziz dahinin ilham ve işaretleriyle içtimai kader ile hakikat bu hususta da, Mustafa Kemal'in 23 Mayıs 1928'de Dil Komisyonu' - nu kurdurması ve 9 Ağustos 1928'deki Sarayburnu Nutku ile tecelli etmeye başlamıştı(364).

(360) SD, I, s.328

(361) İnan, Afet, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi", HD 50. Y.S, s.80

(362) Şimşir, Bilâl N, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43, sayı-169, s.114

(363) Ahmet Cevat, Lisan İnkılâbı, s.8

(364) İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", A.D.F. H.II, s.52-53

2- DİL KOMİSYONU'NUN KURULMASI VE ÇALIŞMALARI

Harf konusu tartışılırken çokça rastlanan bir şikâyet de, konuyu tartışanların ilmi yetkiye sahip olmamaları yönünde idi. Ama senelerden beri alfabe komisyonları toplanıyor, ıslahçılar ile mucitler çıkıyor ve fakat sonuca götürücü bir iş yapılamıyordu. Çünkü lisan işi, edebiyat işi olarak anlaşılmıyordu. Halbuki lisan işi etnoloji, len-güistik, filoloji, fonetik v.b. ilimleri bilmeyi gerektiriyordu(365).

Harf işinin ilmi bir heyet işi olarak görülmesi dolayısıyla 1923'de Tunalı Hilmi'nin Türkçe Kanun Teklifi müzakere edilirken Aksaray Mebusu Besim Atalay, Ergani Mebusu İhsan Hâmit Bey ve Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey ilmi bir heyetin teşkil edilmesini istiyorlardı(366). 1924'de kurulan Yeni Harfler Birliği (367), 1925 ve 1926'da yayınladığı iki eserde İsmail Şükrü (368), Mart 1926'da Falih Rıfkı (369), Türk Yurdu'nun Mayıs-Haziran 1926 tarihli sayısında Ağaoğlu Ahmet Bey(370), Kasım 1926 tarihli "Dil Heyeti" başlıklı yazısında Balhasanoğlu Necip Asım(371), Türk İnkılabı adlı eserinde Celal Nuri (372), Halil Nimetullah 1926'da ve İbrahim Temo Mart 1928'de (373), Maarif Vekâletimiz'e derhal yetkili olanlardan meydana gelen bir heyet

(365) Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.5-6

(366) Zabıt Ceridesi, 2.Devre, 1.İctima Yılı, c.1, s.323 ve 326

(367) Mercanlğıl, M.Doğdu, "Yeni Harfler Birliği ve Yeni Yazı", Ülkü, Nisan 1950, seri-3, c.4, sayı-40, s.11

(368) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s.6 ve Latin Harfleri, s.21

(369) Falih Rıfkı, "Latin Harfleri", ADFH.II, s.24

(370) Türk Yurdu, "Alim ve Mühassıs Üstadımız Ağaoğlu Ahmet Bey Efendi'nin Arz-ı Halidir", T.Y, Mayıs-Haziran 1926, c.3, nu:18, s.578

(371) Balhasanoğlu N.Asım, "Dil Heyeti", ADFH.II, s.31

(372) Celal Nuri, Türk İnkılâbı, s.249-250

(373) Halil Nimetullah, Elifba İnkılâbı, s.63; İbrahim Temo, "Türk Harfleri Meselesi", İctihat, 15 Temmuz 1928, nu: 256, s.4863

toplayarak, harf meselesini kesin olarak tetkik ettirmesini teklif ediyorlardı.

Bunlara karşı olarak Abdullah Cevdet, böyle bir komisyondan çıkacak kararın muhafazakarâne olacağı endişesiyle, heyet kurulmasını kabul etmiyordu(374). Ama yine de 1925'ten itibaren Gazi Mustafa Kemal'in emriyle bütçeye alfabe komisyonu için ödenek konmuştu(375). İsmet Paşa da 9 Kasım 1925 tarihinde devletin genel siyaseti hakkında B.M.M.'de açıklama yaparken; "Milli kültüre ait girişimlerden olmak üzere bu sene bir lisan akademisi, kültür noktasından Türk lisanı üzerinde esaslı görev yapmak üzere en yüksek mütehassıslardan meydana gelen bir akademi kuracağız" (376) demektedir.

22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilâtı'na Dair Kanun'un birinci maddesinde şöyle:

Madde 1- Türk dili ve buna müteallik bilcümle ilmi meseleler ile iştigal etmek üzere Maarif Vekaleti'nde bir dil heyeti teşkil edilmiştir. Heyet azalarının ne suretle tayin edilecekleri ve vazifelerinin hududu İcra Vekilleri Heyeti'nce yapılacak bir talimatnâme ile gösterilir," deniliyordu(377). Ancak yine de 23 Mayıs 1928'e kadar etkili bir şekilde çalışacak bir dil heyeti bir türlü kurulamamıştı.

The New York Times, 30 Nisan 1928 tarihli sayısında "Türkler Arap alfabesini bırakıp bizim alfabemizi alıyorlar" başlıklı bir yazı yayınlamıştı(378). İctihat ise, 15 Mayıs 1928 tarihli yazısında Latin harflerinin kabulüne karar verildi. Latin harflerinin kabulü kararında hükümetimizin inkılap ve yenilik sahasına dahil, en parlak zaferini samimi hür-

(374) Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", İctihat, 15 Mayıs 1926, nu:204, s.3974

(375) Emre, Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi, s.318

(376) İsmet Paşa, İsmet Paşa'nın Siyasi ve İctimai Nutukları, s.101

(377) TBMM. Kavanin Mecmuası, c.4, s.522

(378) Şimşir, Bilâl N, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43, sayı-169, s.108

metle selamlarız(379), derken yeni harflerin kabulü yolunda en önemli adım olan Dil Komisyonu'nun kuruluşuna da karar verilmişti denilebilir.

Eskiden yazı sorunu bir dil sorunu gibi görülürken, şimdi Cumhuriyet Hükümeti bu işi bir bilim sorunu gibi görmüş, 23 Mayıs 1928'de bir Dil Encümeni kurmuştu(380). Daha sonra bu encümen, 26 Haziran 1928'de göreve başlamıştı. Alfabe komisyonunda üçü milletvekili, üçü maarif yüksek memuru, üçü de uzman olmak üzere dokuz üye vardı.

Milletvekilleri : Falih Rifkî (Atay), Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu).

Maarifçiler: Mehmet Emin (Erişirgil, Talim ve Terbiye Reisi), M.İhsan (Sungu, Talim ve Terbiye Âzası), Avni (Başman, Talim ve Terbiye Âzası).

Uzmanlar: Ragıp Hulusi (Özdem, Darülfünun'dan), İbrahim (Grandi ya da Grantay, Hariciye Memuru), Ahmet Cevat (Emre).

Daha sonra bu komisyona Celâl Sâhir (Erozan), İbrahim Necmi (Dilmen), Ahmet Rasim alınmıştı(381). M.Şakir Ülkütaşır Dil Encümeni üyeleri arasında İsmail Hikmet(Ertaylan) ve Fazıl Ahmet (Aykaç)'ı da sayar(382). Bu üyelere İbrahim (Grandi) Elifba Raporu'nu, Ahmet Cevat da Gramer Raporu'nu yazmıştır.

Elifba Komisyonu çalışma tarzlarını ve toplanma amaçlarını; Latin harflerinin lisanımıza tatbiki imkanını düşünmek üzere teşekkül edip, 26 Haziran 1928'de çalışma -sına başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü müşterek ve edebi lisanımızın dayandığı ince ve müttekâmil İstanbul konuşma dilini esas alarak, bu dile teorik ve fiili yönlerden en uygun ve elverişli bir elifba vucuda getir-

(379) İçtihat, "Cumhuriyetimiz'in Hars Sahasındaki Bir Feth-i Mübini", İçtihat, 15 Mayıs 1928, nu:252, s.4620

(380) Şimşir, Bilâl N, a.g.m, Belleten, c.43, sayı-169, s.111

(381) Emre, Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi, s.324-325

(382) Ülkütaşır, M.Şakir, Atatürk ve Harf Devrimi, s.61

meye çalışmak ve bu maksatla ilk önce Latin harflerinin aslî değerlerini ve kullanıldıkları Avrupa milletleri tarafından yapılan değişiklikleri tetkik ederek, bugün adı geçen harfleri Türkçe'ye nasıl tatbik etmenin uygun olacağını azami dikkat ve itina ile düşünmek, sonra da bazı kurallar tesbit ederek bunların mümkün olduğu kadar metodik bir tarzda tatbiki suretiyle bir sonuca varmaktır (383) diye açıklamıştır.

Alfabe Komisyonu'na göre, lisanımızın tam ve doğru yazılabilmesi için elzem olan harfler şunlardı: ب, پ, ر, ز, ش, س, ج, ح, (ڭ), ن, د, ت, م, و, ف, ل, ی, ک, ق, گ, (غ), گ, (ڭ) (384). Yani 21 sessiz harf olarak düşünülmüştü.

Bundan sonra da dikkat edilen nokta, Latin harflerinden dilimizde ne dereceye kadar istifade edilebileceği ve bu alfabenin Türkçe metinleri yazma hususundaki eksikliklerinin ne suretle tamamlanabileceği meselesi olmuştur (385). Onun için de Latin harflerinin ses değerlerini harf harf incelemişler ve Türkçe'ye uygulanışının nasıl olacağını izah etmişlerdir.

(a, b, d, e, f, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, t, v) harfleri Avrupa milletleri arasında Latince'deki değerleriyle kullanılmaktaydı. Bunlardan yalnız q Arnavutlar ile Azerbaycanlılar tarafından "ک" 'e, "v" de Almanlar, Hollandalılar ve Flamanlar tarafından "ف" 'ye karşılık kullanılmaktaydı.

Bu sebeple muhtelif milletlerin alfabelerini tetkik ederken, yalnız (æ, c, g, j, œ, s, u, w, x, y, z) harfleri dikkate alınmıştır (386). İncelemeye telâffuz ve bünye noktasından en yakın olan İtalyanca ile başlanmış, sonra Romençe, İspanyolca, Portekizce, Fransızca, İngilizce, Almanca,

(383) Elifba Komisyonu, Elifba Raporu, s.7

(384) a.g.e, s.9

(385) a.g.e, s.10

(386) a.g.e, s.11

İsveççe, Danimarka ve Norveç elifbaları, Fin yazısı, Macarca ve Poloniz alfabeleri ile Çekoslovakça, Hırvatça, Arnavutça, Azerbaycan, Kırım, Kazan, Kırgız ve Özbek gibi Sovyetler Birliği'ndeki Türkler tarafından kullanılan Latin alfabelerinin hususiyetleri tetkike tâbi tutulmuştur(387). Listeler halinde bu inceleme gösterilmiştir(388).

Ayrıca Latin harflerinin Türkçe'ye tatbiki amacıyla Türkler ve yabancılar tarafından hazırlanıp Dil Komisyonu'na sunulan teklifler de dikkate alınmıştır. Buna ilâve olarak Avrupa'da Türkçe'yi öğretmek için Latin harfleriyle neşredilen metinler de gözden geçirilmişse de, bunlarda daha çok millî yazı tarzlarının etkisi ve sırf uygulamaya yönelik bir maksatla kullanılan harfler sistemi olarak görüldüğünden elverişli görülmemiştir. Heyet'e gönderilen Türkçe için Latince alfabe projelerinden ise faydalanılmıştır(389).

Bu meydana gönderilen projeleri; Latin harflerini Osmanlıca'ya uydurmaya çalışanlar, bazı şekillerin tadilini isteyenler ve ilme dayalı uluslararası fonetik kıymette bir alfabe teklif edenler diye üç grupta toplayabiliriz. Heyet'e proje gönderenler gruplara göre şunlardı:

1.Grup: Zonguldak ashâb-ı sanatından Ali Ziya Efendi, Bolu'dan Hocaazâde Ömer Fevzi Bey, Hayri Bey, Erzurum'dan Askerî Bakteriyolojihane Baytarı Müdürü M.Nurettin Bey, Sabık 5.Kolordu Kumandanı Naci Paşa.

2.Grup: Selanik'ten Agop Artinyan Efendi, İstanbul'dan Edmond Manazaganyan Efendi, Balyazâde R.Ali Bey, Diyarbakır -Ayıntap'tan Mehmet Sakin Bey, Kahire'den Mehmet Şerif Hafız Bey, Antalya Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdüriyeti Kâtibi Arif Bey, Ankara'da Kaimimakam Ali Bey, İstanbul'dan Gad Franko Bey, Antalya Ortamektebi Fransız muallimlerinden Ali Vasfi Bey, Mucip Hasan Bey.

(387) a.g.e, s.11-17

(388) a.g.e,s.17-23

(389) a.g.e,s.23

3. Grup: İskeçe'den Hafızoğlu Ahmet Rasim Bey, Turgutlu (Kasaba)'dan Hersekli Ahmet Adil Bey, Adapazarı'na bağlı Taşlık Köyü'nden Muallim Hacı Mehmetzâde Ahmet Hamdi Bey, İstanbul'da Sultan Ahmet'te mukim Ali Fehmi Bey, New York'tan Elektrik Mühendisi Muallim Abdullah Hamdi Bey, Hariciye Vekaletinden Tahsin Ömer ve Nusret Ömer Beyler, Genç işçilerimizden Ziya Efendi, Romanya'dan Muallim Halim İsa Efendi, İbrahim Necmi Bey, Fransa İzmir General Konsolosu Mösyö Arturky Guy, İstanbul'dan Her Doktor Karl Muley, Viyana'dan Mütেকait Miralay Her Adolf Pietsch, Londra'dan Mister Grand Brown, Robert Kolej Fonetik Muallimi Mister Edmond Tilly (Nilly) (390).

Çeşitli harflerin tetkiki sonucunda; Latin alfabesinde Türkçe'nin bütün harfleri yoktur, bu sesleri karşılamak için ya çift harflerin kabulü veya bir kaç tek harfe işaretler ilavesiyle yeni şekiller yapılması zarureti vardır, neticesine varılmıştır. Bu mecburiyet karşısında Heyet, Latin alfabesine (ش , ج , ح , ح ve yumuşak غ - گ) harflerinin ilavesi ile (c ve g) harfleri için bir işaret bulunmasını ve sesli harflerin uzatılabilmesi için "ak-san sirkonfileks" in kullanılmasını düşünmüştür (391).

Dilimiz için gerekli olan harfler seçilirken; dilimizin milli ses bünyesine uymasına, eli ve gözü, zihin ve ruhu yormayacak bir güzellikte bulunmasına, dilimizin ihtiyaçlarının herşeyin üzerinde tutulmasına, İstanbul şivesine uygun olmasına, bütün kelimelerin söylendiği gibi yazılmasına, harflerin hiçbir karışıklığa yol açmamasına (392), Arapça ve Farsça kelimeler için bu lisanların dilimiz üzerindeki kapitülasyonlarının sürdürülmesine meydan verilmemesine (393), her sese bir harf şeklinin kabul edilmesine, çift harflerden -kullanışlılık açısından- kaçınıl-

(390) a.g.e,s.23-24

(391) a.g.e,s.25

(392) a.g.e,s.34

(393) a.g.e,s.35-36

masına (394) ve kendi içinde uyumluluk gösteren bir yazı vucuda getirmek için Latin alfabesinin dışına çıkılmamasına (395), Dil Komisyonu tarafından özellikle dikkat edilmiştir.

Dilimizde İstanbul şivesi'nin esas alınması kabul edilirken(396), Necati Kemal İstanbul tarzı konuşmanın dilimize esas alınamayacağını söylüyordu. Çünkü saltanat ve adamları yok edilmiştir, başkent Ankara'dır, Ermeni, Rum ve Yahudi konuşmalarıyla karışmış olması ve onların tesiri dolayısıyla bozulmuştur, öyleyse İstanbul tarzı konuşmanın dilimiz için esas alınması hatalı olurdu(397).

Bazı farklılıklar arzeden birkaç sesli harf daha kabul edilmesi fikrini Dil Komisyonu, uygulama açısından kabul etmemiştir(398). Ancak Dil Komisyonu, Türkçe kelimelerin, özellikle yüklemelerin mümkün olduğu kadar parçalara bölünmesini teklif etmiştir ki, böylece yazma ve okumada kolaylık sağlanmış olacaktır(399), düşüncesini ileri sürmüştür.

Ayrıca bazı kelimelerdeki vurguları göstermek için de, lüzum görüldüğünde kullanılmak üzere, İtalyanca'da olduğu gibi "aksan tegü"nın konulmasını tavsiye etmiştir (400).

Bütün bu esaslar dahilinde Dil Heyeti'nin teklif ettiği 29 harf şunlar;

(a,b,c,ç,d,e,f,g,h,i,l,j,k,l,m,n,o,p,q,r,s,ş,t,u,v,w,x,y,z)dır (401).

(394) a.g.e,s.37

(395) a.g.e,s.39

(396) a.g.e,s.34; İsmail Şükrü, Latin Harfleri, s.19

(397) Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, s.16-17

(398) Elifba Komisyonu, Elifba Raporu, s.36

(399) a.g.e,s.38

(400) a.g.e,s.38-39

(401) a.g.e,s.40-41

Bu harfler seçilirken aksan sirkonfleksli (â,î,û ile y ve j) sesleri Fransızca'dan, iki noktalı (ö,ü) Almanca ve Macarca'dan, (ş) Romence'den, (ñ) İspanyolca'dan, (ç) Azerbaycan Türkçesi ve Arnavutça'dan alınmıştır. (ğ) harfi, Dil Komisyonu tarafından, dilimizin fonetik usullerine uygun olarak ihdas edilmiştir(402).

Elifba Raporu'nun sonunda Falih Rifkı, Fazıl Ahmet, Ruşen Eşref, Rağıp Hulusi, Ahmet Cevat, İbrahim (Layiha muharriri), Yakup Kadri, Mehmet Emin ve Mehmet İhsan'ın adları bulunmaktadır(403).

Basında Latin alfabesi diye harflerin yayınlanmaya başlaması üzerine Dil Encümeni, 30 Haziran 1928'de, bir açıklama yaparak, çeşitli adlar altında yayınlanan alfabelerin Dil Encümeni'nin kararlarıyla bir ilgisi olmadığını duyurmuştu(404).

Dil Komisyonu, 12 Temmuz 1928'de yaptığı toplantıda yeni alfabe projesine son şeklini vermişti. Bir hafta içinde de dilbilgisi kuralları basılacaktı. İşte bu haberi 12 Temmuz'da Anadolu Ajansı açıklamış ve ertesi günkü gazetelerde yer almıştı. Dil Komisyonu'nun hazırladığı yeni alfabe projesi 31 Temmuz 1928'de Vakit gazetesinde yayınlanmıştı(405). Ancak teklifin gerçekleşebilmesi için yetkililer tarafından da gözden geçirilmesi gerekiyordu(406).

Amerikan Büyükelçisi, Yeni Türk Alfabesi'nin en çok Alman alfabesine benzediğini ve ancak sessiz harflerde uluslararası ses değerlerinden şaşılacak ölçüde az sapma olduğunu (407) belirtmiştir.

(402) a.g.e,s.26

(403) a.g.e,s.41

(404) Şimşir,Bilâl N,"Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten,c.43,sayı-169,s.112; Türk Neşriyat Yurdu, Latin Harfleri Elifbası,s.4-23; Karagöz Ali Hafidi, Latin Harflerini Öğrenmek Usulü,s.2

(405) a.g.m,s.115-116

(406) a.g.m,s.111 ve 115

(407) a.g.m,s.116

Dil Encümeni alfabe ve gramer raporlarından başka yayınlarda da bulunmuştur. Bunlar:

- 1- Muhtasar Türkçe Gramer, 61 sayfa
- 2- Yeni Türk Alfabesi, İmla ve Tasrif Şekilleri, 40 s.
- 3- Yeni Türk Yazısı İle İlk Kıraat, 32 sayfa
- 4- Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi, 23 s.
- 5- İmlâ Lügatı, 371 sayfa
- 6- Seçme Yazılar, Yakup Kadri-Falih Rıfkı-Ruşen Eş - ref, 254 sayfa (408)dır.

Dil Komisyonu'nun kuruluşu, harf inkılabına doğru gidişi biraz daha hızlandırmıştır.

(408) Levent, A. Sırrı, Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, s.374

3- HARF İNKİLÂBİ SEFERBERLİĞİ

9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'ndaki konuşmasıyla Mustafa Kemal, harf inkılâbı seferberliğini başlatmış oluyor - du. Mustafa Kemal, Bolu Mebusu Falih Rifkî'ya okuttuğu nutkunda ve daha sonra ilave ettiği konuşmasında özet olarak şunları:

"Arkadaşlar,

Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriy - le kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bunu anlamak mecburiye - tindesiniz. Anladığınıza yakında bütün dünya şahit olacak - tır. Buna kesinlikle eminim.

Bu gece burada halk ile karşı karşıya geldiğim anda, büyük azametli bir kudretin tesiri altında kaldığımı duydum.

Bu kuvvet nedir?

Türk harflerinin, Türk içtimai heyetini teşkil eden yüksek insanların, kalp menbalarından yükselen hislerin, arzuların, heyecanların, hasletlerin bir noktada, bir hedef - te bir gayede birleşmesidir.

Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatan - perverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet de ğil - dir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharlarla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni oku - ma yazma bilmiyorsa bu hata bizde de ğildir. Türk'ün seciye - sini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlarda - dır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanın - dayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunma - sında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısı ile, kafa - sı ile bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu göstere -

recektir(409), demişti.

Yıllardan beri dille ilgili yazılan herşeyi, son zamanlarda aldığı raporları okumuş, meselenin bütün inceliklerini kavramış, imkânların hepsini ölçmüş, tartmış, şüphesiz en mümkün olanı yüksek bir sezîşle keşfetmiş ve sonunda bu nutku ile seferberliği başlatmıştı(410).

Bu konuşma hemen etkisini göstermişti. Akşam gazetesi, yazı inkılâbının Türk dili ve edebiyatı üzerinde ne gibi etkileri olacağı konusunda bir anket açmış (28.8.1928), aldığı cevapları özetle yayınlamış ve alfabe inkılâbının yabancı edebi kapitülasyonları kaldıracağı sonucuna varmıştı. Cumhuriyet'te de Latin harfleri lehinde sürekli yazılar yayınlanmaya başlamıştı(411).

Öte yandan 11 Ağustos 1928'de Dolmabahçe Sarayı'nda ilk ders İbrahim Necmi (Dilmen) tarafından verilmişti. Daha sonra bu dersler, Cumhuriyet Halk Fırkası Beyoğlu İlçe Merkezi'nde, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda ve İstanbul Radyosu'nda devam etmişti. Ayrıca 25, 27 ve 29 Ağustos günlerinde de Dolmabahçe Sarayı'nda dersler verilmişti. İsmet Paşa, son günkü toplantıdan sonra tahtaya; milleti cehaletten kurtarmak için tek çarenin Latin harfleri olduğunu, Dil Komisyonu'nun teklif ettiği alfabenin kesin ve uygulanabilir olduğunu belirten üç maddelik bir yazı yazmıştı(412).

Diğer taraftan yeni harflerle yazılan metinlerde aksaklıklar da görülüyordu. Uzatmalara çok yer veriliyor, büyük harf hemen hiç kullanılmıyor, yüklemelere gelen ekler tire (-) ile ayrılıyor, "kh" ikilisi kullanılıyor ve "x" harfi de yer alıyordu(413). Ancak bir süre sonra Gazi, halk

(409) "Türk Yazı İnkılâbı", M.K, Aralık 1988, sayı-63, s.2-3

(410) Emre, A.Cevat, İki Neslin Tarihi, s.325-326

(411) Şimşir, Bilâl N, "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, c.43, sayı-169, s.124 ve 130

(412) Levent, A.Sırrı, Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, s.373-374; Jeaschke, G, Kronoloji, c.2, s.76

(413) Şimşir, Bilâl N, a.g.m, s.119

ile teması neticesinde görülen aksaklıkları dört madde halinde Başvekalet'e bildirmişti. Buna göre:

1- Soru edatı olan "mı, mi" genellikle ayrı yazılır.

2- Bağlama edatı olan "ve, ki", dahi manasına kullanılan "de, da" ayrı kelime olarak yazılır.

3- Bağlama işareti olan tire (-) kalkmıştır.

4- Arapça ve Farsça terkiplerde de tire (-) kullanılmayacaktır (414).

Böylece bazı aksaklıklar da ortadan kaldırılmış oluyordu.

Ağustos sonlarında Gazi, Dolmabahçe'de İstanbul'da bulunan alimleri, edipleri, milletvekillerini, gazetecileri toplamış Türk alfabesinin münakaşasını yaptırmıştı. Tartışma sonunda Gazi, alfabeyi reye koymuş ve Türk alfabesi ittifakla kabul edilmişti (415).

Bu arada uygulamaya da hemen geçilmişti. Cumhurbaşkanlığı Yatı Ertuğrul'un ve Gazi'nin hizmetindeki Söğütlü deniz motorunun adları yeni yazıya çevrilmişti. Bakanlıklar ve resmi kuruluşlar yeni harflerin öğrenilmesini ve resmî yazışmaların bu harflerle yapılmasını duyurmuşlardı(416).

Mustafa Kemal ise durmadan geziyor, dolaşıyor, halkla görüşüyor, hiçbir yasama ya da yürütme zoru olmadan, hatta yeterince öğretici bulunmadan sürdürülen yeni yazıyı öğrenme çabalarını denetliyor, herkesle teker teker ilgileniyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın bu eşsiz önderlik nitelikleri

(414) Mustafa Kemal, "Türk Yazı İnkılâbı", M.K, Aralık 1988, sayı-63, s.5-6

(415) Emre, A.Cevat, İki Neslin Tarihi, s.326

(416) Şimşir, Bilâl N, a.g.m, s.126

özellikle Ağustos sonu ve Eylül ortalarında yaptığı Tekirdağ, İstanbul, Sinop, Samsun, Amasya, Sivas ve Kayseri gezilerinde bütün açıklığı ile bir kez daha görülmüştü(417).

Ayrıca "Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde, bu kadar yüksek şuur ve intikal ve özellikle acelecilik göstermekte olduğunu" bu gezileri sırasında görmesi Mustafa Kemal'i, gerçekten büyük bir mutluluğa gömmüştü (418).

Kampanyaya katılan Maarif Vekili Necati Bey, 14 Ağustos 1928'de verdiği bir demeçte; öğretmenlere, öğrencilere yeni alfabenin öğretilmesi için elinden geleni yapacağını belirtiyordu(419).

İsmet Paşa da Malatya'da 13 Eylül 1928'de yaptığı konuşmada, cahilliği yok etme çalışmalarından bahsederek, "gelecekte bugünkü nesil gurur verecek muhterem bir teşebbüse girişmiş bulunuyoruz" diyor ve sonra da, "bu kadar hayırlı ve kudretli bir tedbirin niçin bugüne kadar geri bırakıldığını, Türk Devleti'nin Büyük Gazi gibi türlü tecrübeler ve badireler içinde milletin hayatıyet ve kudretinin özü gibi yetişmiş ve Devlet Reisi olduğu halde köy köy dolaşıp alfabeye hocalığı edecek kadar çalışkan, azimkâr ve fedakar bir reisi gelmek lazımdı" diyerek açıklıyordu.

Artık "memleket baştan başa bir derslane halindeydi. Bu dershanenin başmuallimi bu milletin başlıca hazinesi olan büyük evlat Gazi idi. Türk milleti, bu dershaneden muvaffak çıkıncaya kadar çalışacak ve az zamanda tam muvaffakiyetle çıkacaktı" (420).

(417) Goloğlu, Mahmut, Devrimler ve Tepkileri, s.254

(418) Mustafa Kemal, "Milletime", 21 Eylül 1928, M.K, Aralık 1988, sayı-63, s.5

(419) Şimşir, Bilâl N, a.g.m, Belleten, c.43, sayı-169, s.125

(420) İsmet Paşa, İsmet Paşa'nın Siyasi ve İçtimai Nutukları, s.211-213

Türk Ocakları da bu kampanyaya katılırken, İstanbul gazeteleri okuyucu kaybetme korkusuyla sayfalarının az bir kısmını yeni yazıya ayırıyorlardı. Ancak Ankara'daki Hakimiyet-i Milliye gazetesi, hemen hemen bütün sayfalarını yeni yazıyla basıyordu(421). Hatta 1 Ekim 1928 günü, baştan başa yeni harflerle bir gazete de -haftada iki gün olmak üzere- yayıma girmişti. Bu gazete M.Zeke -riya (Sertel)'nın Türkçe Gazete'si idi(422).

Harf değişikliği gibi mesut ve kurtarıcı hadiselerin olması için, gerçekten de, milletlerin içinden çıkan ve ruh inkılâbını şahsî ruhunda yaşamak kudretini bulan, inatçı ve gelenekçi bir toplumu ıslah edebilecek dahilerin çıkması (423) gerekiyordu. Böyle olunca mütereddit ve müşevviş aydınların muhafazakârâne sesleri artık işitilmez olurdu ve şimdi de öyle oluyordu. Onlar inkılâpçı değillerdi, belki inkılâp yapıldıktan sonra, inkılâbın isabetine dair neşriyatta bulunacak ve bunu asrî kataba uydurmakla meşgul olacaklardı (424).

(421) Şimsir, Bilâl N, a.g.m, Belleten, c.43, sayı-169, s.143 ve İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", T.Y., Haziran 1928, c.21-1, sayı 200-6, s.3

(422) Özerdim, Sami N, Bilinmeyen Atatürk, s.138-139

(423) İzzet Ulvi, a.g.m, T.Y, Haziran 1928, c.21-1, sayı 200 s.1

(424) a.g.m., s.2

4- HARF İNKİLÂBİ

Milletin maddi ve manevi yenilik ve gelişmesi yolunda, fiil ve uygulamayı söz ve teoriye tercih ettik(425) diyen Mustafa Kemal; harf değişikliğini yapmadan senelerce evvel hemen herkesle bu mesele etrafında konuşmuş ve ilgilileri konuşturmuştur. O, ilk önce eski harflerin mahzurları hakkında, münevver zümre içinde, bir fikir birliği meydana getirmeyi hedeflediğinden, bu mesele etrafında her vesile ile tartışmalar açmıştı. Daha önceki gelişme ve aşamalar da dikkate alındığında, bu hazırlık devri senelerce devam etmişti. İşte Mustafa Kemal, etrafındaki aydınları, bu işin yapılması zaruretiyle ikna ettikten sonradır ki, kendi fikrinin tatbikine geçmişti(426). Yani Mustafa Kemal, henüz olmayan şartları zorlayanlardan değildi(427). Çünkü bir işi zamansız yapmak, o işi sonuçsuz bırakmak olurdu... Her şey sırasında ve zamanında yapılmalıydı(428). Başarı için en uygun ve emin yol her safhayı vakti geldikçe tatbik etmektir(429).

Bu gibi önemli sebeplerin yanında harf inkılâbının 1928'e kadar gecikmesinde İsmet Paşa'nın endişe ve itirazları etkili olmuştu. Çünkü İsmet Paşa, Enver Paşa denemesini ve zorluklarını yaşamıştı. O görüşlerini şöyle açıklar:

"Ben I.Şube Müdürü idim. Hafız Hakkı Erkan-ı Harbiye İkinci Reisi idi. Vazife için yanına giderim. İmzaya götürdüğüm evrak, hep yeni imla ile yazılmış. Kâğıtları önüne koyar, anlatırım. Hafız Hakkı kâğıtları okumaz bana bakar: -"Canım sen anlat, bunun içinde ne var?" der. Çünkü

(425) Atatürk, Kemal, Nutuk, c.2, s.719

(426) İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s.267

(427) Arar, İsmail, "Gazi Alfabeti", HD 50.YS, s.150

(428) Kansu, M. Müfit, Atatürk ile Beraber, s.235

(429) Atatürk, Kemal, Nutuk, c.1, s.15

kendisi okuyamıyor. Bunun üzerine ben anlatırım. Birgün bana: -"Getirecegin yazıları, benim bildiğim yazı ile ayrıca yazdır da getir," dedi. İsteddiği bir evrakı iki ayrı yazı ile yazdıracağım, birini kolayca okuyup anlayacak, ötekini de anlamış gibi imza edecek. İtiraz ettim: -"Yapamam," dedim. -"Ben size başında söyledim. Yapamayacaksınız diye ikaz etmiştim. Şimdi ben sizin istediğinizi yapacağım ve bana da maiyetimde bulunanlar iki ayrı yazıyla evrak getirecekler. Böyle şey olmaz." Şimdi ben bu macerayı biliyorum. Harf inkılâbı ilân edilmeden iki sene evvel Atatürk'e söyledim: -"Bu kolay bir iş değildir. Sen harp zamanı karargahta çalıştın mı?" dedim. -"Hayır" dedi. -"Ben bilirim" dedim. -"Bunu tecrübe ettim. Bütün devlet işleri, her şey bozulacak. Herkes iki yazı kullanacak. Kabul edildi diye kendisini mecbur hissederek yeni harfleri kullanacak. Bir de asıl işidir, kıymetli işidir diye eski harfleri kullanacak. Başa çıkamayız. İyi düşün" (430).

Başvekil İsmet Paşa'nın karşısında, hükümet işleri, üniversite ve diğer okullar, basın işleri duruyordu. Bütün işlerin birden durmak tehlikesini düşünüyordu. Onun için de, Batılılaşıma hamlelerinde Mustafa Kemal'e yardımcı olan ve ondan hiç ayrılmayan İsmet Paşa, yazıyı değiştirme konusunda sarsılmaz bir mukavemet göstermişti(431). Yazı inkılâbı hamlesine çok geç muvafakat ettiği için kültür inkılâbımızı iki seneden fazla -1925'ten 1928'e kadar- geciktirmişti. Ancak ondan sonra Başvekil İsmet Paşa, dil hareketinin başına geçmiş, Gazi de bu işi ona bırakmıştı(432).

Ancak Dil Komisyonu kurulup, alfabe kabul edilince yeni bir mesele ortaya çıkmıştı. O da yeni yazının tatbik süresiydi. Celal Nuri, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet,

(430) Arar, İsmail, "Gazi Alfabeti", HD 50.YS, s.150-151

(431) Emre, A.Cevat, İki Neslin Tarihi, s.317

(432) a.g.e, s.327

Muallim Lutfi Bey, İsmail Şükrü, Ahmet Emin ve Dil Komisyonu üyeleri harflerin yavaş yavaş, yani aşama aşama tatbik edilmesini tavsiye ediyorlardı. Yedi yıldan onbeş yıla ve hatta yirmi yıla kadar uzanan bir sürede, şimdiki neslin rahatına ve zevkine dokunmadan gerçekleştirilmeliydi(433). Yıkmadan yapmalıydı(434). Onlara göre bazı gayelere inkılâpla değil, tekamülle varılabilirdi(435).

Amerikan belgelerinde de, yedi ile onbeş yıl arasında bir sürede, harf inkılâbının gerçekleşebileceğine inanıldığı görülüyor ki, onlar da bu işin kısa sürede gerçekleşeceğine ihmal vermiyorlardı. Hayallerine sığdıramıyorlardı (436).

Avni Başman da harf inkılâbının uzun bir sürede gerçekleştirilmesine taraftar olmakla birlikte, Almanlar gibi iki harf sisteminin birlikte kullanılmasını ve bu savaşta hangisi diğerini ortadan kaldırıp, yaşayabilirse onun kalmasını tavsiye ediyordu(437).

Latin harflerinin aleyhinde olan Zeki Velidi bile, harfler, yavaş yavaş kabul edilmeye kalkışılırsa, halkın alışkın olduğuna meyiletmesi yüzünden sonuçsuz kalacağını belirtiyordu(438).

Tekâmül ile gelişme ve ona dayalı inkılâp, Mustafa Kemal'in inkılâp metoduna uymuyordu. Yani önce ideoloji sonra fiil yerine, önce fiil sonra ideoloji onun inkılâplarına hakim olmuştu (439). İşte bu inkılâpta da Mustafa Kemal, bu metodunu uygulamak istiyordu. Onun için de "bu, ya üç

(433) Atay, F. Rifki, Çankaya, s.440; Ahmet Emin "Latin Harfleri", ADFH. II, s.18, Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", İctihat, 15 Mayıs 1926, nu:204, s.3974-3975

(434) İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, s.30

(435) Celal Nuri, Türk İnkılâbı, s.176-177

(436) Şimşir, Bilal N, a.g.m, Belleten, c.43, sayı-169, s.108-118

(437) Ülkütaşır, M.Şakir, Atatürk ve Harf Devrimi, s.55

(438) Ertem, Rekin, "Elifbeden Alfabeye", Hareket, Temmuz 1979, sayı-5, s.21

(439) Sevük, İ.Habib, Atatürk İçin, s.67

ayda olur, ya hiç olmaz", diyordu. Çünkü "gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktı. Arada bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terk olunuverir"(440) diye düşünüyordu.

Bu kararını uygulamak için harekete geçmiş ve alfa-be hakkında Halk Fırkası 31 Ekim 1928'de toplanmıştı(441). Ertesi günü, 1 Kasım 1928'de, üçüncü devre ikinci toplantı yılında Meclis'i açış konuşmasında harfler konusuna değinen Mustafa Kemal:

"Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk elifbasıdır... Bu elifbayı kabul ederek, aziz arkadaşlarım; yüksek ve ebedi yadigarınızla büyük Türk milleti, yeni bir nûr alemine girecektir"(442), demişti.

İşte bunun üzerine Erzincan Mebusu Safvet, Tekirdağ Mebusu Cemil ve Afyon Mebusu Ali Beyler, Latin harflerinin kabulü yolundaki müşterek takrir'lerini Meclis Riyaseti'ne verirler. Hükümet de bu kanun layihasının acilen görüşülmesini ister. Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki kanun teklifi, sonra Meclis'te okunur(443). Aynı gün görüşülmesi, encümenler henüz teşekkül etmediği için geçici encümen kurulması konusu oya sunulur ve ittifakla kabul edilir.

(440) Atay, F. Rifkî, Çankaya, s. 440

(441) Jeoschke, G., Kronoloji, c. 2, s. 79

(442) Z.C., 3. Devre, 2. İctima yılı, c. 5, s. 5

(443) Z.C., c. 5, s. 7

Encümen için onbeş üye seçilir. Layiha onlara verilir ve onbeş dakika teneffüs etmek amacıyla 16.05'de celse tatil edilir(444).

İkinci celse 16.30'da yine Kâzım Paşa'nın başkanlığında açılır. Başvekalet'ten gelen yeni Türk harflerinin kabulü ve tatbiki hakkındaki 1 Kasım 1928 tarih ve 6/4346 numrolu kanun layihası ve gerekçesi encümence incelenip, Meclis'e encümen mazbatası takdim edilir. Layihanın aynen kabulüne karar verdiklerini Meclis'e arz ederler(445).

Daha sonra konuşan Başvekil İsmet Paşa (Malatya); "teşebbüsün, esasen milleti cehaletten kurtarmak teşebbüsü olduğunu, umumi hayatı yeni alfabe ile yazı devrine kolayca nakletmek demek olduğunu, bu layiha ile Türk milletinin fikri hayatında yeni bir devir açılacağını, bu tedbirin hayırlı ve faydalı olduğuna cidden inandığını, büyük işlerde samimi inanmanın o işin muvaffakiyetle neticelenmesi için muhtaç olunan başlıca kuvvet bulunduğunu, bu kuvvet ile yenilemeyecek zorluğun ve aşılamayacak tümseğin bulunmadığını" (446) belirtiyordu.

Daha sonra kanunun heyet-i umumiyesi hakkında Konya Mebusu Refik Bey ve Şarkikarahisar Mebusu Mehmet Emin Bey söz alır ve "Götenberg oyduğu harflerle nasıl yeni dünya hars ve medeniyetini hazırlamışsa, bu yeni harflerle de Türk, yeni hars ve medeniyetini vucuda getirecektir" diyerek kanunun lehinde konuşmuşlardı(447).

Sonra kanunun maddelerine geçilmiştir. Onbir maddelik kanun madde madde müzakere edilir ve oylanır. Maddelerin oylaması bitince kanunun bütünü oylanır ve kabul edilir.

Maddelere göre devlet işlerinde 1929 yılının Ocak ayı, basılı evrakta 1929 Haziranı, (madde-3), halktan gelecek di-

(444) Z.C,c.5,s.7-8

(445) Z.C,c.5,s.8-9

(446) Z.C,c.5,s.9-10

(447) Z.C,c.5,s.10-11

lekçelerin Arap harfleriyle olanlarının kabulü 1929 yılı Haziranı'nın birinci gününe kadar (madde-4), her türlü levha ve yayınların 1928 Aralık ayının başında yeni Türk harfleriyle yazılması (madde-4), 1929 Ocak ayının başından itibaren basılacak eserlerin yeni harflerle basılması (madde-5), resmî ve hususî zabıtlarda 1930 Haziranı başına kadar Arap harflerinin kullanılabilmesi (madde-6) öngörülmüştü(448). Genelde 1929 yılı Ocak ayında Latin harflerine geçilmiş olacaktı. Ancak ikinci derecedeki konularda 1929 Haziranı ve üçüncü derecedeki konularda ise 1930 Haziranı idi ki, bu son sınırdı.

Kanunun gerekçesinde; Arap harfleriyle okuma yazmanın mümkün olmaması, Türk matbaacılığını ve telgrafçılığını ilerletmekten alıkoyması, milli lisanımızın bünyesine uymaması gibi sebepler sıralandıktan sonra, okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanın istiklâlini temin edecek olan yeni Türk harflerinin kanun halinde tespiti zaruri görülmüştür, deniliyordu(449).

1353 numaralı bu kanuna karşı hareket edenler, Ceza Kanunu'nun 526. maddesi gereğince (devlet emirlerine itaatsizlik) cezalandırılacaklardı (450).

Yeni Türk harflerinin yayılması için 1928 senesi Maarif Vekaleti bütçesine, olağanüstü ödenek kondu. 1354 numaralı kanun ile:

1928 mali yılı Maarif bütçesinde, yeni Türk harflerinin gerektirdiği masraf, adıyla yeniden açılan 718.fasla 400.000 lira olağanüstü ödenek konmuştu(451).

1355 numaralı kanun ile de, matbaalarda kullanılmak üzere ithal edilecek yeni Türk harflerinin gümrük vergisi karşılığı olarak, 1928 mali yılı vergiler bütçesinde,

(448) Z.C,c.5,s.11-12,Düstur,3.tertip,c.10,s.3-4

(449) Z.C,c.5,Ek, s.1-3

(450) Jeaschke, G, Yeni Türkiye'de İslâmlık,s.31

(451) Düstur, 3. tertip, c.10, s.7

yeni Türk harfleri gümrük vergisi karşılığı, adıyla açılan 306. fasla 200.000 liralık olağanüstü ödenek de konmuştu (452).

Ayrıca şunu da ilâve edelim ki, yeni Türk harflerinin kabulü ve tatbiki hakkındaki kanunun kabulünden sonra, Sivas Mebusu Rahmi'nin teklifi ile, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine, gümüşten bir levha üzerine, altından yapılmış yeni Türk harfleri alfabesi -küçük ve büyük harfler- takdim kılınmıştır (453).

Gerçekte sadeleşme ihtiyacının duyulduğu zaman başlayan harf inkılâbı (454), harflere dinf bir şekil verilmiş olmasından doğan endişe dolayısıyla kesin bir çözüme ulaşmadan zamanımıza kadar gelmişti (455). Ancak bu zamana gelindiğinde Türkiye'nin, hukuk ve anayasa açısından (456), sosyal hayatın bütün göstergeleri yönünden Batılılaşmasından sonra (457) varlığını hâlâ sürdüren Arap yazısı, Türkiye'nin entellektüel faaliyetlerinde uluslararası işbirliği arzusunu boğazlamakta ve kültürel gelişmesini aksatmaktaydı (458).

Yazı inkılâbı yapılacaksa tam zamanıydı. Mademki bu iş, bir medeniyet tercihiydi. Öyleyse Batı medeniyetinin bütün yararlı taraflarından faydalanılmalıydı. Latin harflerinin alınması kararı da, Türk milletinin bu alandaki sarsılmaz azminin ve yukarıda sayılan aksaklıkların çözümlenmesi yolunda atılan bir adım olduğunun açık bir göstergesiydi (459).

(452) Düstur, 3. tertip, c.10, s.9

(453) Z.C, c.5, s.12 ve Ünaydın, R.Eşref, Atatürk, Hatıralar, s.31

(454) Atay, F.Rıfki, Çankaya, s.472

(455) Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, s.7

(456) Kinross, Lord, Atatürk, s.665

(457) Gentizon, Paul, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, s.152

(458) Villalta, J.Blanco, Atatürk, s.619

(459) Jeaschke, Gotthard, Yeni Türkiye'de İslâmlık, s.31

Bu yazının herşeyden önce Türk milletinin bağımsızlığının, hürriyetinin sonucu olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Daha önemlisi bu yazı, bir millet mücadelesinin sonucudur. Türk milleti bu yazı ile, ben de varım diyebilmiştir. Arap harflerinden Türk harflerine geçmek, "deveden inip otomobile binmek" demektir(460).

Fakat mesele, sadece bir okur yazar meselesine bağlanamaz. Okuma yazma kolaylığı Enver Paşa'yı tahrik eden sebeptir. İsmet Paşa'ya göre, harf inkılâbının bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır(416). Burhan Belge (Asaf) da aynı düşüncüyü, Türk Yurdu'ndaki bir yazısında tastik eder. Ona göre de; "Bu inkılapla Gazi, yetişen neslin hatt-ı ricatini kesmiştir. Yetişen nesil, yazılmışın tersinden kurtulacak, yazılanın ve yazılacağın tesirine girecektir(462).

Yunus Nadi; inkılâpların zahmet ve zorlukları da getireceğini, fakat bu zorluğun nihayet bugünlük yarınlık, herhalde pek geçici zamanlık bir şey olacağını, onun arkasından da bütün milleti kaplayan ve iyilikleri bütün memlekete şamil olan bir kolaylığın, bir irfan ve medeniyet bolluğunun geleceğini (463) müjdeliyordu.

(460) Yunus Nadi, "Bir Medeniyet Merhalesi", Cumhuriyet, 30 Ts.1928, sayı-1639, s.1

(461) Arar, İsmail, "Gazi Alfabesi", HD 50.YS, s.149

(462) a.g.m., s.149

(463) Yunus Nadi, "Yeni Yazı", Cumhuriyet, 1 Ke.1928, sayı-1640, s.1

5- MİLLET MEKTEPLERİ

1 Kasım 1928'de, "Yeni Türk harflerinin kabulü ve tatbiki" hakkındaki kanun ile ilgili olarak Meclis'te yaptığı konuşmasında İsmet Paşa; Latin harflerinin getireceği kolaylıktan hakkıyla istifade etmek ve bunun neticesini birkaç sene içinde gözle görülür bir hale getirmek için hükümetin ciddi mesai sarf edeceğini, bu sebeple bütün memlekette Millet Mektepleri halinde, işinde, tarlasında, fabrikasında çalışan vatandaşların ayaklarının ucuna bu hizmeti götüreceğini, kolaylıkla öğretecek öğretmenlerle, kolay tedarik olunacak vasıtalarla bu yeni alfabeden tamamiyle istifade etmeleri için çalışacağını (464) belirtiyordu.

Bunun arkasından 8 Kasım 1928'de, BMM'ndeki beyanatlarında da Türk harflerinin yaygınlaştırılması konusuna değinerek:

"Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başlarında öğretililebilmesi için daha bu sene içinde Millet Mektepleri teşkilâtı yapacağız. Bu teşkilat şehir ve köy bütün yurdu kaplayacak, vatandaşların işlerinin ,maişetlerinin en müsait devirlerinde ve yanlarında ya iki aylık ya dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyde mekteplere, belirli toplanma yerlerine gelmeye vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyyar muallim teşkilâtı yapılacak; devletin en büyüğünden en küçüğüne bütün memurları Millet Mektepleri teşkilâtında ihtiyaca göre çalışacak (465) diyordu.

Sonra da, Reisisumhur Hazretleri Millet Mektepleri teşkilâtının Umumi Reisliğini ve Başmuallimliği'ni kabul buyurmuşlardır(466) diye ilave ediyordu.

(464) Z.C, c.5,s.9

(465) İsmet Paşa,Siyasi ve İçtimai Nutukları,s.217

(466) a.g.e, s.217-218

Bu teşkilât ile bir senede, vatandaşın geçim hayatındaki düzeni hiç sarsmaksızın, geçkin yaşlarda bir kaç yüz bin nüfusu okutabilmenin hesapları (467) yapılıyordu.

11 Kasım 1928'de, Millet Mektepleri teşkilatına dair Şura-yı Devlet Heyet-i Umumiyesi Riyaseti tarafından İcra Vekilleri Heyeti'ne bir tezkere ile gönderilen talimatname kabul edilmişti.

Bunun birinci maddesinde, Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini âzami surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okur yazar bir hale getirmek maksadı ile Millet Mektebi teşkilatı yapılmıştır(468) deniliyordu. Sonra da teşkilatın köylerde ve şehirlerde nasıl kurulup, organize edileceği açıklanıyordu.

Bu teşkilat sayesinde, 1928 yılı sonlarına doğru yeni harfler konusu büyük ölçüde gerçekleştirilmişti. 1929 ve 1930'a kalan kısmı ise ayrıntılarıydı. 1 Aralık 1928'de Hakimiyet-i Milliye, "Eski yazı bugün tarihe karıştı" diye manşet atmıştı ki, bu da harf konusunun büyük ölçüde yerleştiğini göstermekteydi(469).

(467) a.g.e,s.218

(468) Düstur, 3. tertip, c.10, s.10

(469) Şimşir, Bilâl N, a.g.m, Belleten, c.43, sayı-169, s.147

6- HARF İNKİLÂBİ SONRASI

1927'de 1,1 milyon olan okur yazar sayısı 1935'te hemen hemen 2,5 milyona, 1927'de % 10 olan okur yazar oranı 1935'te % 20'ye, 1945'te % 30'a yükselmiştir(470). Bundan sonra da günümüze doğru sayı ve oran, sürekli yükselen bir grafik çizmiştir.

Harf inkılâbından sonra basılan kitap sayısının öncesine göre durumu da şöyleydi:

<u>Tarih</u>	<u>Yıl sayısı</u>	<u>Kitap sayısı</u>
1729-1829	100	180
1830-1875	47	2894
1876-1892	17	3277
1893-1907	16	4250
1908-1917	10	6827
1918-1928	11	6376
Tarihsiz kitaplar	-	3607
<u>Toplam</u>	<u>299</u>	<u>27.407</u>
1928-1938	11 yılda	16.063'dür(471).

299 yılda 27.407 kitap basılmış olmasına karşılık, harf inkılâbından sonraki 10 yıl içinde 16.063 kitabın basılmış olması da, bu alandaki hızlı gelişmenin bir göstergesi idi.

Basımevlerinin durumu ise;

<u>Tarih</u>	<u>Bugünkü sınırlar içinde</u>	<u>Bugünkü sınırlar dışında</u>	<u>Toplam</u>
1729-1875	110	24	134
1876-1907	133	66	199
1908-1917	306	62	368
1918-1928	259	25	284
1928-1938	556	-	556

Harf inkılâbından sonra iki katına varan bir artış göstermişti(472).

(470) A.Meral, Harf Devriminin Kütüphanelere Yansıması, s.26

(471) a.g.e, s.47-48 ve 53

(472) a.g.e, s.31 ve 36

Harf İnkılâbı'nın etkileri sadece ülke içinde de-
ğildi, ülke dışında da etkileri olmuştı. Mesela Sovyet -
ler'deki Türkler arasında Latin harfleri 1928'deki Harf
İnkılâbı'ndan sonra hızla yayılmış ve 1930'a kadar Latin
harfleri Türkistan'daki Kazak, Özbek, Türkmen, Karakalpak
ve Kırgız gibi Türk lehçelerinin hepsine tatbik edilmiş-
ti(473).

Ayrıca Türkiye'nin Latin alfabesini alması, oryan-
talistlerce önemli bir olay olarak görülüyordu. Çünkü bu
inkılâbın Doğu'daki etkisinin her türlü tahminin üzerinde
olacağı düşünülüyordu. Zira bundan böyle, Karadeniz kıyı-
larından Çin Türkistanı'na kadar, artık Latin alfabesi kul-
lanılacaktı ki, bu da sosyal, politik ve ekonomik yönden
önemli olarak görülüyordu(474).

Ancak şurasını unutmamak gerekir ki, Latin harfle-
rinin kabulünden bu yana okuma yazma bilmeyenlerin sayısı
büyük ölçüde azalmıştır. Mustafa Kemal'in Türk Dili uğruna
harcadığı emekler boşa gitmemiştir(475). Çünkü Mustafa Ke-
mal, daha önceki ıslahatçılardan farklıydı. O inkılâpçı
idi. Hem öncekilerin yaptığı hataları yapmamış olması, hem
inkılâpçı bir karektere sahip olması ve hem de inkılâp me-
todu, Mustafa Kemal'i başarıya götürmüştür. Bu inkılâpla,
Atatürk'ün dâhi ve lider kişiliği de bir kez daha ortaya
çıkmıştır.

(473) Henze, Paul, "İç Asya'da Siyaset ve Yazı", BTDD, Kasım-
Aralık 1985, sayı-9-10, s.81-82; Ortaylı, İlber, "Türk
Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine",
HD 50.YS, s.106

(474) Gentizon, Paul, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, s.153

(475) İnönü, İsmet, "Milli Şef'in Dil Bayramı Münasebetiyle
Türk Milletine Hitabı", Belleten, 1941, c.5, sayı-20, s.438

BİBLİYOGRAFYA

RİSALELER KİTAPLAR VE ZABITLAR

- Abdülkadir, Elifba-yi Türkî, Mürettibin-i Osmaniye Matbaası, İstanbul 1327
- Adıvar, Halide Edip, Türk'ün Ateşle İmtihanı, Atlas Kitabevi, 9.Baskı, İstanbul 1987
- Ahmet Cevdet Paşa-Fuat Paşa, Kavaid-i Osmanî, Matbaa-i Âmi-re, İstanbul 1284
- Ali Hafidî, Latin Harflerini Öğrenmek Usulü, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1928
- Ali İlhami, Türkçe Yazı ve Latin Harfleri, Demiryolları Matbaası, Erzurum 1927
- Alimcan Şeref, Harflerimizin Müdafası, Çeviren: Abdullah Battal (Taymas), Yeni Matbaa, İstanbul 1926
- Ali Seydî, Latin Hurufu Lisanımıza Kabil-i Tatbik midir?, İkdam Matbaası, İstanbul 1340
- Alpay, Meral (Doç.Dr), Harf Devriminin Kütüphanelerde Yansıması, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1976
- A.S., Türkçe Elifba, Maarif-i Umumiye Nezareti, Matbaa-i Âmi-re, 6.Baskı, İstanbul 1335
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, Söylev ve Demeçler-1,3,4,5, (1919-1938), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Maarif Matbaası, İstanbul 1945
- Atay, Falih Rıfkı, Çankaya, Kırıl Matbaası, İstanbul 1984
- Avram Galanti, Türkçe'de Arabi ve Latin Harfleri ve İmla Meseleleri, Kâğıtçılık ve Matbaacılık A.Ş., İst.1341
- Avram Galanti, Vatandaş Türkçe Konuş: Yahut Türkçe'nin Tamimi Meselesi, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul 1928
- Avram Galanti, Arabî Harfleri Terakkimize Mani Degildir, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul 1927
- Aybars, Ergün, İstiklal Mahkemeleri I-II (1920-1927), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1988
- Azmi Ömer, Eski ve Yeni Harfler Hakkında Bazı Mütalaalar, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1928
- Başvekalet Neşriyat Müdürlüğü, Düstur, 3.Tertip, c.10, Teşrinisanı 1928-Teşrinievvel 1929, Başvekalet Matbaası, Ankara 1934
- Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılâp Tarihi, c.1, kısım 2, c.2, kısım 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983

- Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul Matbaası, İstanbul 1978
- Bingöl, Vasfi, Atatürk'ün Milli Eğitim ile İlgili Düşünce ve Buyrukları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970
- Dil Encümeni Alfabe Komisyonu, Elifba Raporu, Ankara 1928
- Emre, Ahmet Cevat, İki Neslin Tarihi, Mustafa Kemal Neler Yaptı?, Hilmi Kitabevi, Nurgök Matbaası, İstanbul 1960
- (Emre), Ahmet Cevat, Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi, Marifet Matbaası, İstanbul 1928
- En Büyük İhtiyacımız Tadil-i Huruf Meselesi, Matbaa-i Mukosyan, İstanbul 1325
- Ergin, Osman, Türk Maarif Tarihi, c.1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977
- Ergun, Rüştü, Türk Dili, Atatürk ve Biz, Fatih Yayınevi, İstanbul 1973
- G.A.R., Yeni Elifbanın Muhasenatı, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1334
- Gentizon, Paul, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, çev. Fethi Ülkü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983
- Goloğlu Mahmut, Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), Turhan Kitabevi, Başnur Matbaası, Ankara 1972
- Gövsa, İbrahim Alaettin, Türk Meşhurları Ansiklopedisi (basım yeri ve yılı yok).
- Hakkı Ateş, Türkçe'nin Sarfı, Vilayet Matbaası, Ankara 1341
- Halil Nimetullah, İnkılâbın Felsefesi, İstanbul 1927
- Hidayet İsmail, Arap ve Latin Harfleri, İstanbul 1927
- Istapayan Karayan, Muaddel Latin Harfleriyle Elifba-yı Türkî Projesi, İstanbul 1927
- İslah-ı Huruf Cemiyeti, Yeni Harflerle Elifba, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1333
- İğdemir, Uluğ, Atatürk'ün Yaşamı (1881-1918), c.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1980
- (İleri), Celâl Nuri, Türkçemiz, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1917
- (İleri), Celâl Nuri, Tarih-i İstikbal (Mesail-i Siyasiye), İstanbul H.1331
- (İleri), Celâl Nuri, Türk İnkılâbı, Ahmet Kamil Matbaası, İstanbul 1926
- (İleri), Celâl Nuri, Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ve Mukadderat-ı Tarihiye, Matbaa-i İttihat, İstanbul 1330
- İnan, Afet (Prof Dr), Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4.baskı, Ankara 1984

- İsmail Şükrü, Latin Harflerinden Daha İyisini Bulalım, Kader Matbaası, Kütüphane-i İctihat, İstanbul 1926
- İsmail Şükrü, Asri Türk Harfleri, Kader Matbaası, İstanbul 1925
- İsmet Paşa, İsmet Paşa'nın Siyasi ve İctimai Nutukları (1920-1933), Başvekalet Matbaası, Ankara 1933
- (İzbudak), Veled Çelebi, Türk Diline Medhal, TBMM. Hükümeti Maarif Vekaleti Neşriyatından, Matbaa-i Amire, Taşbasma, İstanbul 1339
- Jaeschke, Gotthard, Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi-2 (1923-1930), Çev: Niyazi Recep Aksu, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1939
- Jaeschke, Gotthard, Yeni Türkiye'de İslâmlık, Çev: Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972
- Kansu, Mazhar Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c.1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988
- Kırzioğlu, M. Fahrettin (Doç Dr), Türk İnkılâp Tarihi Ders Notları, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1977
- Kili, Suna (Prof Dr) - Gözübüyük, A. Şeref (Prof Dr), Türk Anayasa Metinleri, Sened-i İttifaktan Günümüze, Türkiye İş Bankası Yayınları, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara 1985
- Kinross, Lord, Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, Sander Yayınları, İstanbul, 1984
- Kutay, Cemal, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, c.18, Alioğlu Yayınevi, Tarih Yayınları, İstanbul 1962
- Levent, Ağâh Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949
- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984
- Mahmut Afif, Nasıl Konuştuğumuzu Bilelim, İkdâm Matbaası, İstanbul 1928
- Mahmut Cevat b. Şeyh Nafi, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1338
- Mehmet Tevfik, İstenografi, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1330
- Milaslı İsmail Hakkı, El-Hattü'l-Cedid, Arapça, Hürriyet Matbaası, İstanbul 1328 ve 1330
- Milaslı İsmail Hakkı-M. Şinasi, Tadil-i Huruf Meselesi ve Huruf-ı Munfasıla Elifbası, Matbaa-i Hayriye, İstanbul 1326-1327

- Mirza Ali Muhammed Han Üveysi, Elifba-yı hatt-ı nev be-
ray-ı nevâmuzani parisi- Alphabet de la nouvelle
écriture projet de reforme alphabétique du monde
musulmane basé sur l'histoire - générale des alp-
habést de L'univen- Çaphane-i Şems, İstanbul 1321
(1913), Fransızca ve Farsça
- Musullu Davut, Islah-ı Hurufa Dair Meclis-i Mebusana Layi-
ha, İstanbul 1326
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet, Gönül Hanım, Hazırlayan: Dr Fethi
Tevetoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
1000 Temel Eser Dizisi, Ankara 1987
- Namık Kemal, Mukaddime-i Celâl, Kütüphane-i Ebuzziya, İstan-
bul 1305
- Necati Kemal, Elifba İnkılâbı, Marifet Matbaası, İstanbul 1926
- Nüzhet Sabit, Kelime Usulüyle Elifba, Hukuk Matbaası, İstan-
bul 1334
- Ökçün, A. Gündüz, Türkiye İktisat Kongresi 1923, İzmir, Haber-
ler, Belgeler, Yorumlar, Ankara Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1968
- Özerdim, Sami N., Bilinmeyen Atatürk, Varlık Yayınları, An-
kara 1980
- P.S., Latin Harfleri Elifbası, Türk Neşriyat Yurdu, Şark ve
Maarif Kütüphaneleri, 1928
- Safa, Peyami, Türk İnkılâbına Bakışlar, Kültür Bakanlığı Yayın-
ları, Ankara 1981
- (Sander), Mithat Sadullah, Latin Harflerinin Türkçe'ye Tatbi-
ki, İstanbul 1928
- Selanikli İsmail Hakkı, İsmail Hakkı Elifbası, Selanik Matba-
ası, İstanbul 1324
- Selanikli Tevfik, Yeni Elifba ve Tekmil-i Kıraat, Matbaa-i
Amire, İstanbul 1313
- Selim Sabit, Elifba-yı Osmanî, Maarif Nezareti, İstanbul 1303
- Sevük, İsmail Habib, Atatürk İçin, Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara 1981
- Tahsin Ömer, İlmi ve Tarihi Esaslara Nazaran Harflerimiz
Latin Harflerinin Aynısıdır, Mahmut Bey Matbaası, İs-
tanbul 1339/1923
- Tarakçı, Celâl (Dr), Cenap Şehabeddin'de Tenkid, Atatürk Üni-
versitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1982
- Tezer, Şükrü, Atatürk'ün Hatıra Defteri, Türk Tarih Kurumu Ba-
sımevi, Ankara 1972
- Tinghir, Andon B., Türk Dilinin Sarf-ı Tahlilisi, c.1, Ahmet
İhsan ve Şürekası Matbaası, İstanbul 1328

- Togan, A.Z. Velidî (Ord Prof Dr), Tarihî Usûl, Enderun Kitabevi, 3. baskı, İstanbul 1981
- Turan, Şerafettin, Atatürk ve Ulusal Dil, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası, c.4, 2. baskı, TBMM. Matbaası, Ankara 1941
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, c.1, TBMM Matbaası, Ankara 1339 (1923).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, c.4, TBMM. Matbaası, Ankara 1339-1340 (1923-1924).
- TBMM. Zabıt Ceridesi, c.5, 6, 7/1, 8, TBMM. Mat., Ankara 1340 (1924).
- TBMM. Zabıt Ceridesi, c.15, TBMM Matbaası, Ankara 1341 (1925)
- TBMM. Zabıt Ceridesi, c.22, 24, TBMM. Matbaası, Ankara 1926
- TBMM. Zabıt Ceridesi,
- Ülkütaşır, M. Şakir, Atatürk ve Harf Devrimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1973
- Ünaydın, Ruşen Eşref, Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları, Hatıralar, VII. Türk Kurultayında Söylenmiştir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954
- Villalta, Jorge Blanco, Atatürk, Çev: Fatih Özsu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982
- Yakup Kadri Zileli, Türk Alfabesi, Hamit Naci Bey Matbaası, Levha, İstanbul 1928
- Yetiş, Kâzım (Doç Dr), Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989

MAKALELER, GAZETE HABERLERİ VE DİĞERLERİ

- Abdullah Cevdet, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", (takdim), İctihat, 1 Teşrinievvel 1925, nu:189, s.3733
- Abdullah Cevdet, "Latin Harfleri Hakkında", İctihat, 15 Mayıs 1926, nu:204, s.3973-3975
- Ağaoğlu Ahmet, "Alim ve Mütefekkir Üstadımız Ağaoğlu Ahmet Bey", Türk Yurdu, Mayıs-Haziran 1926, c.3, nu:18, s.574-580
- Akçakayalıoğlu, Cihat, "Tartışmalar ve Açıklamalar", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, s.55-60
- Akçuraoglu Yusuf, "Türklük Şuûru", Türk Yurdu, 1327, c.1, s.276-280
- Ali Haydar, "Arap ve Latin Harfleri", Milli Mecmua, 10 Nisan 1340, nu:12, s.186-187
- Ali Nusret, "Lisan-ı Müzeyyen ve Sanat I", Servet-i Fünûn, 3 Eylül 1325, nu:954, s.278-282

- Ali Nusret, "Lisan-ı Müzeyyen ve Sanat II", Servet-i Fünûn, 17 Eylül 1325, nu:956, s.307-309
- Ali Nusret, "Lisan-ı Müzeyyen ve Sanat III", Servet-i Fünûn, 7 Teşrinievvel 1325, nu:959, s.355-358
- Ali Nusret, "Tezyin-i Lisan", Servet-i Fünûn, 23 Temmuz 1325, nu:948, s.179-182
- Alpay, Meral (Doç. Dr.), "Tartışmalar ve Açıklamalar", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, TTK Basımevi, Ankara 1981, s.55-60 ve 92
- Asım Sabri, "Servet-i Fünûn'un İmlâsı Hakkında", Servet-i Fünûn, 16 Haziran 1327, nu:1047, s.161-162
- Arar, İsmail, "Gazi Alfabeti", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, TTK Basımevi, Ankara 1981, s.147-167
- Araştırma Grubu, "Milletten Gazi'ye-Gazi'den Millete", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.44-57
- Ataç, Nurullah, "Dil Devrimi", Dil Devrimi Üzerine, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1967, s.102-106
- (Atatürk), Mustafa Kemal, "Türk Yazı İnkılâbı", Milli Kültür, Aralık 1988, sayı 63, s.2-6
- (Atay), Falih Rifkî, "Latin Harfleri", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.23-25
- Ayaz İshakî, "Arap ve Latin Elifbalarını Mukayese", Türk Yurdu, Şubat 1926, c.3, nu:16, s.421-432
- (Aykaç), Fazıl Ahmet, "Hangi Kelimeler Türkçe'dir?", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara 1981, s.37-40
- (Aykurt), İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara 1981, s.50-55
- (Balhasanoğlu), Necip Asım, "Dil Heyeti" Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara 1981, s.26-32
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Dil Devriminin 18. Yıldönümü", Ülkü, Ağustos 1950, seri 3, c.4, sayı 44, s.1-2
- Bayur, Yusuf Hikmet (Ord. Prof.), "Cumhuriyet Devrinde Atatürk'ün Önderliğinde Harf Devrimi", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.75-78
- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, "Tarihin, Türklüğün, Türkiye'nin Meseleleri", BTDD, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.2-3
- Beserya, "İmlanın Sadeleşmesi Meselesine Dair", Servet-i Fünûn, nu: 1049, s.204-207
- Buluç, Sadettin (Prof. Dr.), "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.45-48

- Canpolat, Mustafa (Doç Dr), "Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.49-54
- Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", Servet-i Fünun, 1 Eylül 1327, nu:1058, s.424-427
- Celâl Esat, "Osmanlı Yazısı Hakkında", Servet-i Fünun, 8 Eylül 1327, nu:1059, s.448-451
- Celâl Sahir, "Lisanımız", Servet-i Fünun, 13 Ağustos 1325, nu:951, s.227-230
- Celâl Sahir, "Lisanımız", Servet-i Fünun, 20 Ağustos 1325, nu:952, s.243-246
- Celâl Sahir, "Lisanımız", Servet-i Fünun, 27 Ağustos 1325, nu: 953, s.259-261
- Celâl Sahir, "Halil Rüşdi Beyefendiye", Servet-i Fünun, 3 Eylül 1325, nu:954, s.282
- Cenap Şehabettin, "Müşahade-i Edebiye", Aşîyan, 20 Teşrinisa-nî 1324, c.1, nu:12, s.6-9
- Cihangirli M.Şinasi, "Elifba Meselesi", İctihat, 18 Nisan 1329, nu:62, s.1352-1359
- Dilaçar, A., "Türk Yazısının Geçirdiği Evreler", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.11-15
- Eren, Hasan (Prof Dr), "Yazıda Birlik" Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.85-89
- Erkilet, H.E, "Dil Devriminde Ordunun Rolü", Dil Devrimi Üze-rine, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1967, s.94-101
- Ertem, Rekin, "Elifbeden Alfabeye II", Hareket, Mayıs 1979, sa-yı-3, s.31-34
- Ertem, Rekin, "Elifbeden Alfabeye III", Hareket, Temmuz 1979, sayı-5, s.18-27
- Göksel, Burhan, "Atatürk İnkılâbı İçinde Alfabe Reformu ve O-layın Dışarıdan Değerlendirilmesi", Milli Kültür, Ara-lık 1988, sayı-63, s.17-29
- Halil Nimetullah, "İlim Lisanında Birlik", Atatürk Devri Fi-kir Hayatı II, Ankara 1981, s.45-49
- Halil Nimetullah, "İnkılâbın Felsefesi", Milli Mecmua, 1 Eylül 1927, c.8, nu:93, s.1487-1496
- Halil Nimetullah, "Türk Yazısı", Milli Mecmua, 15 Nisan 1927, c.7, nu:84, s.1350-1352
- Halit Fahri, "Milli Zevke Doğru", Peyam-ı Sabah, Peyam-ı Ede-bi, 22 Kanunievvel 1336, nu:24, s.2
- Halit Fahri, "Şiir Lisanımız", Peyam-ı Sabah, Peyam-ı Edebi, 18 Kanunievvel 1335, nu:62, 19, s.2

- Henze, Paul, "İç Asya'da Siyaset ve Yazı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.80-88
- İbrahim Fatih, "Türkçe'nin Yazısı", Servet-i Fünun, 10 Eylül 1325, nu:955, s.291-293
- İbrahim Temo, "Türk Harfleri Meselesi", İctihat, 15 Temmuz 1928, nu:256, s.4862-4864
- İctihat, "Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Fethi Mübini", İctihat, 15 Mayıs 1928, nu: 252, s.?
- (İleri), Celâl Nuri, "Akçuraoglu Yusuf Bey'e", Türk Yurdu, 1327, c.1, s.147-149
- İnan, Afet (Prof.Dr), "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.79-83
- İnan, Afet (Prof.Dr), "Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", Belle-ten, 1954, c.18, sayı 72, s.430-435
- İnan, M.Rauf, "Yazı Değişimi Çok Kısa Sürede Gerçekleşmiş Bir Devrim ve Gerçekleştirme Yöntemleri", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.169-186
- İnönü, İsmet, "Milli Şefin Dil Bayramı Münasebetiyle Türk Milletine Hitabı", Belleten, 1941, c.5, sayı 20, s.437-438
- İsmail Suphi, "Lisan-ı Osmaniye Tamim", Servet-i Fünun, 21 Mayıs 1325, nu:939, s.35-42
- İsmail Şükrü, "Son Darbe-i Tahlis: Harflerimiz", İctihat, 1 Teşrinievvel 1925, nu:189, s.3733-3736
- İzzet Ulvi, "Yeni Türk Harfleri Münasebetiyle", Türk Yurdu, Haziran 1928, c.21-1, sayı 200-6, s.1-3
- Karal, Enver Ziya (Doç.Dr), "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri, (1718-1839)", Tanzimat I, Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s.13-30
- Kaskatı, Arif Necip, "İvan Mänolof'dan: Selanik'te Atatürk'e Ait Bir Hatıra", Cumhuriyet, 19 Ağustos 1948, s.4
- Kâzım Karabekir, "Latin Hurufunun Kabulü Meselesi", Vakit, 5 Mart 1923, s.2
- Köprülü, Fuat, "Alfabe İnkılâbı", Milli Kültür, Aralık 1988, sayı 63, s.7-8
- Köprülüüzâde Mehmet Fuat, "Harf Meselesi", Milli Mecmua, 1 Kanunievvel 1926, c.7, nu:75, s.1207-1208
- Köprülüüzade (Mehmet) Fuat, "Lisanımıza Dair", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara 1981, s.33-36
- Levent, A.Sırrı, "Dilde Özleşme Hareketinin Tarihçesi", Dil Devrimi Üzerine, TDK Yayınları, Ankara 1967, s.14-25
- Levent, A.Sırrı, "Latin Harfleri Meselesi", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.26-30
- Mehmet Cevdet, "Yazı Yazmak Hakkında Bazı Malûmat", Kırkambar, 1291, cüz:6, s.174-177

- Mercangil, Muharrem Doğdu, "Yeni Harfler Birliği ve Yeni Yazı", Ülkü, Nisan 1950, seri 3, c.4, sayı 40, s.10-12
- Mesaruş (Prof), "Halkçılık-Garpçılık", Konferans, Türk Yurdu, Mart 1928, c.21-1, sayı 197-3, s.15-23
- Milaslı İsmail Hakkı, "Namık Kemal'in Bir Sözü", Teceddüt, Rebiülevvel 1327, nu:1, s.1
- Milaslı İsmail Hakkı, Teceddüt, Rebiülevvel 1327, nu:1, s.1
- Milaslı İsmail Hakkı, "İfade-i Mahsusa", Teceddüt, Rebiülevvel 1327, nu:1, s.2
- Muallim Lütfi Bey, "Latin Harfleri", İctihat, 15 Teşrinisani 1925, nu:192, s.3790-3792
- Mustafa Şekip, "Elifba İnkılâbı", Milli Mecmua, 1 Nisan 1926, c.5, nu:58, s.933
- (Müftüoğlu), Ahmet Hikmet, "Türkçemiz'e Dair", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara 1981, s.41-44
- Münif Paşa, "Mukaddime", Mecmua-i Fünun, 1300, nu:1, s.4
- Münif Paşa, "Münif Paşa'nın Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'deki Nutku", Mecmua-i Fünun, 1280, nu:14, s.74-77
- Namık Kemal, "Usul-i Tahsilin Islahına Dair", Tasvir-i Efkar, 26 Safer 1283, nu:403, s.1-2
- Necip Asım, "Elifbamız Hakkında Bazı Mülahazalar", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Matbaa-i Amire, Mayıs 1332, sayı 2, s.131-137
- Necip Asım, "Umumi Lisan Tetkikatı", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Mart 1924 (Teşrinisani 1340), sayı 4-5, s.226-228
- Ortaylı, İlber (Dr), "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.103-108
- Özdem, Ragıp (Dr), "Tanzimattan Beri Yazı Dilimiz", Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s.859-931
- Sabah, "Arnavut Lisanının Latin Hurufu ile Tahririne Fetvahane-i Âlice Yazılan Derkenar Sureti", Sabah, 22 Kanunievvel 1326, s.1
- Sâtı Bey, "Elifba Meselesi", İctihat, 11 Nisan 1329, nu:61, s.1327-1329
- Şimşir, Bilâl N., "Türk Harf Devriminin Türkiye Dışına Yayılması: Bulgaristan Türkleri Örneği" Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.187-206
- Şimşir, Bilâl N., "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Belleten, 1979, c.43, sayı 169, s.108-148
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler" (1862-1884), Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.16-27

- Tekin, Talât (Prof Dr), "Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar-Soğd ve Uygur Yazısı", Tarih ve Toplum, Temmuz 1984, sayı 7, s. 17-23
- Tezcan Semih (Doç Dr), "Tartışmalar ve Açıklamalar", Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu, Ankara 1981, s.55-60
- (Togan), Zeki Velidi, "Türklerde Hars Buhranı", Türk Yurdu, Kanunievvel 1926, c.4, nu:24, s.494-509
- Türüdü, Hasan, "Harf Devriminden 50 Yıl Evvel Latin Harflerinin Resmi Bir Haberleşmede Kullanılışına Dair Belge", Hayat Tarih Mecmuası, 1974, sayı 2, s.82-83
- Ülken, Hilmi Ziya, "Prof Ali Turan'ın (Hüseyinzâde) 1926'da Bakû'da Toplanan I.Türkoloji Kongresi'nde Aldığı Notlardan", X.Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1963, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964, s.143-147
- Vakit, "Latin Hurufunun Kabulü Meselesi", 5 Mart 1923, s.2
- Vakit, "Şirketlerde Türkçe", Vakit, 6 Mart 1923, s.1
- Vakit, "Şirketlerde Türkçe", Vakit, 20 Mart 1923, s.2
- Yahya Kemal, "İmlâ Konusunda", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım-Aralık 1985, sayı 9-10, s.24-25
- (Yalman), Ahmet Emin, "Latin Harfleri", Vatan, 19 Mart 1924, nu:339, s.1
- Yeni Gün, "Bayağı Bir Muhabir", Yeni Gün, 8 Mart 1923, nu:1120-743, s.2
- Yunus Nadi, "Yeni Yazı", Cumhuriyet, 1 Kanunievvel 1928, sayı 1640, s.1
- Yunus Nadi, "Bir Medeniyet Merhalesi", Cumhuriyet, 30 Teşrinisani 1928, sayı-1639, s.1

[illegible]

بر فدائی ملت، مرد دغلی مرد عثمانی بز ؛
 برج استبدادی یققد ؛ قرقطانز ، شانی بز ؛
 بروطن بر من و نیر ، اعرارز ، آمد آجانی بز ،
 جهان سازدای وطن قایدیکر یجانی بز . . .
 جان ده من ، شاه حسن ، ایسی سنک ، یا شا !
 ای وطن ، ای مبارک وطن ، بیگ یا شا !

N. D'arrivée 574
Répondre à
à 14 h. du
Le 28/7-19
Signature de l'employé

TELEGRAMME

Transmis par
Commencé à h. m.
Fin à h. m. da
Signature de l'employé

N. du dépôt	Nombre de mots du dépôt	Heure minute	Matin ou Soir	Voies	Indication non taxée

CPLA MALTA 7 130 27 3 40 S AU MINISTRE DES AFF. ETRANGERES CPLA ALAFRANGA 30
JUN VE 7 JUILLET TALINK ALE VE MALTA TARIKI ILE RESEN VE TEKİ DEN ALDEDES
IKI KITA TELEGRAFERAMEI NAZARET PENAILERINIE MUHARRER HAMANKA KABİLESİ SHEIKH
MUHAMMED HAB LOUB LEDEL TAHARI HER NEKADAR BEUGHASI EJERARLARENZA COULOUNNABEH
NEDE FAKAT SÂNINEU SON HARBLESE GUELBIK İSE LABED CHARK DJIHETINDEN TOBRUK
CASIRA VE CAGHBOUB SEMTLERINE GİTMESİ BÜHTEN L VE MAFMAFI KABİL İTCHIN DEN BİR
DASHILIN HUKUMETJE ALENEN THEARI VE AGHTI BUCHKIL VE MUTEA ZER OLUĞUHDAR
SİZAYERE PERK ELADE KAZE NASTAFİLE KHARİJUSEN HER KOUVE CHAKSEI KUER DJASOUBLAR
KEDÂRIKİLE KHAFİEN TEDKESSUS İTDIRMEK LAZIM VE BU MİNASEBETİLE İDJABENA GUERRE
FAUSA COUSOLATOSE İLERE VESWE VE CHAINE RESMI SCUG LECHINCK TAYAT WAS LAHATA
MILAIDE ZUİBI KHATERA GUELMEK SE OMNASHİLE MAHREVADE ARMI VE İSTİTÖU OLUĞU
FERHAN LE GOUVERNEUR GENERAL BENGHAZI ALI KEMALL 22 JUILLET 79 -

Malta 7 130 27 340 Au Ministere Des Aff. Etrangeres Cplé.

Alafranga 30 Juin ve 7 Juillet Talihkafe ve Malta Tariki ile resen ve tekiden aldığım iki kita telgrafnamei nezaret penahilerine muharrer Hamanka kabilesi şeyhi Muhammed Kabluti ledel taharri her nekadar Bingazi ejerlarınca bulunmamış isede fakat sahiden bu taraflara gelmiş ise labed Şark cihetinden Tobruk, Casira ve Caghub semtlerine gitmesi muhtemel ve mamafi kabail içinden bir dağılım ve hükümetçe alenen taharri ve ahdi müşkil ve mütezair olduğundan bilvezare kaze vasıtasıyla harışten merkume kuere casuslar tedarikile hafiyen tecessüs ettirmek lâzım ve bu münasebetle icabına göre Fransa konsolatosu ile de resmi ve gayriresmi scug leşince takibati maslahata milaide gibi hatıra gelmekte olmagla mahremane arzı ve istizam olunu frman.

Le Guvernör General Bengazi Ali Kemall 22 Juillet 1879

Harf inkılâbı'ndan 50 yıl önce resmî bir haberleşme Latin harflerinin kullanıldığına dair belge

1926/6/25 buvuq ada :

çev-quili kârdêshim djémil ;

bahar butun létafét vé gu-zélligu-lérilé - tabi-ati
téra-vété vé rouhi chéta - rét-léré gark idi-yor - ér
qués méysimin féiouzatından istifade itmégu itchun
sayfi-yé-lé-ré guidi-yorlar- binan alet biz dé boun-
-dan deurt gun évél ada da qui geuchqumuzé nakl it-
-dique bir haftalik zéhin yorgoun-ligini tabi-atin
siné-sindé din-lénédirmégu saf vé nézih bir séyran
ilé rouh vé dimagimisa kouv-vél yirmégu itcun
jdouma quni sabah vaporilé ada-ya quél-ménizi
ridja idérim kardéchim .

Ali Hafidi'nin Harf inkılâbı'ndan az bir süre önce teklif ettiği Latin harfleriyle yazdığı bir mektup örneği

ا ب پ ت ث ه ا ج چ ح خ د ذ ز ر ث س ش ص ض ط ظ ع غ
و و ف ق ك و ك ك ل م ن ه ه ي ا و

قهره حارفدهن عبا رت ولان بو ا ل ف ب ه ا ه ه ا ر چو جوق
بهر م ا ا ا ا يانروب و قوماق و ك ر ه ن ه ب م ل م ر .
حانت آ بهر ل م س ا ن - ه ج ن ه ب م ن م ك بو حارف ل م ر ل ه يانر ه ل م م ش ك ل م م ه
ل م ر ن م ب م ل ه قونوش و ل د و غ و ك م م و قوماق م م م ك ن و ل و ر .

ا ب پ ت ث ه ا ج چ ح خ د ذ ز ر ث س ش ص ض ط ظ
ع غ و و ف ق ك و ك ل م ن ه ه ي ا و

Celâl Esat'ın Servet-i Fünun'da (8 Eylül 1327), teklif ettiği harfler ve b. harflerle yazılmış örnek bir metin

فرانسوا بویک سانسقریت حروفی حقیقه آخذا ایتش اولدینی اصوله
توفیقاً سوائت وصوائت تورکیه‌لک تملیغی مبین جداولدر :

Voyelles = حرکات یا خود صائتلر آ ا ای او او او او u ou oi o e i é a					ذیل - حرکتی دهی تورکی صائتلر تصویر ضمنده نشان فرانسوی صائتلری استقامت ییلوب و فقط حروف کله تورکی صائتلر توپینده مری ایه یروا دور موسیول بویک آخذا ایتش اولدین حروف ایتقامت
Diphthongs = ذوالموتیلر او او یی یی ای ای ouy uy oy iy ay ey					
Consonnes = حروف یا خود صائتلر Moyennes = مهوره و یا متوسطه Ténues = مهوره و یا رقیقه					
	متغیه Aspirées	خالصه Pures	متغیه Aspirées	خالصه Pures	
ق = ک	ق = ک	ق = ک	ق = ک	ق = ک	حلقیه Gutturales
ج	ج	ج	ج	ج	حنکیه Palatales
ت = ط	ت = ط	ت = ط	ت = ط	ت = ط	دماغیه یا لسانیه Cerebrales ou linguales
د = ط	د = ط	د = ط	د = ط	د = ط	سنیه Dentales
پ	پ	پ	پ	پ	شفویه Labiales
ی = ک	ی = ک	ی = ک	ی = ک	ی = ک	نیم حرکتلر Semi-voyelles
حروف صافره (ه)	حروف صافره (ه)	حروف صافره (ه)	حروف صافره (ه)	حروف صافره (ه)	Sifflantes et h.

A.B.Tinghir'in (1912) Türkçe'nin sesli ve ses -
siz harflerini Latin harfleriyle karşılaştı-
masını gösteren cetvel

İslah ۱ Haruf Ce-
miyeti'nin teklif
ettiği ayrı harf-
ler ve bu harfler-
le yazılmış bir
mektup

۱-۲-۳

புதுவகை ராஜ்யம்

۱۵۹۵۷۷ بابا اجی غم

[illegible]

۴۵۳ غلیظی

2042

تودکجه منک لاتین حرفلریله نه صورتله
یازیله جمنی کومستن برعباره

TÂRIH DE AZ ÇOK NAM VE NİŞAN BRAKMİŞ
MEDENİYET LER Ğ İBİ BU Ğ ÜNqI EVROPA
MEDENİYTI DE ĞULUM Ü FÜNUN ESASLARİNA
İSTINAD VE RIĞAYET SAYESİNDE VÜJÜDE
Ğ ELMİŞ VE BU SAYEDE MÜTEMADIEN TERAKKI
VE TEĞAMÜL İTMEQDE BULUNMUŞDUR
لاتین حرفلریله صریحاً بعض کلمه لار منک اصل یازیله جمنی کومستن نمونه لار

ĞALIM	عالم	HÂMİD	حامد
ĞALİM	عالیم	HAMİD	حمید
KÂDIR	قادر	MÂJİD	ماجد
ZIA	ضیا	MEJİD	حمید
ZIAĞ	ضیاع	ÂDEM	آدم
TEËVİL	تأویل	ĞADEN	عدم

Tahsin Ömer'in 1923'de Türkçe'nin Latin harfleriyle
ne suretle yazılacağını gösterdiği belge

ه	ایجه	اوستون	بل	بال	بلک	یهلکه
ا	قالین	اوستون	بال	بال	قارا	قارا
آ	اوزون	اوستون	آتار	آتار	آرام	آرام
ا	ایجه	اسره	بزم	بالام	ایرمیک	ایرمیک
ی	قالین	اسره	ییل	ییل	طیرمیق	طیرمیق
ی	اوزون	اسره	سنی	سوخ	لذیذ	لذیذ
ا	ایجه	اوتره	کول	کول	اوزوم	اوزوم
ن	قالین	اوتره	قوقوز	قنقن	اون	اون
و	اوزون	اوتره	قوزو	قوزو	اوزون	اوزون
و	یاوان	اوتره	کول	کول	دورت	دورت

G.A.R.'nin Türkçe için teklif ettiği munfasıl
harflerle yazılmış örnek kelimeler

فولين لاتين شكالريله افادهلري	مثال عرب حرفلريله	اينجه لاتين شكالريله افادهلري	مثال عرب حرفلريله
1. A	«آلق» ده اولدینی کي	E	«ال» ده اولدینی کي
2. V	«ابصيرمق» ده اولدینی کي	I	«ايغيه» ده اولدینی کي
3. O	«اولق» ده اولدینی کي	Ö (آلانجه)	«اويك» ده اولدینی کي
4. U (آلانجه)	«اويومق» ده اولدینی کي	Ü (آلانجه)	«اوشويك» ده اولدینی کي
5. B	«باباه» ده اولدینی کي	D	«داياق» ده اولدینی کي
6. C [ɟ]	«قايق» ده اولدینی کي	F	«فنديق» ده اولدینی کي
7. G [ɣ]	«غالب» ده اولدینی کي	L [l]	«لاله» ده اولدینی کي
8. H [h]	«حال»، «خانه»، «هوس» ده اولدینی کي	M	«ميوه» ده اولدینی کي
9. J [ʒ]	«ييك» ده اولدینی کي	N	«نار» ده اولدینی کي
10. K [k]	«چيلىك» ده اولدینی کي	P	«پاشا» ده اولدینی کي
11. Q [q]	«كافر» ده اولدینی کي	V	«ويرمك» ده اولدینی کي
12. R	«راف» ده اولدینی کي	X [x]	«شيطان» ده اولدینی کي
13. S	«سومك» ده اولدینی کي	Z	«زىل» ده اولدینی کي
14. T	«تل» ده اولدینی کي		

Celâl Nuri'nin 1926 'da Türkçe için teklif
ettiği Latin harfleri

پروک یازی لایینجه :

A	B	C	D	E
آ	به	ته	ده	هه
F	G	H	I	J
فف	ژه	آش	ئی	ژی
K	L	M	N	O
قا	بهل	نیم	هن	او
P	Q	R	S	T
په	کو	هر	هس	ته
U	V	X	Y	Z
و	وه	ایقس	ایفرهق	زوت

شیوه مزه کوره استعمال اولنان ایکی کلهلی حر فلر :

EU	OU	DJ	TCH	QUA	GA	
نو	او	جه	چه	کا	غا	
a	b	c	d	e	f	g
h	i	j	k	l	m	n
o	p	q	r	s	t	u
	v	x	y	z		

Ali Hafidi'nin Türkçe için teklif ettiği
Latin harfleri (1928)

A
B
C
Ç
D
E
F
G
Ç
H
I
I
J
K
L
M
N
O
Ö
P
R
S
S
T
U
Ü
V
Y
Z

a
b
c
ç
d
e
f
g
ğ
h
i
ı
j
k
l
m
n
o
ö
p
r
s
s
t
u
ü
v
y
z

A
B
C
C
D
E
F
G
G
H
I
I
J
K
L
M
N
O
O
P
R
S
S
T
U
U
V
Y
Z

a
b
c
ç
d
e
f
g
ğ
h
i
ı
j
k
l
m
n
o
ö
p
r
s
s
t
u
ü
v
y
z

**№: 2 — 1928 seneli maliyesi Maarif Vekâleti
bütçesine tahsisatı fevkalâde itasına ve muhtelif devair bütçelerine mevzu tahsisattan
bazılarının imhasına dair kanun [1]**

10 teğrinisani 1928

[Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 13 teğrinisani 1928 — Sayı: 1039]

Kanun №: 1354

Madde 1 — 1928 seneli maliyesi Maarif bütçesinde (yeni Türk harflerinin istilzam eylediği masraf) namile yeniden açılan 718 inci fasla 400 000 lira tahsisatı fevkalâde olarak vazolunmuştur.

Madde 2 — Muhtelif devairin 1928 seneli maliyesi bütçelerinin merbut cetvelde muharrer fasıl ve maddelerinden cemaan dört yüz bin liralık tahsisat imha kılınmıştır.

Madde 3 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.

Miktar Lira	Muhassasatın nev'i	Fasıl	Madde	Daireler
160 000	Faiz ve acıyo	194	1	Maliye
5 000	Vilâyat memurini maaşatı	344		Dahiliye
10 000	Tahsisatı fevkalâde	346		»
5 000	788 numaralı kanunun tatbiki masrafı	382		»
40 000	Hayat pahalılığı ve kambiyo karşılığı	548		Hariciye
22 000	Müstevli hayvan hastalıkları	795	2	İktisat
30 000	Ajans telgraf ücreti	586		Matbuat
6 000	Vilâyat memurini maaşatı	594		Sıhhiye
6 000	Tahsisatı fevkalâde	596		»
1 000	Temdidi müddet zamaimi	473	1	Umum Jandarma
5 000	Maaşatı umumiye	471		»
1 500	Müteahhil efradın aile maaşı	473	2	»
7 500	Tahsisatı fevkalâde	474		»
1 000	Müfettişler harcırahı	488	2	»
2 500	İşe bedeli	492	1	»
2 000	Staj için Avrupaya gönderilecek zabitan harcırahı	495		»
5 000	Müstahdemin ücreti	330	1	Tapu
2 000	Müstahdemini muvakkate yevmiyesi	330	2	»
2 000	Vilâyat memurin maaşatı	513		İskân
5 000	Tahsisatı fevkalâde	515		»
11 500	Vilâyat memurin maaşatı	674		Maarif
30 000	Tahsisatı fevkalâde	676		»

Miktar Lira	Muhassasatın nev'i	Faali	Madde	Daireler
1 000	Merkez müstahdemini muvakkate ücuratı	723	2	Nafia
1 000	Vilâyat müstahdemini muvakkate ücuratı	725	2	»
2 500	Vilâyat mefruşat ve demirbaşı	736		»
2 500	Tenvir ve teshin	737	1	»
10 000	Memurlar harcırahı	740	1	»
6 000	Ecnebi mütehassısları ve tercümanları	750		»
5 000	Fennî kongreler ve şirketlerle müza- kere komisyonu masrafı	753		»
7 000	Konya ovası sulama idaresine mu- avenet	755		»
5 000	788 numaralı kanunun tatbiki masarifi	760		»
400 000	Yekûn			

**№: 3 — 1928 senei maliyesi Rûsumat bütçesine
tahsisatı fevkalâde vaz'ına dair kanun [1]**

10 teşrinisani 1928

[Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 13 teşrinisani 1928 — Sayı: 1039]

Kanun №: 1355

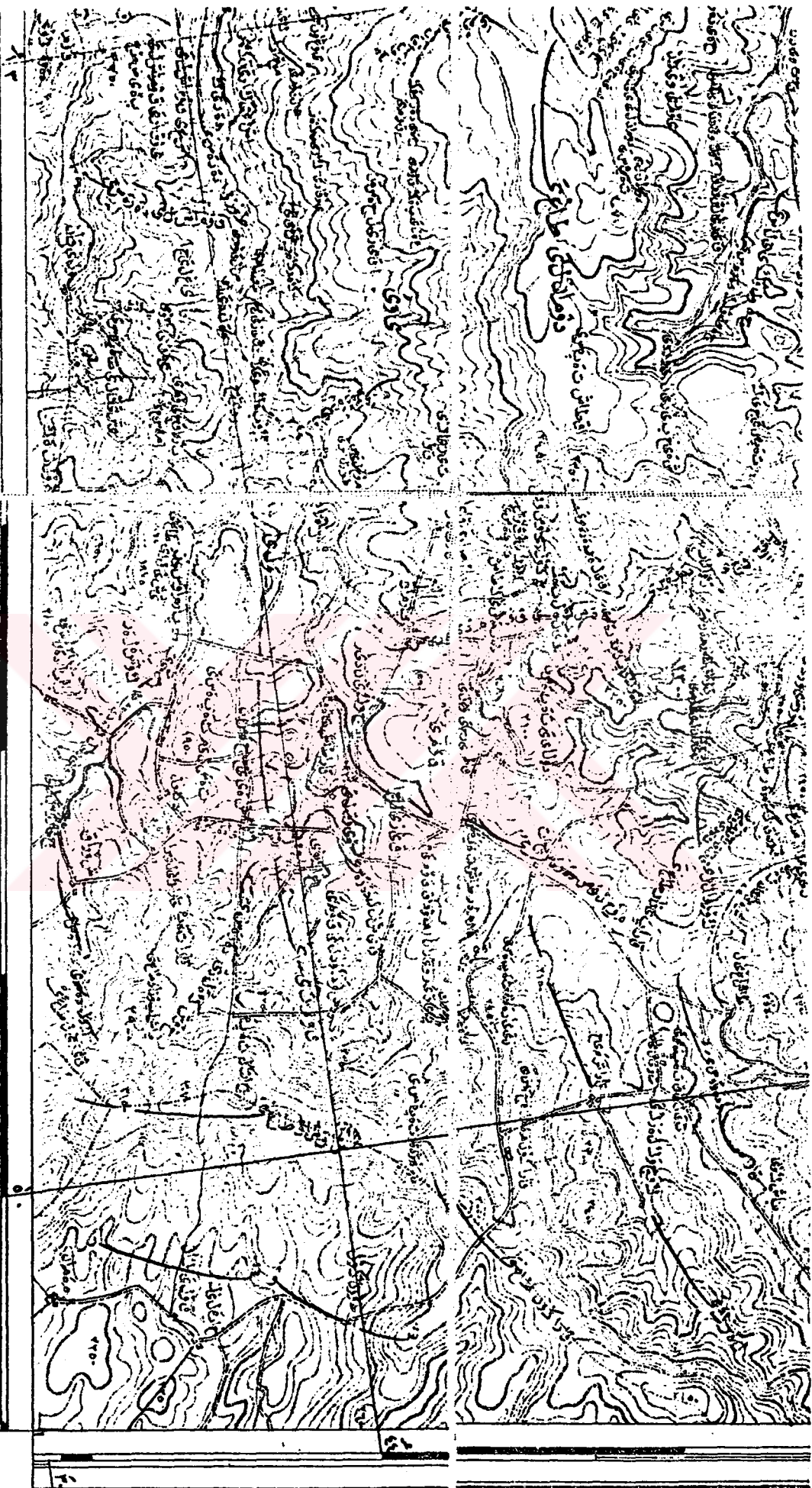
Madde 1 — Matbaalarda istimal edilmek üzere ithal edilecek yeni Türk harflerinin gümrük resmi karşılığı olarak 1928 senei maliyesi Rûsumat bütçesinde (yeni Türk harfleri'gümrük resmi karşılığı) namile açılan 306 ncı fasla 200,000 lira tahsisatı fevkalâde olarak vazolunmuştur.

Madde 2 — 1928 senei maliyesi nihayetine kadar memleketeye ithal edilecek Türk harflerinden tarife mucibince istifası icabeden rûsum birinci madde ile yeniden açılan fasla masraf ve taallûk ettiği varidat faslına da irat kaydolunur.

Madde 3 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu Kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.

Publikaşyon Kurumu
Baskı ve Yayıncılık Merkezi

مۆختارلىق مەھەللىسىنىڭ خەرىتىسى.

Enver Paşa Alfabeti ile hazırlanan 1914 tarihli Erzurum haritasının
bir bölümü

ئىلىمىي خەت

